

Շրջակա միջավայրի նախարարություն
Անտառային կոմիտե

**«Սևքարի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի
կառավարման պլան
2021 – 2030թթ**

ԵՐԵՎԱՆ – 2021

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ	2
ԱՂՅՈՒՍԱԿՆԵՐԻ ՑԱՆԿ	4
Բաժին 1. ՏԱՐԱԾՔԻ ՀԱՄԱՊՈՏ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ԵՎ ԱՆՏԱռԱՃՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ	10
1.1. Անտառտնտեսության տեղադրություն	10
1.2. Տարածքի կազմավորումը	10
1.3. Անտառտնտեսության կառուցվածքը	11
1.4. «Սկբարի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի սահմանները	11
1.5. Անտառտնտեսության տարածքի փոփոխությունը	11
1.6. Լեռնագրության, ռելիէֆի և հողերի բնութագրեր	14
1.7. Կիման	15
1.8. Ջրագրություն	16
1.9. Բուսական և կենդանական աշխարհ	16
Բաժին 2. ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՄԵԹՈԴԻԿԱՆ ԵՎ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ	17
2.1. Անտարի կատեգորիաներ	17
2.2. Անտառների գնահատման մեթոդ	18
2.3. Անտառտնտեսության հողերի դասակարգում	19
2.4. Գույքագրման տվյալների ծրագրային ապահովում	20
2.5. Քարտեզագրական աշխատանքներ	21
2.6. Օդալուսանկարներ և արբանյակային նկարներ	21
2.7. Քառակուսիների տեղաբաշխման սխեմա	22
2.8. Կողեկտիվ ուսուցում	23
2.9. Անտառկառավարման պլանավորման մասնակցային մոտեցում	24
Բաժին 3. ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ՀՈՂԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ	26
3.1. Անտառտնտեսության ընդհանուր տարածքի բաժանումն ըստ հիմնական նպատակային նշանակության և հողատեսքերի	26
3.2. Անտառային հողերի բաշխվածությունն և փոփոխությունն ըստ հողատեսքերի	28
3.3. Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի բաշխվածությունը ըստ անտառկազմող ծառաթփատեսակների	29
3.4. Անտառածածկ տարածքի և պաշարի բաշխվածությունը ըստ ծովի մակերևույթից բարձրության	29
3.5. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ տարիքային խմբերի	30
3.6. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ լանջի թեքության և տարիքային խմբերի	32
3.7. Անտառածածկ տարածքի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ բոնիտետային դասերի	32
3.8. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ ծառոտափ լրիվության	33
3.9. Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ հասակային դասերի	34
3.10. Անտարի տիպը	36
3.11. Անտառաճման պայմանների տիպ	37
3.12. Անտառկազմող ծառատեսակների գնահատման միջին ցուցանիշները	38
3.12.1. Անտարի ներկա իրավիճակի վերլուծություն	40
Բաժին 4. ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԱԿԻՑ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ ՍՈՑԻԱԼ-ՏԻՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ	43
4.1. Ընդհանուր տեղեկություններ	43
4.2. Աշխատանքային միգրացիա	44
4.3. Սոցիալական ծառայություններ և ենթակառուցվածքներ	45
4.4. Տրանսպորտ և ճանապարհներ	45
4.5. Գյուղատնտեսություն	45
4.6. Անտառամերձ համայնքների փայտանյութի պահանջարկ և թափուկ բնափայտի հաշվարկ	46
Բաժին 5. ԿԵՆՍԱԲԱՄԱԿԱՆ ՍՈՒԹՅԱՆ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	47
5.1. Ֆլորա	48
5.1. Ֆաունա	49
5.1.1. Անողնաշար կենդանիներ	49

5.1.2. Ողնաշարավոր կենդանիներ.....	50
5.1.3. Երկկենցաղներ և սողուններ	51
5.1.4. Թռչուններ	53
5.1.5. Կաթնասուններ.....	54
Բաժին 6. ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ԲԱՐՁՐԱՐԺԵՔ ԱՆՏԱՌԵՐ	55
6.1. ԲԲԱԱ 1 Անտառային տարածքներ, որտեղ ներկայացված է միջազգային, տարածաշրջանային կամ ազգային նշանակություն ունեցող կենսաբազմազանություն	56
6.2. ԲԲԱԱ 2. Միջազգային, տարածաշրջանային կամ ազգային նշանակություն ունեցող խոշոր անտառային լանդշաֆտներ.....	57
6.3. ԲԲԱԱ 3. անտառային տարածքներ, որոնք ներառում են հազվագյուտ կամ անհետացման վտանգի տակ գտնվող էկոհամակարգեր.....	57
6.4. ԲԲԱԱ 4. Անտառային տարածքներ, որոնք իրականացնում են պաշտպանական հատուկ գործառույթներ	58
6.5. ԲԲԱԱ 4.2 ԵՎ ԲԲԱԱ 5	59
Բաժին 7. ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ	60
7.1. Անտառշահագործման և փայտամշակման բնութագիրը.....	60
7.2. Բնափայտային անտառօգտագործում.....	61
7.2.1Անտառվերականգնման հատումներ	61
7.2.2Խնամքի հատումներ	64
7.2.3Անտառպաշտպանական միջոցառումներ	68
7.2.4.Այլ հատումներ.....	70
7.2.5Նախագծված անտառօգտագործման ծավալներն ըստ հատման տեսակների	70
7.3. Ոչ բնափայտային անտառօգտագործում	61
Բաժին 8. Էկոհամակարգային ծառայությունների գնահատում.....	74
8.1 Ածխաթթու գազի կլանման ծառայության գնահատում	74
8.2 Սննդի տրամադրման ծառայության գնահատում	78
8.3 Էկոտուրիզմ	79
Բաժին 9. Անտառվերականգնման միջոցառումներ.....	83
9.1. Անտառաճեցման պիտանելիության դասակարգում	85
9.2. Անտառապատման և անտառվերականգնման եղանակներ	85
9.3. Անտառմշակույթների հիմնման ժամանակ նախատեսվող սխեմաները	86
9.4. Տնկանյութի աճեցում	99
9.5 Նախատեսվող միջոցառումների արդյունքում անտառային տարածքների արդյունավետության բարձրացում.....	103
Բաժին 10. Անտարի պահպանություն.....	108
10.1. Ճանապարհային ցանց	109
10.2. Պահպանություն անտառային հրդեհներից	110
Բաժին 11 Անտառտնտեսության կառավարում.....	112
11.1 Անտարի և կենսաբազմազանության պահպանություն.....	113
11.2 Մոնիթորինգ և գիտական ուսումնասիրություններ	113
11.2.1Մոնիթորինգի ծրագիր	113
11.2.2 Գիտական ուսումնասիրություններ	114
Բաժին 12. Տնտեսական և ֆինանսական գործունեություն	116
Բաժին 13. Անտառտնտեսության նախորդ կառավարման ընդհանուր եզրակացություններ և առաջարկություններ	118
13.1 Եզրակացություն նախորդ անտառտնտեսվարման վերաբերյալ.....	118
13.2 Առաջարկություններ	121

ԱՂՅՈՒՍԱԿՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Աղյուսակ 1. Անտառտնտեսության կառուցվածքը.....	12
Աղյուսակ 2. Սևքարի անտառտնտեսության քառակուսիների համարակալման ամփոփ տեղեկագիր ըստ անտառաբետությունների	12
Աղյուսակ 3. Կլիմայական բնութագրերը ըստ Խջևանի օդերևութաբանական կայանի տվյալների	16
Աղյուսակ 4. Գնահատման հատվածների նվազագույն մակերեսը	20
Աղյուսակ 5. Օդալրասանկարների տեսակը և պատկերներով պահովված մակերեսը	22
Աղյուսակ 6. Անտառտնտեսության կազմակերպման հիմնական տարրերը	23
Աղյուսակ 7. Սևքարի անտառտնտեսության հողատեսքերի բաշխվածությունն ըստ հիմնական նպատակային նշանակության կատեգորիաների	26
Աղյուսակ 8. Անտառպետությունների բաշխվածությունը ըստ հիմնական նպատակային նշանակության և անտառպետությունների	27
Աղյուսակ 9. Սևքարի անտառտնտեսության ոչ անտառային հողերի մակերեսները	27
Աղյուսակ 10. Անտառտնտեսության անտառային հողերի հողատեսքերի փոփոխությունը	28
Աղյուսակ 11. Սևքարի անտառտնտեսության հողատեսքերի բաշխվածությունն ըստ անտառպետությունների	28
Աղյուսակ 12. Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ անտառկազմող ծառատեսակների	29
Աղյուսակ 13. Անտառածածկ մակերեսի և ընդհանուր պաշարի բաշխվածությունն ըստ ծովի մակերևույթից բարձրության	30
Աղյուսակ 14. Անտառածածկ տարածքի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ տարիքային խմբերի	31
Աղյուսակ 15. Անտառածածկ ընդհանուր մակերեսի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ լանջի թեքության աստիճանի և տարիքային խմբերի	32
Աղյուսակ 16. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ բոնիտետային դասերի	33
Աղյուսակ 17. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ ծառուտի լրիվության	33
Աղյուսակ 18. Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի փոփոխության դինամիկան ըստ գերակշռող ծառատեսակների ու հասակային դասերի	35
Աղյուսակ 19. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ անտառի տիպերի	37
Աղյուսակ 20. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ անտառաճման պայմանների տիպերի	38
Աղյուսակ 21. Տեղեկագիր անտառզնահատման միջին ցուցանիշների՝ ըստ գերակշռող ծառատեսակների	39
Աղյուսակ 22. Ընդհանուր տվյալներ բնակավայրերի վերաբերյալ	44
Աղյուսակ 23. Անտառտնտեսության հարակից բնակավայրերի վարչական սահմաններում անտառտնտեսության հողերը	47
Աղյուսակ 24. Սևքարի անտառտնտեսության տարածքում աճող <<Բույսերի Կարմիր գրքում գրանցված հազվագյուտ բուսատեսակները	48
Աղյուսակ 25. Անտառի պաշտպանական կատեգորիաները և ըստ գերակշռող ծառատեսակների հատման տարիքները	60
Աղյուսակ 26. Անտառվերականգնման հատումների հաշվարկային ծավալների	61
Աղյուսակ 27. Անտառօգտագործման ծավալում հաշվարկված մակերեսի ամփոփ տեղեկագիր	63
Աղյուսակ 28. Անտառօգտագործման ծավալում շինափայտի բաշխվածությունն ըստ խոշորության դասերի	63
Աղյուսակ 29. Անտառօգտագործման ֆոնդում ներառված ծառուտների բաշխվածությունն ըստ ապրանքայնության դասերի	64
Աղյուսակ 30. Ամփոփագիր խնամքի հատումների հաշվարկային ծավալների	65
Աղյուսակ 31. Ամփոփագիր սանհիտարական հատումների հաշվարկային ծավալների 2021 – 2030թթ	69
Աղյուսակ 32. Նախատեսվող այլ հատումների ծավալները 2021-2030թթ	70
Աղյուսակ 33. Ամփոփագիր անտառօգտագործման նախատեսած ծավալների ըստ հատման տեսակների 2021-2030թթ	71

Աղյուսակ 34. Ամփոփագիր անտառապետությունների անտառօգտագործման նախատեսած ժավալների 2021-2030 թթ.	71
Աղյուսակ 35. Անտառտնտեսությունում պտուղ-հատապտուղների մակերեսների և	73
Աղյուսակ 36. Սկզբայի անտառտնտեսության տարածքների ուսուելի	73
Աղյուսակ 37. Սկզբայի անտառտնտեսության՝ ըստ գերակշռող ծառատեսակների կենսազանգվածը (2021թ.)	75
Աղյուսակ 38. Կենդանի և անկենդան կենսազանգվածում կուտակված ածխածնի հաշվարկը	76
Աղյուսակ 39. Հողում (30սմ) ածխածնի կուտակման հաշվարկը (հազ. տոննա)	76
Աղյուսակ 40. Անտառային թափվածքում ածխածնի կուտակման հաշվարկը (հազ. տոննա)	76
Աղյուսակ 41. Անտառներում կուտակված ածխածինը (2021թ.)	76
Աղյուսակ 42. Տարեկան միջին աճը ըստ ծառատեսակների	77
Աղյուսակ 43. Անտառտնտեսության տարածքների պտուղ-հատապտուղային տեակների մոտավոր պաշարների և հաշվարկային մոտավոր շուկայական արժեքի	78
Աղյուսակ 44. Անտառտնտեսության տարածքների ուսուելի խոտաբույսերի հաշվարկային մոտավոր պաշարների և մոտավոր շուկայական արժեքի	79
Աղյուսակ 45. Պատմամշակութային հուշարձաններ	80
Աղյուսակ 46. Անտառմշակույթների վիճակի գնահատում	84
Աղյուսակ 47. Ոչ անտառածածկ մակերեսների տեղաբաշխումն ըստ լանջի թեքության աստիճանի և միջին բռնիխտետային դասի	84
Աղյուսակ 48. Հյուսիս-արևելյան Հայաստանի տարածաշրջանի ծառերի ու թփերի տեսակաշարի	89
Աղյուսակ 49. Ամփոփ հաշվեցուցակ Սկզբայի անտառտնտեսության անտառապատման և անտառվերականգնման միջոցառումների	90
Աղյուսակ 50. Անտառվերականգնման նախատեսվող տարածքների սերմերի և սերմնաբուսակ-տնկիների պահանջը ըստ անտառապետությունների	99
Աղյուսակ 51. Անհրաժեշտ տնկանյութի աճեցման հաշվարկ	100
Աղյուսակ 52. Տեղեկագիր անտառսերմնային մշտական տեղամասերի	101
Աղյուսակ 53. 2021-30թթ շրջանում նախատեսված միջոցառումներ	104
Աղյուսակ 54. 2021-30թթ. Ժամանակաշրջանում իհմնման նախատեսած անտառմշակույթների աճի ցուցանիշները	105
Աղյուսակ 55. Տեղեկագիր անտառտնտեսության հողատեսքերում նախատեսվող փոփոխությունների	107
Աղյուսակ 56. Անտառածածկ մակերեսի տեսակային կազմի փոփոխությունն ըստ գերակշռող ծառատեսակների	107
Աղյուսակ 57. Սկզբայի անտառտնտեսության պահաբաժնները	109
Աղյուսակ 58. Ճանապարհային ուղիների բնութագիրը	110
Աղյուսակ 59. Տեղեկագիր անտառային հողերի տեղաբաշխման ըստ հրդեհավտանգության դասերի	111
Աղյուսակ 60. Տեղեկագիր հակահրդեհային միջոցառումների	112
Աղյուսակ 61. Պահպանության և մոնիթորինգի իրականացման համար անհրաժեշտ միջոցներ	115
Աղյուսակ 62. Տեղեկագիր 2018-19 թվականներին իրականացված իհմնական աշխատանքների և ծախսերի ծավալների	116
Աղյուսակ 63. Ամփոփագիր Սկզբայի անտառտնտեսության բնափայտային արտադրանքների ժավալների (2005-2020թթ.)	117

Քարտեզների ցանկ

Քարտեզ 1. Անտառտնտեսության տեղադրությունը	123
Քարտեզ 2. Անտառտնտեսության անտառապետությունները	124
Քարտեզ 3. Անտառտնտեսության ռելիեֆը	125
Քարտեզ 4. Անտառտնտեսության կողմնադրությունը	126
Քարտեզ 5. Անտառտնտեսության գետային ցանցը	127
Քարտեզ 6. Անտառտնտեսության քառակուսային ցանցը	128
Քարտեզ 7. Անտառտնտեսության տարածքն ըստ պաշտպանական կատեգորիաների	129
Քարտեզ 8. Անտառտնտեսության տարածքն ըստ գլխավոր ծառատեսակների	130
Քարտեզ 9. Անտառտնտեսության տարածքն ըստ տարիքային խմբերի	131
Քարտեզ 10. Անտառտնտեսության տարածքն ըստ լանջերի թեքության	132
Քարտեզ 11. Անտառտնտեսության տարածքն ըստ բոնհիտետային դասերի	133
Քարտեզ 12. Անտառտնտեսության տարածքն ըստ ծառուտի լրիվության	134
Քարտեզ 13. Անտառտնտեսության տարածքն ըստ հասակային դասերի	135
Քարտեզ 14. Անտառտնտեսության հարակից համայնքների	136
Քարտեզ 15. Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող կարմիրգրքային բույսերի	137
Քարտեզ 16. Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող կարմիրգրքային կենդանիների	138
Քարտեզ 17. Անտառտնտեսության ԲԲԱԱ անտառների	139
Քարտեզ 18. Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող պտուղ-հատապտուղների	140
Քարտեզ 19. Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող ուսելի խոտաբույսերի	141
Քարտեզ 20. Անտառտնտեսության և հարակից տարածքների պատմամշակութային հոլցարձանների	142
Քարտեզ 21. Անտառտնտեսության պահաքաֆինները	143
Քարտեզ 22. Անտառտնտեսության և հարակից տարածքների ճանապարհների	144
Քարտեզ 23. Անտառտնտեսության տարածքն ըստ հրդեհավտանգության դասերի	145

Ամփոփ նախաբան

Իջևանի տարածաշրջանի անտառներում ուսումնասիրություններ իրականացվել են դեռևս 1870-ական թվականներին Ռուսաստանի անտառային դեպարտամենտի արշավախմբի կողմից՝ նպատակ հետապնդելով Դեբեդ և Աղստեվ գետերի ավազանների բնափայտային պաշարները բացահայտել աչքաչափական գնահատման եղանակով, Հայաստանում տեղակայված ոռուսական ռազմական կայազորների և Թթիլիսի - Կարս երկաթգծի կառուցման պահանջարկը բավարարելու համար:

Սկզբանի անտառունտեսության ներկայիս սահմաններում անտառի գույքագրման, գնահատման և քարտեզագրման աշխատանքները առաջին անգամ իրականացվել են ոռուս գնահատող Պանին Վատոյինի գլխավորած արշավախմբի կողմից, որի հիմնական նպատակը իջևանում նախագծվող փայտավերամշակման կոմիտինատի փայտանյութի պահանջարկի և առկա պաշարի գնահատումն էր:

Հաջորդ ուսումնասիրությունները իրականացվել են Հայրենական Մեծ պատերազմի նախորդող ամիսներին և ավարտվել 1942 թվականին, այնուհետև շարունակվել յուրաքանչյուր 10 տարին մեկ, իսկ վերջին անտառշինական աշխատանքները կատարվել են << Տավուշի ու Լոռի մարզերում Բնական պաշարների և չքավորության նվազեցման ծրագրի շրջանակներում 2005 թվականին՝ ֆիննական «Ինդուֆոր-Սավկոր» խորհրդատվական կազմակերպության կողմից:

<< Շրջակա միջավայրի նախարարության Անտառային կոմիտեի և «Ուայդ Գեյթ» ՍՊ ընկերության միջև կնքվել է 14.04.2020թ. N ԾՄՆԱԿ-ԲՄԱՇՁԲ-20/1-2 պայմանագիր Ճամբարակի (Գեղարքունիքի մարզ) և Սկզբարի (Տավուշի մարզ) անտառունտեսությունների անտառկառավարման պլանների պատրաստում՝ համաձայն տեխնիկական բնութագիր-գնման ժամանակացույցին համապատասխան:

Պայմանագրի համաձայն իրականացվել է.

- Սկզբանի անտառունտեսության գործող անտառկառավարման պլանի գույքագրման և քարտեզագրական նյութերի ուսումնասիրություններ,
- կլիմայի, լանդշաֆտի, ոելիեֆի և անտառային հողերի տիպերի բնութագրում,
- անտառունտեսության տարածքում գետերի քանակի և ձգվածության, ջրահավաք ավազանի, լճերի և գրունտային ջրերի մակարդակի վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրում,
- ծրագրի տարածքում բնակչության զբաղվածության, անտառանյութի տեղական սպառման շուկաների վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրում,
- ոչ բնափայտային անտառային պաշարների օգտագործման ուսումնասիրություն,

- նախորդ անտառշինության պլանշետների, անտառծառուտային պլանների և քարտեզ սխեմաների ձեռք բերում և ուսումնասիրություն,
- ժամանակավոր օգտագործման հատկացված հողերի քարտեզագրական նյութերի ձեռք բերում և ուսումնասիրություն,
- անտառտնտեսության և հարակից հողօգտագործողների սահմանների վերաբերյալ իրավաբանական ձևակերպումների ուսումնասիրություն,
- անտառաբերմնային տեղամասերի, պլանտացիաների և տնկարանային տնտեսության առկայության և վիճակի վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրում,
- հարակից համայնքների հետ անտառշինական և համայնքների կադաստրային քարտեզներում առկա անտառային հողատեսքերի անհամապատասխանությունների ճշտման աշխատանքներ:

Անտառգույքագրման մեթոդների և դաշտային գործողությունների ուսուցման նպատակով ծրագրի հիմնական և օժանդակ (տեխնիկական) անձնակազմի համար կազմակերպվել է գործնական ուսուցում:

Իրականացվել են նաև կենսաբազմազանության գույքագրման և գնահատման, բարձրարժեք բնապահպանական անտառների որոշման և սահմանազատման, ինչպես նաև էկոհամակարգային ծառայությունների գնահատման աշխատանքներ:

Դաշտային գույքագրման արդյունքները ենթարկվել են СОЛИ համակարգչային ծրագրի հենքի վրա արդիականացված Forest Book համակարգչային ծրագրային մշակման:

Քարտեզագրական նյութերը մշակվել են օգտագործելով ArcGIS ծրագրային ապահովումը, որը հնարավորություն է ընձեռել դաշտային գույքագրման նյութերի վրա ստեղծել բազմանպատակային USGS տվյալների բազա, ինչի շնորհիվ էլ պատրաստվել են թեմատիկ քարտեզները: Ստեղծված թվայնացված հատվածային քարտեզագրական բազան լրացվում է ինֆորմացիայով՝ թեմատիկ քարտեզների համար հատվածների բնութագրերի հետ EXCEL-ի աղյուսակների կցման ճանապարհով, ընդ որում, թեմատիկ քարտեզներ հնարավոր է կազմել ցանկացած ցուցանիշի համար, որն առկա է անտառային հատվածային բնութագրերի բազայում:

Տվյալների քարտեզագրական բազան ունի հատվածային բնութագրեր, որոնք օգտագործվել են թեմատիկ քարտեզների կազմման համար:

Գույքագրման և անտառտնտեսության հարակից համայնքների վարչական սահմաններում անտառային հողերի կադաստրային քարտեզագրական նյութերի համադրությունն ի հայտ է բերել անտառային հողերի սահմանների և մակերեսների անհամապատասխանություններ, դրանք ճշտվել և քարտեզները համաձայնեցվել են համայնքների ու անտառտնտեսության հետ:

Սկզբարի անտառտնտեսության վերջին կառավարման պլանը պատրաստվել է 2004-05 թվականներին՝ իիմք ընդունելով 1994թ. անտառային օրենսգիրքը, համաձայն որի անտառներն ըստ նպատակային նշանակության բաժանվել են՝

- Պաշտպանական՝ ջրապահպան, հակաէրոզիոն և հողապաշտպան նշանակության անտառներ,
- Սոցիալական՝ սանիտարահիգիենիկ, առողջարարական և ռեկրացիոն նշանակության անտառներ,
- Հատուկ նշանակության՝ բնության հատուկ պահպանվող տարածքների համակարգում ընդգրկված անտառներ:

Սույն կառավարման պլանի պատրաստման աշխատանքները իրականացվել են հիմք ընդունելով 2005թ. Անտառային օրենսգիրքը, համաձայն որի անտառներն ըստ նպատակային նշանակության բաժանվում են՝ արտադրական, պաշտպանական և հատուկ նշանակության անտառների:

Հաշվի առնելով վերը նշվածը, կառավարման պլանում ներկա և նախորդ անտառշինության՝ ըստ անտառի կատեգորիաների վերլուծության նպատակով, 2005թ. գույքագրման և գնահատման համապատասխան նյութերը համապատասխանեցվել է 2005թ. Անտառային օրենսգրքով սահմանված ըստ նպատակային նշանակության անտառի բաժանման չափորոշիչներին:

Համաձայն Հայաստանի անտառներում անտառշինության և անտառկառավարման պլանների պատրաստման իրահանգի (2005թ), սահմանված կարգով իրականացվել են տեխնիկական և անտառշինական խորհրդակցությունները:

1-ին տեխնիկական խորհրդակցությունը կազմակերպվել է 2020թ. մայիսի 22-ին «Zoom» ծրագրով, քննարկվել են նախապատրաստական փուլի աշխատանքները, կայացվել են համապատասխան որոշումներ:

Անտառշինական առաջին խորհրդակցությունը կազմակերպվել է Անտառային կոմիտեի կողմից, 2020թ. հունիսի 11-ին «Սևարի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի վարչական մասնաշենքում: Քննարկվել են անտառկառավարման պլանի պատրաստման դաշտային փուլում իրականացվող գործողությունները, խնդիրները, անտառտնտեսության և անտառշինական աշխատանքները իրականացնող կազմակերպության միջև համագործակցությունը ու այլ հարցեր:

2020թ Դեկտեմբերի 1-ին անց է կացվել երկրորդ տեխնիկական խորհրդակցությունը «Zoom» ծրագրով, որի ընթացքում քննարկվել են անտառշինական դաշտային աշխատանքների կատարման արդյունքները, անտառների վիճակի և անտառտնտեսության վարման նախնական վերլուծությունը, տեղամասերի ցանկը, որտեղ նշանակված են հիմնական անտառտնտեսական միջոցառումներ և այլ խնդիրներ:

Երկրորդ անտառշինական խորհրդակցությունը իրականացվել է անտառկառավարման ծրագրի հիմնական բաժինների մշակման ավարտից հետո, 2021թ Մայիսի 27-ին «Zoom» ծրագրով: Քննարկվել են՝

- Անտառային ֆոնդի գնահատման հիմնական ցուցանիշները, առկա փոփոխությունների բնույթը և պատճառները նախորդ ժամանակաշրջանի համար,
 - անտառային տնտեսության վարման վերլուծության արդյունքները,
 - անտառօգտագործման ծավալները, վայրը, իրականացման եղանակները և մեթոդները, հատումների տնտեսական և անտառագիտական և բնապահպանական հիմնավորումները,
 - անտառօգտագործման և անտառվերականգնման միջոցառումների ծավալները,
 - անտառսերմնային տնկարանային տնտեսության կազմակերպումը,
 - անտառների հակահրդեհային և անտառպաշտպանական միջոցառումների ծրագրը,
 - կողմնարդյունքի (ոչ բնափայտային հումքի պաշարների) գնահատումը:
- 2021թ. հունիսի 2-ին անտառտնտեսության վարչական մասնաշենքում կայացել է Սկզբարի անտառտնտեսության կառավարման պլանի առանձին բաժինների վերաբերյալ քննարկումներ, մասնակցությամբ՝ Անտառային կոմիտեի, «Սկզբարի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի և անտառշինական կազմակերպության ներկայացուցիչների:

Բաժին 1. ՏԱՐԱԾՔԻ ՀԱՄԱՊՈՏ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ԵՎ ԱՆՏԱՌԱՃՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

1.1. ԱՆՏԱՌԱՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՏԵՂԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

«Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի Սկզբարի անտառտնտեսությունը գտնվում է Տավուշի մարզի Նախկին Իջևանի վարչական շրջանում: Անտառտնտեսության գրասենյակը գտնվում է Սկզբար բնակավայրում, հեռավորությունը մայրաքաղաք Երևանից 151կմ է, իսկ մարզկենտրոն Իջևանից՝ 21կմ: Անտառտնտեսությունը հյուսիս–արևմուտքից սահմանակցում է Նոյեմբերյանի, հարավում՝ Իջևանի անտառտնտեսություններին, իսկ մյուս կողմերից՝ Իջևանի ենթաշրջանի համայնքային հողերին: Անտառտնտեսության տարածքի ձգվածությունը հյուսիսից հարավ և արևելքից արևմուտք գրեթե հավասար է՝ 22-23կմ (քարտեզ 1):

1.2. Տարածքի կազմավորումը

Սկզբարի անտառտնտեսության ներկայիս տարածքը մինչև 1958 թվականը անտառապետության կարգավիճակով գտնվել է Իջևանի անտառտնտեսության կազմում: << Մինիստրների սովետի 15.09.1958թ. N 11-343 որոշմամբ, Սկզբարի անտառապետության հենքի վրա կազմավորվել է Սկզբարի անտառտնտեսություն՝ 13764 հա ընդհանուր մակերեսով: 1992թ. Սկզբարի անտառտնտեսությունը

միավորվել է Իջևանի անտառտնտեսությանը, իսկ 1997թ. առանձնացել է ընդհանուր 18993 հա ընդհանուր մակերեսով, կազմում ընդգրկելով Սկարի, Կիրանցի, Գետաշենի և Ազեհովիտի անտառպետությունները:

2000 թվականին իրականացված կառուցվածքային փոփոխությունների արդյունքում Սկարի անտառտնտեսության կառուցվածքում ներառվել են Սկարի, Կիրանցի, Գետաշենի և Աչաջրի անտառպետությունները՝ 20239 հա ընդհանուր մակերեսով, ներառյալ նախկին սովխող-կոլխոզային տնօրինման 878 հա ընդհանուր մակերեսով անտառները:

1.3. Անտառտնտեսության կառուցվածքը

«Սկարի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի կազմում 2021թ. ընդգրկված են չորս՝ Սկարի՝ 4432հա, Աչաջրի՝ 6804հա, Գետաշենի՝ 5839հա և Կիրանցի՝ 4075հա մակերեսով անտառպետությունները: «Սկարի» անտառտնտեսության ընդհանուր մակերեսը կազմում է 21150հա:

1.4. «Սկարի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի սահմանները

Անտառտնտեսության սահմանները որոշվել են ռելիեֆային առանձնահատկություններով (ջրաբաժաններ, ձորակներ, գետակներ, լեռնալանջեր և այլն), որոնք բնության մեջ արտահայտիչ են և հանդիսանում են համեմատաբար կայուն սահման, ինչպես նաև օդալուսանկարների և արբանակային պատկերների վերծանման արդյունքների հիման վրա՝ հաշվի առնելով «Սկարի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի ներկայիս սահմանները:

1.5. Անտառտնտեսության տարածքի փոփոխությունը

Վերջին մոտ 32 տարիներին անտառտնտեսությունում կառուցվածքային և մակերեսային փոփոխություններ է կատարվել. 1988թ. համեմատությամբ, 2005թ. անտառտնտեսության մակերեսի ավելացումը 6705 հեկտարով բացատրվում է հիմնականում Աչաջրի անտառպետության միացման հանգամանքով, ինչպես նաև անտառտնտեսության շրջակա բնակավայրերի նախկին կոլխոզ-սովխոզային տնօրինության անտառային հողերի անտառտնտեսության տնօրինությանը հանձնելու և մակերեսները երկրատեղեկատվական համակարգով ճշտման հիմնավորումով, իսկ 2021թ.-ին՝ 2005թ. համեմատությամբ, 666,0հա ավելացումը բացատրվում է համայնքների վարչական սահմաններում անտառային հողատեսքերի կադաստրային քարտեզագրմամբ անհամապատասխանությունների և մակերեսները երկրատեղեկատվական համակարգով ճշտման հիմնավորումով (առյուսակ 1,2 քարտեզ 2):

Այլուսակ 1. Անտառտնտեսության կառուցվածքը

№	Անտառպետության անվանումը	Մակերեսը,հա			
		1988թ	2005թ	2021թ	Տարբերություն
1	Սևարի	4133	4376	4432	+56,0
2	Աչաջրի	-	6382	6804	+422,0
3	Գետաշենի	5644	5707	5839	+132,0
4	Կիրանցի	4002	4019	4075	+56,0
5	Ընդամենը	13779	20484	21150	+666,0

**Այլուսակ 2. Սևարի անտառտնտեսության քառակուսիների համարակալման
ամփոփ տեղեկագիր բատ անտառպետությունների**

Անտառապետական բյուջետի մաս	2005թ.		2021թ.		Ծովականություն	Բացատրություն
	Քառակուսու համարը	Մակերեսը հեկտար	Քառակուսու համարը	Մակերեսը հեկտար		
Արտօն	1	234	1	226	-8	Սահմանների ճշտման արդյունք
	2	123	2	122	-1	Սահմանների ճշտման արդյունք
	3	186	3	188	2	Սահմանների ճշտման արդյունք
	4	161	4	162	1	Սահմանների ճշտման արդյունք
	5	178	5	182	4	Սահմանների ճշտման արդյունք
	6	233	6	234	1	Սահմանների ճշտման արդյունք
	7	251	7	242	-9	Սահմանների ճշտման արդյունք
	8	159	8	169	10	Սահմանների ճշտման արդյունք
	9	175	9	175	0	Սահմանների ճշտման արդյունք
	10	153	10	153	0	Սահմանների ճշտման արդյունք
	11	220	11	220	0	Սահմանների ճշտման արդյունք
	12	277	12	301	24	Սահմանների ճշտման արդյունք
	13	171	13	172	1	Սահմանների ճշտման արդյունք
	14	161	14	157	-4	Սահմանների ճշտման արդյունք
	15	227	15	226	-1	Սահմանների ճշտման արդյունք
	16	180	16	182	2	Սահմանների ճշտման արդյունք
	17	180	17	174	-6	Սահմանների ճշտման արդյունք
	18	246	18	245	-1	Սահմանների ճշտման արդյունք
	19	115	19	118	3	Սահմանների ճշտման արդյունք
	20	110	20	112	2	Սահմանների ճշտման արդյունք
	21	236	21	232	-4	Սահմանների ճշտման արդյունք
	22	237	22	238	1	Սահմանների ճշտման արդյունք
	23	96	23	125	29	Սահմանների ճշտման արդյունք
	24	67	24	77	10	Սահմանների ճշտման արդյունք
	Ընդհանուր	4376	Ընդհանուր	4432	56	Սահմանների ճշտման արդյունք
Ազգու	1	189	1	189	0	Սահմանների ճշտման արդյունք
	2	79	2	79	0	Սահմանների ճշտման արդյունք
	3	205	3	204	-1	Սահմանների ճշտման արդյունք
	4	150	4	166	16	Սահմանների ճշտման արդյունք
	5	84	5	78	-6	Սահմանների ճշտման արդյունք
	6	205	6	228	23	Սահմանների ճշտման արդյունք
	7	227	7	206	-21	Սահմանների ճշտման արդյունք
	8	136	8	131	-5	Սահմանների ճշտման արդյունք
	9	178	9	172	-6	Սահմանների ճշտման արդյունք
	10	127	10	158	31	Սահմանների ճշտման արդյունք
	11	123	11	125	2	Սահմանների ճշտման արդյունք
	12	205	12	233	28	Սահմանների ճշտման արդյունք
	13	162	13	172	10	Սահմանների ճշտման արդյունք

Արտադրության անվանումը	2005թ.		2021թ.		Տարբերություն	Բացատրություն
	Քառակուսու համարը	Մակերեսը հեկտար	Քառակուսու համարը	Մակերեսը հեկտար		
Գետաշնչերի	14	107	14	116	9	Սահմանների ճշտման արդյունք
	15	186	15	185	-1	Սահմանների ճշտման արդյունք
	16	207	16	207	0	Սահմանների ճշտման արդյունք
	17	127	17	127	0	Սահմանների ճշտման արդյունք
	18	141	18	148	7	Սահմանների ճշտման արդյունք
	19	258	19	261	3	Սահմանների ճշտման արդյունք
	20	151	20	191	40	Սահմանների ճշտման արդյունք
	21	163	21	202	39	Սահմանների ճշտման արդյունք
	22	186	22	176	-10	Սահմանների ճշտման արդյունք
	23	111	23	112	1	Սահմանների ճշտման արդյունք
	24	98	24	88	-10	Սահմանների ճշտման արդյունք
	25	214	25	207	-7	Սահմանների ճշտման արդյունք
	26	175	26	179	4	Սահմանների ճշտման արդյունք
	27	116	27	100	-16	Սահմանների ճշտման արդյունք
	28	107	28	181	74	Սահմանների ճշտման արդյունք
	29	52	29	69	17	Սահմանների ճշտման արդյունք
	30	151	30	168	17	Սահմանների ճշտման արդյունք
	31	147	31	164	17	Սահմանների ճշտման արդյունք
	32	178	32	224	46	Սահմանների ճշտման արդյունք
	33	163	33	158	-5	Սահմանների ճշտման արդյունք
	34	216	34	206	-10	Սահմանների ճշտման արդյունք
	35	203	35	215	12	Սահմանների ճշտման արդյունք
	36	136	36	141	5	Սահմանների ճշտման արդյունք
	37	112	37	125	13	Սահմանների ճշտման արդյունք
	38	219	38	308	89	Սահմանների ճշտման արդյունք
	39	85	39	110	25	Սահմանների ճշտման արդյունք
	40	157	40	177	20	Սահմանների ճշտման արդյունք
	41	146	41	118	-28	Սահմանների ճշտման արդյունք
	Ընդհանուր	6382		6804	422	
Գետաշնչերի	1	152	1	154	2	Սահմանների ճշտման արդյունք
	2	204	2	187	-17	Սահմանների ճշտման արդյունք
	3	255	3	259	4	Սահմանների ճշտման արդյունք
	4	268	4	250	-18	Սահմանների ճշտման արդյունք
	5	219	5	214	-5	Սահմանների ճշտման արդյունք
	6	240	6	229	-11	Սահմանների ճշտման արդյունք
	7	201	7	194	-7	Սահմանների ճշտման արդյունք
	8	268	8	261	-7	Սահմանների ճշտման արդյունք
	9	191	9	187	-4	Սահմանների ճշտման արդյունք
	10	238	10	269	31	Սահմանների ճշտման արդյունք
	11	206	11	210	4	Սահմանների ճշտման արդյունք
	12	167	12	162	-5	Սահմանների ճշտման արդյունք
	13	280	13	275	-5	Սահմանների ճշտման արդյունք
	14	230	14	222	-8	Սահմանների ճշտման արդյունք
	15	260	15	264	4	Սահմանների ճշտման արդյունք
	16	198	16	208	10	Սահմանների ճշտման արդյունք
	17	184	17	177	-7	Սահմանների ճշտման արդյունք
	18	209	18	259	50	Սահմանների ճշտման արդյունք
	19	215	19	245	30	Սահմանների ճշտման արդյունք
	20	204	20	201	-3	Սահմանների ճշտման արդյունք
	21	287	21	298	11	Սահմանների ճշտման արդյունք

Առաջարկության անվանումը	2005թ.		2021թ.		Տարբերություն	Բացատրություն
	Քառակուսու համարը	Մակերեսը հեկտար	Քառակուսու համարը	Մակերեսը հեկտար		
Վիրանցի	22	226	22	276	50	Սահմանների ճշտման արդյունք
	23	224	23	249	25	Սահմանների ճշտման արդյունք
	24	100	24	95	-5	Սահմանների ճշտման արդյունք
	25	172	25	172	0	Սահմանների ճշտման արդյունք
	26	181	26	186	5	Սահմանների ճշտման արդյունք
	27	128	27	136	8	Սահմանների ճշտման արդյունք
	Ընդամենը	5707		5839	132	
	1	149	1	147	-2	Սահմանների ճշտման արդյունք
Ընդհանուր	2	183	2	190	7	Սահմանների ճշտման արդյունք
	3	128	3	124	-4	Սահմանների ճշտման արդյունք
	4	204	4	200	-4	Սահմանների ճշտման արդյունք
	5	235	5	240	5	Սահմանների ճշտման արդյունք
	6	225	6	223	-2	Սահմանների ճշտման արդյունք
	7	242	7	246	4	Սահմանների ճշտման արդյունք
	8	240	8	237	-3	Սահմանների ճշտման արդյունք
	9	219	9	227	8	Սահմանների ճշտման արդյունք
	10	176	10	185	9	Սահմանների ճշտման արդյունք
	11	177	11	176	-1	Սահմանների ճշտման արդյունք
	12	206	12	201	-5	Սահմանների ճշտման արդյունք
	13	202	13	207	5	Սահմանների ճշտման արդյունք
	14	254	14	260	6	Սահմանների ճշտման արդյունք
	15	219	15	222	3	Սահմանների ճշտման արդյունք
	16	164	16	184	20	Սահմանների ճշտման արդյունք
	17	247	17	252	5	Սահմանների ճշտման արդյունք
	18	228	18	231	3	Սահմանների ճշտման արդյունք
	19	169	19	168	-1	Սահմանների ճշտման արդյունք
	20	152	20	155	3	Սահմանների ճշտման արդյունք
	Ընդհանուր	4019		4075	56	
	Ամբողջ	20484		21150	666	

1.6. Լեռնագրության, ռելիէֆի և հողերի բնութագրեր

Ասքարի անտառտնտեսության տարածքը գտնվում է Փոքր Կովկասյան լեռնահամակարգի հյուսիսային հատվածում՝ Ոսկեպարի, Կիրանցի, Մթնասարի և Իջևանի լեռնաբազուկների վրա, հյուսիս-արևելյան անտառամման շրջանում։ Անտառտնտեսությունում անտառները տեղաբաշխված են ծովի մակերևույթից 700-2000 մետր բարձրությունների վրա, ընդ որում Սկարի, Գետաշենի և Աչաջի անտառպետությունում՝ 700-750մ-ից, իսկ Կիրանցի անտառպետությունում՝ 850մ-ից բարձր։

Անտառտնտեսության տարածքում ռելիէֆը բնութագրվում է խիստ կտրտվածությամբ և լանջերի դիրքադրության փոփոխությամբ, որտեղ գերակշռում են հյուսիսային դիրքադրության լանջերը (52,8%): Գերակշռող են $20\text{-}30^{\circ}$ թեքության լանջերը (անտառտնտեսության 49,5%-ը)։

Ասքարի անտառտնտեսության տարածքի, և ընդհանրապես լեռնային ծագման հողերի, կազմավորման պրոցեսում կարևոր դեր են խաղում տեղագրական

պայմանները, որին համապատասխան հաճախակի փոփոխվում է հողերի ջրագրական ռեժիմը: Վերջինս իր ազդեցությունն է թողնում բուսականության տեսակային կազմի, էռոգիոն արոցեսների ինտենսիվության և դրանից կախված՝ հողակազմավորման ընթացքի տարբերության, հողերի բազմազանության բնութագրի, նրանց զարգացման և քիմիական ու մեխանիկական կազմի վրա:

Համաձայն հանրապետության հողային քարտեզագրական նյութերի՝ անտառտնտեսության տարածքում հանդիպում են լեռնային դարչնագույն և լեռնային գորշ անտառային հողեր, լեռնային ճմակաբրոնատային և ոչ մեծ տարածքների վրա լեռնահովտային բերվածքային (ալուվիայ) հողերի տիպերը:

Հյուսիսային կողմնադրության լանջերին ձևավորված լեռնային մուգ շագանակավուն հողերը բավականաչափ հզոր են, իսկ հարավային կողմնադրության լանջերում գերիշխում են բաց գորշավուն հողերը, որոնք բնորոշ են կաղնու և կաղնուտ-բուխուտային տարբեր տիպի ծառուտներին:

Լեռնային (անտառային) դարչնագույն հողերը հանդիպում են մինչև 1700մ բարձրությունների վրա, որոնցում զարգացած են բոխու, կաղնու, թխու անտառային զանգվածները, իսկ անտառային գորշ հողերը հիմնականում հանդիպում են 1400-1900մ բարձրության՝ չափավոր տաք և խոնավ կլիմայի և բոխու, կաղնու, հաճարի ծառատեսակների ծածկոցի պայմաններում:

1.7. Կլիման

Հայաստանի տարածքն աչքի է ընկնում բնակիմայական պայմանների մեծ բազմազանությամբ: Համաձայն Հայաստանի ագրոկլիմայական տեղեկագրի՝ Սևքարի անտառտնտեսության տարածքը հիմնականում վերագրվում է 6-րդ և 7-րդ ագրոկլիմայական գոտիներին, ընդ որում, 6-րդ գոտին ընդգրկում է ծովի մակերևոսից 600–900մ բարձրությունները, իսկ 7-րդ գոտին՝ չափավոր ցուրտ, 900 մետրից բարձր: Անտառի տարածման վերին գոտում՝ 1700 մետրից բարձր, կլիմայական պայմանները համեմատաբար խիստ են: Տարածքին բնորոշ են ջերմաստիճանի փոքր տատանումները՝ չափավոր տաք, համեմատաբար չոր ամառ, անձրևային աշուն և չափավոր ցուրտ ձմեռ: Մթնոլորտային տեղումները հիմնականում ենթարկվում են արևմուտքից և արևելքից մուտք գործող օդային հոսանքների շարժման օրինաչափությանը:

2019-20 թվականներին տարեկան տեղումների քանակը դիտվել է 360-470մմ, տարեկան միջին ջերմաստիճանը՝ $12,5-13^{\circ}\text{C}$, բացարձակ բացասական ջերմաստիճանը՝ -11°C : Ձյան շերտի հզորությունը հասնում է 10սմ-ից մինչև 50-60սմ:

Նշված անտառաճման շրջանի կլիմայական պայմանները նպաստավոր են հյուսիսային Հայաստանի դենդրոֆլորայի բազմաթիվ ծառաթփատեսակների աճման համար (աղյուսակ 3):

Այուսակ 3. Կլիմայական բնութագրերը ըստ Իջևանի օդերևութաբանական կայանի տվյալների

	Օդի դիտված առավելագույն ջերմաստիճանը (°C)												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	առավել.
2019	15.5	16.5	19.0	25.0	29.0	36.0	36.0	35.0	30.0	26.0	19.0	19.0	36.0
2020	14.0	19.0	24.0	22.0	31.0	36.0	36.0	34.0	33.0	26.0	28.0	14.0	36.0
Օդի դիտված նվազագույն ջերմաստիճանը (°C)													
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	նվազ.
2019	-4.1	-6.5	-2.9	0.5	8.3	15.1	10.9	15.1	6.9	6.7	-1.1	-3.3	-6.5
2020	-7.7	-10.9	-0.1	0.3	3.5	12.9	14.1	10.7	12.1	7.7	-2.1	-5.5	-10.9
Օդի միջին ամսական և տարեկան ջերմաստիճանը (°C)													
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	տարի
2019	3.9	4.2	6.4	10.7	17.5	23.2	23.4	23.3	16.7	15.0	6.1	5.4	13.0
2020	2.3	4.3	8.9	9.2	15.7	21.7	23.7	20.9	20.3	14.1	7.2	2.2	12.5
Ամսական և տարեկան տեղումների քանակը (մմ)													
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	տարի
2019	3.7	18.1	49.0	49.5	79.6	47.2	35.4	16.9	34.7	0.8	15.6	14.3	364.8
2020	6.6	15.6	11.7	90.7	102.1	48.5	82.9	26.7	8.7	35.6	20.9	26.9	476.9

1.8. Զրագրություն

Անտառունտեսության տարածքը պատված է մանր գետակների ցանցով: Դրանք ունեն լեռնային բնույթ, ունեն ստորգետնյա, հալոցքային և անձրևային սնում, արագահոս են, ոչ ջրառատ, սակայն գարնանը դառնում են սելավատար: Տարածքում հոսում են Աղսու գետի Սպիտակաջուր, Լուսաձոր, Աչաջուր, Սևքար վտակները և Կիրանց գետը: Խոշոր լճեր և ճահճուտներ տարածքում չկան:

1.9. Բուսական և կենդանական աշխարհ

Սևքարի անտառունտեսությունը, պայմանավորված ռելիեֆի խայտարդետությամբ, աշխարհագրական դիրքով և ուղղաձիգ գոտիականությամբ, աչքի է ընկնում հարուստ կենսաբազմազանությամբ:

Սևքարի անտառունտեսության տարածքում հանդիպում են անոթավոր բույսերի 47 ընտանիքի և 89 ցեղի պատկանող 743 տեսակ, որոնցից 7 տեսակն ընդգրկված են Հայաստանի բույսերի Կարմիր գրքում:

Անտառունտեսության տարածքը հարուստ է բազմաթիվ օգտակար բուսատեսակներով, որոնցից շատերը լայնորեն և վաղոր օգտագործվում են մարդու կողմից: Ըստ նախնական տվյալների՝ տարածքում լայն տարածում ունեն ուտելի և համեմունքային (51 տեսակ), մեղրատու (44), դեղատու (38), կերային (30) նշանակության տեսակները:

Սևքարի անտառունտեսության տարածքն ըստ անտառաճման պայմանների մտնում է Տավուշի ֆլորիստիկ շրջանի մեջ, որտեղ հիմնական բուսական տիպն անտառայինն է:

Անտառկազմող գլխավոր ծառատեսակներն են խոշորառեց և վրացական կաղնիները, արևելյան հաճարին, կովկասյան լորին, կովկասյան սոճին, կովկասյան բոխին, իսկ ուղեկցող ծառատեսակներն են, սովորական հացին, անտառային

տանձենին, Լիտվինովի կեչին, սրստերև թխկին, արևելյան բոխին և այլ տեսակներ, որոնք մասնակցում են հաճարի և կաղնու խառը կամ բարդ ծառուտների կազմավորմանը, իսկ առանձին դեպքերում ծևավորում են միատարր, ոչ մեծ ծառուտներ:

Միջին լեռնային գոտում հյուսիսային կողմնադրության լանջերը հիմնականում զբաղեցնում են հաճարկուտները, հարավային լանջերը՝ կաղնու համակեցությունները: Հաճարկուտներում անտառի կազմի մեջ հիմնականում մտնում են բոխին, կաղնին, լորին, հացին:

Հարավային լեռնալանջերին, մինչև 1300մ բարձրությունները գերակշռում է վրացական կաղնին, իսկ դրանից վերև, մինչև անտառի տարածման վերին սահմանը հիմնականում զբաղեցնում են խոշորառեց կաղնու ծառուտները: Կաղնու ծառուտներին բնորոշ է խառը կազմ՝ բոխու, հացու, թխկու, լորենու, անտառային տանձենու մասնակցությամբ:

Բաժին 2. ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՄԵԹՈԴԻԿԱՆ ԵՎ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ

2.1. Անտառի կատեգորիաներ

Սկզբարի անտառունտեսության կառավարման պլանի պատրաստման աշխատանքները իրականացվել են համաձայն սույն ծրագրի տեխնիկական առաջադրանքի՝ հիմք ընդունելով ՀՀ Անտառային օրենսգիրքը (2005), համաձայն որի Հայաստանի Հանրապետությունում անտառներն ըստ նպատակային նշանակության դասակարգվում են հետևյալ կատեգորիաների՝

Պաշտպանական նշանակության անտառներ, որոնք են՝

- ջրային օբյեկտների ջրապահպան գոտիների անտառները,
- բարձր թեքության (30° -ից ավել) վրա գտնվող անտառները,
- անտառների վերին և ստորին սահմանների 200մ լայնությամբ շերտը,
- բուսաբանական, կենդանաբանական այգիների, դենդրոպարկերի շրջակա անտառները՝ 100 մետր շառավղով,
- կիսաանապատային, տափաստանային, անտառտափաստանային գոտիներում աճող անտառները:

Հատուկ նշանակության անտառներ, որոնք են՝

- Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներում ընդգրկված անտառները,
- Քաղաքային և քաղաքամերձ անտառները,
- Ռեկրեացիոն և առողջարարական անտառները,
- Սահմանային, ռազմական նշանակության անտառները,
- Պատմական և գիտական արժեք ներկայացնող անտառները,
- Սանդիտարական գոտիները պահպանող անտառները:

Արտադրական նշանակության անտառներ, որոնք են՝

- բնափայտի շարունակական արտադրությունն ապահովող անտառները, որոնք չեն դասվում հատուկ և պաշտպանական նշանակության անտառների շարքին:

2.2. Անտառների գնահատման մեթոդը

Անտառների ընդհանուր գույքագրումն իրականացվել է համաձայն Հայաստանի անտառներում անտառշինության և անտառկառավարման պլանների մշակման հրահանգի, ընտրելով աչքաչափային-չափողական մեթոդը, որը հիմնված է բնականում անտառի աչքաչափային, ընտրողական չափողական և հաշվարկային գնահատման մեթոդների համատեղման վրա, իսկ միջոցառումներ նախատեսվող հատվածներում կիրառվել է հաշվարկային մեթոդ՝ հիմնական շառավղով շրջանաձև հրապարակների տեղադրմամբ:

Անտառի գնահատման բոլոր ցուցանիշները գրանցվել են գնահատման քարտում, որը հանդիսացել է հիմնական դաշտային փաստաթուղթը, ընդ որում այն լրացվել է գնահատման յուրաքանչյուր անտառային հատվածի համար:

Լանջերի բաժանումն ըստ թեքության աստիճանի կատարվել է համաձայն լեռնային պայմաններում հատումների կատարման գործող կանոնների:

Լանջերն ըստ թեքության բաժանվում են հարթ՝ մինչև 10° թեթև զարիվայր, $11-20^{\circ}$ զարիվայր, $21-30^{\circ}$ կտրուկ զարիվայր, 30° -ից բարձր՝ խիստ կտրուկ զարիվայր:

Շարահարկերի բաժանումը կատարվել է հետևյալ պայմաններում.

1. յուրաքանչյուր շարահարկի լրիվություն պետք է լինի ոչ պակաս $0,3$,
2. շարահարկների միջին բարձրության տարբերությունը պետք է կազմի ոչ պակաս 20% ,
3. շարահարկի միջին բարձրությունը կազմում է վերին շարահարկի բարձրության ոչ պակաս $1/4$ -ը:

Պարզ ծառութներում տեսակային կազմը կամ բարդ ծառութներում շարահարկը որոշվում է տոկոսային հարաբերությամբ անտառկազմող տեսակի պաշարից (անտառի էլեմենտ) և գրանցվում է ֆորմովայով, որտեղ բերվում են յուրաքանչյուր ծառատեսակի կրճատ նշանակումը և յուրաքանչյուրի մասնակցության բաժինը ծառութի կազմում՝ արտահայտված գործակցի տեսքով (ամբողջ թվով), որում յուրաքանչյուր միավորը համապատասխանում է 10% մասնակցության չափի ընդհանուր պաշարում:

Ծառատեսակը, որի պաշարը կազմում է մինչև $2-5\%$ ծառութի ընդհանուր պաշարից (շարահարկ), գրվում է ֆորմովայի կազմում «+» նշանով:

Միջին տարիքը որոշվել է անտառկազմող յուրաքանչյուր տեսակի համար և գրանցվել գնահատաման քարտերում:

Բոնիտետային դասը որոշվել է միջին տարիքով և միջին բարձրությամբ անտառի հիմնական էլեմենտի համար (շարահարկ):

Լրիվությունը որոշվել է առանձին ծառութի ամեն շարահարկի համար՝ ծառերի տրամագծերի ընդլայնական կտրվածքների ընդհանուր մակերեսների գումարով

կամ շրջանաձև հրապարակներում ծառերի հաշվառման ճանապարհով, կամ էլ ժապավենային հաշվառումով:

Բնափայտի 1հա-ի պաշարը որոշվել է անտառի գնահատման ժամանակ ծառությունների առանձին շարահարկերի համար տարածաշրջանի համար ընտրված ծավալային աղյուսակներով:

Անտառի բնական վերաճի նկարագրության համար նշվել են. տեսակային կազմը՝ կենսունակ նմուշների ընդհանուր քանակի համեմատությամբ, տարիքը (միջին), միջին բարձրությունը, նմուշների քանակը՝ հազար հատ 1հա-ի հաշվով:

Ենթանտառի նկարագրության ժամանակ նշվել են թփերի հիմնական տեսակները և նրանց խտության աստիճանը: Խտության աստիճանը որոշելու համար օգտագործում են հետևյալ չափանիշները՝ խիտ (տարածքի 50%-ից ավել ծածկված), միջին խտության (10-49% ծածկված) և նոսր (10%-ից պակաս):

Ճանապարհային հասանելիությունը նշվել է յուրաքանչյուր հատվածի համար: Մատչելի համարվում է հատվածը, եթե նրանով անցնում է ճանապարհը կամ հատվածի սահմանից մինչև ճանապարհը պակաս է 200մ-ից: Գոյություն ունեցող բոլոր ճանապարհները պատկերվել են անտառային քարտեզներում:

Հատվածները հաջորդաբար համարակալվել են արաբական թվանշաններով՝ քառակուսու հյուսիս-արևմուտքից դեպի հարավ-արևելք:

2.3. Անտառութեսության հողերի դասակարգում

Հողատեսքերի գույքագրման և գնահատման ժամանակ հիմք է ընդունվել անտառչինության և անտառկառավարման պլանների պատրաստման հրահանգով սահմանված հետևյալ դասակարգումը.

1. *Անդրառային հողեր* - անտառապատ, կենդանական և բուսական աշխարհի պահպանման, բնության պահպանության, ինչպես նաև անտառով չծածկված, բայց անտառային տնտեսության կարիքների համար տրամադրված կամ նախատեսված հողեր: Անտառային հողերին պատկանում են.

- անտառածածկ հողերը,
- ոչ անտառածածկ հողերը,
- չմիակցված սաղարթով անտառմշակույթները,
- անտառային տնկարանները և պլանտացիաները:

2. *Անդրառածածկ լարածքներին վերագրվում են.*

- 0,4 և բարձր լրիվությամբ երիտասարդ տարիքային խմբի ծառությունները,
- մնացած տարիքային խմբերի 0,3 և բարձր լրիվության ծառությունները,
- թփերով պատված հողատեսքերը, որոնցում առանց հատուկ անտառմելիորատիվ աշխատանքների հնարավոր չէ հիմնել անտառ:

3. *Ոչ անդրառածածկ անդրառային հողերին պատկանում են.*

- հատված տարածքները,
- անտառվերականգնման համատարած հատման հատատեղերը,

- բացատներ - որտեղ բացակայում կամ առկա են առանձին ծառեր,
- նոսրուտներ - 0,1-0,2 լրիվության ծառուտները (բացի երիտասարդ խումբը),
- հրդեհված - անտառի հատված մինչև աճի դադարեցման աստիճան վնասված,
- մահացած ծառուտներ - անտառամասեր ֆիտո և էնտո ներգործությունից, արտադրական արտանետումներից, ուեկրեացիոն բեռնվածության և այլ գործոնների ազդեցությունից արմատի վրա չորացած, մահացած ծառուտներ, ինչպես նաև համատարած քամատապալ անտառամասերը:

Գնահատման ժամանակ առանձնացվում են ոչ անտառային հողերի հետևյալ կատեգորիաները.

- գյուղատնտեսական հողահանդակներ և հատուկ նպատակային նշանակության հողեր, վարելահող, խոտհարքներ, արոտավայրեր, այգիներ, պտղատու տնկարաններ, անտառային ճանապարներ, անտառուղիներ և հակարդեհային ճեղքեր, էլեկրահաղորդակցության, հեռախոսակապի գծեր, բնակատեղեր, ավազահանքեր, մելորատիվ առուներ և այլն,
- հողեր, որոնք առանց հատուկ մելորատիվ միջոցառումների պիտանի չեն անտառաճեցման համար,
- ժայռեր, քարացրոններ, ճահճուտներ, ոչ անտառածածկ թեք լանջեր և այլն:

Այլուսակ 4. Գնահատման հատվածների նվազագույն մակերեսը

№	Հողատեսքեր	Մակերեսը, հա
1	Ստուգման ժամանակաշրջանի անտառմշակույթներ	0,1
2	Բնական ծառուտներ	0,3
3	Ոչ անտառածածկ տարածքներ	0,3
4	Անտառսերմնային քազաներ	0,1
5	Բնության և մշակութային ժառանգության արժեքավոր օբյեկտներ	0,1
6	Վարելահողեր, այգիներ, ավազուտներ	0,1
7	Խոտհարք, արոտավայր	0,3

2.4. Գույքագրման տվյալների ծրագրային ապահովում

Անտառունտեսության դաշտային գույքագրման արդյունքները ենթարկվել են СОЛИ ծրագրային հենքի վրա մշակված Forest Book համակարգչային ծրագրային մշակման:

Քարտեզագրական նյութերը համակարգչով մշակվել են՝ օգտագործելով ArcGIS ծրագրային ապահովումը, որը հնարավորություն է ընձեռում դաշտային գույքագրման նյութերի վրա ստեղծելու բազմանպատակային ԵՏՀ տվյալների բազա, որից և պատրաստվել են թեմատիկ քարտեզները: Ստեղծված թվայնացված հատվածային քարտեզագրական բազան լրացվում է ինֆորմացիայով՝ թեմատիկ քարտեզների համար հատվածների բնութագրերի հետ EXCEL-ի այլուսակների կցման ճանապարհով, ընդ որում, թեմատիկ քարտեզներ հնարավոր է կազմել

ցանկացած ցուցանիշի համար, որը առկա է անտառային հատվածային բնութագրերի բազայում:

Հատվածների մակերեսները ներմուծվել են գնահատման քարտերի մեջ քարտեզագրական նյութերի թվայնացումից և ArcGIS բազայից համակարգով հատվածների մակերեսների (կլորացված մինչև տասնորդական) որոշումից հետո:

Տվյալների քարտեզագրական բազան ունի հատվածային բնութագիր, որը հնարավորություն է ընձեռել պատրաստել թեմատիկ քարտեզներ:

2.5 Քարտեզագրական աշխատանքներ

Սևքարի անտառունտեսության անտառների քարտեզագրման համար հիմք են հանդիսացել.

- Սևքարի անտառունտեսության 3 անտառաբետությունների նախորդ անտառշինության քարտեզագրական նյութերը,
- 1:25000 մասշտարի տեղագրական քարտեզները,
- ծրագրի տարածքի արբանյակային պատկերները,
- համայնքների հատակագծերն ու կադաստրային վերջին քարտեզները:

Վերը նշված նյութերը տեղափոխվել են երկրատեղեկատվական համակարգ: Կատարվել է քարտեզների և պլանշետների թվայնացում և դրանց գրանցում աշխարհագրական կոորդինատային ցանցում:

Համայնքների հատակագծերից, կադաստրային քարտեզներից և 2004թ անտառշինական պլան-քարտեզներից վերցվել են անտառային տարածքների ուրվագծերը: Տեղագրական քարտեզներց վերցվել են գետային և ճանապարհային ցանցերը, բնակավայրերը, բարձրության իզոգծերը (հորիզոնականներ) և այլ տվյալներ, որոնց միջոցով ճշտվել է անտառային տարածքների որոշ սահմաններ, օրինակ՝ քառակուախների միջև սահմանները, որոնք անցնում են գետերով կամ ջրաբաժաններով:

Արբանյակային հանույթների օգնությամբ կատարվել է անտառային տարածքի նախնական բաժանում՝ ըստ հատվածների: Ճշտվել են նաև ճանապարհային և գետային ցանցի որոշ տվյալներ, ինչպես նաև անտառային տարածքի արտաքին և ներքին սահմանները:

Համայնքների վարչական տարածքներում անտառային հողերի գույքագրման և գնահատման արդյունքներով բացահայտվել են համայնքների կադաստրային քարտեզներում անտառային հիղատեսքերի անճշտությունները, որոնք կազմակերպության կողմից քարտեզագրվել և համաձայնեցվել են համապատասխան համայնքների հետ:

2.6 Օդալուսանկարներ և արբանյակային նկարներ

Աշխատանքն իրականացնելու նպատակով կատարվել է օդալուսանկարահանում անօդաչու թռչող սարքի միջոցով:

Հանույթն իրականացվել է 2 տեսախցիկներով՝ բազմասպեկտրալ 5 ալիքներով (կապոյտ, կանաչ, կարմիր, հեռավոր կարմիր, մերձավոր ինֆրակարմիր) և տեսանելի RGB ալիքներով:

Բազմասպեկտրային հանույթն իրականացվել է փիքսելի 50 սմ լուծաչափով, իսկ տեսանելի RGB հանույթը՝ 15 սմ լուծաչափով, որոնք, համապատասխանաբար, կարող են ապահովել 25 և 7,5սմ քարտեզագրական ճշտություն: Օբյեկտիվի թեքման անկյունը կազմել է 0° (այսուակ 5): Աշխատանքն իրականացնելիս օգտագործվել է նաև ArcGIS Basemap WorldImagery առցանց բաց աղբյուրի արբանյակային նկարները:

Այլուակ 5. Օդալուսանկարների տեսակը և պատկերներով ապահովված մակերեսը

№	Անտառապետության անվանումը	Արբանյակային պատկերի տեսակը և լուծաչափությունը	Պատկերներով ապահովված մակերեսը, հա
1	Սևքարի	Օրթոլուսանկար տեսանելի RGB սպեկտրում (0,15 մ/փիքսել) Բազմասպեկտրային օրթո պատկերներ(0,5 մ/փիքսել)	4500
2	Աչաջրի	Օրթոլուսանկար տեսանելի RGB սպեկտրում (0,15 մ/փիքսել) Բազմասպեկտրային օրթո պատկերներ(0,5 մ/փիքսել)	6900
3	Գետաշենի	Օրթոլուսանկար տեսանելի RGB սպեկտրում (0,15 մ/փիքսել) Բազմասպեկտրային օրթո պատկերներ(0,5 մ/փիքսել)	5900
4	Կիրանցի	Օրթոլուսանկար տեսանելի RGB սպեկտրում (0,15 մ/փիքսել) Բազմասպեկտրային օրթո պատկերներ(0,5 մ/փիքսել)	4100

2.7 Քառակուսիների տեղաբաշխման սխեմա

Անտառունտեսության տարածքի բաժանումը քառակուսիների կատարվել է հաշվի առնելով տեղանքի աշխարհագրական տարրերը՝ գետեր, ճանապարհներ և այլ գործոններ, ընդ որում նախորդ գույքագրման քառակուսային ցանցը հիմնականում պահպանվել է: Անտառունտեսության տարածքը բաժանվել է 112 քառակուսիների, ամենափոքր քառակուսու մակերեսը 77հա է (Սևքարի անտառապետություն, քառակուսի 24), իսկ ամենամեծը Աչաջրի անտառապետությունում՝ 308հա (քառակուսի 38), միջին մակերեսը 189հա է: Անտառի գնահատման հատվածների ընդհանուր քանակությունը 3570 է, հատվածների միջին մակերեսը՝ 5,9 հա: Նախորդ կառավարման պլանի համեմատ՝ հատվածների ընդհանուր թիվն ավելացել է 283-ով, իսկ հատվածի միջին մակերեսը նվազել է 0,3 հեկտարով (այսուակ 6, քարտեզ 6):

Այլուսակ 6. Անտառտնտեսության կազմակերպման հիմնական տարրերը

Անտառայիտության անվանումը	Տարին	Մակերեսը, հա	Քառակուսիների քանակը, հատ	Քառակուսիների մակերեսը			>առվաճների քանակը, հատ	<առվաճների միջնականությունը
				Առավելագույն	Նվազագույն	Միջին		
Սևքարի	2021	4432,0	24	277	77	185	763	5,8
	2005	4376,0	24	277	67	182	776	5,6
Գետաշենի	2021	5839,0	27	298	95	216	1111	5,3
	2005	5707,0	27	287	152	214	960	5,9
Աչաջրի	2021	6804,0	41	308	78	166	1099	6,2
	2005	6382,0	41	258	85	156	976	6,5
Կիրանցի	2021	4075,0	20	260	124	204	597	6,8
	2005	4019,0	20	254	128	201	575	7,0
Ընդամենը	2021	21150,0	112	308	77	189	3570	5,9
	2005	20484,0	112	287	67	188	3287	6,2

2.8 Կոլեկտիվ ուսուցում

Համաձայն Հայաստանի անտառներում անտառշինության և անտառկառավարման պլանների պատրաստման հրահանգի, դաշտային գույքագրումից առաջ կազմակերպվել է անտառի գույքագրման և քարտեզագրման գործնական կամ կոլեկտիվ ուսուցումներ:

Կոլեկտիվ ուսուցումներն իրականցվել են նախօրոք ընտրված ծառուտներում, որի նպատակը գույքագրող հիմնական և տեխնիկական անձնակազմին նախապատրաստելն ու անտառի գնահատում իրականացնելն է կոնկրետ գույքագրման տարածքի պայմաններում պահանջվող ճշտությամբ, յուրաքանչյուր կատարողի մասնագիտական մակարդակի և անտառի գնահատմանը նրա մասնակցության որոշումը և ճիշտ անտառտնտեսական միջոցառումներ նախագծելու հմտություն ուսուցանելը:

Կոլեկտիվ ուսուցումներին մասնակցել են ծրագրի հիմնական և տեխնիկական անձնակազմը, նույն թվում անտառտնտեսության համապատասխան մասնագետները, ինչպես նաև շրջակա համայնքից ներկայացուցիչներ:

Կոլեկտիվ ուսուցումը ներառել է՝

ա) անտառգոյքագրման չափումների կատարման հրահանգավորում, շրջանաձև ուղարկում և հաշվարկային հրապարակներով վարժանքներ, չափագրումների տվյալների օգտագործում՝ ինքնաստուգման համար,

բ) մասնագետների ծանոթացում համապատասխան իրավական ակտերին,

գ) ծանոթացում անտառաճման պայմանների և անտառային տիպերի հետ, նրանց փոխկապակցվածությանը ծառուտների տեսակային կազմի, բոնիտետային դասերի և ծառուտների գնահատման այլ ցուցանիշների հետ,

դ) ծանոթացում ծառուտների, առանձին ծառերի վնասատուներով և հիվանդություններով վարակվածության նշանների հետ,

Ե) ծանոթացում ծառուտների և այլ հողային կատեգորիաների արբանյակային նկարների վերծանմանը, գնահատման հատվածների սահմանների ճշտման և հատվածի ընդհանուր գնահատման բնութագրի գործնական ցուցադրում,

զ) տեղեկացում դաշտային տեխնիկական փաստաթղթերի ծևակերպման և դրանց լրացման պահանջների մասին:

Ուսուցանվել է նաև մշտական փորձահրապարակների տեղադրման և հաշվարկման մեթոդիկան և տեղադրվել է Սկզբարի անտառապետության հաճարի գերակշռությամբ ծառուտում $0,5\text{ha}$ մակերեսով մեկ մշտական փորձահրապարակ (կոորդինատներ՝ $E 45^{\circ} 04' 13'' / N 41^{\circ} 01' 48''$):

2.9 Անտառկառավարման պլանավորման մասնակցային մոտեցում

Անտառկառավարման պլանավորման մասնակցային մոտեցման հիմնական նպատակը շահագրգիռ խմբերին հնարավորության ընձեռումն է աջակցելու անտառկառավարման պլանավորման պրոցեսին: Անտառային պաշարների պլանավորման մեջ բազմակողմանի մասնակցային մոտեցումն անտառագիտության ռեֆորմի կարևոր նախապայմաններից է:

Տեղաբնակները կարող են օժանդակել տվյալների հավաքագրմանը, պաշարների վիճակի վերաբերյալ պատմական տվյալների և տեղային կարիքների ու պաշարների օգտագործման ավանդույթների վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրմանը:

Մասնակցային մոտեցումն անկասկած կբարձրացնի տեղաբնակների հետաքրքրությունն անտառների պահպանության և պաշարների արդյունավետ օգտագործման գործնթացներում: Մասնակցային պլանավորման մոտեցումը և դրա կիրառումը պետք է հաշվի առնի ազգային սովորույթներն ու ավանդույթները: Ռեսուրսների մասնակցային պլանավորման և կառավարման մեջ ընդհանուր պրոբլեմները որոշվում են համագործակցության միջոցով: Մասնակցային կառավարում նախ և առաջ նշանակում է համագործակցություն կազմակերպության ներսում և պլանավորողների, հասարակության ու հետաքրքրվող կողմերի միջև: Մասնակցային պլանավորման պրոցեսի արդյունավետությունը երաշխավորված է համապատասխան ուսուցման դեպքում:

Ծրագրի շրջանակներում հանդիպումներ են իրականացվել անտառունտեսության աշխատակիցների հետ և խոշորացված համայնքներում, քննարկվել են կառավարման պլանի հիմնական դրույթները, անտառային քարտեզները համադրվել են համանքների կադաստրային քարտեզների հետ, վերհանվել և ճշտվել են առկա անհամապատասխանությունները (նկար 1):

Նկար 1. Ուսուցում և քննարկումներ

Բաժին 3. ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ՀՈՂԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

3.1. ԱՆՏԱՌԱՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԱՐԱԾՔԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄՆ ԸՍՏ ԻԻՄՆԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿԱՅԻՆ ՆՉԱՆԱԿՈՒԹՅԱՆ և ՀՈՂԱՏԵՍՔԵՐԻ

Արտադրական նշանակության ընդհանուր հողատեսքերը գրաղեցնում են 12172,4հա (57,5%), ամբողջությամբ անտառային հողերում և անտառածածկ:

Պաշտպանական նշանակության հողատեսքերի ընդհանուր մակերեսը գրաղեցնում է ամբողջ տարածքի 37,7%-ը (7969,2հա), այդ թվում անտառածածկ հողերը՝ 7652,7հա է, նույն թվում անտառմշակույթները՝ 47,6հա: Ոչ անտառածածկ տարածքները՝ 266,7հա, ոչ անտառային հողերը գրաղեցնում են 49,8հա (ոչ անտառային հողերի 27,7%-ը):

Հատուկ նշանակության հողատեսքերը գրաղեցնում են 1008,4հա (4,8%), այդ թվում անտառածածկ մակերեսը՝ 373,6հա, չմիակցված սաղարթով անտառմշակույթները՝ 20,3հա: Անտառային բացատները և պարապուտ տարածքները գրաղեցնում են 259,3հա, իսկ նոսրուտները՝ 211,5հա տարածք: Ոչ անտառային հողերը գրաղեցնում են 128,9հա (ոչ անտառային հողերի 72,1%-ը):

1994թ. Անտառային օրենսգրքով պատրաստված կառավարման պլանի(2005թ) տվյալների բազան համապատասխանեցվել է 2005թ. օրենսգրքի կրիտերիաներին, համաձայն որի ըստ իիմնական նպատակային նշանակության արտադրական նշանակության ընդհանուր հողատեսքերը գրաղեցրել են՝ 12039հա (58,8%), պաշտպանական նշանակությանը՝ 7311հա (35,7%) և հատուկ նշանակության հողատեսքերը՝ 1134հա (5,5%):

Անտառնտեսության ընդհանուր հողատեսքերում անտառածածկ մակերեսը 20198,7հա է (95,5%), որից ընդհանուր 166,1 հեկտարն է միակցված սաղարթով անտառմշակույթ (անտառածածկի ընդամենը 0,8%-ը), անտառային բացատները և պարապուտները՝ 283,0հա, նոսրուտները՝ 450,1հա:

Ոչ անտառային հողերի մակերեսը կազմում է 178,7հա (այլուսակ 9):

Անտառնտեսության և անտառպետությունների ընդհանուր մակերեսների բաշխվածությունն ըստ կատեգորիաների և հողատեսքերի տրված է այլուսակ 7-ում, պատկերված՝ քարտեզ՝ 7-ում, իսկ անտառի կատեգորիաներն ըստ անտառպետությունների նշված է այլուսակ 8-ում:

Այլուսակ 7. Սևքարի անտառնտեսության հողատեսքերի բաշխվածությունն ըստ իիմնական նպատակային նշանակության կատեգորիաների

№	Հողատեսք	Կատեգորիա	Մակերեսը, հա
1	Ընդհանուր մակերեսը	Արտադրական	12172,4
		Պաշտպանական	7969,2
		Հատուկ նշանակության	1008,4
		Ընդամենը	21150,0
2	Անտառածածկ մակերեսը	Արտադրական	12172,4
		Պաշտպանական	7652,7
		Հատուկ նշանակության	373,6

№	Հողատեսք	Կատեգորիա	Մակերեսը, հա
		Ընդամենը	20198,7
2,1	Այդ թվում անտառմշակույթներ	Արտադրական	118,5
		Պաշտպանական	47,6
		Հատուկ նշանակության	-
		Ընդամենը	166,1
3	Զմիակցված անտառմշակույթներ	Հատուկ նշանակության	20,3
4	Անտառային տնկարան	Հատուկ նշանակության	1,7
5	Ոչ անտառածածկ	Պաշտպանական	266,7
		Հատուկ նշանակության	483,9
		Ընդամենը	750,6
5,1	Քամատապալ	Պաշտպանական	4,4
		Հատուկ նշանակության	13,1
		Ընդամենը	17,5
5,2	Բացատներ և պարապուտ տարածքներ	Պաշտպանական	23,7
		Հատուկ նշանակության	259,3
		Ընդամենը	283,0
5,3	Նոսրուտներ	Պաշտպանական	238,6
		Հատուկ նշանակության	211,5
		Ընդամենը	450,1
6	Ոչ անտառային հողեր	Պաշտպանական	49,8
		Հատուկ նշանակության	128,9
		Ընդամենը	178,7

Այլուսակ 8. Անտառապետությունների բաշխվածությունը ըստ հիմնական նպատակային նշանակության և անտառապետությունների

№	Անտառպետություն	Նպատակային նշանակությունը / մակերեսը, հա						Ընդամենը	
		Արտադրական	Պաշտպանական	Հատուկ	Ընդանուր մակերեսը	Անտառածածկ	Ընդանուր մակերեսը		
		Ընդանուր մակերեսը	Անտառածածկ	Ընդանուր մակերեսը	Անդանուր մակերեսը	Ընդանուր մակերեսը	Անդանուր մակերեսը	Ընդանուր մակերեսը	Անդանուր մակերեսը
1	Սևար	2494,0	2494,0	1827,1	1788,7	110,9	29,9	4432,0	4312,6
2	Աչաջուր	3753,9	3753,9	2756,0	2600,2	294,1	15,0	6804,0	6369,1
3	Գետաշեն	3891,7	3891,7	1382,5	1279,0	564,8	328,7	5839,0	5499,4
4	Կիրանց	2032,8	2032,8	2003,6	1984,8	38,6	-	4075,0	4017,6
	Ընդամենը	12172,4	12172,4	7969,2	7652,7	1008,4	373,6	21150,0	20198,7

Այլուսակ 9. Սևարի անտառտնտեսության ոչ անտառային հողերի մակերեսները

Ոչ անտառային հողեր	Մակերեսը, հա
Խոտհարք	82,4
Արոտավայր	31,2
Ալյի	5,0
Ճանապարհ	4,1
Այլ հողեր	56,0
Ընդամենը	178,7

3.2. Անտառային հողերի բաշխվածությունն և փոփոխությունն ըստ հողատեսքերի

Անտառտնտեսության ընդհանուր մակերեսի 2005-ի համեմատությամբ 2021թ. ավելացումը 666,0 հեկտարով բացատրվում է անտառտնտեսության շրջակա բնակավայրերի հետ սահմանների և անտառշինական ու համայնքների կադաստրային քարտեզագրական նյութերում առկա անհամապատասխանությունների ճշտման, իսկ անտառածածկի մակերեսի ավելացումը 1960,9 հեկտարով՝ հիմնականում երկրատեղեկատվական համակարգով մակերեսների ճշտման հանգամանքով: 2021թ դրությամբ հողատեսքերի բաշխվածությունն ըստ անտառպետությունների ներկայացված է այլուսակ 11-ում:

Այլուսակ 10. Անտառտնտեսության անտառային հողերի հողատեսքերի փոփոխությունը

№	Հողատեսքը	2005		2021		Տարբերությունը
		Հա	%	Հա	%	
1.	Ընդհանուր	20484,0	100,0	21150,0	100,0	666,0
2.	Անտառային հողեր, ընդամենը	19525,8	95,3	20971,3	99,2	1445,5
2.1.	Անտառածածկ, ընդամենը	18237,8	89	20198,7	95,5	1960,9
2.1.1.	Այդ թվում անտառմշակույթներ	336,9		166,1		-170,8
2.2.	Զմիակցված սաղարթով անտառմշակույթներ	9,5		20,3		10,8
2.3.	Անտառային տնկարան	0,2		1,7		1,5
2.4.	Ոչ անտառածածկ, ընդամենը, այդ թվում	1278,3	6,2	750,6		-527,7
2.4.1	Հրդեհված, քամատապալ, հատված և չվերականգնված	29,5		17,5		-12
2.4.2	Նոսրուտներ	843,6		450,1		-393,5
2.4.3	Բացատներ և պարապուտ տարածքներ	405,2		283,0		-122,2
3.	Ոչ անտառային հողեր	958,2	4,7	178,7	0,8	-779,5

Այլուսակ 11. Սկզբանի անտառտնտեսության հողատեսքերի բաշխվածությունն ըստ անտառպետությունների

№	Հողատեսքը	Անտառպետություններ				Ընդամենը
		Սկզբան	Աչածուր	Գետաշեն	Կիրանց	
1.	Ընդհանուր	4432,0	6804,0	5839,0	4075,0	21150,0
2.	Անտառային հողեր, ընդամենը	4410,7	6702,6	5790,6	4067,4	20971,3
2.1.	Անտառածածկ, ընդամենը	4312,6	6369,1	5499,4	4017,6	20198,7
2.1.1.	Այդ թվում անտառմշակույթներ	36,3	19,8	76,8	33,2	166,1
2.2.	Զմիակցված սաղարթով անտառմշակույթներ	6,6	-	13,7	-	20,3
2.3.	Անտառային տնկարան	1,7	-	-	-	1,7
2.4.	Ոչ անտառածածկ, ընդամենն, այդ թվում	89,8	333,5	277,5	49,8	750,6
2.4.1	Հրդեհված, քամատապալ, հատված և չվերականգնված	-	7,0	10,5		17,5
2.4.2	Նոսրուտներ	41,6	207,2	166,5	34,8	450,1
	Բացատներ և պարապուտ տարածքներ	48,2	119,3	100,5	15,0	283,0
3.	Ոչ անտառային հողեր	21,3	101,4	48,4	7,6	178,7

3.3. Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի բաշխվածությունը ըստ անտառկազմող ծառաթփատեսակների

Անտառութեսությունում հիմնական անտառկազմող տեսակներն են արևելյան հաճարին, որի գերակշռությամբ ծառութերը զբաղեցնում են 11512,1հա՝ 2586259մ³ ընդհանուր պաշարով, կամ անտառածածկ մակերեսի 57,0%-ը և ընդհանուր պաշարի 68,9%-ը, ընդ որում 2005թ. համեմատությամբ մակերեսը ավելացել է 1422,9 հեկտարով, իսկ ընդհանուր պաշարը՝ 9869մ³-ով: Կաղնու գերակշռությամբ ծառութերը զբաղեցնում են 4816,8հա, ընդհանուր պաշարը՝ 665055մ³ (անտառածածկի 22,9%-ը և պաշարի 17,7%-ը), 2005թ. համեմատությամբ զբաղեցրած մակերեսը ավելացել է 376,1 հեկտարով, ընդհանուր պաշարը՝ 40465մ³-ով, բոխութերը՝ 2684,9հա, 399820մ³ (անտառածածկ տարածքի 13,3%-ը և պաշարի 10,7%-ը), ղաժութերը՝ 632,9հա, 40711մ³ պաշարով (3,1% և 1,1%), սոճութերը՝ 32,2հա, 4200մ³ պաշարով (0,2% և 0,1%) և մնացած տեսակները միասին կազմում են անտառածածկի 2,9%-ը և ընդհանուր պաշարի 1,5%-ը (այսուակ 12, քարտեզ 8):

Այլուսակ 12. Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ անտառկազմող ծառաթփատեսակների

№	Գերակշռող ծառաթեսակը	2005		2021	
		մակերեսը, հա	պաշարը, մ ³	մակերեսը, հա	պաշար, մ ³
1	Սոճի	29,1	3520	32,2	4200
2	Կաղնի	4440,7	624590	4816,8	665055
3	Հաճարի	10089,2	2576390	11512,1	2586259
4	Բոխի	1973,6	291690	2562,1	389292
5	Բոխի ցածրաբուն	301,3	42510	122,8	10528
6	Հացենի	305,2	40650	310,3	35418
7	Թելկի	140,4	19680	73,5	9358
8	Թեղի	6,6	390	-	-
9	Լորի	-	-	3,8	383
10	Կենի	18,3	3110	5,5	1269
11	Գիհի	179,1	9980	71,3	4380
12	Ղաժի	534,7	47210	632,9	40711
13	Հոնական ընկույզենի	199,0	12720	49,9	3996
14	Խնձորենի	20,3	730	5,5	154
Ընդամենը		18237,5	3673170	20198,7	3751003

3.4. Անտառածածկ տարածքի և պաշարի բաշխվածությունը ըստ ծովի մակերևույթից բարձրության

Անտառութեսությունում անտառները տեղաբաշխված են ծովի մակերևույթից 700-2000մ բարձրությունների վրա, ընդ որում մինչև 800մ բարձրության վրա գտնվում է 161,5հա մակերես, 70391մ³ ընդհանուր պաշարով (ընդհանուր

անտառածածկ տարածքի ընդամենը 0,8%-ը և պաշարի 0,2%-ը), 801-1400մ բարձրությունների վրա՝ 10859,0հա, 1817727մ³ ընդհանուր պաշարով (53,8% և 48,5%), 1401-1800մ՝ 9028,6հա, 1888930մ³ ընդհանուր պաշարով (44,7% և 50,3%), և 1801մ-ից բարձր՝ 149,6հա, 37307մ³ (անտառածածկի 0,7%-ը, ընդհանուր պաշարի 1,0%-ը) (այսուակ 13, քարտեզ 3):

Այսուակ 13. Անտառածածկ մակերեսի և ընդհանուր պաշարի բաշխվածությունն ըստ ծովի մակերևույթից բարձրության

Անտառածածկություն	Անտառածածկը, հա Պաշարը, մ ³	Ծովի մակերևույթից բարձրությունը, մետր					
		Մինչև 800	801-1200	1201-1400	1401-1600	1601-1800	1801 մետրից բարձր
Սևարի	4312,6	84	1864,9	1158,3	900,8	280	24,6
	857570	4411	322541	255442	204320	66505	4351
Աչաջորի	6369,1	54,7	1450,9	1163,8	1865,3	1747	87,4
	998182	2395	136245	167183	346337	322755	23267
Գետաշենի	5499,4	22,8	1675,3	1257,1	1386,6	1122,3	35,3
	937328	233	203345	206644	303641	213880	9585
Կիրանցի	4017,6	-	902,8	1385,9	1222,4	504,2	2,3
	957923	-	178896	347431	311050	120442	104
Անտառունտեսություն	20198,7	161,5	5893,9	4965,1	5375,1	3653,5	149,6
	3751003	7039	841027	976700	1165348	723582	37307

3.5. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ տարիքային խմբերի

Անտառունտեսությունում անտառածածկ մակերեսի և պաշարի հետևյալ բաշխվածությունն է ըստ տարիքային խմբերի. երիտասարդ տարիքային խմբի ծառութները (I և II հասակային դասեր) գրաղեցնում են 574,5հա, 32067խտ.մ³ պաշարով (անտառածածկի 2,8% և պաշարի 0,9%-ը), 2005թ. համապատասխանաբար կազմել են՝ 2,2% և 0,6%-ը: Միջին տարիքի ծառութները, որոնք բացարձակ գերակշռում են, գրաղեցնում են 13461,5հա, 2462184խտ.մ³ պաշարով (համապատասխանաբար 66,0% և 65,6%), 2005թ. համապատասխանաբար կազմել են՝ 49,4% և 46,2%-ը: Հասունացող և հասուն ու գերիասուն ծառութները գրաղեցնում են համապատասխանաբար՝ 3268,8հա (16,3%) և 2893,9հա (14,7%), 755057խտ.մ³ (20,1%) և 501695խտ.մ³ (13,4%): Անտառունտեսության 2005թ. գնահատման արդյունքներով համապատասխանաբար՝ մակերեսը 19,5% և 28,9% և պաշարը՝ 21,9% և 31,3% (այսուակ 14, քարտեզ 9):

Այուսակ 14. Անտառածածկ տարածքի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ տարիքային խմբերի

№	Գերակշռող ծառատեսակը	Մակերեսը, հա							Պաշարը, խտ.մ³							Տարեկան միջին աճը, խտ.մ³	Միջին տարիքը	
		այդ թվում ըստ տարիքային խմբերի				այդ թվում ըստ տարիքային խմբերի				այդ թվում ըստ տարիքային խմբերի				այդ թվում ըստ տարիքային խմբերի				
		Երիտասարդ		միջին տարիք		հասունացող		հասուն և գերհասուն		Երիտասարդ		միջին տարիք		հասունացող		հասուն և գերհասուն		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
1	Սոճի	32,2	4,4	5,8	22					4200	99	632	3469				2,83	46
2	Կաղնի բարձրաբուն	4752,7	11	20,6	4663	42,4	15,7			660525	4	2170	648358	7491	2502		1,29	108
3	Կաղնի շիվային	64,1			22,5	3,2	38,4	9,5	4530			1020	219	3291	908	0,88	80	
4	Հաճարի	11512,1	106,2	98,4	7941,2	2319,2	1047,1	45,1	2586259	124	12413	1717680	615854	240188	6540	1,84	122	
5	Բոխի բարձրաբուն	2562,1	23,2	243,1	361,1	802,5	1132,2	26,6	389292	408	13178	45138	123923	206645	4295	1,72	88	
6	Բոխի շիվային	122,8			52,1	20,2	50,5	15,3	10528			3622	1587	5319	1679	1,40	64	
7	Հացենի	310,3	20	12,1	253,8	20,5	3,9		35418	12	803	31165	2705	733		1,33	86	
8	Թժսկի	73,5	5,3	11,2	41,0	11,5	4,5		9358		1865	4869	1260	1364		1,85	83	
9	Լորի	3,8			2,2		1,6		383			79		304		1,34	75	
10	Կենի	5,5			5,5				1269			1269				0,98	235	
11	Գիհի	71,3					71,3	71,3	4380					4380	4380	0,64	96	
12	Ղամի	632,9		0,9	54,0	49,3	528,7	117,6	40711		11	1713	2018	36969	7502	1,11	58	
13	Հունական բնկուզենի	49,9	4,8	3,6	41,5				3996	100	150	3746				1,38	58	
14	Խնձորենի	5,5	0,5	3,4	1,6				154	3	95	56				0,80	35	
Անտառտնտեսություն 2021թ		20198,7	175,4	399,1	13461,5	3268,8	2893,9	285,4	3751003	750	31317	2462184	755057	501695	25304	1,66	112	
Անտառտնտեսություն 2005թ		18237,5	74,2	318,9	9015,1	3554,5	5277,4	452,2	3673170	1010	21240	1687910	799020	1162200	72220	1,74	115	
Անտառպետություններ																		
Ալքրի	2021	4312,6	40,0	73,5	2914,5	817,8	466,8	26,1	857570	156	7314	566425	198714	84961	2750	1,81	110	
Աչաջրի	2021	6369,1	116,2	272,8	4267,8	926,6	785,7	130,2	998182	349	19762	677524	178501	122046	12250	1,45	108	
Գետաշենի	2021	5499,4	17,5	20,3	3761,8	692,5	1007,3	112,7	937328	235	1512	635335	154681	145565	9148	1,52	112	
Կիրանցի	2021	4017,6	1,7	32,5	2517,4	831,9	634,1	16,4	957923	10	2729	582900	223161	149123	1156	1,98	120	

3.6. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ լանջի թեքության և տարիքային խմբերի

Անտառածածկ տարածքի ընդամենը 1,0%-ը (204,5հա) և պաշարի 0,8%-ը (25028մ³) գտնվում են հարթ՝ մինչև 10° թեքությունների վրա, 11-20° թեքությունների վրա՝ 2937,7հա մակերես (14,5%) և 411812մ³ պաշար (11,0%), 30°-ից բարձր թեքություններում տեղաբաշխված են 7051,1հա անտառներ՝ 1611585մ³ ընդհանուր պաշարով (համապատասխանաբար 34,9% և 42,9%), իսկ 21-30° թեքությունների վրա՝ 10005,4հա մակերես (49,5 %) և 1702578մ³ պաշար (45,3%):

Անտառունտեսության երիտասարդ և միջին տարիքային խմբերի ծառությունների մակերեսների 42,0%-ը (8473,5հա) գտնվում են մինչև 30° թեքությունների վրա, որոնց համապատասխան հատվածներում նախատեսվել են խնամքի հատումները (այսուակ 15, քարտեզ 10):

Այլուսակ 15. Անտառածածկ ընդհանուր մակերեսի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ լանջի թեքության աստիճանի և տարիքային խմբերի

Լանջի թեքության աստիճանը	անտառածածկ մակերեսը, հա	պաշարը, մ ³	Տարիքային խումբ								
			Երիտասարդ		միջին տարիքային		հասունացող		հասուն և գերհասուն		այդ թվում գերհասուն
			անտառածածկ մակերեսը, հա	պաշարը, մ ³	անտառածածկ մակերեսը, հա	պաշարը, մ ³	անտառածածկ մակերեսը, հա	պաշարը, տասն.մ ³	անտառածածկ մակերեսը, հա	պաշարը, տասն.մ ³	անտառածածկ մակերեսը, հա
մինչև 5°	42,1	4600	5,3	126	36,1	4386	0,7	88			
6-10°	162,4	20428	9,7	225	143,8	19465	5,8	413	3,1	325	
11-15°	819,5	103840	55,4	2669	548,2	67492	120,1	21016	95,8	12663	4,7
16-20°	2118,2	307972	130,2	7182	1378,9	196950	367,6	66190	241,5	37650	18,7
21-25°	4563,9	715351	163,0	9278	2725,5	406674	733,1	147190	942,3	152209	147,3
26-30°	5441,5	987227	169,5	9856	3232,1	545285	981,5	239612	1058,4	192373	54,2
31-35°	4876,8	1094552	32,2	2372	3714,6	825962	765,8	198869	364,2	67349	28,8
36-40°	2145	514925	9,2	358	1662,2	394443	285,0	80998	188,6	39126	31,7
41°-ից բարձր	29,3	2108			20,1	1427	9,2	681			
Անտառունտեսություն	20198,7	3751003	574,5	32067	13461,5	2462184	3268,8	755057	2893,9	501695	285,4
Սկզբի	4312,6	857570	113,5	7470	2914,5	566425	817,8	198714	466,8	84961	26,1
Աշաջի	6369,1	998182	389,0	20111	4267,8	677524	926,6	178501	785,7	122046	130,2
Գետաշենի	5499,4	937328	37,8	1747	3761,8	635335	629,5	154681	1007,3	145565	112,7
Կիրանցի	4017,6	957923	34,2	2739	2517,4	582900	831,9	223161	634,1	149123	16,4
											1156

3.7. Անտառածածկ տարածքի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ բոնիտետային դասերի

Անտառների միջին բոնիտետը 3,3 է, համեմատաբար բարձր բոնիտետային դասով առանձնանում են հաճարկությունները, որոնց միջին բոնիտետը 2,8 է, հունական ընկույզենին՝ 2,9, թիվուր գերակշռությամբ ծառությունները՝ 3,1, սերմնային բոխուր և հացենուր գերակշռությամբ ծառությունները՝ 3,7, բարձրաբուն կաղնություններին՝ 4,2 (այսուակ 16, քարտեզ 11):

Այլուսակ 16. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ բոնհիտետային դասերի

№	Գերակշռող ծառատեսակը	Բոնհիտետային դասեր							
		1	2	3	4	5	5ա	Ընդ. հա	Միջին բոնհիտ
1	Սոճի		13,5	16,4	2,3			32,2	2,7
2	Կաղնի		2,6	365,2	3314,1	984,8	86,0	4752,7	4,2
3	Կաղնի ցածրաբուն				11,8	45,2	7,1	64,1	4,9
4	Հաճարենի	46,5	3258,8	7255,3	951,5			11512,1	2,8
5	Բոյսի		21,5	916,7	1448,3	175,6		2562,1	3,7
6	Բոյսի ցածրաբուն			5,6	60,3	56,9		122,8	4,4
7	Հացենի		9,1	87,8	211,9	1,5		310,3	3,7
8	Թժկի		20,3	26,1	27,1			73,5	3,1
9	Լորի				3,8			3,8	4,0
10	Ղամի				31,8	401,4	199,7	632,9	5,3
11	Հոնական ընկուզենի	5,3	16,4	8,3	19,9			49,9	2,9
12	Կենի				2,1	3,4		5,5	4,6
13	Խնձորենի			0,5	1,6	3,4		5,5	4,5
14	Գիհի					19,1	52,2	71,3	5,7
Ամբողջը		51,8	3342,2	8681,9	6086,5	1691,3	345,0	20198,7	3,3

3.8. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ ծառուտի լրիվության

Անտառունտեսության ծառուտների միջին լրիվությունը 0,54 է, ընդ որում հիմնական անտառկազմող հաճարկուտներում՝ 0,52 բարձրաբուն կաղնուտներում 0,56 և բարձրաբուն բոխուտներում՝ 0,54:

Ցածր լրիվության (0,3-0,4) ծառուտները զբաղեցնում են ընդհանուր 5985,3հա մակերես, կամ ընդհանուր մակերեսի 29,6%-ը: 2005թ. գույքագրման արդյունքներով կազմել 2540,5հա (13,9%):

Միջին լրիվության (0,5-0,6) ծառուտները զբաղեցնում են ընդհանուր 10707,4հա մակերես՝ 53,0%-ը, 2005թ. 13429,6հա (73,6%):

Բարձր լրիվության (0,7 և բարձր) ծառուտները կազմում են ընդհանուր անտառածածկի 16,4%-ը, 2005թ՝ 12,5% (այլուսակ 17, քարտեզ 12):

Այլուսակ 17. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ ծառուտի լրիվության

Գերակշռող ծառատեսակը	Տարին	Լրիվությունը								
		0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	Ընդ.
Սոճի	2005	7,2		0,9	2,2	6,9	9,2		2,7	29,1
	2021	1,3	2,4	4,9	8,5	8,7	6,4			32,2
Կաղնի	2005	158,5	401,6	2014,6	1609,4	201,7	52,2	2,7		4440,7
	2021	248,7	637,6	1306,4	1487,4	866,6	196,5	9,5		4752,7
Կաղնի ցածրաբուն	2021		14,1	38,4	4,5	7,1				64,1
Հաճարենի	2005	323,1	776,2	3029,5	4315,9	1289,1	333,2	22,7		10089,2
	2021	1750,5	2335,3	2699,8	2965,8	1576,7	184,0			11512,1

Գերակշռող ծառատեսակը	Տարին	Լրիվությունը									
		0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	Ընդ.	Միջին
Բողոքի	2005	76,4	424,5	686,3	593,2	160,9	31,8	0,5		1973,6	0,52
	2021	189,0	415,0	695,5	791,8	363,7	107,1			2562,1	0,54
Բողոքի ցածրաբուն	2005		3,8	141,4	122,6	33,5				301,3	0,56
	2021	5,5	6,0	87,5	18,2	5,6				122,8	0,51
Հացենի	2005	19,7	10,2	91,5	124,5	52,2	2,9		4,2	305,2	0,57
	2021	16,7	20,4	114,7	76,4	68,3	6,1	3,1	4,6	310,3	0,57
Թիւկի	2005		3,9	74,3	50,5	11,7				140,4	0,55
	2021	22,4	14,0		4,0	16,6	16,5			73,5	0,54
Լորի	2005										
	2021	2,2			1,6					3,8	0,43
Ղամի	2005	13	75,9	254,7	178,2	8,4	4,5			534,7	0,52
	2021	58,5	164,2	220,5	144,7	39,3	5,7			632,9	0,49
Հունական ընկույզենի	2005	24,3	39,7	47,9	53,7	14,8	14,8	3,8		199	0,52
	2021	4,8	14,5	18,5	5,0	7,1				49,9	0,49
Կենի	2005			7,9	8,4		2			18,3	0,57
	2021			2,1		3,4				5,5	0,62
Խնձորենի	2005	9,2			6,5	4,6				20,3	0,48
	2021	0,5	1,6			3,4				5,5	0,58
Գիհի	2005	94,9	71,7	12,5						179,1	0,35
	2021	52,5	7,6	4,5	6,7					71,3	0,35
Անտառատեսակածություն	2005	729,4	1811,1	6361,5	7068,1	1783,8	450,6	29,2	6,9	18237,5	0,55
	2021	2352,6	3632,7	5192,8	5514,6	2966,5	522,3	12,6	4,6	20198,7	0,54
Անտառատեսություններ											
Սկրար	2021	391,3	826,3	1150,0	1099,4	712,3	133,3			4312,6	0,53
Աչաջուր	2021	1090,7	1422,1	1502,7	1668,8	568,2	116,6			6369,1	0,52
Գետաշեն	2021	553,2	849,9	1557,5	1539,8	805,8	179,1	9,5	4,6	5499,4	0,54
Կիրանց	2021	317,4	534,4	982,6	1206,6	880,2	93,3	3,1		4017,6	0,55

3.9. Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ հասակային դասերի

Անտառածածկ մակերեսի ընդամենը 2,8%-ը (574,5հա) 1-ին և 2-րդ հասակային դասի ծառությներ են, ընդհանուր պաշարը 32067հստ.մ³ (0,9%), 2005թ. համեմատությամբ ավելացել է 181,4 հեկտարով, ընդ որում 1-ին հասակային դասը 101,2 հեկտարով, իսկ 2-րդ դասի մակերեսը 2005թ. համեմատությամբ 80,2 հեկտարով, նշվածից կարելի է եզրակացնել, որ 1-ին դասի ծառությների մակերեսի ավելացումը հիմնականում արդյունք է հատված տարածքներում և անթրոպոգեն նոսրությներում հիմնականում բնական վերականգնման և բնական վերաճին օժանդակման իրականացված միջոցառումների, իսկ 2-րդ հասակային դասի ոչ մեծ մակերեսով ծառությները՝ հաջորդ հասակային դասեր փոխադրման: 8 և բարձր հասակային դասերի ընդհանուր մակերեսը կազմում է 2121,7հա (10,5%), 502330հստ.մ³ (13,3%), 2005թ. համեմատությամբ նշված հասակային դասերի ընդհանուր մակերեսը նվազել է 2081,9 հեկտարով, իսկ ընդհանուր պաշարը՝ 527960հստ.մ³-ով: Մակերեսներն ու պաշարային ցուցանիշները բացարձակ

գերակշռությամբ տեղաբաշխված են 4-7-րդ դասերում, համապատասխանաբար՝ 17056,1հա (84,4%) և 3175891խտ.մ³ (84,7%), 2005թ.-ին՝ 13228,2հա (75,5%) 2579800խտ.մ³ (70,2%) (աղյուսակ 18, քարտեզ 13):

Աղյուսակ 18. Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի փոփոխության դինամիկան ըստ գերակշռող ծառատեսակների ու հասակային դասերի

Գերակշռող ծառատեսակը	Գործադրություն տարբերակ	Հասակային դասեր									Ընդամենը, հա/խտմ ³	Միջին տարիքը/ 1 հա-ի Միջին պաշարը		
		Համարիչ- մակերեսը (հա), Հայտարար- պաշարը (մ ³)												
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII և բարձր					
Սոճի	2021	4,4	5,8	21,2	0,8						32,2	46		
		99	632	3385	84						4200	130		
	2005		17,2	11,9							29,1	37		
			1350	2170							3520	121		
Կաղնի	2021	11,0	20,6	52,3	330,0	1587,0	1970,3	687,4	158,2	4816,8	108			
		214	1960	4407	29363	195168	308489	101474	23990	665055	139			
	2005	2,6	49,0	36,3	175,0	945,1	1216,8	1079,8	751,8	4440,7	120			
		50	3990	3220	18590	113290	171770	169500	126220	624590	141			
Հաճարենի	2021	106,2	98,4	184,1	1230,3	1747,5	3169,0	3185,4	1791,2	11512,1	118			
		3986	8551	17609	166293	312889	730834	880240	465857	2586259	225			
	2005	3,0	24,9	116,5	648,1	1351,9	2538	2257,1	3152,3	10091,8	126			
			3760	16700	123540	299770	667500	607840	857280	2576390	255			
Բոլիի	2021	23,2	243,1	105,7	594,1	1049,1	526,2	91,0	52,5	2684,9	88			
		648	12938	9646	73787	167770	109641	19685	5705	399820	152			
	2005	86,4	43,3	153,6	498,6	795,5	469,1	61,9		2274,9	88			
		3538	2410	11170	67260	126600	80840	10540		334200	141			
Հացենի	2021	20,0	12,1	12,0	78,1	123,1	61,1	3,9		310,3	86			
		326	489	1938	8363	15515	8054	733		35418	114			
	2005		10,9	38,0	41,3	145,6	64,1	5,3		305,2	93			
			1210	2460	4990	22030	9360	600		40650	146			
Թմսկի	2021	5,3	11,2	3,8	12,7	24,5	4,9	11,1		73,5	83			
		625	1240	201	811	3857	573	2051		9358	127			
	2005			13,4	23,1	57,9	35,4	4,9	5,7	140,4	95			
				940	2680	8390	6010	1020	640	19680	140			
Լորի	2021					2,2				1,6	3,8	75		
						79				304	383	101		
Կենի	2021					2,1	3,4				5,5	235		
						328	941				1269	231		
	2005				2	1,8	14,5				18,3	220		
					620	250	2240				3110	170		
Թեղի	2005		2	4,6							6,6	48		
			120	270							390	59		
Հունական ընկույզենի	2021	4,8	3,6	29,8	4,3	7,4					49,9	58		
		100	150	2463	633	650					3996	80		
	2005	17,2	160,5	14,7	3,1		3,5				199	39		
		610	9750	1610	470		280				12720	64		
Խնձորենի	2021	0,5	3,4	1,6							5,5	41		
		3	95	56							154	28		

Գերակշռող դառնատեսակը	Գույքագոյն տպարին	Հասակային դասեր										Ընդամենը, ը, հա/ խտմ ³	Միջին տարիքը/ 1 հա-ի Միջին պաշարը		
		Համարիչ- մակերեսը (հա), Հայտարար- պաշարը (մ ³)													
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII և բարձր						
	2005		11,1	9,2							20,3	36			
			440	290							730	36			
Գիհի	2021									71,3	71,3	96			
										4380	4380	61			
	2005				52,1	111,9	15,1				179,1	106			
Ղամի	2021				2530	6550	900				9980	56			
			0,9	35,9	35,7	155,2	235,6	122,7	46,9		632,9	58			
	2005		11	1010	1469	10182	15895	10050	2094		40711	64			
				7,1	10,1	33,1	177,3	226,5	80,6		534,7	56			
Ամրողը	2021			110	260	1180	16800	19330	9530		47210	88			
		175,4	399,1	446,4	2286,0	4698,1	5970,5	4101,5	2121,7		20198,7	112			
	2005	6001	26066	40715	280803	706438	1174427	1014223	502330		3751003	186			
		74,2	318,9	412,6	1405,6	3391,7	4662,6	3768,3	4203,6		18237,5	115			
Փոփոխությունը	1010	23030	39040	218580	574750	964100	822370	1030290	3673170		201				
	+101,2	+80,2	+33,8	+880,4	+1306,4	+1307,9	+333,2	-2081,9	+1961,2		-3				
	+4991	+3036	+1675	+62223	+131688	+210327	+191853	-527960	+77833		-15				
Անտառակետություններ															
Սկարի	40,0	73,5	104,1	625,2	1186,6	1112,4	797,6	373,2	4312,6		110				
	1248	6222	8596	77123	193761	253117	216737	100766	857570		171				
Աչաջրի	116,2	272,8	213,9	1088,6	1443,0	1513,1	1083,6	637,9	6369,1		108				
	4507	15604	16602	134823	199795	265195	231046	130610	998182		135				
Գետաշենի	17,5	20,3	109,4	479,5	1419,5	1915,0	1018,6	519,6	5499,4		112				
	235	1512	12740	55923	195971	332268	230933	107746	937328		149				
Կիրանցի	1,7	32,5	19,0	92,7	649,0	1430,0	1201,7	591,0	4017,6		120				
	11	2728	2777	12934	116911	323847	335507	163208	957923		202				

3.10. Անտառի տիպը

Անտառշինության ժամանակ անտառի տիպի բնութագրման համար հիմք է ընդունվել Լ. Բ. Մախատաձեի և Ն. Դ. Պոպովի, նաև Յարոշենկոյի կողմից Կովկասի և Հայաստանի համար մշակված անտառտիպոլոգիալական սխեմաները:

Համաձայն վերը նշված սխեմաների՝ անտառնտեսության անտառները տեղաբաշխված են կենտրոնական-արևամտաանդրկովկասայան մարզում, որի բուսականությունն առանձնանում է հարուստ կենսաբազմազանությամբ, լավ զարգացած անտառներով՝ արևելյան կաղնու և հաճարի ծառուտների գերակշռությամբ: Տարածաշրջանի կլիման նպաստում է անտառնտեսության տարածքում անտառի թարմ (չափավոր խոնավ) տիպերի գերակշռությանը, տարախոտային տիպը զբաղեցնում է ընդհանուր անտառածածկի 31,5%-ը, շուղախոտային տիպը՝ 34,3%, բոշխային և գետնաստղային տիպերը զբաղեցնում են համապատասխանաբար 18,9% և 7,8% (աղյուսակ 19):

Այլուսակ 19. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ անտառի տիպերի

№	Անտառի տիպերի խմբեր	Գերակշռող ծառատեսակները								
		Սոճի	Կաղի	Հաճարի	Բոկի	Հացի	Թիկի	Ղաժի	Ալի	Մասակներ
1	Պոտերային		12,8	17,8						30,6
2	Գետնաստղային	4,0	21,0	1563,9						1588,9
3	Մեղյալ ծածկույթ			275,5	7,1					282,6
4	Դաշտավլուկային		583,9	55,8	232,4			31,2	1,5	904,8
5	Տարախոտային		113,6	5536,7	589,0	56,5	46,4		22,6	6364,8
6	Շուղախոտային	25,9	1402,4	3829,6	1391,2	252,3			33,8	6935,2
7	Բոշխային	2,3	2655,0	8,1	465,2	1,5		601,7	78,1	3811,9
8	Մերձալպյան		28,1	224,7			27,1			279,9
Ընդամենը		32,2	4816,8	11512,1	2684,9	310,3	73,5	632,9	136,0	20198,7

3.11. Անտառաճման պայմանների տիպ

Անտառունտեսությունների սահմաններում անտառաճման պայմանների տիպը բնութագրվել է համաձայն պրոֆ. Ե. Վ. Ալեքսեևի և Պ. Ս. Պոգրեբնյակի կողմից մշակված էդաֆիկ ցանցի, ըստ որի անտառաճման պայմանները հիմնականում որոշվում են երկու էդաֆիկ գործոններով՝ հողերի բերրիությամբ և խոնավացման պայմաններով և այդ գործոնները դիտվում են իրարից անկախ:

- Հողերի բերրիությունը առաջացնում է հետևյալ տիպերի հաջորդականությունը.
- Ա- բնութագրում է աղքատ աճման տարածքով,
 - Բ- համեմատաբար աղքատ աճման տարածքով,
 - Ծ- համեմատաբար բերրի աճման տարածքով,
 - Դ- բերրի աճման տարածքով:

Խոնավապահովվածությունից ելնելով անտառի տիպերը բաժանվում են 0-չափազանց չոր,

- 1- չոր,
- 2- թարմ (չափավոր խոնավ),
- 3- խոնավ,
- 4- թաց,
- 5- ճահիճ:

Անտառգնահատման տվյալների վերլուծությունից կարելի է եզրակացնել, որ Սկզբանի անտառունտեսությունում գերակշռում են համեմատաբար բերրի աճման պայմաններով չափավոր խոնավ տիպը (Ծ-2) 11796,8հա, կամ ընդհանուր անտառածածկի 58,4%-ը, իսկ համեմատաբար աղքատ աճման պայմաններով տարածքները՝ 31,5% (այլուսակ 20):

Այուսակ 20. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ անտառաճման պայմանների տիպերի

Անտառաճման պայմանների տիպերի	Գերակշռող ծառատեսակների մակերեսը, հա								
	Մոլի	Կառի	Հաճարի	Բոխի	Հացի	Շիկի	Ղաժի	Այլ տեսակների	Ընդամենը, հա
B1		166,6		174,4			483,5	51,9	876,4
B2	12,4	3649,2	37,3	1313,3	190,9		149,4	25,9	5378,4
B3		39,9	55,1			27,1			122,1
C2	19,8	932,0	9551,0	1160,4	72,3	8,7		52,6	11796,8
C3		20,3	350,2		47,1	21,2		0,3	439,1
D2		8,8	1482,1	36,8		16,5		5,3	1549,5
D3			36,4						36,4
Ընդամենը	32,2	4816,8	11512,1	2684,9	310,3	73,5	632,9	136,0	20198,7

Կարելի է եզրահանգել, որ անտառտնտեսություններում անտառաճման պայմանները բարենպաստ են թաղմ չափավոր խոնավությամբ համեմատաբար բերրի հողերում աճող անտառային տեսակների համար, որը և հաշվի է առնվել անտառվերականգնման համալիր միջոցառումների նախատեսման ժամանակ:

3.12. Անտառկազմող ծառատեսակների գնահատման միջին ցուցանիշները

Անտառտնտեսությունում անտառների միջին տարիքը 112 է, միջին բոնիտետային դասը՝ 3,3, ծառուտների միջին լրիվությունը՝ 0,54 է, 1 հեկտարի միջին պաշարը՝ 186խտմ³, միջին տարեկան աճը՝ 1,66խտմ³:

Ծառուտի միջին կազմը՝ 5,3հաճարի, 2,4բոխի, 4,0կաղնի, 0,3թիւկի, 0,3հացի, 0,2ղաժի, 0,1լորի:

Գնահատման նշված ցուցանիշները 2005թ. հետևյալն են՝ միջին տարիքը 115, միջին բոնիտետային դասը 3,2, ծառուտների միջին լրիվությունը 0,55, 1 հեկտարի միջին պաշարը՝ 201խտմ³, միջին տարեկան աճը՝ 1,75խտմ³:

Միջին կազմը՝ 4,8հաճարի, 2,3բոխի, 1,4կաղնի, 0,5ղաժի, 0,4թիւկի, 0,4հացի, 0,1լուկուցենի, 0,1գիհի:

Անտառպետություններում գնահատման միջին ցուցանիշները 2021թ. հետևյալն է՝ Սկբարի անտառպետությունում՝ միջին տարիքը՝ 110, միջին բոնիտետային դասը՝ 3,1, միջին լրիվությունը՝ 0,53, 1 հեկտարի միջին պաշարը՝ 199խտմ³, միջին տարեկան աճը՝ 1,84խտմ³: Միջին կազմը՝ 5,6հաճարի, 2,6բոխի, 1,0կաղնի, 0,3թիւկի, 0,3հացի, 0,1ղաժի, 0,1լորի:

Աչարի անտառպետությունում համապատասխանաբար՝ 108, 3,6, 0,54, 157մ³, 1,53մ³: Միջին կազմը՝ 5,4հաճարի, 2,4բոխի, 1,5կաղնի, 0,3թիւկի, 0,2հացի, 0,2ղաժի:

Գետաշենի անտառապետությունում համապատասխանաբար՝ 112, 3,6, 0,53, 170խտմ³, 1,57խտմ³: Միջին կազմը՝ 4,5հաճարի, 2,3բոլի, 2,0կաղնի, 0,4հացի, 0,3թխկի, 0,4ղաժի, 0,1լորի:

Կիրանցի անտառապետությունում համապատասխանաբար՝ 120, 2,9, 0,55, 238խտմ³, 1,96խտմ³: Միջին կազմը՝ 5,9հաճարի, 2,5բոլի, 1,0կաղնի, 0,3թխկի, 0,2հացի, 0,1ղաժի, 0,1լորի (աղյուսակ 21):

Աղյուսակ 21. Տեղեկագիր անտառգնահատման միջին ցուցանիշների՝ ըստ գերակշռող ծառատեսակների

№	Գերակշռող ծառատեսակը	Տարիներ	Գնահատման միջին ցուցանիշներ					
			Տարիքը	Բոնիտեսի դասը	Լրիվությունը	1 հա անտառածածկ միջին պաշարը, մակերեսի միջին պաշարը, լմ ³	Պաշարի 1 հա անտառածածկի միջին աճը	Ծառուտի միջին կազմը
1	Սոճի	2021	46	2,7	0,62	130	2,76	9,5սոճի0,2կաղնի0,1թխկի0,1հացի0,1բոլի
		2005	37	2,1	0,65	121	3,27	9,8սոճի 0,1հացի1,1բոլի
2	Կաղնի բարձրաբուն	2021	108	4,2	0,56	139	1,29	5,4կաղնի2,4բոլի0,7հացի0,5հաճարի0,4թխկի 0,5ղաժի0,1լորի
		2005	120	4,0	0,53	141	1,17	5,2կաղնի2,1բոլի0,9ղաժի0,7հաճարի0,6հացի 0,5թխկի
3	Կաղնի ցածրաբուն	2021	73	5,0	0,53	71	0,87	5,4կաղնի ց2,7ղաժի0,7հացի0,6բոլի0,3թխկի 0,3լորի
4	Հաճարի	2021	118	2,8	0,51	225	1,91	7,5հաճարի1,9բոլի0,3կաղնի0,2թխկի0,1հացի
		2005	126	2,6	0,57	255	2,02	7,5հաճարի1,7բոլի0,3թխկի0,3կաղնի0,1հացի 0,1լորի
5	Բոլի բարձրաբուն	2021	88	3,7	0,54	152	1,71	6,1բոլի1,5կաղնի1,3հաճարի0,5հացի0,3թխկի 0,2ղաժի0,1լորի
		2005	88	3,7	0,52	141	1,60	6,0բոլի1,2կաղնի0,9հաճարի0,6թխկի0,6ղաժի 0,5հացի0,1լորի0,1զիհի
6	Բոլի ցածրաբուն	2021	64	4,4	0,51	86	1,40	6,1բոլի ց1,5կաղնի0,6հացի0,4թխկի0,3կաղնի ց. 0,2Հաճարի0,6ղաժի0,3լորի
		2005	76	3,9	0,56	133	1,75	5,8բոլի ց1,2կաղնի1,2ղաժի0,5հացի0,4հաճարի
7	Հացի	2021	86	3,7	0,57	114	1,31	5,0հացի2,1բոլի1,3կաղնի0,7թխկի0,3հաճարի 0,6ղաժի
		2005	93	3,2	0,62	146	1,57	5,3հացի1,5կաղնի1,3ղաժի1,1թխկի0,7բոլի 0,1լորի
8	Թխկի	2021	83	3,1	0,54	127	1,85	4,8թխկի1,7բոլի1,4հացի1,0հաճարի0,9կաղնի 0,2լորի
		2005	95	3,3	0,55	140	1,47	4,4թխկի2,3հացի2,2բոլի0,5կաղնի0,4ղաժի

№	Գերակշռող ծառատեսակը	Տարիներ	Գնահատման միջին ցուցանիշներ					
			Տարիը	Բոնուտների դասը	Լրիվությունը	1 հա անտառածածկ մակերեսի միջին պաշտառ, մ³	Պաշտառի 1 հա անտառածածկի միջին աճը	Ծառուտի միջին կազմը
								ի 0,1հաճարի0,1տանձի
9	Ղամի	2021	58	5,3	0,49	64	1,13	6,6ղամի1,8կաղնի0,8հացի0,4բոլի0,3թևկ ի 0,1կաղնի գ.
		2005	64	4,6	0,52	88	1,37	6,8ղամի1,4կաղնի0,8բոլի0,5հացի0,4թևկ ի 0,1լորի
10	Լորի	2021	75	4,0	0,43	101	1,14	4,2լորի2,6բոլի2,3կաղնի0,4թևկի0,4հացի
11	Կենի	2021	235	4,6	0,62	231	1,06	4,1կենի2,80հաճարի2,1բոլի0,4թևկի0,2կա ղնի 0,2լորի0,2հացի
		2005	220	4,0	0,52	170	0,78	3,3կենի2,9հաճարի2,4բոլի0,9թևկի0,3լոր ի 0,1հացի0,1կաղնի
13	Ընկուզենի հունական	2021	58	2,9	0,49	80	1,41	8,2ընկուզենի0,1տանձենի0,5թևկի0,4կաղն ի 0,3բոլի0,3հացի0,1հաճարի0,1լորի
		2005	39	2,8	0,52	64	1,64	7,5ընկուզենի1,0հաճարի0,7բոծի0,2հացի0, 2գիհի 0,1թևկի,0,1խնձորենի0,1կաղնի0,1ղամի
14	Գիհի	2021	96	5,7	0,35	61	0,65	5,7գիհի2,4ղամի1,8կաղնի0,1բոլի
		2005	106	5,4	0,35	56	0,53	6,3գիհի1,7կաղնի1,2ղամի0,5բոլի0,3թևկի
15	Խնձորենի	2021	41	4,5	0,58	28	0,67	6,4խնձորենի2,6տանձենի1,0հացի
		2005	36	3,7	0,49	36	1,0	5,0տանձենի5,0խնձորենի
Անտառտնտեսություն		2021	112	3,3	0,54	186	1,66	5,3հաճարի2,4բոլի1,4կաղնի0,3թևկի0,3հ ացի 0,2ղամի0,1լորի
		2005	115	3,2	0,55	201	1,75	4,8հաճարի2,3բոլի1,4կաղնի0,5ղամի0,4թ ևկի 0,1ընկուզենի0,1գիհի
Անտառապետություններ 2021								
Սկզբանի	2021	110	3,1	0,53	199	1,81	5,6հաճարի 2,6բոլի 1,0կաղնի 0,3թևկի 0,3հացի 0,1ղամի 0,1լորի	
Աչաջրի	2021	108	3,6	0,49	157	1,45	5,4հաճարի 2,4բոլի 1,5կաղնի 0,3թևկի 0,2հացի 0,2ղամի	
Գետաշենի	2021	112	3,6	0,53	170	1,52	4,5հաճարի 2,3բոլի 2,0կաղնի 0,4հացի 0,3թևկի 0,4ղամի 0,1լորի	
Կիրանցի	2021	120	2,9	0,55	238	1,98	5,9հաճարի 2,5բոլի 1,0կաղնի 0,3թևկի 0,2հացի 0,1ղամի 0,1լորի	

3.13. Անտառի ներկա իրավիճակի վերլուծություն

Անտառի վիճակի պատկերման նպատակով նախորդ անտառշինությունից հետո վեր է լուծվել անտառածածկ մակերեսի և պաշտառի փոփոխությունը գերակշռող ծառատեսակների և հասակային դասերի սահմաններում, անտառգնահատման ցուցանիշների փոփոխությունները, ինչպես նաև անտառգնահատման և անտառտնտեսության կառավարման վերաբերյալ առկա համապատասխան նյութերը:

Անտառտնտեսության 2005թ. կառավարման պլանի անտառի գույքագրման և գնահատման տվյալներով անտառի միջին տարիքը եղել է 115, իսկ 2021թ. 112: Անտառածածկ մակերեսի 1 հեկտարի միջին պաշարը 2005թ. 201խտմ³-ից 2021թ. նվազել է մինչև 186խտմ³: Միջին լոիվությունը նվազել է 0,01/ միավորով, իսկ 1 հեկտարի միջին աճը՝ 0,09խտմ³-ով:

Անտառտնտեսության ընդհանուր մակերեսի 2005 թվականի համեմատությամբ 2021թ. ավելացումը 666,0 հեկտարով բացատրվում է շրջակա բնակավայրերի կադաստրային և անտառտնտեսության ընթացիկ գույքագրմամբ անտառային հողատեսքերի ու սահմանների ճշտման և նախորդ անտառշինությունից դուրս մնացած առանձին հատվածների ընդգրկման հանգամանքով:

Նշված ժամանակաշրջանում թեև անտառածածկ մակերեսն ավելացել է 1961,2 հեկտարով՝ վերը նշված և ոչ անտառածածկ տարածքների վերականգնման հիմնավորմամբ, սակայն ընդհանուր պաշարն ավելացել է ընդամենը 77833խտմ³-ով: Փաստորեն կայուն անտառկառավարման պայմաններում, ընդհանուր պաշարը պետք է ավելանար մոտ. 330000խտմ³(հեկտարի մաքուր միջին աճը՝ 1,1մ³х 20000հա x 15տարի), մինուս վերջին 15 տարիներին պլանային հատումներից պաշտոնական հաշվետվությամբ իրացված անտառանյութը(մոտ. 61500խտմ³), մինուս՝ իրացված անտառանյութի հաշվարկով ջախը՝ մոտ 10000մ³, մինուս՝ պաշտոնական հաշվետվությամբ իրացված թափուկ անտառանյութը՝ մոտ 8200մ³, մինուս՝ նշված ժամանակաշրջանում ոչ հասանելի տարածքներում մնացած քամատապալ և ձնակոտոր ծառերի պաշարը՝ հիմնականում տեխնիկական հատկությունները կորցրած:

Անտառմշակույթների ընդհանուր մակերեսը 2005թ. համեմատությամբ նվազել է 170,8 հեկտարով, ինչը բացատրվում է ինչպես առանձին տարածքներում երիտասարդ անտառմշակույթների սահմանված նորմատիվից ցածր պահպանվածության, այնպես էլ վերջին տասնամյակներում ծառուտի սաղարթի տակ անտառմշակույթների՝ հիմնականում հաճարի սերմերով կամ բուսակներով հիմնման և հետագայում անհիմն անտառածածկ մակերես փոխադրման հանգամանքներով, ինչը այս գույքագրմամբ ճշտվել է:

Անտառտնտեսությունում խիստ անհավասար է ըստ տարիքային խմբերի բաշխվածությունը: Այսպես, երիտասարդ տարիքային խմբի ծառուտները (I և II հասակային դասեր) զբաղեցնում են 574,5հա, 32067խտմ³ պաշարով (անտառածածկի ընդամենը 2,9% և պաշարի 0,9%-ը), 2005թ. համապատասխանաբար կազմել են՝ 2,2% և 0,6%-ը, կամ ավելացել է 181,4հեկտարով: Միջին տարիքի ծառուտները, որոնք բացարձակ գերակշռում են, զբաղեցնում են 13461,5հա, 2462184խտմ³ պաշարով (համապատասխանաբար 66,6% և 65,6%), 2005թ. համապատասխանաբար կազմել են՝ 49,4% և 46,2%-ը: Հասունացող և հասուն ու գերհասուն ծառուտները զբաղեցնում են

համապատասխանաբար՝ 3268,8հա (16,2%) և 2893,9հա (14,3%), 755057իստմ³ (20,1%) և 501695իստմ³ (13,4%): Անտառատնտեսության 2005թ. գնահատման արդյունքներով համապատասխանաբար՝ մակերեսը 19,5% և 28,9% և պաշարը՝ 21,9% և 31,3%:

Հասուն և գերհասուն ծառությունների ընդհանուր մակերեսը նվազել է 2383,5 հեկտարով, իսկ ընդհանուր պաշարը 660505իստմ³-ով: Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի առավել ընդգծված նվազումներ կատարվել են 8-րդ և բարձր հասակային դասերում՝ 2005թ. համեմատությամբ ընդհանուր մակերեսը նվազել է 2081,9 հեկտարով, իսկ ընդհանուր պաշարը՝ 527960իստմ³-ով, ինչը բացատրվում է ինչպես հատումների, քամատապալների, այնպես էլ մակերեսների և պաշարային ցուցանիշների ճշտման հանգամանքով:

Ըստ գերակշռող ծառատեսակների հաճարի գերակշռությամբ ծառությունների մակերեսը 2005թ. համեմատությամբ 2021թ. ավելացել է 1420,3 հեկտարով, իսկ ընդհանուր պաշարը՝ 9869իստմ³-ով:

Կաղնու գերակշռությամբ ծառություններում ընդհանուր մակերեսը ավելացել է 376,1 հեկտարով, իսկ ընդհանուր պաշարը՝ 40465իստմ³-ով: Մակերեսների ավելացումները հավանաբար բացատրվում է կաղնու գերակշռությամբ և բոխու մասնակցությամբ ծառություններում իրականացված հատումների արդյունքում ծառութի կազմի փոփոխության, հատկապես ջեռուցման նպատակով նշված ծառություններում գլխավորապես կովկասյան բոխի տեսակի ծառերի հատման, հատվածի սահմանների և ծառությունների կազմերի ճշտման հանգամանքներով:

Բոխու գերակշռությամբ ծառությունների ընդհանուր մակերեսը ավելացել է 410 հեկտարով, ընդհանուր պաշարը՝ 65620իստմ³-ով: Ղաժութների մակերեսը ավելացել է 98,2 հեկտարով, սակայն պաշարը նվազել է 6499իստմ³-ով:

Թիսկիի գերակշռությամբ ծառությունների ընդհանուր մակերեսը նվազել է 66,9 հեկտարով, ընդհանուր պաշարը՝ 10322իստմ³-ով:

Նշված փոփոխությունները արդյունք է, ինչպես իրականացված հատումների հետևանքով ծառությունների միջին կազմերի և պաշարների փոփոխության, այնպես էլ բարձր լուծաչափի աերոլուսանկարների օգնությամբ աշխարհատեղեկատվական համակարգի միջոցով հատվածների սահմանների ճշտման:

Գիհութների մակերեսի նվազումը արդյունք է ծառութի կազմի փոփոխության և սահմանների ճշտման:

Գուբագրման և գնահատման արդյունքներով ճշտվել է նաև Հայաստանի բոյսերի Կարմիր գրքում գրանցված հատապտղային կենու զբաղեցրած մակերեսները: Հատապտղային կենու ծառերի առկայությամբ մակերեսները զբաղեցնում են ընդհանուր 36,8 հեկտար, ընդ որում կենու գերակշռությամբ ծառությունները զբաղեցնում են ընդհանուր 5,5հա մակերես (Կիրանցի անտառապետություն ք.1, հ. 28 և ք. 8 հ.30), հաճարի գերակշռությամբ ծառութի կազմում կենին մասնակցում է 1 և 2 միավոր՝ ընդհանուր 31,3 հեկտարում (Կիրանցի

անտառապետություն ք.8, հ. 12, Աչաջրի անտառտնտեսություն ք.12 հ.7 և Սկզբարի անտառտնտեսություն ք.14 հ.18), ևս 3,5 հեկտարում՝ առանձին ծառերի տեսքով(Կիրանցի անտառապետություն ք.1, հ.7): Նշված տարածքները ընդգրկվել են բնապահպանական բարձրարժեք անտառների սահմանազատված տարածքների կազմում:

2015թ. նոյեմբերի 12-ին շատ ուժեղ քամիների հետևանքով քամատապալ տարածքները ընդգրկել են ընդհանուր մոտ 512 հեկտար, ընդ որում ծառուտները լրջորեն վնասվել են, ծառուտների լրիվությունները էականորեն նվազել են, իսկ առանձին տարածքներում ծառուտները գրեթե ամբողջությամբ տապալվել են: Նշված տարածքներից վերջին 5-6 տարիներին արտահանված անտառանյութի ընդհանուր պաշարը կազմել է մոտ 10130խտմ³: Ինչպես նախկին տարիներին, այնպես էլ 2015թ. քամատապալված ոչ քիչ քանակության, հիմնականում տեխնիկական հատկությունները կորցրած ծառեր մնացել են անհասանելի տարածքներում:

Չհամակարգված հատումների հետևանքով հատված կամ նոսրուտների վերածված տարածքներում բնական սերմնային վերականգնման և սերմնային վերաճին օժանդակման ճանապարհով երիտասարդ տարիքային խմբի ծառուտների մակերեսը ավելացել է 181,7 հեկտարով:

Անտառունտեսությունում հասուն և գերհասուն ծառուտները զբաղեցնում են ընդհանուր 2893,9հա մակերես, ընդ որում ըստ անտառկազմող տեսակների, հաճարի գերակշռությամբ ծառուտները՝ 1047,1հա, 24018խտմ³ ընդհանուր պաշարով, կաղնուտները՝ 54,1հա, 5793խտմ³, բոխուտները՝ 1182,7հա, 211964խտմ³, դաժուտները՝ 528,7հա, 36969խտմ³ և մնացած ծառուտները՝ ընդամենը 81,3հա, 6781խտմ³ ընդհանուր պաշարով:

Նշված տեսակների հասուն և գերհասուն տարիքային խմբերի ծառուտների մոտ 95%-ում թեև առկա է որոշակի քանակության մատղաշ, սակայն մատղաշով (բոլոր տեսակի) ապահովված է ընդհանուր մոտ 526,6հա (18,2 %), այն էլ հիմնականում բոխի տեսակի գերակշռությամբ:

Բաժին 4. ԱՆՏԱՌՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԱԿԻՑ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

4.1. Ընդհանուր տեղեկություններ

Անտառունտեսության հարակից համայնքներն են՝ Տավուշի մարզի Իջևանի նախկին վարչական շրջանի Աչաջուր, Բերքաբեր, Աճարկուտ, Ակնաղբյուր, Ենոքավան, Գետահովիտ, Ծաղկավան, Կիրանց, Լուսաձոր, Սարիգյուղ, Սկզբար և մասամբ Նոյեմբերյանի նախկին վարչական շրջանի Ոսկեպար գյուղական բնակավայրերը (այսուակ 22, քարտեզ 14):

Այուսակ 22. Ընդհանուր տվյալներ բնակավայրերի վերաբերյալ

Համայնքներ	Հեռավորությունն մարզկենտրոնից, կմ	Հեռավորությունն Երևանից, կմ	Բարձրությունը ծովի մարդարա- պես կից, մ	Մշտակա- նությունը կմ/տարություն	Տարեթիվ 01.01.2021թ.	Տնտեսությունների հարուժը	Տաճակագույն
Ոսկեպար	30	163	850	912	291	+	
Աչաջուր	18	151	750	4541	1075	+	
Աճարկուտ	29	162	780	183	50	-	
Ակնաղբյուր	13	146	650	515	142	+	
Բերքաբեր	28	161	700	579	185	-	
Գետահովիտ	3	136	700	2367	559	+	
Ենոքավան	11	144	1100	561	175	+	
Լուսաձոր	10	143	720	686	219	+	
Ծաղկավան	28	161	840	659	198	+	
Կիրանց	30	163	720	404	100	-	
Սարիգյուղ	22	155	800	1348	391	+	
Սևքար	24	157	800	2305	699	+	
Ընդամենք				15060	4084		

Բնակավայրերը հիմնականում գտնվում են 700-1100մ բացարձակ բարձրությունների վրա, ինչը նպաստավոր է հատկապես դաշտավարության և պտղաբուծության զարգացման համար:

Գյուղական բնակավայրերը հիմնականում գտնվում են զարգացվածության գրեթե նույն մակարդակի վրա և բնութագրվում են բնակչության ցածր կենսամակարդակով, աշխատատեղերի բացակայությամբ, գյուղատնտեսական ենթակառուցվածքների ոչ բավարար վիճակով: Անտառամերձ բնակավայրերի բնակչության մեծ մասի կախվածությունն անտառից չի նվազում և շարունակվում է բնափայտային ռեսուրսների չկարգավորված օգտագործումը:

Համայնքների տեղական ընթացիկ ծախսերի ֆինանսավորման հիմնական աղբյուրը համայնքների բյուջեներն են, ընդ որում համայնքները կարողանում են ինքնուրույն հոգալ իրենց ընթացիկ ծախսերի միայն փոքր մասը և այս հարցում մեծապես կախված են պետական աջակցությունից:

4.2. Աշխատանքային միգրացիա

Ուսումնասիրված համայնքներում մեծ է աշխատանքային միգրացիայի խնդիրը: Վերջին տարիների ընթացքում արձանագրվել է աշխատումի արտահոսքի շարունակական աճ, ընդորում մեկնողների մեծ մասը երիտասարդ տարիքի արական սեռի ներկայացուցիչներն են: Միգրացիան առավել մտահոգիչ է սոցիալական տեսանկյունից: Ընտանիքի գլխավորի բացակայության պարագայում տնտեսության կենցաղի կազմակերպման և երեխաների դաստիարակության ամբողջ հոգսն ընկնում է կանանց վրա:

4.3. Սոցիալական ծառայություններ և ենթակառուցվածքներ

Համայնքներն աչքի չեն ընկնում սոցիալական ենթակառուցվածքների գարգացվածության բարձր մակարդակով:

Համայնքների մեծ մասում գործում են 12-ամյա դպրոցներ, սակայն բոլոր համայնքներում աշակերտների թիվը նվազման միտում ունի: Դա պայմանավորված է ինչպես ծննդյան անկմամբ, այնպես էլ դեպի քաղաքներ երիտասարդ ընտանիքների արտահոսքով: Սա շատ լուրջ խնդիր է համայնքների համար:

Փոքր համայնքներն ունեն բուժկետեր, համեմատաբար խոշոր համայնքներում գործում են ամբողատոր ծառայություններ, իսկ բնակչության զգալի մասը հիմնականում օգտվում է ճամբարակի համապատասխան ծառայություններից:

Բնակավայրերում մշակովյային իրադարձությունները հազվադեպ են: Երբեմն կազմակերպվում են համերգներ, հանդիսություններ տոնների առիթով, ներկայացումներ և այլն: Մշակովային միջոցառումների անցկացումը կարևոր նշանակություն ունի համայնքների համար սոցիալական և տնտեսական առումով: Այդպիսի միջոցառումները կարող են տուրիստների և այցելուների լրացուցիչ հոսք և, հետևաբար, համայնքների համար լրացուցիչ եկամուտներ ապահովել:

4.4. Տրանսպորտ և ճանապարհներ

Տրանսպորտը և ճանապարհները հետազոտված համայնքների համար կենսական նշանակություն ունեցող խնդիրներից է: Հասարակական տրանսպորտով մարզկենտրոնի հետ կապի խնդիր կա, ճանապարհների վիճակը հիմնականում բավարար է: Զմուն ամիսներին մարզկենտրոնի հասանելիության խնդիրներ գրեթե չկան:

4.5. Գյուղատնտեսություն

Անտառտնտեսության հարակից համայնքներում գյուղատնտեսության վիճակը բավարար չէ՝ ոռոգվող հողատարածքների սակավություն, ֆիզիկապես և բարոյապես մաշված գյուղատնտեսական մերենա-սարքավորումներ, հողագործության մեջ ներդրումներ անելու համար սկզբնական կապիտալի բացակայություն, գյուղմթերքի պահպանման ենթակառուցվածքների անբավարարություն և այլն:

Բանջար-բոստանային կոլտուրաների արտադրությունը հիմնականում ուղղված է տնտեսությունների սեփական կարիքների բավարարմանը և աճեցվում են ոռոգվող տնամերձ հողամասերում:

Համայնքներում գյուղատնտեսության ոլորտում առկա խնդիրների մեծ մասը պայմանավորված է գյուղատնտեսական ենթառացվածքների բացակայության կամ դրանց վատ վիճակի հետ: Ենթակառուցվածքների մեծ մասը մնացել են դեռևս խորհրդային ժամանակներից: Դրանք ֆիզիկապես և բարոյապես մաշված են և չեն

կարող նպաստավոր լինել արդյունավետ գյուղատնտեսության վարման տեսանկյունից:

Գյուղատնտեսական մեքենա-սարքավորումները բնակավայրերում հիմնականում նորացման կարիք ունեն:

4.6. Անտառամերձ համայնքների փայտանյութի պահանջարկ և թափուկ բնափայտի հաշվարկ

Անտառամերձ համայնքները հիմնականում տեղաբաշխված են անտառամերձ անտառներին անմիջական 5կմ-ոց գոտում, ընդհանուր հաշվով 12 բնակավայրեր՝ 4084 ծխով: Ընդհամենը 2 բնակավայրեր ընդհանուր 150 ծխով դեռևս գազաֆիկացված չեն: Բնակչության ջեռուցման հիմնական աղբյուրը դեռևս փայտն է, ընդ որում ջեռուցման փայտի նվազագույն պահանջարկը ընդհանուր հաշվով կազմում է մոտ 24000 խտ.մ³ (3 բնակավայրեր մասնակի օգտվում են նաև հարակից հջևանի և Նոյեմբերյանի անտառարածքներից):

Անտառամերձ հաշվարկային հատատեղային ծավալները տարեկան միջին 4340խտ.մ³ է:

Դաշտային գույքագրման ընթացքում հաշվարկվել է ինչպես անտառամերձ անտառներում բնական թափուկ, նույն թվում նաև քամատապալ տարածքներից դեռևս չարտահանված, այնպես էլ ապօրինի հատումների հետևանքով անտառում մնացած հիմնականում մանր տրամագծերի (4-12սմ) բնափայտի պաշարները, որը գնահատվել է շուրջ 30000խտ.մ³, ընդ որում բնափայտի քանակական և որակական գնահատման նկարագիրը հեևյալն է.

1. 16050մ³ (53,5%) - հիմնականում 4 և ավել տարիների վաղեմությամբ, նոյն թվում վերջին քամատապալ և շատ թեքությունների ու բնակավայրերից մեծ հեռավորությունների վրա գտնվող, բացակայում են ճանապարհները, հիմնականում գտնվում են քայլայման փուլում, կորցրել են անհրաժեշտ որակական հատկանիշները և ենթակա չեն իրացման:

2. 6900մ³ (23,0%) - գտնվում են ճանապարհներից մեծ հեռավորության վրա ցրված վիճակում, 1հա-ում 5-10մ³ պաշարով, դժվարամատչելի տեղանքներում և արտահանման համար պահանջվում է տեխնիկական և նյութական մեծ ներդրումներ, ինչը բնակչությանը հասանելի չէ:

3. 7050մ³ (23,5%) - վերջին տարիների գոյացած բնական թափուկի, ինչպես նաև պլանային և ապօրինի հատումներից մնացած և տեխնիկական հատկությունները դեռևս պահպանած բնափայտն է, ցրված անտառամերձ գյուղատնտեսության ողջ տարածքում, հիմնականում մանր չափերի, որից որպես վառելափայտ օգտվում է ազգաբնակչությունը:

Յուրաքանչյուր տարի անտառամերձ անտառներում առաջացած բնական թափուկը կազմում է մոտ 10000մ³ (անտառածածկի 1հա-ի հաշվով մոտ 0,50մ³), հիմնականում մանր տրամագծի, որի մեծ մասը, հատկապես

բնակավայրամերձ տարածքներինը, իրացվում է ազգաբնակչության կողմից շեռուցման նպատակներով:

Իրականացվել է բնակավայրերի կադաստրային և անտառշինական քարտեզագրմամբ անտառային հողերի մակերեսների առկա անճշտությունների վերհանում, համայնքներում քննարկումներ և ճշտված քարտեզների համաձայնեցման գործընթաց:

Աղյուսակ 23. Անտառտնտեսության հարակից բնակավայրերի վարչական սահմաններում անտառտնտեսության հողերը

№	Բնակավայր	Անտառշինական քարտեզով պատկերված անտառային հողերը համայնքների հողային ֆոնդի կադաստրային քարտեզներով պատկերված անտառային հողերը, որում ըստ հողականում պատառշնչական և կարգատրային քարտեզագրմամբ անտառային հողերի համեմունուր տարածքներ					Անտառային հողերի մակերեսը, հա			
		Արտավայր	Խոսհարք	Կարգավորություն	Այլ հողատակեր	Ընդամենը	Կարգատրային հողային ֆոնդի քարտեզով պատառշնչական և կարգատրային քարտեզագրմամբ անտառային հողերի համեմունուր տարածքներ			
1	Ակնաղբյուր	0,00	3,42	0,02	40,47	43,91	88,21	515,63	603,83	560,23
2	Աճարկուտ	0,00	0,00	0,00	14,89	14,89	0,37	800,21	800,58	815,35
3	Աչաջուր	60,34	10,69	43,47	190,63	305,13	287,16	1815,78	2102,94	2117,85
4	Գետահովիտ	61,51	0,73	1,262	15,52	79,01	57,17	214,23	271,40	286,82
5	Ենոքավան	97,57	32,43	5,69	161,20	296,89	237,80	1694,99	1932,79	1995,73
6	Լուսաձոր	24,73	16,10	16,46	135,53	192,83	132,57	2146,40	2278,97	2340,09
7	Ծաղկավան	51,47	27,45	0,00	24,54	103,46	55,16	3886,37	3941,53	3990,47
8	Կիրանց	92,73	0,41	0,078	98,40	191,61	85,76	4808,58	4894,34	5003,03
9	Հաղարձին	98,57	7,03	0,00	7,63	113,23	19,34	409,70	429,04	521,94
10	Սարդարաց	0,26	0,59	0,00	52,37	53,21	17,44	80,49	97,93	134,58
11	Սկար	72,19	36,29	2,504	149,96	260,94	270,72	3120,60	3391,32	3382,03
Ամբողջը		559,4	135,2	69,5	891,1	1655,1	1251,7	19493,0	20744,7	21148,1

Բաժին 5. ԿԵՆՍԱԲԱԶՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանի տարածքում աճում են շուրջ 3800 տեսակ անոթավոր բույսեր, 428 հողային և ջրային ջրիմուներ, 399 մամուռներ, շուրջ 4500 սնկեր, 464 քարաքոսեր, բնակվում են 549 ողնաշարավոր և շուրջ 17200 տեսակ անողնաշար կենդանիներ: Հայաստանի բույսերի Կարմիր գրքում ընդգրկված են 452 տեսակ, որը կազմում է ամբողջ ֆլորայի 11,89%-ը:

Հայաստանի կենդանիների Կարմիր գրքում ընդգրկված են 308 տեսակ՝ 155 անողնաշար և 153 ողնաշարավոր:

Բարձրակարգ բույսերի խտությամբ Հայաստանն աշխարհում գրավում է առաջնակարգ տեղերից մեկը՝ յուրաքանչյուր 1000կմ² տարածքում աճում է մոտ 107 տեսակ: Բույսերի մոտ 2000 տեսակ օժտված է սննդային, կերային, դեղատու, ներկատու, եթերայուղատու, մեղրատու, խեժատու հատկանիշներով, մի շարք կենդանիներ՝ մորթատու, մսատու և այլ հատկանիշներով:

Հանդիսանալով մարդու կենսագործունեության համար անհրաժեշտ է կոլոգիական միջավայր՝ Հայաստանի կենսաբազմազանությունն ունի բնապահպանական կարևոր նշանակություն: Այդ տեսակետից Հայաստանի հարուստ կենսաբազմազանությունը, ունենալով էկոհամակարգերի կայունությունն ապահովող բարձր հատկանիշներ, միաժամանակ հանդիսանում է երկրի տնտեսական զարգացման կարևոր նախապայմաններից մեկը:

5.1. Ֆլորա

5.1.1.Անոթավոր բույսեր

Սկզբարի անտառտնտեսության տարածքում հանդիպում են անոթավոր բույսերի 48 ընտանիքի և 89 ցեղի պատկանող 743 տեսակ:

Սկզբարի անտառտնտեսության տարածքում աճող բույսերից 7 տեսակ ընդգրկված են Հայաստանի Կարմիր գրքում (այուսակ 24, քարտեզ 15):

Այուսակ 24. Սկզբարի անտառտնտեսության տարածքում աճող << Բույսերի Կարմիր գրքում գրանցված հազվագյուտ բուսատեսակները

№	Տեսակի լատիներեն անվանումը	Տեսակի հայերեն անվանումը	Կատեգորիան ըստ << Կարմիր գրքի
1.	<i>Corydalis marschalliana</i>	Անձխոտ Մարշալի	EN
2.	<i>Corylus colurna</i>	Արծատիսենի	EN
3.	<i>Crataegus microphylla</i>	Ալոն փոքրատերև	EN
4.	<i>Cyclamen vernum</i>	Արծուակ գարնանային	VU
5.	<i>Galanthus alpinus</i>	Ձնծաղիկ ալպիական	EN
6.	<i>Galanthus artjuschenkoae</i>	Ձնծաղիկ Արտյուշենկոյի	VU
7.	<i>Staphylea pinnata</i>	Կոռոն փետրավոր	VU

Սկզբարի անտառտնտեսության տարածքը հարուստ է բազմաթիվ օգտակար բուսատեսակներով, որոնցից շատերը լայնորեն և վաղուց կիրառվում են մարդու կողմից: Ըստ նախնական տվյալների տարածքում լայն տարածում ունեն ուտելի և համեմունքային (15 տեսակ), մեղրատու (44), դեղատու (38), կերային (30) նշանակության տեսակները:

Հիմնական վտանգներ: Հիմնական վտանգներ շարունակում են մնալ ապօրինի հատումները, արածեցումը՝ հատկապես համայնքամերձ անտառներում անասունների անարգել մուտքը, բույսերի չհամակարգված հավաքը և արտավայրերի ոչ ճիշտ կառավարումը:

Անտառային էկոհամակարգերի և կենսաբազմազանության վրա ազդեցություն կարող է ունենալ կյիմայի փոփոխությունը՝ ջերմաստիճանի բարձրացման և խոնավության նվազման միտումները:

Կարելի է սահմանափակել «առատ» կամ «հաճախ հանդիպող» գնահատականներով:

Բուսական էկոհամակարգերի համար սպառնալիք կարող է հանդիսանալ նաև ինվազիվ և էքսպանսիվ բուսատեսակների տարածումը, օրինակ՝ *Ailanthus altissima* (այլանթ բարձրաբուն), *Robinia pseudacacia* (ռոբինիա կեղծակացիա), *Silybum marianum* (կաթնափուշ), *Astragalus galegiformis* (գազ), *Ambrosia artemisiifolia* (ամբրոսիա) և այլն:

5.2. Ֆաունա

5.2.1. Անողնաշար կենդանիներ

Սևքարի անտառուտնտեսության կենդանական աշխարհի բազմազանության վրա ազդում են ինչպես տեղանքի առանձնահատկությունները, այնպես էլ հջևանի արգելավայրի մոտ գտնվելը: Հայաստանի Կարմիր գրքում գրանցված տեսակներից այստեղից հայտնի են միայն 10-ը, այդ թվում նմանաձև ճպուռը - (*Onychogomphus assimilis fulvipennis*) (VU), Յացենկո-Խմելակու առվակային գնայուկը- (*Duvalius yatsenkokhmelevskii*) (CR), Հայաստանում հայտնի է միայն հջևան քաղաքի շրջակայքից, զարդավոր չրիսկանը- (*Aeoloides figuratus*) (VU), սոմխեթական չրիսկանը -(*Cardiophorus somcheticus*) (EN), Հայկական ծաղկեփոշեկերը (*Isomira armena*) (EN), կաղնու մեծ եկարաբեղիկը- (*Cerambyx cerdo acu minatus*) (VU), ալպյան ռոզալիան- (*Rosalia alpina*) (EN), Բրենթիսի հնոն - (*Brenthis ino schmitzi*) (VU), Ալկոն կապտաթիթեռը - (*Maculinea alcon monticola*) (VU) և Արիոն կապտաթիթեռը- (*Maculinea arion zara*) (VU):

Հիմնական վրանգները: Հիմնական վտանգ կարող է հանդիսանալ ապօրինի անտառհատումը, որը հանգեցնում է տարածքների մասնատմանը և դեգրադացմանը:

Պահպանություն: Սանիտարական/խնամքի հատումներ իրականացնելիս տարածքներում անհրաժեշտ է պահպանել անողնաշար կենդանիների ապրելավայր հանդիսացող առանձին ցցաչոր փշակավոր ծառեր:

Վնասատուների հնարավոր բռնկումների դեպքում ցանկալի է խուսափել ավիացիոն պայքարի ծներից և կիրառել կենսաբանական պայքարի ծները: Ավիացիոն պայքարի անխուսափելիության պարագայում անհրաժեշտ է հնարավորինս տեղայնացնել պայքարը և չընդլայնել գործողությունները բռնկումից դուրս տարածքներում:

5.2.2. Ողնաշարավոր կենդանիներ

Ձևներ

Նկարագրություն: Սևարի անտառտնտեսության հարակից տարածքով անցնող Աղստև գետի ձախակողմյան՝ Դեղինաղբյուր, Սառնաջուր, Մթնաձոր, Աչաջուր վտակներում և Քարահան գետի ու նրա աջակողմյան՝ Ճիլս վտակում հանդիպում են 9 ձկնատեսակներ:

Հիմնական ձկնատեսակներն են կարմրախայտը (*Salmo trutta*), կուրի բեղաձուկը (*Barbus lacerta cyri*), արևելյան տառեխիկը (*Alburnoides bipunctatus*) և կողակը (*Capoeta sp.*): Ընդ որում, կարմրախայտը, ինչպես մյուս գետերում, հանդիպում է այդ գետի վերին ու միջին հոսանքներում, կուրի բեղաձուկը և արևելյան տառեխիկը՝ հիմնականում միջին և ստորին հոսանքում, կողակը՝ ստորին և, երբեմն, միջին հոսանքում: Կուրի բեղաձկան տարածման շրջանում հանդիպում է նաև արևելյան տառեխիկը: Հայտնաբերվել է նաև կուրի լերկաձուկը (*Oxynemacheilus brandti*): Հնարավոր են նաև Աղստևում բնակվող ծկների մեծ մասի բնակությունը վերը նշված նրա վտակների ստորին հոսանքում:

- Կարմրախայտ (*Salmo trutta fario L.*)՝ հազվադեպ տեսակ է, քանակը շարունակում է նվազել:
- Արևելյան տառեխիկ (*Alburnoides bipunctatus (Filippi)*), տեղաբնակ տեսակ է, առավել տարածված ու բազմաքանակ ձկնատեսակ:
- Կովկասյան թեփուղ (*Leuciscus cephalus orientalis (Nordmann)*), տեղաբնակ տեսակ է, սիրողական ձկնորսության օբյեկտ:
- Արծաթափայլ կարաս (*Carassius auratus gibelio (Bloch)*), կլիմայավարժված տեսակ է, սիրողական ձկնորսության օբյեկտ:
- Կուրի սպիտակաձուկ (*Alburnus filippii (Kessler)*)՝ տեղաբնակ տեսակ է, ձկնորսական նշանակություն չունի:
- Կուրի բեղաձուկ (*Barbus lacerta cyri (Filippi)*), տեղաբնակ տեսակ է, սիրողական ձկնորսության օբյեկտ:
- Կուրի կողակ (*Capoeta capoeta capoeta (Gueldenstaedt)*), տեղաբնակ տեսակ է, սիրողական ձկնորսության օբյեկտ:
- Կուրի լերկաձուկը (*Oxynemacheilus brandti*)՝ տեղաբնակ տեսակ է, ձկնորսական նշանակություն չունի:
- Կովկասյան լերկաձուկ (*Barbatula brandli (Kessler)*)՝ Հազվադեպ հանդիպող տեսակ:

Հիմնական վտանգներ

Անտառտնտեսության ձկնաշխարհի վրա բացասական ազդեցություն ունեցող հիմնական գործոններից են գետերի աղտոտումը կենցաղային և արդյունաբերական թափոններով, առանց ձկնանցումների և ձկնապաշտպան կառուցների ջրային

ոեսուրսների օգտագործումը (ՓՀԵԿ), ինչպես նաև օտարածին (ինվազիվ) տեսակների ճնշումը տեղական (աբորիֆեն) ձկնատեսակների վրա:

Վերջին տարիներին ձկնային տնտեսություններում բուծվող այլ ձկնատեսակների ի հայտ գալը անտառտնտեսության տարածքում գտնվող ջրականների իխտիոֆառունայի վրա լուրջ բացասական ազդեցություն կարող է թողնել:

Ինչպես Հանրապետության այլ վայրերում << Տավուշի մարզում և մասնավորապես անտառտնտեսության տարածքում գոյություն ունեցող գետերում ձկնաշխարհի վրա էական բացասական ազդեցություն է թողնում ապօրինի ձկնորսությունը: Կան փոքրիկ լեռնային գետակներ, որտեղ հավանաբար չթույլատրված միջոցներով ձկնորսության հետևանքով ընդհանրապես վերացել է կարմրախայտը:

Առաջարկվող միջոցառումները

Անհրաժեշտ է խիստ վերահսկողություն սահմանել անտառտնտեսության տարածքում գտնվող բնակելի տների, առողջարանների և գրոսաշրջության նպատակով ստեղծված ենթակառուցվածքների գործունեության վրա, կանխարգելել դրանց կողմից գետերի և այլ մակերևույթային ջրահոսքերի աղտոտումը կոյուղաջրերով և կենցաղային թափոններով:

Անհրաժեշտ է ուսունասիրել և հսկողության տակ պահել գետերի բնականոն հոսքը խոչընդոտող կառուցները, իսկ անհրաժեշտության դեպքում դրանք ապամոնտաժել կամ կառուցել ձկնանցումների համար անհրաժեշտ շինություններ, որոնք կապահովեն ձկների անարգել տեղաշարժվելը, ձկնկիթ դնելն ու բեղմնավորվելը:

Անհրաժեշտ է ուսունասիրել և հսկողության տակ պահել անտառտնտեսության տարածքում և պահպանման գոտում գործող ձկնային տնտեսությունները: Իրականացնել անհրաժեշտ միջոցառումներ ինվազիվ (օտարածին) տեսակների մուտքը գետային ցանց բացառելու նպատակով:

Անհրաժեշտ է ուժեղացնել հսկողությունը չթույլատրված միջոցներով (ցանցեր, էլեկտրական հոսանքով բռնիշներ, պայթուցիկ նյութեր, քլոր և այլն) ապօրինի ձկնորսությունը կանխարգելելու նպատակով:

Որոշ գետերում կարելի է կազմակերպել կարմրախայտի (Salmo trutta) վերաբնակեցման (ռեինտրոդուկցիա) աշխատանքներ, որի դրական փորձի օրինակներ աղդեն իսկ կան մարզի մի քանի գետերում:

5.2.3. Երկկենցաղներ և սողուններ

Տարածքը բնորոշվում է անտառային և լեռնաանտառային էկոհամակարգերով: Կան նաև անտառազուրկ տարածքներ, ինչպես անտառների միջև ընկած բացատներում այնպես էլ բարձրադիր լեռնային գոտում, որտեղ և հիմնականում

դիտվում է սողունների և երկենցաղների տեսակների համեմատաբար ավելի մեծ բազմազանություն:

Նկարագրություն: Համաձայն ուսումնասիրությունների անտառատեսության տարածքում գրանցվել է երկենցաղների 4 (այդ թվում գորտերի 2, ծառագորտերի՝ 1, դոդոշների 1 տեսակ *Pelophilax ridibundus*, *Rana macrocnemis*, *Bufo viridis*, *Hyla arborea schelkownikowi*), և սողունների 19 տեսակ (որոնց թվում կրիայի 1, մողեսների 12 և օձերի 7 տեսակ):

Հայտնաբերված երկենցաղներից որևէ տեսակ գրանցված չէ Հայաստանի Կարմիր գրքում, դրանք բոլորն ԲՊՄՄ դասակարգիչների կիրառմամբ գնահատվել են «Քիչ մտահոգող տեսակ» (LC) կարգավիճակով: Սկզբանի անտառատեսությունում այդ տեսակների գոյությանը սպառնող վտանգներ չեն հայտնաբերվել:

Սողուններից << Կարմիր գրքում գրանցված են կրիայի՝ 1, մողեսների՝ 3 և օձերի 2 տեսակ: Բոլոր 19 տեսակները գնահատված են ԲՊՄՄ դասակարգիչների կիրառմամբ, որոնցից 6 ունեն այս կամ այն վտանգման կարգավիճակ: Պահպանության կարիք ունեն հետևյալ վտանգված տեսակները՝ միջերկրածովային կրիա (*Testudo graeca* L.1758) - VU A2cd;B1a+2ab (iii), Դալի մողես (*Darevksia dahli* (Darevsky, 1957) - EN B1a+2a, Ռոստոմբեկովի մողես (*Darevksia rostombekowi* (Darevsky, 1957) - EN B2ab(ii,iii), մարգագետնային մողես (*Darevskia praticola* (Eversmann, 1834) - VU B1ab(iii)+2a, անդրկովկասյան սահնօձ - (*Zamenis hohenackeri*, Strauch, 1873) - VU B1ab (iii), կովկասյան կատվաօձ (*Telescopus fallax* (Fleischmann, 1831) - VU B1ab(iii):

Դիտարկված տեսակների զգալի մասի ապրելավայրերը տեղակայված են Ենթակառուցվածքի օբյեկտների (ճանապարհների) տարածքներում: Անտառային գոտում սողունները սակավաթիվ են, դրանք առավել հաճախ հանդիպում են համեմատաբար չոր, քարերով պատված տարածքներում և ժայռային մերկացումների հատվածներում:

Հիմնական վտանգներ: Սողունների բազմազանության վրա ազդող հիմնական վտանգներն են.

- Մարդու գործունեության արդյունքում (հատումներ) կենսամիջավայրերի փոփոխություն և բնական ապրելավայրերի (բիոտոպների) ոչնչացում:
- Կենսամիջավայրի աղտոտում օրգանական և անօրգանական թափոններով:
- Ապօրինի որսը՝ սիրող կոլեկցիոներների կողմից:

Պահպանություն: Անհրաժեշտ է իրականացնել հանրային իրազեկման քարոզարշավներ, մշակել և հրատարակել բնապահպանական բրոշյուրներ և տարածել համայնքներում, ներկայացնել այդ տեսակների կարևորությունը և նշանակությունը էկոտոռորդիզմի հետ կապված գործողությունների ընթացքում և այլն:

5.2.4. Թռչուններ

Նկարագրություն: Անտառտնտեսության սաղարթավոր անտառների, լեռնային մարգագետինների, ինչպես նաև կտրտված ռելիեֆի և հարուստ ժայռաբեկորների առկայությունը նպաստավոր են թռչունների ապրելավայրերի և բազմազանության համար:

Ընդհանուր առմամբ, տարածաշրջանում հանդիպում են թռչունների մոտ 260 տեսակ, որոնց մոտ 50%-ը բնադրում են այդ տարածքներում, իսկ մնացածը հանդիպում են միայն չուփ ժամանակ և ձմեռում են: Մոտ 60 տեսակներ գրանցված են Հայաստանի Կարմիր գրքում, դրանք բոլորը գնահատված են ԲՊՄՄ դասակարգիչների կիրառմամբ: Անտառտնտեսության տարածքում տվյալները հավաքվել են գրական աղբյուրներից և դաշտային դիտարկումների արդյունքում: Ստացված տվյալների համաձայն անտառտնտեսության թռչնաշխարհը ներկայացված է մոտ 120 տեսակով, որոնց մեծամասնությունն անտառային թռչուններ են՝ կեռնեխներ, երաշտահավեր, փայտփորներ և այլն, սակայն ժայռային գոյացություններում և քարացրոններում հանդիպում են նաև ժայռային թռչնատեսակներ, օրինակ՝ գիշանգղը և սապսանը, իսկ բաց տարածքներում՝ մարգագետնային և տափաստանային տեսակներ: Աղստև գետի վտակների գետահովիտներում երթեմն հանդիպում են տարբեր կտցարներ, որորներ, բադեր, տառեղներ և այլն:

Անտառտնտեսության թռչնաֆաունայի 14 տեսակ գրանցված է Հայաստանի Կարմիր գրքում՝ վտանգվածության տարբեր կարգավիճակով, այդ թվում՝

- սև արագիլ - *Ciconia nigra* VU D1, գառնանգղ (մորուքավոր անգղ) - *Gypaetus barbatus*, Linnaeus, 1758 - VU D1
- գիշանգղ Neophron percnopterus Linnaeus, 1758 - EN A2bcde+3bcde+4bcde
- սպիտակագլուխ անգղ - *Gyps fulvus* (Hablizl, 1783) - VU D1
- օձակեր արծիվ - *Circaetus gallicus* VU D1
- Եվրոպական ճնճղաճուռակ - *Accipiter brevipes* VU B1ab(iii)+2ab(iii)
- փոքր ենթարծիվ - *Aquila pomarina* C.L. Brehm, 1831 - VU D1
- մեծ ենթարծիվ - *Aquila clanga* Pallas, 1811 - VU C2a (ii)
- քարարծիվ - *Aquila chrysaetos*, Linnaeus, 1758 - VU D1
- գաճաճ արծիվ - *Hieraaetus pennatus*, J.F. Gmelin, 1788 - VU D1
- ցախաքրորավորս, - *Accipiter gentilis* (Linnaeus, 1758) - VU B1ab(iii)+2ab(iii) D1
- սապսան -*Falco peregrinus*, Tunstall, 1771 - VU D1
- գեղանի կոռուկ - *Anthropoides virgo*, Linnaeus, 1758 - VU B1ab(iii)+2ab(iii)
- բվեճ- *Bubo bubo* (Linnaeus, 1758)- VU B1a; C2a(i); D1
- կիսասպիտակավիզ ճանճորս- *Ficedula semitorquata* (Homeyer, 1885) – DD
- կարմրաթև մագլուղ - *Tichodroma muraria* (Linnaeus, 1766)- DD
- իսպանական ճնճղուկ - *Passer hispaniolensis* (Temminck, 1820) VU B1ab(iii)+2ab(iii):

Հիմնական վտանգներ: Թոշունների բնադրավայրերի ոչնչացումն առաջին հերթին պայմանավորված է ինտենսիվ անտառահատումներով: Հասուն ծառերի հատումը խոչընդոտում է մեծ գիշատիչ թռչունների բնադրմանը: Նմանապես, մահացած փշակավոր ծառերի հատումը բացասաբար է ազդում փշակներում բազմացող հազվագյուտ տեսակների վրա: Գարնանային ու ամառային անտառահատումը խոչընդոտում է գիշատիչ և այլ մեծ տեսակի թռչունների բազմացմանը, որոնք առավել զգայուն են անհանգստության հանդեպ:

Վտանգ է ներկայացնում նաև որսագողությունն ու թռչունների հատուկ տեսակների, հատկապես հավազգիների (մոխրագույն կաքավ, լոր) ու խոշոր գիշատիչ թռչունների (մասնավորապես անգղներ) ուղղակի հետապնդումը և որսը ապօրինի առևտությունների նպատակով:

Պահպանություն: Պահպանության կարիք ունեն << Կարմիր գրքում գրանցված տեսակները: Դեգրադացված անտառների վերականգնումը թռչնաֆաունայի վիճակի բարելավման կարևոր միջոցառումներից է:

5.2.5. Կաթնասուններ

Նկարգրություն: Իջևանի տարածաշրջանում, և մասնավորապես Սևքարի անտառունտեսության տարածքում բնակվող կաթնասունները բնորոշ են Հայաստանի լայնատերև անտառներին: Բացի դրանից, որոշ տեսակներ կապված են անտառից վերև գտնվող լեռնային մարգագետինների և տարբեր բարձրություններում նեղ տարածում ունեցող քարքարոտ տեղամասերի հետ:

Հիմք ընդունելով գրականության տվյալները, բնակչության բանավոր հաղորդած տվյալները և անտառունտեսությունների աշխատողների տվյալները, ինչպես նաև անհատական դիտարկումները (ոտնահետքերի կամ կենսակերպի հետքերի դիտարկումները), անտառունտեսության տարածքում հայտնաբերվել է 43 տեսակի կաթնասուններ:

Գիշատիչներից տարածքում առավել հանդիպում են աղվեսը և շնագայլը: Սմբակավորներից լայնատերև անտառային վայրերում հանդիպում է այծյամը, վայրի խոզը: Աքիսանմաններից հաճախ են հանդիպում գորշուկը, աքիսը և կզաքիսը:

Հայաստանում բնակվող ձեռնաթևավորների 30 տեսակներից 9 տեսակը հայտանաբերվել է ուսումնասիրվող տարածքում, որոնցից 2-ը գրանցված են << Կարմիր գրքում:

Կրծողների ֆաունայում գերակշռում են 2 տեսակի անտառային մկներ, որոնցից հաճախ բռնվել է կովկասյան մուկը - *Apodemus ponticus (flavicollis)*: Վերջինս նշվում է ինչպես բաց, այնպես էլ անտառային տարածքների համար: Դաղստանյան դաշտամուկը բռնվել է անտառի և մարգագետնի սահմանին, ավելի հազվագյուտ են թփուտային դաշտամուկը և սովորական դաշտամուկը: Լայնատերև անտառային հատվածում հաճախ են սովորական պարսկական սկյուռը, մեծ քնամոլը, ավելի քիչ է հանդիպում անտառային քնամոլը:

Միջատակերներից հարկ է առանձնացնել Շելկովնիկովի կուտորան, որը բնակվում է գետակների ափերին, սպիտակափոր ոզնին և փոքր խլորդը:

Անտառտնտեսությունում հանդիպող կաթնասուններից 7 տեսակը գրանցված է Հայաստանի Կարմիր գրքում՝ վտանգվածության տարբեր կարգավիճակով: Դրանք են՝ սովորական երկարաթև չղջիկ- *Miniopterus schreibersi* (Kuhl, 1817) VU B1ab(iii)+2ab(iii), ասիական լայնականջ չղջիկը - *Barbastella leucomelas* (Cretzschmar, 1826) - VU B1ab(iii), գորշ ականջեղը - *Plecotus auritus* L., 1758 - VU B1a, ծալքաշուրթ լայնականջ չղջիկը- *Tadarida teniotis* (Rafí nesque, 1819) DD, ջրասամույրը - *Lutra lutra* (Linnaeus, 1758) – EN D, գորշ արջը - *Ursus arctos* Linnaeus, 1758 VU B2ab(iii,iv), անտառակատուն - *Felis silvestris* Schreber, 1777 VU B1ab(iii) և վերջերս արձանագրված կովկասյան ընձայողութը-*Panthera pardusciscaucasica* (Satunin, 1914) CR C2a(i); D, որի հետ կապված ուսումնասիրությունները անհրաժեշտ է շարունակել:

Հիմնական վտանգներ: Անկանոն ինտենսիվ անտառհատումները շարունակում են մնալ տեսակների ապրելավայրերի քայլայման և դրանց վիճակի վատացման հիմնական պատճառը: Վտանգ է ներկայացնում նաև ապօրինի որսը:

Պահպանություն: Պահպանության կարիք ունեն Կարմիր գրքում գրանցված տեսակները (քարտեզ 16):

Վտանգված տեսակներից պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնել ջրասամույրի (*Lutra lutra*) պահպանությանը: Այդ նպատակով անհրաժեշտ է իրականացնել տեսակի ապրելավայրերի դաշտային ուսունասիրություն և մոնիթորինգ:

Դեգրադացված անտառների վերականգնումը տեսակների վիճակի բարելավման կարևոր միջոցառումներից է:

Բաժին 6. ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ԲԱՐՁՐԱՐԺԵՔ ԱՆՏԱՌԵՐ

Բարձր բնապահպանական արժեք ունեցող անտառների հայեցակարգը առաջարկվել է Անտառի հոգաբարձուների խորհրդի կողմից 1999 թվին: Համաձայն այդ հայեցակարգի ԲԲԱԱ-ների խմբին դասվում են այն անտառները, որոնք անհրաժեշտ են մարդկանց գոյության, ինչպես նաև երկիր մոլորակի կենսոլորտի պահպանության համար: ԲԲԱԱ-ի առանցքային դերը կապված է դրանց բարձր էկոլոգիական, սոցիալ-տնտեսական, ինչպես նաև կենսաբազմազանության պահպանությունն ապահովող արժեքների հետ:

ԲԲԱԱ հայեցակարգի հիմքում դրված է այն գաղափարը, որ հատուկ կամ առանցքային արժեքի առկայության դեպքում անտառի բարվոք վիճակն ապահովելու համար անհրաժեշտ է կիրառել լրացուցիչ գործողություններ՝ անտառօգտագործման ընթացքում նման արժեքները պահպանելու համար:

Ներկայումս հիմնականում օգտագործվում է անգլիական ProForest կազմակերպության կողմից առաջարկված ԲԲԱԱ-ի դասակարգումը (2004), որի համաձայն ԲԲԱԱ-ը բաժանվել են վեց տիպերի, որոնց որոշումը, առանձնացումը և արդյունավետ կառավարումը սերտորեն կապված է տվյալ երկրի առանձնահատկությունների հետ՝ անտառային զանգվածների վիճակի, կենսաբազմազանության հարստության և դրա պահպանության համար տարվող քաղաքականության, անտառների կառավարման կառուցների, անձնակազմի պատրաստակամության և այլն:

Սկզբարի անտառունտեսության տարածքում բնապահպանական բարձրարժեք անտառները առանձնացվել են համաձայն Ազգային ուղեցուցում (2016) բերված մեթոդաբանության (քարտեզ 17):

6.1. ԲԲԱԱ 1 Անտառային տարածքներ, որտեղ ներկայացված է միջազգային, տարածաշրջանային կամ ազգային նշանակություն ունեցող կենսաբազմազանություն

Ենթատիպ ԲԲԱԱ 1.1. ԲՀՊՏ-ներ

Ենթատիպ ԲԲԱԱ 1.2. Հազվագյուտ և անհետացող տեսակների կուտակման վայրեր

Ենթատիպ ԲԲԱԱ 1.3. Էնդեմիկ տեսակների կուտակման վայրեր

Ենթատիպ ԲԲԱԱ 1.4. Կենդանիների առանցքային սեզոնային ապրելավայրեր

Հաշվի առնելով Հայաստանին բնորոշ պայմանները և երկրի հարուստ կենսաբազմազանությունը, ԲԲԱԱ 1 (Ենթատիպ 1.2) առանձնացման դեպքում Հայաստանի Կարմիր գրքում CR և EN կարգավիճակ ունեցող տեսակների համար սահմանվում է հետևյալ նվազագույն շեմը՝ տվյալ անտառային տարածքում հանդիպող ընդհանուր առմամբ 5 բույսերի/կենդանիների տեսակներ կամ 3 գերակա տեսակներ:

Ինչ վերաբերում է կոնկրետ հազվագյուտ/գերակա տեսակների պոպուլյացիաների կամ կուտակումների պահպանության համար անհրաժեշտ նվազագույն տարածքի սահմանման հարցին, ապա անհրաժեշտ է կիրառել անհատական մոտեցում: Հաշվի առնելով հետազոտվող վայրի արտաքին էկոլոգիական պայմանները և տեսակների բնութագրական տվյալները՝ այս տարածքի չափերը կարող են տատանվել 10 հա-ից մինչև ողջ անտառային էկոհամակարգի սահմանները:

Սկզբարի անտառունտեսության տարածքում հանդիպում են << բույսերի Կարմիր գրքում գրանցված 7 հազվագյուտ անոթավոր բույսեր և 37 կենդանատեսակներ:

Սկզբարի անտառունտեսության տարածքում բացակայում են Հայաստանի էնդեմիկ բուսատեսակները և կենդանատեսակները:

Ազգային ուղեցույցում (2016) բերված մեթոդաբանության հիման վրա առանձնացվել է ԲԲԱԱ 1-ի 1.2 ենթատիպի տարածքները (հիմնված միայն հազվագյուտ տեսակների տարածվածության վրա):

ԲԲԱԱ 1-ի 1.2 ենթատիպը զբաղեցնում է 355 հա:

ԲԲԱԱ 1.4 ենթատիպը ներառում է թոշունների բնադրավայրերը, կենդանիների միգրացիոն ուղիները և միջանցքները, ինչպես նաև սեզոնային կուտակումների տարածքները (օրինակ՝ ձմեռային կերակրման կամ ամառային բազմացման տարածքներ):

Սևարի անտառունտեսության տարածքում ԲԲԱԱ 1-ի 1.4 ենթատիպը զբաղեցնում է 518հա տարածք՝ Խաչաղբյուր գետի միջին հոսանքում: Այս տարածքները սեզոնային կուտակումների տարածք և միգրացիոն ուղի է հանդիսանում կովկասյան ընձառյուծի - *Panthera pardus ciscaucasica* համար:

6.2. ԲԲԱԱ 2. Միջազգային, տարածաշրջանային կամ ազգային նշանակություն ունեցող խոշոր անտառային լանդշաֆտներ

Խոշոր անտառային լանդշաֆտներ, որտեղ գոյություն ունեն բնականում հանդիպող տեսակների կենսունակ պոպուլյացիաները՝ իրենց բնորոշ տարածվածությամբ և առատությամբ:

Սևարի անտառունտեսության տարածքում առանձնացվել է ԲԲԱԱ 2-րդ տիպին համապատասխանող անտառային տեղամաս 1650հա մակերեսով՝ Խաչաղբյուր գետի վերին և միջին հոսանքներում: Այս տարածքում են գտնվում Սևար գյուղի «Օկոն» և «Բերձեններ» կոչվող ձմեռանոցները: Սևարի անտառունտեսության արխիվային փաստաթղթերի և աշխատակիցներից ստացված տեղեկությունների համաձայն սերմնային ծագման այս տարածքներն ավելի քան 50-60 տարի (նախորդ դարի 60-ական թթ-ից) գերծ են մնացել որևէ տիպի անտառօգտագործումից: Անտառի միջին կազմը՝ 7.2հաճարի, 1.8քոյսի, 0.8կաղնի, 0.2թխկի + հացի, ղաժի, լորի: Հիմնականում գերակշռում են հաճարի և խոշորառեց կաղնու հասունացող, հասուն և գերհասուն ծառուտները, միջին տարիքը 122 է, միջին լրիվությունը՝ 0,53: Տարածքի բնական պայմանները, Խաչաղբյուր գետի և գետակների առկայությունը նպաստավոր պայմաններ են ստեղծում խոշոր և միջին չափի կաթնասունների կենսունակ պոպուլյացիաների ապահովման համար:

6.3. ԲԲԱԱ 3. անտառային տարածքներ, որոնք ներառում են հազվագյուտ կամ անհետացման վտանգի տակ գտնվող էկոհամակարգեր

ԲԲԱԱ 3 տիպին են պատկանում գլոբալ, տարածաշրջանային կամ ազգային նշանակության հազվագյուտ և/կամ յուրօրինակ անտառային էկոհամակարգեր, որոնք արագ կրճատվում են արտահայտված մասնատվածության և մարդածին

ազդեցության պայմաններում: Նման անտառների էկոհամակարգերը կամ լայն տարածում ունեն անցյալում, բայց գրեթե ամբողջությամբ ոչնչացվել են մարդու գործունեության ընթացքում, կամ բնական պատճառներով միշտ հազվագյուտ են եղել՝ սահմանափակող էկոլոգիական պայմանների պատճառով:

Սկզբարի անտառունտեսության տարածքում հանդիպում են հետևյալ հազվագյուտ էկոհամակարգերը՝

- G1.A5 – Լորենու ծառութներ: Անտառներ, որտեղ գերակշռում է Tilia spp.:
- G4.91-AM – Կենի հատապտղային՝ (Taxus baccata) ծառութի կազմում գերակշռող և Հաճարենի արևելյան (Fagus orientalis) խառը ծառութների կազմում 1-2 միավոր մասնակցությանք, նաև առանձին ծառերի տեսքով ծառութները, ընդհանուր 36,8հա մակերես:
- F2.338-AM – Մերձալպյան կորարուն անտառներ:

ԲԲԱԱ 3-ի առանձնացված տարածքները միասին զբաղեցնում են 725,8 հա:

6.4. ԲԲԱԱ 4. Անտառային տարածքներ, որոնք իրականացնում են պաշտպանական հատուկ գործառույթներ

Անտառային տարածքների կողմից տրամադրվող էկոհամակարգային ծառայությունների շարքում առանձնահատուկ նշանակություն ունեն անտառների ջրապաշտպան և հակաէռոզիոն գործառույթները, որոնք էական նշանակություն ունեն տարբեր էկոհամակարգերի հավասարակշռության պահպանման և մարդկանց կենսամակարդակի ու բարեկեցության ապահովման համար: ԲԲԱԱ 4 տիպի առանձնացումը և կառավարման բարելավումն ուղղված է այդպիսի անտառների խոցելիության նվազեցմանը և դրանց էկոհամակարգային ծառայություններին սպառնացող ռիսկերի կանխարգելմանը:

Ենթատիպ ԲԲԱԱ 4.1. Զրապաշտպան հատուկ նշանակություն ունեցող անտառներ:

ԲԲԱԱ 4.1 ենթատիպը սահմանված է ջրային օբյեկտների՝ գետեր, լճեր, լճակներ, ջրա-ճահճային տարածքներ, բնական ջրային գոյացումներ, առափնյա անտառների համար, որոնց պահպանությունը կարող է կանխարգելել անտառունտեսական գործողությունների բացասական ազդեցությունը բնական հուների կայունության, ջրի որակի ու քանակի, ջրային էկոհամակարգերի բարվոք վիճակի վրա, ինչպես նաև պահպանել ափամերձ տարածքների տեսակային բազմազանությունը: Նման անտառներն ապահովում են մաքուր ջրի շարունակական մատակարարում՝ կենցաղային, արդյունաբերական ու գյուղատնտեսական նպատակներով աճող ջրապահանջարկի պայմաններում:

Ըստ Ազգային ուղեցուցի, ԲԲԱԱ 4.1 ենթատիպի չափանիշներին համապատասխանող անտառների համար սահմանվում են հետևյալ շեմքերը՝

- 5 կմ-ից ավելի երկարությամբ գետերի և գետակների երկայնքով ձգվող 200 մ լայնությամբ անտառաշերտերը,
- 3-5 կմ երկարությամբ գետերի և գետակների երկայնքով ձգվող 100 մ լայնությամբ անտառաշերտերը,
- բնակավայրի խմելու ջրի գոյացման հիմնական աղբյուրի շուրջ 300 մ շառավիղով անտառաշերտերը,
- ջրամբարների շուրջ 200 մ շառավիղով անտառաշերտերը,
- աղբյուրների շուրջ 100 մ շառավիղով անտառաշերտերը:

Հաշվի առնելով այս շեմերը, առանձնացվել են ԲԲԱԱ 4.1 ենթատիպի տարածքները, որոնք զբաղեցնում են 1895հա:

ԲԲԱԱ 4.3 ենթատիպի անտառները (հակադրեհային հատուկ նշանակություն ունեցող անտառներ) Սկզբանի անտառտնտեսությունում բացակայում են:

6.5. ԲԲԱԱ 4.2 ԵՎ ԲԲԱԱ 5

ԲԲԱԱ 4.2 ենթատիպը (հակաէռողիոն հատուկ նշանակություն ունեցող անտառներ) միացրել ենք ԲԲԱԱ 5-ին (անտառային տարածքներ, որոնք անհրաժեշտ են տեղական բնակչության կենսապահովման համար), քանի որ տարածքները, ըստ էության, համընկնում են:

Ազգային ուղեցույցում ԲԲԱԱ 4.2 ենթատիպի համար սահմանվել են հետևյալ չափանիշները և շեմքերը՝

- 30° -ից ավել թեքության լանջերում տեղաբաշխված անտառներ,
- բնակավայրերի շրջակա սելավավտանգ լանջերին աճող 200մ լայնությամբ անտառաշերտեր, 0.6 և ավելի լրիվությամբ և 10հա նվազագույն մակերեսով:

ԲԲԱԱ 5 տիպը ներառում է տեղաբնակների համար մեծ կարևորություն ունեցող անտառային տեղամասեր, որոնք ծառայում են որպես սննդի, ջրի, վառելիքի, դեղամիջոցների, խոտինձի և գոյության այլ կենսապահանջներն ապահովող անփոխարինելի տարածքներ: Անտառների կողմից տրամադրվող այդ բարիքները համարվում են բնակչության համար անփոխարինելի, եթե չկան դրանք ձեռք բերելու այլընտրանքային տարբերակները կամ դրանք հասանելի չեն գոնե տարվա որոշակի ժամանակահատվածում:

Ըստ Ազգային ուղեցույցի, անտառային տարածքը կարող է ստանալ ԲԲԱԱ 5 տիպի կարգավիճակ, եթե այն համապատասխանում է հետևյալ չափանիշներից որևէ մեկին՝

- անտառ հարակից է համայնքին, որը գազաֆիկացված չէ կամ գազաֆիկացված է, սակայն բնակչության մեծ մասը անվճարունակ է,
- անտառ հարակից է համայնքին, որը մագիստրալային ճանապահներով կապված չէ խոշոր բնակավայրերի հետ, իսկ տարվա որոշ սեզոններին բնական անբարենպաստ պայմանների պատճառով ժամանակավորապես լրիվ մեկուսացված և կտրված է այլ վայրերից,

- անտառը հարակից է համայնքին, որի բնակչութեան նվազագույն զամբյուղի առնվազն 40 ապահովվում է անտառային ռեսուլսների օգտագործման հաշվին:

Հաշվի առնելով այս չափանիշները և շեմքերը, առանձնացվել են ԲԲԱԱ 5 տիպի տարածքները (2550 հա):

Համաձայն վերը նշված հաշվարկների Սկզբարի անտառատեսության ընդհանուր տարածքի շուրջ 36,4%-ը (7693,8հա) համարվում են բնապահպանական բարձրարժեք անտառներ:

Բաժին 7. ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՍԿՂԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

Անտառային էկոհամակարգերի զարգացման բնականոն հաշվեկշիռն ապահովելու նպատակով, հաշվի առնելով անտառկազմող ծառատեսակների կենսաբանական առանձնահատկությունները, ներկա անտառշինությունը իրականացվել է հիմք ընդունելով հատման հասակների հետևյալ դասակարգումն՝ ըստ 2005թ. ընդունված անտառային օրենսգրքի (աղյուսակ 25):

Աղյուսակ 25. Անտառի պաշտպանական կատեգորիաները և ըստ գերակշռող ծառատեսակների հատման տարիքները

Ծառատեսակի անվանումը	Հասակային դասի տևողությունը	Անտառի կատեգորիան ըստ նշանակության		
		Արտադրական	Պաշտպանական	Հատողի
Սոճի	20	121	141	161
Կաղնի սերմնային	20	161	181	201
Հաճարի	20	141	161	181
Հացի, թեղի, թխկի	20	121	141	161
Ընկույտնի հոնական	20	141	161	181
Կաղնի շիվային	10	61	71	81
Բոլիի սերմնային	20	81	101	121
Լորի	10	91	101	111
Կեչի	10	61	71	81
Կաղամախի, ուռենի, բարդի	10	41	51	71
Բոլիի շիվային և այլ ցածրաբուն տեսակներ	10	61	71	81
Ղաժի	10	41	51	61
Տանձենի, խնձորենի	20	101	121	141

7.1. Անտառշահագործման և փայտամշակման բնութագիրը

Բնափայտի պատրաստումը կատարվում է՝ հատման նշանակված կանգուն ծառերի հատում բենզայնոցով, շինափայտի, վերամշակման ենթակա փայտի և վառելափայտի առանձնացում և կուտակում անտառում, անտառից տեղափոխում մեքենայի բարձման հարթակ տրակտորով կամ հատուկ տեխնիկայով, բարձումը և բեռնաթափումը կատարվում է ձեռքով:

Անտառտնտեսությունում անտառանյութի մթերումը կատարվում է պայմանագրային և ինքնապատրասման եղանակով՝ գնորդների կողմից:

7.2. Բնափայտային անտառօգտագործում

Անտառտնտեսությունում բնափայտը մթերվում է անտառվերականգնման հատումներից (արտադրական նշանակության անտառներում), անտառի խնամքի և սանիտարական հատումներից և մասամբ այլ հատումներից:

2005-2020 թվականներին անտառտնտեսության կողմից պլանային հատումներից պատրաստվել և մթերվել է ընդհանուր հաշվով 58589խտմ³ անտառանյութ, նույն թվում խնամքի հատումներից 10674խտմ³, սանիտարական հատումներից՝ 47915խտմ³:

7.2.1 Անտառվերականգնման հատումներ

Անտառտնտեսության արտադրական նշանակության ընդհանուր 12172,4հա մակերեսից և 1772484խտ.մ³ պաշարից հասուն և գերհասուն տարիքային խմբի ծառուտների ընդհանուր մակերեսը կազմում է 2233,7հա, ընդհանուր պաշար՝ 380258խտ.մ³, նույն թվում՝ կաղնին 47,2հա-5285մ³, հաճարին՝ 922,4հա-206060մ³, և բոլիսին՝ 878,3հա-140722մ³:

Անտառվերականգնման հատումներ նախատեսվել են 0,7 և բարձր լրիվության, ինչպես նաև 0,7-ից ցածր լրիվության ծառուտներում՝ մայր սաղարթի տակ 8000 և ավելի, ոչ պակաս 1,5մ բարձրության հուալի մատղաշի առկայության պայմաններում (ՀՀ կառավարության 07 սեպտեմբերի 2006թ. N:1412-Ն որոշում): Հաշվի առնելով քամատապալման վտանգը, հատման նախատեսված հատվածների մակերեսները չեն գերազանցվել 50 հեկտարից (աղյուսակ 26):

Աղյուսակ 26. Անտառվերականգնման հատումների հաշվարկային ծավալների

Քառակուսական Նո.	Հարավագին	Մակերեսը, հա	Կողմանադրությունը՝ լանջը վերաբերության մուլտիպլիկատորն. մ	Ծովի մակերեսը լուսականության մասնակիությանը՝ լանջը վերաբերության մուլտիպլիկատորն. մ	Ծառատիեզերական վարչություն	Մարդաբանական հանուր / պատճենաթուղթական հանուր	Բնակչություն	Լրիմունակ	Արտադրությունը պատճենաթուղթական հանուր	Իրացվող		
										Որոշում	Տարրական	
Սկզբանի անտառապետություն												
15	10	11,7	Հս-Ամ 25	1440	9Հ1Բ Առ. ծառեր <	1000/2	3	0,7	1	140 170	3590 230	523
15	12	11,8	Հս-Ալ 25	1460	10Հ	1000/1,5	3	0,7	1	150	3820	500
15	15	16,9	Հս-Ալ 25	1470	8Հ1Թիւ1Բ		2	0,7	1	150	6020	783
15	23	9,5	Հս-Ամ 25	1530	7Հ1Կ1Թիւ1Բ	2500/1	3	0,7	1	150	2920	380
18	10	8	ՀՎ-Ամ 30	1300	6Բ3Կ1Հց		4	0,7	3	120 1700	221	188
21	3	11,5	Հս-Ամ 30	1340	5Հ2Բ2Կ1Թիւ	1000/1	3	0,7	2	150	3900	507
21	12	11,7	Հս-Ալ 15	1400	10Հ+Բ		2	0,7	1	150	3970	516
21	13	6,2	Հս-Ալ 25	1500	9Հ1Բ+Թիւ		2	0,7	1	160	2510	326
21	22	7,6	Հս 20	1500	10Հ+Բ+Թիւ	1000/1	2	0,7	1	150	2710	352
22	10	17	Հս-Ալ 20	1550	9Հ1Բ		2	0,7	2	160	5740	747
												634
												285
												349

Քառակուսան Ն ^o	Հաստիք Ն ^o	Մակերեսի համար	Կորուսագույն էլեմենտի մակերեսը մ ²	Ըստ մակերեսության մ	Ծառատար կարգավորություն	Մասնաշինուազ պահանջման համար մ ³	Բունքներու քանակ	Արհեստական լրիմանի պահանջման համար մ ³	Հատվածի արագած մ	Հատվածի արագած մ	Հատման համար մ ³	Իրացվող որից			
												Ծինադր	Տեղական կազմակերպություն		
22	13	13,1	Հս 25	1600	9<1Բ		2	0,7	1	160	4890	635	540	270	270
Ըստամենք	125,0										42000	5490	4665	2122	2543
Գետաշենի անտառապետություն															
6	4	14,6	Ամ 25	1150	9Բ1թխ+Հ 10Բ	8000/2	4	0,3 0,3	3	160 30	1650 3100	230	197	19	178
12	14	15,4	Հս 25	1470	10Հ+Բ	8000/1,5	3	0,6	1	150	3850	500	425	212	213
15	11	3,7	Հս-Ալ 25	1420	4Բ3ՀՀԿ1Հg	8000/2	3	0,6	3	130	890	105	90	10	80
18	39	6,6	Հս-Ալ 30	1530	9<1Բ	2000/1	3	0,7	1	150	2240	290	246	123	123
21	1	13,7	ՀՎ-Ալ 30	1700	6Հ3Բ1Կ+Հg	1500/1	3	0,7	2	150	4400	573	487	127	360
22	32	14,5	Հս-Ալ 20	1020	10Հ+Բ		2	0,7	1	150	5410	703	600	3000	300
23	23	12,7	Հս-Ալ 25	1730	10Հ	8000/4	3	0,6	1	150	3180	413	350	175	175
27	3	15,4	Հս 30	1540	8Հ1Բ1թխ		2	0,8	1	150	6850	1370	1164	582	582
Ըստամենք	96,6										31750	4184	3559	4248	2011
Կիրանցի անտառապետություն															
4	13	1,7	Ալ 25	960	9Բ1ՂՃ	1500/1	4	0,7	3	120	370	44	30	15	15
7	14	11,1	Հս-Ամ 30	1340	8Հ2Բ		2	0,7	2	130	3760	490	417	167	250
7	21	4	Ամ 30	1480	7Բ2Հ1Կ		3	0,7	3	110	1040	135	115	20	95
9	22	16,1	Հս-Ամ 30	1330	8Հ2Բ	2000/1	2	0,7	2	150	5990	780	660	260	400
10	4	2,6	Հս-ալ 30	1320	6Բ3Կ1Հg		3	0,7	3	120	680	88	75	15	60
10	13	5,2	Հս-Ալ 30	1480	7Հ3Բ	1000/1	2	0,7	2	150	1850	240	204	74	130
10	15	6,7	Հս-Ալ 30	1500	7Հ3Բ	1000/1	2	0,7	2	150	2270	290	246	100	146
10	22	8,7	Հս-Ալ 30	1500	7Հ3Բ	1000/1	2	0,7	2	150	3240	420	357	143	214
13	13	4,1	Հս-Ալ 25	1270	9Հ1Բ+թխ	2500/1	2	0,7	1	150	1530	200	170	85	85
14	7	19,6	ՀՎ 30	1320	5Բ4Կ1թխ	1000/1	4	0,7	3	120	5120	665	565	56	509
14	11	3,4	ՀՎ-Ամ 20	1400	8Հ1Բ1Կ	2000/1	3	0,7	1	150	1160	158	133	66	67
14	19	6,8	ՀՎ-Ամ 25	1450	7Հ2Բ1Կ		3	0,7	2	150	2200	300	255	100	155
14	28	8,1	ՀՎ-Ամ 30	1430	4Հ4Բ2Կ	1500/1	4	0,7	2	150	1850	240	200	50	150
14	29	5,3	ՀՎ-Ամ 30	1380	6Հ3Բ1Կ		3	0,7	2	150	1530	200	170	50	120
15	22	15,6	Հս-Ալ 25	1400	6Բ2Հg1Կ1Հ		4	0,8	3	120	4170	945	800	80	720
15	25	5,4	Հս-Ամ 30	1140	9Հ1Բ	1000/1,5	3	0,7	1	150	1730	225	190	90	100
16	2	7,1	Հս-Ալ 30	1270	8Հ2Բ+թխ	1000/1	2	0,8	2	150	3150	630	535	250	285
16	3	3,9	Հս-Ալ 30	1330	5Բ2Կ2Հ1թխ	1000/1,5	3	0,7	3	120	260	164	140	28	112
16	4	7,4	Ալ 30	1340	4Բ3Կ2Հ1թխ		3	0,8	3	120	2610	520	442	70	372
16	5	6,5	Հս-Ալ 30	1450	7Հ2Բ1թխ	1000/1,5	2	0,7	2	150	2520	330	280	112	168
17	8	15,9	ՀՎ-Ալ 30	1560	6Բ3Հ1Կ	3000/2	3	0,7	3	120	4400	600	510	50	460
17	11	11,9	Ալ 30	1500	7Հ2Բ1թխ		2	0,7	2	150	4240	550	468	200	268
18	16	6,8	Հս-Ալ 30	1660	10Հ+Բ	3000/3	2	0,7	1	150	2650	346	295	147	148
Ըստամենք	183,9										58320	8560	7257	2228	5029
Ամբողջը	405,5										131890	18234	15481	8598	9583

Անտառվերականգնման հատումների հաշվարկային ծավալներում ներառվել են ընդհանուր հաշվով 405,5հա, 18234մ³ ընդհանուր պաշարով, որը կազմում է արտադրական նշանակության հասուն և գերհասուն ծառուտների մակերեսի 18,1%-ը և ընդհանուր պաշարի 4,8%-ը, ընդ որում 0,6 լրիվության ծառուտներում նախատեսվել է 46,4հա, 12670մ³ պաշարով, 0,7 լրիվության ծառուտներում՝ 313,6հա, 102440մ³ պաշարով և 0,8 լրիվության ծառուտներում՝ 45,5հա, 16780մ³ պաշարով։ Հատման կրկնման հաճախականությունը նախատեսվում է 10 տարի, տարեկան հաշվարկային հատատեղային ֆոնդը կազմում է շուրջ 41հա, 1823մ³ ընդհանուր

պաշարով, նոյն թվում հաճարկուտներում՝ 31հա, 1451մ³, և բոխուտներում՝ 10հա, 371մ³ պաշարով (այսուակ 27):

Այսուակ 27.Անտառօգտագործման ծավալում հաշվարկված մակերեսի ամփոփ տեղեկագիր

Ցուցանիշները	Մակերեսը՝ հա, պաշարը՝ մ ³							
	Ծանդամենք		Այդ թվում ըստ լրիվության					
	Մակերեսը՝ հա	Պաշարը՝ մ ³	0,8		0,7		0,6	
<i>Հաճարի</i>								
Հաշվարկի մեջ մտցված է ընդամենը	308,5	105900	22,5	10000	257,9	88870	28,1	7030
Մեկ շրջանում հատվող պաշարը		14517		2000		11604		913
Հատման կրկնության հաճախականությունը, տարի	10							
Տարեկան հատատեղ	31	1451						
<i>Բոլորի</i>								
Հաշվարկի մեջ մտցված է ընդամենը	97,0	25990	23,0	6780	55,7	13570	18,3	5640
Մեկ շրջանում հատվող պաշարը	10	3717		1456		1917		335
Հատման կրկնության հաճախականությունը, տարի	10							
Տարեկան հատատեղ	10	371						
<i>Ընդամենը</i>								
Հաշվարկի մեջ մտցված է ընդամենը	405,4	131890	45,5	16780	313,6	102440	46,4	12670
Մեկ շրջանում հատվող պաշարը		18234		3465		13521		1248
Հատման կրկնության հաճախականությունը, տարի	10							
Տարեկան հատատեղ	41	1823						

Մեկ ստուգիչ շրջանում հատման նախատեսվող 18234մ³ ընդհանուր պաշարից իրացման ենթակա է 15481մ³ (84,9%), շինափայտի ելույթը իրացվողից կազմում է միջին 47,1%, նոյն թվում հաճարկուտներում՝ 44,9%, բոխուտներում՝ 2,2%: 1 հեկտարից վերցվող անտառանյութի միջին պաշարը կազմում է 45,0մ³:

Ըստ շինափայտի խոշորության՝ մանր շինափայտը (8-12սմ) կազմում է ընդհանուրի 11,0%-ը, միջին խոշորությանը (13-24սմ)՝ 23,8% և խոշոր շինափայտը (25սմ-ից ավելի)՝ 65,2% (այսուակ 28):

Այսուակ 28.Անտառօգտագործման ծավալում շինափայտի բաշխվածությունն ըստ խոշորության դասերի

Անտառկազմող տեսակները	Ընդհանուր պաշարը, մ ³	Շինափայտ, մ ³	Այդ թվում ըստ խոշորության դասերի, սմ		
			Մանր, 8-12	Միջին, 13-24	Խոշոր, 25-ից ավելի
Հաճարի	14517	8190	10,8%	23,6%	65,6%
Բոլորի	3717	408	14,8%	27,5%	57,7%
Ընդամենը	18234	8598	11,0%	23,8%	65,2%

Հատման նախատեսած ծառությունների ըստ ապրանքայնության դասի՝ հաճարկությունների 45,1%-ը (8220մ³) ապրանքայնության 1-ին դասին են պատկանում, 34,5%-ը (6297մ³)՝ 2-րդ դասին, իսկ բոլոր գերակշռությամբ հատվածները՝ ամբողջությամբ 3-րդ դասին (աղյուսակ 29):

Աղյուսակ 29.Անտառօգտագործման ֆոնդում ներառված ծառությունների բաշխվածությունն ըստ ապրանքայնության դասերի

Գերակշռող ծառատեսակը	Ընդհանուր պաշարը	Ըստ ապրանքայնության դասերի			Ապրանքայնության միջին դասը
		1	2	3	
Հաճարի	14517	8220	6297	-	1,43
Բոխի	3717	-	-	3717	3,00
Ընդամենը	18234	8220	6297	3717	1,75

7.2.2 Խնամքի հատումներ

Համաձայն անտառկառավարման պլանների մշակման հրահանգի՝ խնամքի հատումները նշանակվում են այն բոլոր ծառությունների համար, որտեղ, անտառագիտական հասկացողությամբ, խնամք է պահանջվում, ընդ որում խնամքի հատումները չեն նախատեսվում անտառվերականգնման հատումից մեկ հասակային դաս առաջ:

Ծառությունի տարիքից, լրիվությունից և ընդհանուր վիճակից կախված՝ նախագծվել են խնամքի հատումներ՝ հատման կրկնման հետևյալ հաճախականությամբ.

1. լուսավորման - մաքրման - հատման կրկնման հաճախականությունը 5 տարի,
2. նոսրացման - հատման կրկնման հաճախականությունը 10 տարի,
3. անցումային - հատման կրկնման հաճախականությունը 10 տարի:

Նախորդ կառավարման պլանով, 2005-2014թթ համար նախատեսված է եղել խնամքի հատումներ, ընդհանուր 805,3 հեկտարի վրա, հատման նախատեսված ընդհանուր պաշարը 24695խտ.մ³, նոյն թվում լուսավորման-մաքրման՝ 25,6հա, 100խտ.մ³, նոսրացման՝ 48,2հա, 1139խտ.մ³ և անցումային հատումներ՝ 731,5հա, 23456խտ.մ³ պաշարով: 2005-2020 թվականներին փաստացի իրականացվել են՝ նոսրացման հատումներ՝ 87,5 հեկտարի վրա, հատված ընդհանուր պաշարը՝ 719,3խտ.մ³, անցումային հատումներ՝ 341հա, 9954,7խտ.մ³ պաշարով: Սերմնային ծագման 1-ին հասակային դասի ծառություններում լուսավորման - մաքրման հատումներ չի իրականացվել: 90 հեկտարի վրա իրականացվել է կոճղաշիվային եղանակով վերականգնման աջակցման աշխատանքներ:

2021-2030 թվականների համար խնամքի հատումներ նախատեսվել են ընդհանուր 1027,7հա անտառածածկ հատվածներում. ընդհանուր պաշարը 235280մ³, հատման նախատեսած պաշարը 26924մ³, այդ թվում իրացման ենթակա բնափայտը 22865մ³, որից շինափայտի պաշարը 6794մ³, վառելափայտը 16065մ³:

Նոսրացման հատումներ նախատեսվել են ընդհանուր 97,1 հեկտարի վրա, հատվածների ընդհանուր պաշարը 7900մ³, հատման նախատեսած պաշարը 1165խտ.մ³, այդ թվում իրացման ենթակա պաշարը 994մ³, որից շինափայտի պաշարը 219մ³, իսկ վառելափայտը 775մ³:

Անցումային հատումներ նախատեսվել են ընդհանուր 930,6 հեկտարի վրա, հատվածների ընդհանուր պաշարը 227380մ³, հատման նախատեսած պաշարը 25759խտ.մ³, այդ թվում իրացման ենթակա պաշարը 21871մ³, որից շինափայտի պաշարը 6575մ³, իսկ վառելափայտը 15290մ³ (աղյուսակ 30):

Աղյուսակ 30. Ամփոփագիր խնամքի հատումների հաշվարկային ծավալների

Անուանութեանունը	Քառակուսու հատումների համարի համար	Հատումների համարի համար	Մակերեսը, հա	Լողացորություն, լանջ թերությունը՝ Ծովի մակերևություն, մ բարձրությունն	Ծառատի կազմը	Բոլոր հատումները	Լրիվությունը	Տարիքը	Հատումն համար պաշարը, մ ³	Հատումն համար պաշարը, մ ³	Իրացվող					
											Ընդամենը	Շինափայտ	Վառելափայտ			
Նոսրացման հատում																
Արարի	1	21	5,6	Հս-Ամ 20	880	6Բ2Հ1Լ1ՁԽ+Հր	3	0,7	40	690	69	58	-	58		
	24	13	5,8	Հս-Ալ 25	870	100	2	0,7	30	630	63	54	27	27		
	Ընդամենը		11,4							1320	132	112	27	85		
Արարի	14	13	5,7	Ալ 20	980	7Բ3Կ	4	0,7	30	220	30	25	-	25		
	15	11	4,8	ՀՎ-Ալ 25	920	7Բ2Կ1ՂՃ	4	0,7	30	230	23	20	-	20		
	15	12	12,1	ՀՎ-Ալ 20	1020	5Բ2Կ2ՂՃ1Գ Ալ. ծառ. 10Կ	4	0,7	30 120	470 60	50	43	-	43		
	16	26	17,3	Ալ 30	1680	7Կ2Բ1Հ Ալ. ծառ. 7Հ3Կ	3	0,7	40 140	1690 350	350	300	90	210		
	19	27	6,1	Ալ 20	1030	4Հg4Բ2Կ	4	0,8	30	200	40	34	4	30		
	19	34	19	Ալ 30	970	6Բ2Հg1Կ1ՂՃ Ալ. ծառ. 10Հg	4	0,7	30 90	950 190	100	85	8	77		
	25	15	4,2	ՀՎ-Ալ 25	1520	7Բ3Հg+Կ 5Բ5Լ	3	0,8	30 80	320 40	70	60	-	60		
	Ընդամենը		69,2							4720	663	567	102	465		
Կիրովի	5	3	16,5	Հս-ամ 20	1020	6ԹԽ2Հ31Բ1Հ	2	0,8	30	1860	370	315	90	225		
	Ընդամենը		16,5							1860	370	315	90	225		
Ամբողջ նոսրացման										7900	1165	994	219	775		
Անցումային հատում																
Արարի	1	24	2	Ամ 20	830	4Կ4ՂԺ1Բ1ՁԽ	4	0,7	90	220	22	19	-	19		
	3	21	13,7	Հս-Ամ 30	1150	4Կ3Հg3Բ+ՁԽ	3	0,7	100	2730	273	230	30	200		
	3	30	1,7	ՀՎ-Ամ 30	1200	4Կ4ՂԺ2Հg	4	0,7	120	200	20	17	-	17		
	6	14	6,9	Հս-Ամ 25	1030	7Բ2Հ1Կ	3	0,7	80	1500	150	128	20	108		
	6	39	6,9	Հս-Ամ 25	1350	5Կ5Բ+Հ	4	0,8	100	1390	300	255	30	225		
	6	40	3,5	Հս-Ամ 25	1340	8Հ2Բ+ՁԽ	3	0,8	110	1170	234	200	50	150		
	11	13	15,4	Հս-Ամ 25	1370	10Հ+Բ	2	0,8	120	6270	1254	1066	400	666		
	11	16	12,5	Հս 30	1400	8Հ2Բ+Կ	2	0,8	120	5300	1060	900	300	600		
	12	10	2,3	ՀՎ-Ալ 10	1160	10Բh	2	0,7	70	400	40	34	10	24		
	12	27	15,9	ՀՎ-Ալ 25	1450	6Կ4Բ+Հ	4	0,7	90	2590	350	300	30	270		
	12	38	19,5	Հս-Ալ 20	1420	10Հ 6Հ4Բ	4	0,3 0,4	80 40	1480 1110	250	212	64	148		
	14	16	2,3	Ամ 25	1180	9Հ1Բ+ՁԽ	2	0,7	130	820	82	70	28	42		
	16	35	3,1	ՀՎ-Ամ 30	1560	7Բ3Հ+Հ	4	0,7	90	550	82	70	10	60		
	16	50	5,4	ՀՎ-Ամ 30	1560	7Բ2Հ1Կ	4	0,7	120	1410	210	178	20	158		

Անտառապետություն	Քառակիրառություն	Հատվածի Նº	Արակերտեսչ, Խա	Հարմարողություններ, անջ թերությունը	Ծովի մակերևույթից բարձրությունը, մ	Ծառատի կազմը	Բոնիտետը	Լիիկությունը	Տարիքը	Հատվածի պաշտոր, մ³	Հատվածի համար՝ անխառնաված պաշտոր, մ³	Իրացվող		
												որից	Վառակայաց	Վառակայաց
Ա	17	8	4,3	ՀՎ 20	1450	7Հ3Բ 5Հ5Բ	3	0,3 0,4	80 30	330 210	50	42	5	37
	17	14	10	ՀՎ-Ալ 20	1370	8Հ2Բ 6Բ4Հ	3	0,3 0,4	80 30	830 620	140	120	20	100
	18	6	3,7	ՀԱ-Ամ 30	1230	6Հ3Բ1Հ+Հց+Թխ	2	0,7	120	1320	132	112	28	84
	18	11	4,6	ՀՎ 30	1330	6Կ3Բ1Հ+Հց+Թխ	4	0,7	130	1070	107	91	15	76
	18	14	3,9	ՀՎ-Ալ 20	1400	5Կ3Բ1Թխ1Հց	4	0,8	110	850	170	145	36	109
	18	16	4,7	ՀՎ-Ալ 20	1440	4Կ4Բ1Հ1Թխ	4	0,7	120	890	89	76	15	61
	18	18	3,6	ՀՎ-Ամ 30	1410	6Կ4Բ+Հց	4	0,7	130	770	100	85	15	70
	18	32	8,8	ՀՎ-Ամ 25	1360	4Կ4Բ2Հ	4	0,7	150	2090	209	178	35	143
	18	47	4,3	ՀՎ-Ամ 15	1480	9Կ1Բ	4	0,8	70	610	90	77	15	62
	Ընդամենը				159,0					36730	5414	4605	1176	3429
Ա	3	3	28,0	ՀԱ-Ալ 20	1400	9Հ1Բ/	3	0,7	90	6100	610	518	181	337
	7	23	7,6	ՀՎ-Ալ 15	950	4Կ4Բ1Հ1Հց	4	0,7	80	930	93	79	15	64
	21	12	8,5	ՀՎ-Ալ 30	1550	6Կ2Հց2Բ	4	0,8	150	2010	400	340	120	220
	23	11	4,5	ՀՎ-Ամ 30	1580	7Կ3Բ+Հց	4	0,7	130	1050	105	88	30	58
	38	7	12,6	ՀԱ-Ալ 25	1600	7Հ3Բ+Թխ	3	0,7	80	2750	275	235	90	145
	38	8	17,2	ՀՎ-Ալ 25	1620	4Կ4Բ1Թխ1Հ	4	0,7	100	2800	360	306	45	261
	38	9	12,5	ՀՎ-Ամ 30	1550	4Կ3Բ2Հ1Թխ Առ ծառ հ,թ	4	0,7	70 120	1780 130	300	255	75	180
	38	23	9,2	ՀՎ-Ամ 30	1520	7Բ2Կ1Հ	3	0,8	80	2050	400	340	34	306
	Ընդամենը				100,1					19600	2543	2161	590	1571
Բ	2	20	4,7	ՀԱ-Ալ 20	1290	4Կ3Հց3Լ+Թխ+Բ	3	0,7	130	1050	105	90	30	60
	3	16	4,3	ՀԱ-Ալ 30	1280	5Կ3Դ2Թխ+Հց	4	0,7	110	730	73	62	6	52
	3	29	5,8	ՀՎ 25	1230	6Հց2Հց2Դ	4	0,7	100	750	75	64	6	58
	10	19	7,8	Ալ 25	880	6Կ2Թխ1Հց1Դ	4	0,7	90	1160	116	99	20	79
	11	13	6,1	Ալ 30	1170	5Հց3Հց2Դ	4	0,7	80	660	66	56	6	50
	11	21	5,8	ՀՎ 20	1320	7Կ2Բ1Հց	4	0,7	100	860	86	73	25	48
	11	27	14,7	ՀՎ-Ամ 30	1420	5Կ2Հց2Բ1Թխ	4	0,7	130	2720	272	231	60	171
	11	34	23,5	ՀՎ 25	1240	7Կ1Բ1Հց1Թխ	5	0,7	130	3500	350	300	90	210
	12	1	14,7	ՀՎ-ալ 25	1460	6Կ3Հ1Բ	4	0,7	110	3010	300	255	90	165
	12	18	11,2	Ալ 20	1550	5Կ2Հ2Բ1Թխ	4	0,7	80	1380	138	117	40	77
	14	3	10	ՀՎ 30	1650	5Կ3Բ1Հց1Դ	4	0,7	110	1700	170	145	35	110
	14	28	10,1	ՀՎ-Ալ 30	1360	5Կ3Բ1Հց1Թխ	4	0,7	120	1720	172	146	40	106
	15	21	10,3	ՀԱ-Ալ 30	1480	10Հ+Թխ	3	0,7	130	3670	367	312	122	190
	15	26	3,8	ՀԱ-Ամ 30	1720	7Հ3Բ	3	0,7	100	870	87	74	20	54
	17	29	2,7	ՀՎ-Ամ 30	1320	5Կ4Բ1Հց	4	0,8	110	570	114	97	15	82
	17	32	9,7	ՀՎ 30	1340	6Կ3Բ1Թխ+Հց	4	0,7	120	1930	193	164	50	114
	18	10	6,7	Ալ-25	1700	8Կ2Բ+հ	4	0,7	110	1190	120	102	20	82
	18	17	4,2	ՀՎ-Ալ 30	1630	7Կ3Բ	4	0,7	100	710	71	60	12	48
	18	19	4,3	ՀՎ-Ալ 30	1640	4Կ4Բ2Հ	4	0,7	110	860	86	73	14	59
	19	6	9	ՀՎ-Ամ 25	1780	5Հ3Բ2Կ Առ ծառ 10Հ	3	0,7	110 160	2330 230	460	390	136	254
	19	26	3,9	Ալ 30	1590	5Հց3Հց2Բ	4	0,7	130	730	73	62	15	47
	19	27	22,3	ՀՎ-Ամ 30	1650	5Կ3Բ2Հ+Հց	4	0,7	110	4440	444	377	113	264
	19	28	24,4	ՀՎ 25	1650	7Կ2Բ1Հ	4	0,8	110	5710	1140	970	300	670
	19	33	7,3	ՀՎ-Ամ 30	1580	4Կ4Հց2Բ	4	0,7	120	1350	135	115	35	80
	19	36	5,5	ՀՎ-Ալ 25	1530	5Կ2Թխ2Բ1Հց	4	0,7	120	970	97	80	24	56
	19	37	4,6	Ամ 25	1500	6Կ2Հ2Բ	4	0,7	100	750	75	64	20	44
	19	38	4,9	ՀՎ-Ալ 30	1500	7Բ1Կ1Հց	4	0,7	100	990	99	84	10	74
	19	42	5,4	ՀՎ-Ալ 25	1560	4Կ4Հ2Բ	4	0,7	120	1030	103	87	30	57
	19	48	7,5	ՀՎ-Ամ 25	1530	9Կ1Բ	4	0,7	120	1330	133	113	40	73
	19	53	2	ՀՎ-Ամ 25	1500	6Կ3Բ1Հց	4	0,7	110	350	35	30	6	24

Անսահմանդրություն	Քառակուսու N ^o	Հատվածի N ^o	Արակերնսյ, Իս	Լորմագրությունն, և անջ թերությունը	Ծովի մակերսությունից բարձրությունն, մ	Ծառատի կազմի	Բոնիտետը	Լիիկությունը	Տարիքը	Հատվածի պաշտոր, մ ³	Հատվածի պաշտոր, մ ³	Ընդամենը	Իրացվող	
													որից	Վառակայտ
	20	22	4,5	ՀՎ 25	1640	5Կ3Բ2ԹՒ/	4	0,8	120	910	136	116	30	86
	20	25	13,2	Ալ 30	1680	6Կ3Բ1ՀԳ+ԹՒ	4	0,8	110	2350	470	400	120	280
	20	29	3,8	Ամ 30	1740	4Կ3Բ2ՀԳ1ԹՒ+Հ	4	0,7	90	700	70	60	10	50
	20	30	11,1	ՀՎ-Ամ 30	1600	4Կ4Բ1ԹՒ1ՀԳ+Հ	4	0,8	130	2150	376	320	64	256
	20	32	8,4	ՀՎ-Ալ 30	1630	4Կ2Բ2ԹՒ2ՀԳ	4	0,7	130	1960	196	166	60	106
	20	39	6,1	Ալ 25	1450	4Կ4ՀԳ2Բ+Հ	4	0,7	100	990	99	84	25	59
	20	42	2,1	ՀՎ-Ամ 25	1490	5Կ4Բ1ՀԳ	4	0,7	110	370	50	42	5	37
	20	52	3,2	ՀՎ-Ամ 20	1430	4Կ4Բ1ՀԳ1ԹՒ	4	0,7	110	610	61	52	10	42
	20	53	1,5	ՀՎ-Ամ 25	1490	5Կ4Բ1ՀԳ	4	0,7	100	270	30	25	4	19
	20	57	7,4	ՀՎ 25	1400	8Կ1ԹՒ1Բ	4	0,7	120	1410	141	120	42	78
	21	15	8,1	ՀՎ-Ալ 30	1550	8Կ1Բ1ՀԳ+Հ	4	0,7	120	1890	189	160	60	100
	21	18	11,7	ՀՎ-Ամ 30	1530	7Հ3Բ Առ. ծառ. 10Հ	3	0,7	90 140	3170 120	400	340	120	220
	21	26	10,5	Ալ 30	1520	6Կ2Բ2ՀԳ	4	0,8	110	2230	446	380	130	250
	21	46	2,5	Հս-Ալ 30	1400	8Հ2Բ+Կ	3	0,7	130	800	80	68	25	43
	22	13	6	ՀՍ-Ալ 30	1560	8Հ2Բ	4	0,7	90	850	85	72	20	52
	22	14	7,6	ՀՎ 20	1500	5Կ2Բ1ԹՒ1ՀԳ1ՂՃ	4	0,7	100	1240	124	105	30	75
	22	18	5,1	ՀՎ-Ալ 20	1540	9Կ1Բ+ՀԳ+Հ	4	0,7	120	1050	105	88	25	63
	22	39	1,6	Հս-Ալ 15	1680	7Հ3Բ	4	0,8	65	200	30	25	5	20
	22	44	1,9	ՀՎ-Ալ 20	1600	10ՀԳ	2	1	60	450	135	115	50	65
	22	45	1,8	ՀՎ-Ալ 20	1570	10ՀԳ	2	1	60	400	120	102	45	57
	22	46	0,9	ՀՎ-Ամ 5	1590	10ՀԳ	2	1	60	220	66	56	25	31
	23	3	7,5	Ամ 25	1580	6Կ3Բ1ՀԳ	3	0,8	110	1910	380	323	80	243
	23	7	0,6	Հս-Ալ 10	1640	10Կ	3	0,8	55	80	12	10	3	7
	23	9	9,7	ՀՎ-Ամ 15	1650	6Կ2Բ1Հ1ՀԳ	3	0,7	100	1960	196	166	50	116
	23	10	1,4	Ամ 10	1650	8Հ2Մ	3	0,8	55	140	21	18	9	9
	23	13	2,1	Հս-Ալ 10	1660	10Կ	2	0,9	55	370	92	78	28	50
	23	15	9,8	ՀՎ-Ամ 20	1600	5Կ4Բ1Հ+ՀԳ	3	0,7	100	2010	201	170	34	136
	23	19	11,3	Ալ 15	1640	10Կ+Բ	4	0,8	100	2080	312	265	106	159
	23	20	2,3	Հս-Ալ 20	1680	10Մ+Կ	2	0,8	50	400	40	34	17	17
	23	25	13	Հս-Ամ 25	1700	10Հ Առ. ծառեր հ	3	0,7	110 160	3800 260	600	510	230	280
	23	34	4,2	Հս-Ալ 10	1700	10Կ	4	0,8	55	380	57	50	20	30
	23	35	8,8	Ամ 20	1660	6Կ2Բ1Հ1ՀԳ	3	0,8	110	2240	300	255	75	180
	23	37	1,6	Հս 5	1700	10Կ	4	0,7	55	110	11	9	4	5
	23	41	5,9	Հս-Ամ 20	1710	9Հ1Կ Առ. ծառ10Հ	3	0,7	70 160	1230 60	180	153	60	93
	24	23	1,2	Հս-Ալ 10	1660	10Կ	4	0,9	55	140	30	25	12	13
	24	25	4,5	Հս-Ամ 25	177	10Հ+ԹՒ	3	0,7	100	1240	124	85	38	47
	25	11	4,5	ՀՎ-Ալ 30	1400	5ԹՒ3Բ2Կ+ՀԳ	3	0,7	120	1360	136	116	40	76
	25	25	6,2	Հս 10	1670	10Կ	3	0,9	47	810	200	170	68	102
	25	28	2,9	Հս-Ամ 25	1710	10Հ	2	0,8	60	690	100	85	34	51
	26	6	15,8	Հս-Ալ 30	1500	9Հ1Բ Առ. ծառ10Հ	3	0,7	110 140	4550 320	700	595	240	355
	26	11	2,6	Հս-Ալ 10	1680	10Կ	4	0,8	70	370	55	47	19	28
	Ընդամենը		492,1							100100	12957	10992	3512	7474
Կիրանցի	3	21	4,5	Արմ-25	1170	5Հ3Դ1Կ1Բ	4	0,7	90	350	40	34	5	29
	4	11	3,2	Ալ 25	1060	9Հ1ՂՃ Առ. ծառ 10Կ	4	0,7	80 130	330 30	33	28	3	25
	4	40	2,7	Ալ-20	1250	4Կ3Հց2Բ	4	0,7	80	400	40	34	7	27
	4	41	3,1	Ալ 10	1200	10ՀԳ	2	0,9	60	600	120	102	40	62
	5	5	11,8	Հս-Ամ 20	1110	10Հ+Բ	3	0,7	120	4000	400	340	136	204
	5	7	6,1	Հս-Ամ 30	1100	4Հ4Բ2Կ	3	0,7	100	1760	176	150	30	120

Անտառապետություն	Քառակուսու Նº	Հատվածի Նº	Արկերեսյ, Իս	Լորմադրությունը, լանջ թերությունը՝ °	Ծովի մակերևույթից բարձրությունը, մ	Ծառատի կազմը	Բոնիտետը	Լիկուրությունը	Տարիքը	Հատվածի պաշտոր, մ³	Հատման համար հասանակած պաշտորը, մ³	Իրացվող		
												որից	Վհաճախտ	
	5	20	6,9	Հս-Ամ 30	1300	7Հ3Բ+Թխ	3	0,7	120	2100	210	178	45	133
	7	18	9,9	Ալ 25	1400	6Հ3Բ1Լ	2	0,7	120	2890	289	245	75	170
	8	2	23,8	Ալ 30	1330	4Կ2Հ2Թխ1Բ1Լ	4	0,7	120	5090	509	433	195	238
	9	9	3	ՀՎ-Ամ 30	1230	7Հ3Բ	3	0,7	120	860	86	73	20	53
	9	17	9,5	Հս-Ամ 30	1330	5Հ5Բ	3	0,7	100	3020	302	257	57	200
	9	21	4,7	Հս-Ամ 25	1495	7Կ2Հ1Բ	3	0,7	90	890	89	70	25	45
	10	2	9,9	Ալ 30	1380	5Կ4Բ1Թխ+Հ	4	0,7	110	1830	183	155	40	115
	10	10	4,6	Հս-Ալ 30	1480	9Հ1Բ	3	0,7	130	1560	156	133	45	88
	10	14	6,1	Հս-Ալ 30	1550	5Հ3Բ2Կ	3	0,7	120	1860	186	158	45	113
	11	16	8,8	ՀՎ-Ամ 30	1530	4Կ4Բ1Հ1Թխ	4	0,7	120	1750	200	170	34	136
	13	2	3,9	Հս-Ալ 30	1120	7Հ2Բ1Թխ	3	0,7	110	1250	125	106	37	69
	13	22	10,3	Ալ 25	1450	8Հ2Բ+Թխ Առ. ծառեր Հ, Կ	3	0,7	120 150	3340 210	500	425	150	275
	14	32	12,9	ՀՎ-Ամ 30	1630	5Բ3Հ2Կ Առ. ծառեր Հ	4	0,7	100 140	2940 130	350	300	100	200
	17	23	7,1	ՀՎ-Ալ 30	1400	5Հ2Բ2Հ1Կ	3	0,7	120	1920	192	163	53	110
	18	23	10,9	Հս-Ալ 30	1520	5Կ3Բ2Հ	4	0,7	110	2170	217	185	45	140
	19	8	7,8	Հս-Ալ 25	1600	5Հ3Բ2Կ	3	0,8	80	1860	280	237	70	167
	20	6	7,9	ՀՎ 25	1570	9Կ1Բ	4	0,7	150	1620	162	137	40	97
	Ընդամենը		179,4							70950	4845	4113	1297	2816
Ամբողջ անցումային	930,6									227380	25759	21871	6575	15290
Ամբողջ խնամքի	1027,7									235280	26924	22865	6794	16065

7.2.3 Անտառապաշտպանական միջոցառումներ

ՀՀ անտառային օրենսգիրքը (2005թ), սանհիտարական հատումների իրականացման կարգը և անտառկառավարման պլանների մշակման իրահանգը սահմանում են անտառապաշտպանական միջոցառումների իրավական ասպեկտները և իրականացման կարգը, համաձայն որոնց անտառապաշտպանական միջոցառումները ներառում է անտառպաթոլոգիական ուսումնասիրություններ, անտառի վնասատուների և հիվանդությունների կանխարգելում և սանհիտարական հատումներ:

Սանհիտարական հատումների անհրաժեշտությունը և ծավալները հիմնավորվում են անտառապաթոլոգիական ուսումնասիրությունների կամ մոնիթորինգի արդյունքում ստացված տվյալների հիման վրա (ՀՀ անտառային օրենսգիրք, հոդված 25), ընդ որում անտառապաթոլոգիական ուսումնասիրությունները պլանավորվում և ֆինանսավորվում են անտառշինական ծրագրից առանձին, ինչը Սկզբարի անտառտնտեսությունում չի իրականացվել:

Համաձայն անտառային տնտեսության կառավարման պլանների իրահանգի (ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարի 10.08.2005թ. N 130-Ն հրաման) գլուխ 8, կետ 2-ի՝ անտառի գույքագրման ժամանակ գնահատման քարտում նշվում է նաև վնասատուներով և հիվանդություններով ծառութների կամ առանձին ծառերի

վարակվածության աստիճանը, վնասված ծառերի պաշարը և տնտեսական միջոցառումները:

Հիմք ընդունելով նշվածը, գույքագրման ժամանակ առանձին հատվածներում հաշվարկել է հիվանդ, չորացող և չորացած ծառերի ծավալները և սանիտարական հատումների անհրաժեշտությունը, ընդ որում սանիտարական հատումները կատարվում են անտառների սանիտարական վիճակի բարելավման, ինչպես նաև վնասատուների և հիվանդությունների բացասական ազդեցության հետևանքով կենսունակությունը կորցրած կամ ցցաչոր և չորացող ծառերի հեռացման նպատակով: Ընտրովի սանիտարական հատումներն իրականացնելիս հատվում են նշված պատճառներով կենսունակությունը կորցրած առանձին ծառեր, ընդ որում վերջինի ռեարում չպետք է խախտվեն ծառուտի կենսունակությունը, կառուցվածքը, արտադրողականությունը և նպատակային գործառույթները:

Կարևոր հանգամանք է, որ գերհասուն և ցցաչոր ծառերը կենդանական աշխարհի համար մնալու միջավայր են հանդիսանում և կենսաբազմազանության պահպանության նպատակով հատման բոլոր տեսակների ժամանակ արմատի վրա թողնվում են գերհասուն և ցցաչոր փչակով ծառեր՝ 1 հա-ի հաշվով 2-5 մ³:

Նախորդ կառավարման պլանով 2005–2014թթ. համար սանիտարական հատումներ նախատեսված է եղել ընդհանուր 2148,2 հեկտարի վրա հատման նախատեսած 69158խտ.մ³ ընդհանուր պաշար: 2005-2020թթ. իրականացվել է ընդհանուր 1861,2 հեկտարի վրա՝ 47915խտ.մ³: Քամատապալ ընդհանուր 512 հեկտարից արտահանվել է ընդհանուր 10134մ³ անտառանյութ:

Գույքագրման արդյունքներով սանիտարական հատման նախատեսվել են բացառապես ցցաչոր ծառերի առկայությամբ ընդամենը 53,5 հա ծառուտներում՝ ընդհանուր 1300խտ.մ³, որից իրացման ենթակա պաշարը՝ 1105խտ.մ³, որից վառելափայտը՝ 830մ³ (աղյուսակ 31):

Աղյուսակ 31. Ամփոփագիր սանիտարական հատումների հաշվարկային ծավալների 2021 – 2030թթ

Անտառակետություն	Քառակուսու քառակուսի համար	Հատվածի համար	Մակերեսը, հա	Կողմանադրություն, լանջի թերություն	ԾՄ, մ	Ծարականը	Մարդաշ թության բանականացնելու բարձրացնելու մակարդակը	Ծառուի կածը	Բունիտերը	Լիդությունը	Տարիքը	Հատվածի պաշտոն, մ ³	Հաստատված անդամականացնելու ամրագույն պահանջմանը	Հաստատված ամրագույն պահանջմանը	որից		
															հաշվում	Շնամական	Վառելափայտ
Աչացի	20	5	45,1	Հս 25	1780	2	1500/2մ	10Հ 9Հ1Բ Ցցաչոր Հ	4	0,3 0,4	190 30 190	5320 1220 900	1000	850	215	635	
	33	18	8,4	Ամ 30	1670	2	2000/1,5մ	10Հ 10Հ Ցցաչոր Հ	3	0,3 0,4	180 120 190	1290 1460 200	300	255	60	195	
Ընդամենը		53,5									10390		1300	1105	275	830	
Ամբողջը		53,5									10390		1300	1105	275	830	

7.2.4 Այլ հատումներ

- Այլ հատումներին վերագրվում են՝
- առանձին ծառերի հատումը,
 - քառակուսիների հատման ուղիների մաքրումը,
 - քամատապալ և ծնետապալ ծառերի հատումը,
 - գազատարի, կապի և էլեկտրահաղորդակցության գծերի, ջրահանգույցների ու ճանապարհների կառուցման հետ կապված հատումները:

Ներկա գույքագրմամբ առանձին հասուն և գերհասուն ծառերի առկայությամբ 24,8հա ծառուտներում, ընդհանուր պաշարը՝ 3540m^3 , 2021-2030 թվականներին նախատեսվում է հատել 380m^3 , որից իրացման ենթակա պաշարը՝ 322m^3 , այդ թվում շինափայտը՝ 120m^3 , վառելափայտի պաշարը 202խտ. m^3 (աղյուսակ 32):

Աղյուսակ 32. Նախատեսվող այլ հատումների ծավալները 2021-2030թթ

Անտառվաճառություն	Քառակուսանոց	Հատվածինուն	Մակերեսը, հա	Կողմանադրություն, լանջի թերթություն	Ծովի մակերեսությունը բարձրություն, մ	Շարահարկը	Մատուցիչ քանակություն, ուսումնառություն	Ծառատիկացման	Բոնիտետը	Լիկուրժությունը	Տարեկան	Իրացվող				
												Ընդամենը	Չինական			
Աչաջի Աչաջի	8	2	11,0	Հս-Ալ 30	1730	2	3500, 3մ	9<1Բ 6<4Բ Առ. ծառ. 10<	3	0,3 0,4	80 30 160	1030 560 220	250	212	80	132
Ընդամենը	11,0											1810	250	212	80	132
Գետաշնի Ռ	8	41	13,8	Հս-Ալ 25	900	1	2000, 1,5մ	8<2Բ+Թիւ Առ. ծառ. 10<	3	0,4	80 150	1660 70	130	110	40	70
Ընդամեն	13,8											1730	130	110	40	70
Ամբողջը	24,8											3540	380	322	120	202

7.2.5 Նախագծված անտառօգտագործման ծավալներն ըստ հատման տեսակների

Սկզբարի անտառտնտեսությունում նախատեսված բոլոր հատումների ընդհանուր ծավալը 1511,5հա-ի վրա կազմում է 46838խտ. m^3 , այդ թվում իրացման ենթակա անտառանյութի պաշարը 39773m^3 է, որից շինափայտը՝ 15787m^3 :

Ըստ հատման տեսակների՝ խնամքի հատումները կազմում են հատումների նախատեսած մակերեսի 68,0%-ը և հատման նախատեսած պաշարի 57,5%-ը, անտառվերականգնման հատումները՝ 26,8% և 38,9%, սանիտարական հատումները 1,6% և 0,8%-ը, իսկ այլ հատումները՝ 3,5% և 2,8% (աղյուսակ 33):

Այուսակ 33. Ամփոփագիր անտառօգտագործման նախատեսած ծավալների ըստ հատման տեսակների 2021-2030թթ.

№	Հատման տեսակները	Անտառօգտագործման ծավալները					
		Մակերեսը հա/%	Հատվածներում ընդհանուր պաշարը	Հատման նախատեսած պաշարը, խտ.մ ³			
				Ընդհանուր	Այդ թվում իրացման ենթակա	որից	
1	Անտառվերականգնման հատումներ	405,5	131890	18234	15481	8598	9583
		26,8	34,6	38,9	38,9	54,5	35,9
2	Խնամքի հատումներ	1027,7	235280	26924	22865	6794	16065
		68,0	61,7	57,5	57,5	43,0	60,2
3	Սանիտարական հատումներ	24,8	3540	380	322	120	202
		1,6	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8
4	Ալ հատումներ	53,5	10390	1300	1105	275	830
		3,5	2,7	2,8	2,8	1,7	3,1
5	Ամբողջը	1511,5	381100	46838	39773	15787	26680
		100	100	100	100	100	100

Ընդհանուր անտառօգտագործման մակերեսների 19,5%-ը և հատման ենթակա պաշարների 23,5%-ը նախատեսվում է Սկզբանի անտառապետությունում, համապատասխանաբար 15,5% և 9,8%-ը՝ Աչաջրի, 39,9% և 36,4%-ը՝ Գետաշենի և 25,1% ու 30,3%-ը Կիրանցի անտառապետություններում (այուսակ 34):

Այուսակ 34. Ամփոփագիր անտառապետությունների անտառօգտագործման նախատեսած ծավալների 2021-2030 թթ.

№	Անտառապետու-թյուններ	Անտառօգտագործման ծավալները					
		Մակերեսը, հա/%	Հատվածներում ընդհանուր պաշարը	Հատման նախատեսած պաշարը, խտ.մ ³			
				Ընդհանուր	Այդ թվում իրացման ենթակա	որից	
1	Սկզբանի	295,4	80050	11036	9382	3325	6057
		19,5					
2	Աչաջրի	233,8	36520	4756	4045	1047	2998
		15,5					
3	Գետաշենի	602,5	133400	17271	14661	7800	9555
		39,9					
4	Կիրանցի	379,8	131130	13775	11685	3615	8070
		25,1					
5	Ամբողջը	1511,5	381100	46838	39773	15787	26680
		100					

7.3. Ոչ բնափայտային անտառօգտագործում

Անտառկառավարման պլանում բնափայտային արտադրանքից զատ կարևորում է նաև անտառի ոչ բնափայտային արտադրանքը, որը ամրագրված է նաև Հայաստանի Անտառային Օրենսգրքում (2005թ): Համաձայն օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի՝ անտառներում, բացի բնափայտի մթերումից, կարող են ի կատար ածվել հետևյալ անտառօգտագործման տեսակները:

- Երկրորդական անտառանյութի (կոճղեր) մթերում
- կողմնակի անտառօգտագործում (խոտհունձ, անասունների արածեցում, մեղվափեթակների տեղադրում, վայրի պտղի, ընկույզի, հատապտղի, սնկերի, դեղաբույսերի և տեխնիկական հոմքի հավաքում)
- կենդանական աշխարհի վերարտադրության կազմակերպման և օգտագործման նպատակներով անտառօգտագործում
- գիտահետազոտական նպատակներով անտառօգտագործում
- մշակութային-առողջարարական սպորտի, հանգստի և զբոսաշրջության նպատակներով անտառօգտագործում:

Նշված անտառօգտագործման ձևերից տեղի բնակչության համար առանձնակի կարևորվում է անտառի կողմնարդյունքը:

Անտառտնտեսության անտառներում պտուղ-հատապտուղները հիմնականում ստացվում են ենթանտառից, որի գնահատումը կատարվել է հիմք ընդունելով անտառկառավարման պլանների մշակման իրահանգը, համաձայն որի, ենթանտառը որոշակի անտառամասում խտության աստիճանով դասակարգվում է՝

1. խիտ, երբ տարածքի 50%-ից ավելին է ծածկված թփատեսակներով,
2. միջին խտության, երբ տարածքի 10-49%-ն է ծածկված թփատեսակներով,
3. նոր, երբ տարածքի 10%-ից պակասն է ծածկված թփատեսակներով Որպես օրինաչափություն՝ ենթանտառը հիմնականում կազմավորված է թփերի խառը տեսակներով, իսկ մակերեսները գնահատվել են թփերի կազմում գերակշռող տեսակներով:

Գոյքագրման ընթացքում հաշվարկվել և քարտեզագրվել են անտառային պտղատու և հատապտղային տեսակների տարածվածությունը և հաշվարկային բերքը՝ ըստ անտառպետությունների և հատվածների: Գնահատումը կատարվել է դաշտային ուսումնասիրության և փորձագիտային եզրակացության, ինչպես նաև անտառտնտեսության համապատասխան մասնագետների և պահաբաժնների անտառապահների հետ բննարկումների արդյունքներով, իսկ ավելի հավաստի արդյունքների ստացման համար կպահանջվի ևս 2-3 տարիների աշնանային ուսումնասիրություններ:

Դաշտային գոյքագրման արդյունքներով՝ անտառային պտուղ-հատապտուղներից ակնկալվող հաշվարկային մոտավոր բերքը գնահատվել է 12304,4 հեկտարի վրա տարեկան 316680կգ, որում գերակշռում են մոշը և մասուրը:

Հաշվարկային տնտեսական բերքի ընդհանուր քանակությունը թեև քիչ չէ, բայց անտառտնտեսության կողմից մեծ ծավալներով իրացումը իրատեսական չէ այն հիմնավորմամբ, որ անտառամերձ համայնքների բնակիչները օգտվում են << անտառային օրենսգրքի 44:1 հոդվածով ընձեռած իրավունքից՝ ազատորեն, առանց որևէ թույլտվության գտնվելու անտառներում՝ հանգստի և անձնական օգտագործման նպատակով վայրի պտուղ-հատապտուղներ հավաքելու համար, սակայն իրականում հավաքում են անձնական կարիքներից շատ ավելի, իսկ

հաշվառումը գործնականում հնարավոր չէ իրականացնել, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ընտանիքի անդամները կարող են հավաքը իրականացնել տարբեր անտառամասերում (այուսակ 35, քարտեզ 18):

Այուսակ 35. Անտառտնտեսությունում պտուղ-հատապտուղների մակերեսների և պաշարի (հաշվարկային տնտեսական բերք) բաշխվածությունը

№	Պտուղ-հատապտուղներ	Անտառապետություն									
		Սնքարի		Աչաջրի		Գետաշենի		Կիրանցի		Ընդամենը	
		հա	կգ	հա	կգ	հա	կգ	հա	կգ	հա	կգ
1	Ընկոյզ/կանաչ/	33,4	6345	36	6840	4,2	800	13,6	2585	87,2	16570
2	Մող	1317,3	28280	832,2	17870	913,7	19620	1203,2	25830	4266,4	91600
3	Մոռ	198,5	890	856,1	3845	519,5	2330	274,5	1235	1848,6	8300
4	Մասուր	767,4	10400	2283,8	30970	700,3	9500	171,6	2330	3923,1	53200
5	Տիմիլ	170,5	1250	135,4	995	88,4	650	56,9	420	451,2	3315
6	Խնձոր	1,6	430	6,1	1630	29,2	7800	2	540	38,9	10400
7	Տանձ			12,1	7500	22,2	13760	14,9	9240	49,2	30500
8	Սիզ	185,6	2225	211,8	2540	463,7	5565	113,4	1360	974,5	11690
9	Զկեռ	21,2	635	0,7	20					21,9	655
10	Հռն	123,6	17375	32,4	4555	455	63965	32,4	4555	643,4	90450
	Ընդամենը	2819,1	67830	4406,6	76765	3196,2	123990	1882,5	48095	12304,4	316680

Սևքարի անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող ուտելի խոտաբույսերից շատերը վաղուց կիրառվում են մարդու կողմից:

Ուտելի և համեմունքային տեսակներին են պատկանում շուշան-բանջար պալարավոր, շուշան-բանջար ոսկեզօծ, իծկոտ, սնդրիկ, ավելուկ գանգուր, եղինջ երկտուն և այլ խոտաբույսերը: Սրանք օգտագործվում են ինչպես հում, այնպես էլ վերամշակված ձևով՝ աղցանների, թթու-մարինադների, հրուշակեղենի, ոգելից խմիչքների, թեյերի, հյութերի և այլնի պատրաստման ժամանակ:

Բնակչության կողմից սննդի համար առավել օգտագործվող խոտատեսակների մոտավոր պաշարները քարտեզագրվել և գնահատվել են դաշտային ուսումնասիրությունների, փորձագիտական եզրակացության և համապատասխան անձանց, ընդհուպ բույսեր հավաքողների ու ճանապարհներին վաճառողների հետ քննարկումների հիման վրա: Արդյունքում ընդհանուր 5255հա տարածքներում գնահատվել է ընդհանուր 13710կգ մոտավոր բերք (այուսակ 36, քարտեզ 19):

Այուսակ 36. Սևքարի անտառտնտեսության տարածքների ուտելի խոտաբույսերի պաշարները

№	Ուտելի խոտաբույսեր	Անտառապետություն									
		Սնքար		Աչաջուր		Գետաշեն		Կիրանց		Ընդամենը	
		հա	կգ	հա	կգ	հա	կգ	հա	կգ	հա	կգ
1	Մնդրիկ	1034,9	813,1	1162,3	913,2	224,3	176,2	1078,5	847,4	3500	2750
2	Շուշան	27,4	196,4	67,6	484,5	12,4	88,9	12,6	90,3	120	860
3	Իծկոտ	22,8	497,0	99,7	2173,5	2,5	54,5	0,0	0,0	125	2725
4	Ծներեկ	48,4	242,0	39,3	196,5	2,3	11,5	0,0	0,0	90	450

№	Ուտելի խոտարքոյսեր	Անտառապետություն									
		Սևար		Աչածուր		Գետաշեն		Կիրանց		Ընդամենը	
		հա	կգ	հա	կգ	հա	կգ	հա	կգ	հա	կգ
5	Ավելով	5,3	47,7	15,2	136,8	4,5	40,5	0,0	0,0	25	225
6	Եղինջ	80,5	520,2	151,5	978,8	308,8	1995,3	109,2	705,7	650	4200
7	Սիրեխ	10,8	43,0	14,2	57,0	0,0	0,0	0,0	0,0	25	100
8	Ոկր (չոր)	66,5	154,4	226,7	526,3	167,0	387,7	99,8	231,7	560	1300
9	Դաղձ (չոր)	0,0	0,0	105,2	723,3	33,4	229,6	21,4	147,1	160	1100
Ընդամենը		1296,6	2513,8	1881,7	6189,8	755,2	2984,2	1321,5	2022,2	5255	13710
Սունկ										1060	5300

Բաժին 8. Էկոհամակարգային ծառայությունների գնահատում

Էկոհամակարգային ծառայությունները օգուտներ են, որոնք մարդիկ ստանում են էկոհամակարգերից՝ բարիքների և ծառայությունների տեսքով:

Ըստ TEEB-ի (Էկոհամակարգերի և կենսաբազմազանության Էկոնոմիկա, <http://www.teebweb.org/>) մեթոդաբանության՝ անտառների էկոհամակարգային ծառայությունները դասակարգվում են հետևյալ 4 կատեգորիաների (դասերի):

- 1) օգտակար արտադրանքի տրամադրման (ռեսուրսային, ապահովող/մատակարարման) ծառայություններ, էկոհամակարգային ծառայություններ, որոնք բնութագրում են էկոհամակարգերի կենսագործունեության նյութական և էներգետիկ արդյունքները (արգասիքները),
- 2) կարգավորող ծառայություններ, էկոհամակարգային ծառայություններ, երբ էկոհամակարգերը գործում են որպես կարգավորիչներ,
- 3) մշակութային (հոգևոր) ծառայություններ, ներառում է ոչ նյութական, գեղագիտական, հոգևոր և ֆիզիոլոգիական բարիքները (օգուտները), որոնք մարդիկ ստանում են էկոհամակարգերից կամ էկոհամակարգերի հետ շփման արդյունքում,
- 4) նպաստող ծառայություններ - ծառայություններ, որոնք անհրաժեշտ են էկոհամակարգային մյուս ծառայությունների գործարկման (ապահովման, տրամադրման, մատուցման) համար:

Սևարի անտառտնտեսության համար կատարվել է կարգավորող ծառայություններից՝ ածխաթթու գազի կլանման ծառայության գնահատում, մատակարարող ծառայություններից՝ սննդի տրամադրման ծառայության գնահատում, մշակութային (հոգևոր) ծառայություններից՝ էկոտուրիզմի ծառայության գնահատում:

8.1 Ածխաթթու գազի կլանման ծառայության գնահատում

Ածխաթթու գազի կլանման (կլիմայի փոփոխության մեղմացման) ծառայությունը հանդիսանում է անտառի կարևորագույն կարգավորող ծառայություններից մեկը:

Անտառային էկոհամակարգերում ածխածնի պարունակության հաշվարկի ժամանակ օգտագործված են հետևյալ կատեգորիաները և բնորոշումները:

- Վերգետնյա կենսազանգված - հողի մակերեսին գտնվող կենսազանգվածն է: Այն ներառում է բունը, կոճղը, ճյուղերը, կեղևը, սերմերն ու տերևները
- Ստորգետնյա կենսազանգված - հողի մակերեսից ներքև գտնվող կենդանի արմատների ամբողջ կենսազանգվածն է: Չեն հաշվում 2մմ-ից պակաս տրամագծով արմատները, քանի որ դրանք հնարավոր չեն փորձնական եղանակով տարբերել հողի օրգանական նյութից կամ անտառային թափվածքից
- Զորացած և տապալված բնափայտի կենսազանգված - ամբողջ անկենդան բնափայտային կենսազանգվածն է առանց անտառային թափուկի, կամ այն հաշվում է որպես չորացած կամ տապալված թափուկ, որը հողի վրա է կամ ծածկված է հողի շերտով: Զորացած կամ տապալված բնափայտը ներառում է հողի մակերեսին գտնվող բնափայտը, մեռած արմատները և 10սմ և ավելի տրամագծով կոճղերը.
- Անտառային թափուկ - 10սմ-ից պակաս տրամագծով բնափայտի անկենդան կենսազանգված, որը գտնվում է քայլայման տարբեր փուլերում, հանքային կամ օրգանական հողի մակարդակում: Այս կատեգորիայի մեջ են մտնում անտառային թափուկը, հումուսային և գոլորշառաջացնող շերտերը:

Կենսազանգվածի պաշարը և ածխածնի կուտակումը գնահատվել է կլիմայի փոփոխության խնդիրներով գրաղվող միջազգային խմբի կողմից մշակված ձեռնարկում առաջարկված մեթոդոլոգիական ցուցումների համաձայն (www.fao.org/forestry): Բների, վերգետնյա և ստորգետյա կենսազանգվածի հաշվարկման համար օգտագործվել են կենսազանգվածի հաստատուն նշանակությունները և արմատ/ընծյուղ հարաբերակցությունը:

Այս մեթոդաբանությամբ հաշվարկել ենք Սկսարի անտառունտեսության անտառներում կուտակված ածխածնի քանակը, որը ներկայացվում է ստորև բերված այլուսակներում:

Այլուսակ 37. Սկսարի անտառունտեսության՝ ըստ գերակշռող ծառատեսակների կենսազանգվածը (2021թ.)

Տեսակը	Ծառուի պաշարը (հազ.մ3)	Բազիսային խոռոչունը (տ/մ3)	Բների կենսազանգվածը (հազ. տ)	Կենսազանգվածի առնանակություն	Կենսազանգվածը (հազ. տ)	Արմատ/ընծյուղ հարաբերակություն	Կենսազանգվածը (հազ. տ)
Հաճարի	2586,2	0,538	1391,37	1,4			
Կաղնի	665,0	0,57	379,05				
Բոխի	399,8	0,64	255,87				
Սոճի	4,2	0,415	1,74			0,23	
Հացի	35,4	0,648	22,94				

Տեսակը	Ծառուտի պաշարը (հազ.մ3)	Բազմային խոռոչունը (տ/մ3)	Բների կենսագանգվածը (հազ. տ)	Կենսագանգվածի աճման ռողջական	Կենսագանգվածը (հազ. տ)	Արմատ/ընդյուղ հարաբերակություն	Կենսագանգվածը (հազ. տ)
Թէսկի	9,3	0,648	6,03	Կենսագանգվածը աճման ռողջական	Կենսագանգվածը (հազ. տ)	Արմատ/ընդյուղ հարաբերակություն	Կենսագանգվածը (հազ. տ)
Ղաժի	40,7	0,415	16,89				
Այլ տեսակներ	10,4	0,45	4,68				
Ընդամենը 2021թ.	3571,0		2078,57		2910,0		669,30
Զորացած և թափուկ բնափայտի կենսագանգված	45	0,49					22,05

Այուսակ 38. Կենդանի և անկենդան կենսագանգվածում կուտակված ածխածնի հաշվարկը

Կատեգորիա	Կենսագանգվածի պաշարը հազ. տոննա	ՔՅՊ ԿՓՄԽ գործակիցը	Ածխածնի պարունակությունը հազ. տոննա
Վերգետնյա կենսագանգված	2910,0	0,48	1396,8
Ստորգետնյա կենսագանգվածում	669,3	0,47	314,57
Զորացած և թափուկ բնափայտի կենսագանգված	22,05	0,46	10,14

Այուսակ 39. Հողում (30սմ) ածխածնի կուտակման հաշվարկը (հազ. տոննա)

Հողի տիպը	Մակերեսը, հա	Ածխածնի կուտակումը՝ տոննա 1հա-ի վրա	Ածխածնի կուտակումը հազ. տոննա
Հոմոլահի կուտակման բարձր հզրության (BAFM) հողերում	20198,7	38	767,55

Այուսակ 40. Անտառային թափվածքում ածխածնի կուտակման հաշվարկը (հազ. տոննա)

Անտառածածկի մակերեսը, հազ. հա	Ածխածնի պարունակությունը անտառային թափվածքում՝ տոննա 1հա-ի վրա (թափվածքի հաստությունը 10սմ)	Ածխածնի հազ.տոննա	Կուտակումը, հազ.տոննա
20,2	28,2	569,64	

Այուսակ 41. Անտառներում կուտակված ածխածինը (2021թ)

Կատեգորիա	Ածխածնի պարունակությունը (հազ. տոննա)
Վերգետնյա կենսագանգվածում ածխածնի պարունակությունը	1396,8
Ստորգետնյա կենսագանգվածում ածխածնի պարունակությունը	314,57
Ընդամենը՝ կենդանի կենսագանգվածում	1721,51
Զորացած և թափուկ բնափայտում ածխածնի պարունակությունը	10,14
Թափվածքում ածխածնի պարունակությունը	569,64
Ընդամենը անկենդան կենսագանգվածում	579,78
Հողում (30սմ խորության վրա) ածխածնի պարունակությունը	767,55
Ընդամենը ածխածնի կուտակում	3068,84

Անտառտնտեսության 20198,7 հեկտար անտառածածկ տարածքում ածխածնի կուտակումը կազմում է մոտ 3068,84 հազար տոննա, կամ 1 հեկտարի հաշվով մոտ 151,9 տոննա: Համաձայն անտառային ռեսուրսների գլոբալ գնահատման 2015 թվականի հաշվետվության, Հայաստանի անտառներում նշված ցուցանիշը գնահատվել է 1 հեկտարի հաշվով մոտ 92,4 տոննա (*FRA 2015 – Country Report, Armenia*):

Ածխածնի կուտակումը պայմանավորված է կենդանի կենսազանգվածի աճով, իսկ կորուստը պայմանավորված է անտառանյութի հատումներով, հրդեհներով, վնասատուների և հիվանդությունների հետևանքով կենսազանգվածի կորուստներով, ինչից և ստորգետնյա կենդանի կենսազանգվածը վեր է ածվում անկենդան կենսազանգվածի:

Ածխաթթու գազի կլանումը հաշվարկելու նպատակով որոշվում է հիմնական անտառկազմող և ուղեկցող ծառատեսակների միջին տարեկան աճը (m^3), այնուհետև, հիմք ընդունելով անտառագիտական ուսումնասիրություններից նշված ծառատեսակների բնափայտի բազիսային խտության գործակիցները, զանգվածը (կենդանի կենսազանգվածը) վերածվում է չոր նյութի (P_0): Տարբեր ծառատեսակների համար ստացված գործակիցները (բնափայտի բազիսային խտությունը) միջին կշռային մեթոդով վեր է ածվում միջին գործակիցի, որոշվում է ածխածնի քանակը չոր նյութում ըստ տարբեր ծառատեսակների, որից հետո միջին կշռային մեթոդով դուրս է բերվում միջինը:

Սևքարի անտառտնտեսության անտառներում տարեկան միջին աճը կազմում է մոտ. 33500 m^3 :

Աղյուսակ 42. Տարեկան միջին աճը ըստ ծառատեսակների

Տեսակը	Տարեկան միջին աճը (m^3)	Բազիսային խտությունը (m/m^3)	Կենսազանգվածը	ԿՓՓՄՒԾ (IPCC) գործակիցը	Ածխածնի կլանումը, տոննա	CO ₂ (տ)
Հաճարի	21182	0,538	11395,9	0,48	$C(տ)^*44/2$	32608,9
Կաղնի	6187,0	0,57	3526,6			
Բողոքի	4579	0,64	2930,6			
Սոճի	91,0	0,415	37,8			
Թխկի	113	0,648	73,2			
Ղամին	702	0,415	191,3			
Հացի	413	0,648	267,6			
Այլ տեսակներ	233	0,45	104,8			
Ընդամենը	33500,0		18527,8			

Արդյունքում ստացվում է տարեկան 8893,3տ. ածխածնի կուտակում և 32608,9տ ածխաթթու գազի կլանում:

Անտառկառավարման պլանով նախատեսված են նաև անտառվերականգնման միջոցառումներ 447,1հա անտառի վերականգնում: Հաշվի առնելով նախատեսվող

Վերականգնման միջոցառումների բնույթը վերականգնման համար առանձնացված տարածքներում, վերգետնյա կենսազանգվածի տարեկան աճը կկազմի մոտավորապես $1,15$ տ/հեկտար կամ $0,552$ տ/հա ածխածին (չոր զանգվածից ածխածին կորզելու Կիմայի փոփոխության մասնագետների միջկառավարական խմբի (ԿՓՄԽ-IPCC) սահմանած պահպանման գործակիցը 0.46 է): Համապատասխան ընծյուղ/արմատ հարաբերակցությունը $0,23$ է: Ըստ այդմ, ածխածնի սեկվեստրացիայի աճը ամեն հեկտարի հաշվով կլինի $0,552+0,552*0,23=0,679$ տոննա/հեկտար կամ $2,49$ տ/հա ածխածնի երկօքսիդի համարժեք, եթե փոխակերպենք սա ածխածնի երկօքսիդի ($0,679\times44$ բաժանած $12\text{-}ի$):

Այսպիսով, համաձայն հաշվարկների, ածխածնի կլանման (սեկվեստրացիայի) առավելությունը $447,1$ հեկտար տարածությամբ անտառների հաշվարկով կկազմի՝ $0,679*447,1=303,58$ մետրական տոննա ածխածին կամ $2,49*447,1=1113,28$ մետրական տոննա ածխածնի երկօքսիդ:

8.2 Սննդի տրամադրման ծառայության գնահատում

Ազգարնակչությունը հավաքում է հիմնակնում ընկույզ, հոն, տանձ, մոշ և մասուր՝ գլխավորապես անձնական և կենցաղային կարիքների համար: Այնուամենայնիվ կայուն կառավարման դեպքում անտառտնտեսության անտառները կարող են բավարարել նաև այլ տնտեսական կարիքներ:

Որպես օրինաչափություն՝ Ենթանտառը հիմնականում կազմավորված է թփերի խառը տեսակներով, իսկ մակերեսները գնահատվել են թփերի կազմում գերակշռող տեսակներով:

Անտառտնտեսության տարածքում պտուղ-հատապտուղների գերակշռությամբ և մասնակցությամբ ծառուտներից ու Ենթանտառից ակնկալվող բերքը գնահատվել է մոտ 316680 կգ, շուկայական մոտավոր արժեքը՝ $109102,5$ հազ.դրամ (այսուակ 43):

Այսուակ 43. Անտառտնտեսության տարածքների պտուղ-հատապտուղային տեսակների մոտավոր պաշարների և հաշվարկային մոտավոր շուկայական արժեքի

Անվանումը	Շուկայական գինը (դրամ/կգ) մատակարարի/հավաքման տարածքում 2021թ	Տարեկան բերքը (կգ)	Ընդհանուր շուկայական արժեքը (հազ.դրամ) մատակարարի/հավաքման տարածքում
Ընկույզ/կանաչ	500	16570	8285
Մոշ	550	91600	50380
Մոռ	700	8300	5810
Մասուր	300	53200	15960
Տիղիլ	800	3315	2652
Էնձոր	40	10400	416
Տանձ	110	30500	3355
Սիղ	250	11690	2922,5

Անվանումը	Շուկայական գինը (դրամ/կգ) մատակարարի/հավաքման տարածքում 2021թ	Տարեկան բերքը (կգ)	Ընդհանուր շուկայական արժեքը (հազ.դրամ) մատակարարի/հավաքման տարածքում
Զկեռ	500	655	327,5
Հոն	210	90450	18994,5
Ընդամենը		316680	109102,5

Ուտելի խոտաբույսերի ընդհանուր պաշարը գնահատվել է մոտ 13710կգ, ընդհանուր շուկայական մոտավոր արժեքը՝ 23497 հազար դրամ (աղյուսակ 44):

Աղյուսակ 44. Անտառտնտեսության տարածքների ուտելի խոտաբույսերի հաշվարկային մոտավոր պաշարների և մոտավոր շուկայական արժեքի

Անվանումը	Շուկայական գինը (դրամ/կգ) մատակարարի/հավաքման տարածքում 2019թ	Տարեկան բերքը (կգ)	Ընդհանուր շուկայական արժեքը (հազ.դրամ) մատակարարի/հավաքման տարածքում
Սնդրիկ	1500	2750	4125
Շուշան	1200	860	1032
Իծկոտ	1000	2725	2725
Ծներեկ	2500	450	1125
Ավելով	1200	225	270
Եղինջ	800	4200	3360
Սիրեխ	2200	100	220
Ուրց (չոր)	4800	1300	6240
Դաղձ (չոր)	4000	1100	4400
Ընդամենը		13710	23497
Սունկ	1000	5300	5300,0

8.3 Էկոտուրիզմ

Էկոտուրիզմը ճանապարհորդություն է բնության, բուսական և կենդանական աշխարհի, այնտեղ գտնվող պատմամշակութային հուշարձանների ուսումնասիրության և դրանց հետ շիման նպատակով: Էկոտուրիզմը նպաստում է բնական և մշակութային ժառանգության ճանաչմանն ու հասկանալուն և տեղի բնակչությանն այնքան շահույթ է բերում, որ մարդիկ գնահատեն ու պահպանեն շրջակա միջավայրը որպես եկամտի աղբյուր:

Էկոտուրիզմը նպաստում է էկոլոգիական գիտելիքների և տեղեկատվության տարածմանը, տարածքների էկոլոգիապես անվնաս օգտագործմանը, բնապահպանական և սոցիալ-տնտեսական համակարգերի միջև լարվածության թուլացմանը և դրանց ինտեգրմանը նպաստող գործնական և արդյունավետ միջոց:

Էկոտուրիզմի անկյունաքարերն են.

- բնական և մշակութային ժառանգության պահպանություն,
- բնապահպանական կրթություն,
- տեղի բնակչության բարեկեցության բարձրացում:

Էկոտուրիզմի խնդիրներն են.

Բնապահպանական խնդիրներ

- Էկոլոգիական պահպանություն, ներառյալ կենսաբազմազանության, հողերի, օդի որակի պահպանություն, ինչպես նաև ջրհավաք ավազանների կառավարում:

Մշակութային խնդիրներ

- տեղական բնակչության և այցելուների մոտ շրջակա միջավայրի վերաբերյալ գիտելիքների մակարդակի և իրազեկման բարձրացում,
- տեղական բնական և մշակութային ժառանգության գնահատում,
- կայուն տուրիզմը տեղական և ազգային մշակույթի մաս դարձնելը:

Սոցիալական խնդիրներ

- տեղական բնակչության ապրուստի բարելավում և որակավորման բարձրացում,
- կայուն տուրիզմի գովազդում՝ որպես այլընտրանք մասայական տուրիզմին,
- պահպանվող տարածքներ այցելելու և բավականություն ստանալու հնարավորության ընձեռում հասարակության լայն շերտերի համար,
- տարածքների պահպանության համար աճող եկամուտների ապահովում:

Հարուստ բնությունը, մաքուր օդն ու ջուրը, բազմաթիվ պատմամշակութային կառույցների առկայությունը, օրգանական սնունդը հրաշալի նախադրյալներ են ստեղծում այս տարածքում տուրիզմի զարգացման համար:

Այստեղ հայտնաբերված են տարբեր ժամանակաշրջանների կիկլոպյան ամրոցներ, միջնադարյան քարանձավային բնակավայրեր, վաղ, միջին և ուշ միջնադարյան վանական համալիրներ և փոքրիկ մատուններ, որոնք էապես կնպաստեն տուրիզմի զարգացմանը:

Ստորև ներկայացվում է տեղեկատվություն Սևքարի անտառունտեսության և հարակից համայնքների վարչական տարածքներում << կառավարության կողմից 2002թ.-ին հաստատված առավել հետաքրքրություն ներկայացնող պատմամշակութային հուշարձանների վերաբերյալ (աղյուսակ 45, քարտեզ 20):

Աղյուսակ 45. Պատմամշակութային հուշարձաններ

Բնակավայր	Հուշարձանը	Ժամանակաշրջանը	Գտնվելու վայրը
Աչաջուր	Ամրոց	10-14 դդ.	գյուղից 3կմ հս-ամ, անտառապատ լեռան գագաթին
	Մատուռ սր. Հովհաննես (Սրբանես)	12-13 դդ.	ամրոցից հս
	Գերեզմանոց	12-13 դդ.	գյուղատեղիի հվ-ամ մասում, Մակարավանքից մոտ 150մ հվ-ամ
	Վանական համալիր Մակարավանք	10 -13 դդ.	
	Գյուղատեղի «Քոլամեջ»	12-14 դդ.	գյուղից 2կմ հվ, Մակարավանք տանող ճանապարհին
	Եկեղեցի Սր Ստվածածին	19 դ.	գյուղի մեջ
	Զրանցուց	1930 թ.	գյուղից 2կմ հվ-ալ, Աչաջուր-Իջևան խճուղու վրա
Աճարկուտ	Ամրոց «Բերդաքար»	12-13 դդ.	գյուղից 10կմ հվ-ամ
	Գյուղատեղի	10-14 դդ.	գյուղից 15կմ ամ, անտառում

Բնակավայր	Հուշարձանը	Ժամանակաշրջանը	Գտնվելու վայրը
Եկեղեցի	Եկեղեցի	10-12 դդ.	գյուղատեղիի կենտրոնում
	Գյուղատեղի	10-17 դդ.	գյուղից 5կմ ամ, գետակի երկու կողմում
	Կամուրջ «Զայ-Ղոշան»	12-13 դդ.	Կիրանց գետակի վրա
	Քարայր-կացարան	միջնադար	Կիրանց ջուր գետակի ծախ ափին, կամրջից քիչ հեռու
	Գյուղատեղի «Առաքելոց»	10-14 դդ.	գյուղից 2կմ ամ, Կիրանց գետակի ափին
	Եկեղեցի	1274 թ.	գյուղատեղիում
	Եկեղեցի	1275 թ.	գյուղատեղիում, աե ճակատով կից է վանքի պարսպին
	Եկեղեցի	13 դ.	գյուղատեղիում, վանքից մոտ 1կմ հվ-ամ
	Եկեղեցի	13-14 դդ.	գյուղատեղիում, վանքից 700մ հվ
	Եկեղեցի	13-14 դդ.	գյուղատեղիում, վանքից 700մ ամ
	Եկեղեցի «Թևավոր խաչ»	13 դ.	գյուղատեղիում, վանքից 100մ հվ, անտառում
	Կամուրջ «Սրանցի»	13-14 դդ.	գյուղատեղիի հվ մասում, Կիրանց գետի վրա
	Զիթիան	13-14 դդ.	գյուղատեղիի հվ մասում
	Վանական համալիր սր Առաքելոց	13-14 դդ.	Կիրանց գետակի ծախափնյա բլրակի վրա
	Քարավանատուն	13-14 դդ.	գյուղատեղիի աե եզրին, Սրանցի կամրջից ոչ հեռու
	Գյուղատեղի «Բոզլուղ»	14-17 դդ.	գյուղից 13կմ ամ, Կիրանց ջուր վտակի ծախ կողմում
	Գյուղատեղի «Դեղճնուտ»	10-17 դդ.	գյուղից 9կմ հվ-ամ, անտառում
	Վանական համալիր «Դեղճնուտ»	10-17 դդ.	գյուղատեղիում
	Գյուղատեղի «Թթու ջուր»	14-17 դդ.	գյուղից 8կմ հվ-ամ, Կիրանց ջուր վտակի աջ կողմում
	Գյուղատեղի «Խնձորուտ»	12-13 դդ.	գյուղից մոտ 2կմ հս-ամ, Առաքելոց վանքից 2կմ հս-աե, անտառում
	Գյուղատեղի «Տամար»	12-13 դդ.	գյուղից 5կմ հվ-ալ
	Վանական համալիր «Սամսոն»	12-13 դդ.	գյուղից 20կմ հվ-ամ, Սամսոնի ջուր գետակի ծախափնյա անտառապատ սարահարթում
Ալնաղբյուր	Թևավոր խաչ	1301թ.	Վարդան Մամիկոնյանի տնկած կաղնու ծառի մոտ
Բերքաբեր	Բնակատեղի	Ք.ա. 4-3 հազ., անտիկ շրջան	գյուղի հս-ամ մասում, ջրամբար տանող ճանապարհին, «Մելրաններ» վայրում
Գետահովիս	Բացօթյա ցուցադրություն ժամանակակից քանդակի	1985-1991 թթ.	գյուղից հս-ամ,
	Գյուղատեղի «Միջնաշեն»	12-13 դդ.	գյուղից 1,5կմ հս-աե
	Եկեղեցի	12-13 դդ.	գյուղի աե մասում, գոմերի մոտ
	Եկեղեցի	12-13 դդ.	գյուղի աե մասում, գոմերից 150մ հեռու
	Եկեղեցի	19 դ.	գյուղի ամ մասում
Ենոքավան	Ամրոց «Աստղի բլուր» («Աստղի յալ»)	Ք.ա. 1 հազ.	գյուղի հս-աե եզրին

Բնակավայր	Հուշարձանը	Ժամանակաշրջանը	Գտնվելու վայրը
Ամրոց «Կոթաքար»	Ամրոց «Կոթաքար»	Ք.ա. 2-1 հազ.	գյուղի 2կմ ամ
	Ամրոց «Օկոն»	Ք.ա. 2-1 հազ.	գյուղի 25կմ ամ, Գետահովիտ գետի ձախ ափին
	Գյուղատեղի «Բաղի ձոր»	12-13 դդ.	գյուղի 1,5կմ հվ-ամ
	Գյուղատեղի «Իշարած»	13-17 դդ.	գյուղի 4կմ ամ, ճանապարհից ձախ, անտառի բացատում
	Գյուղատեղի «Կառնատախտ»	10-13 դդ.	գյուղի 4-5կմ ամ, Գետահովիտ գետի ձախ ափին, անտառում
	Գյուղատեղի «Սև քար» («Օկոն»)	միջնադար- 20 դ.	գյուղի 17կմ հվ-ամ, «Օկոն» հանդամասում
	Եկեղեցի «Օկոնախաչ»	1863 թ.	գյուղատեղիում
	Գյուղատեղի «Մրանես»	7-13 դդ.	գյուղի 1,5-2կմ ամ
	Եկեղեցի Սր. Հովհաննես	7 դ.	գյուղատեղիում
	Եկեղեցի «Ծթիանք»	12-13 դդ.	գյուղի 2-3կմ ամ, «Ծթիանք» («Զիթիանք») վայրում, անտառի մեջ
	Եկեղեցի Սր. Սարգիս («Մատուռ»)	12-13 դդ.	գյուղի հվ-ամ եզրին, Գետահովիտ գետի ձախ ափին, «Խաչի դոշ» վայրում, ձորի պոնկին
	Զրամբար	12-13 դդ.	«Բաղի ձոր» գյուղատեղից մոտ 1,5 կմ հս-ամ, անտառում
Քարայր-կացարանների համալիր	Քարայր-կացարանների համալիր	միջնադար	Գետահովիտ գետի ձորում
	Գյուղատեղի «Խավարձոր» («Խաչի տախտ»)	զարգ. միջնադար- ուշ միջնադար	գյուղի 2կմ հվ-ամ, անտառում, «Խաչի տախտ» վայրում, գետակի ափին
	Եկեղեցի	19 դ.	գյուղի մեջ
	Եկեղեցի Սր. Գևորգ	19 դ.	գյուղի ամ մասում, «Ագրիչայ» գետի աջ ափին, բարձրադիր վայրում
Լուսաձոր	Քարայր-կացարանների համալիր	օգտագործված 19 դ.- 20 դ. սկզբին	գյուղի 2կմ հվ-ամ, «Խավարձոր» գյուղատեղիի դիմաց, ժայռի գահավեժ լանջին
	Ծաղկավան	Գերեզմանց	գյուղի 1,2կմ հվ, «Նահատակի յալ» («Ղուեր») բլրի գագաթին
Կիրանց	Գյուղատեղի «Հին կունեն»	13-19 դդ.	գյուղի աե եզրին, Կիրանց գետիերկու ափին
	Եկեղեցի Սր. Աստվածածին	1695 թ.	գյուղատեղիի հվ մասում
	Կամուրջ	18 դ.	գյուղի մեջ, Կիրանց գետի վրա
	Կամուրջ	18 դ.	գյուղի մեջ, նախորդից 200մ ալ
	Զրանցք	միջնադար	սկիզբ է առնում Սրանցիկամրջի մոտից, անցնում է Կիրանց և Աճարկուտ գյուղերով
	Վանական համալիր «Կիրանց»	13 դ.	գյուղի 12կմ ամ, Կիրանց գետի ձախ ափին, անտառի բացատում
Սարիգյուղ	Գյուղատեղի	ուշ միջնադար	գյուղի հվ-ամ եզրին Սկար տանող ճանապարհից աջ, բարձունքի վրա
	Եկեղեցի «Ծակ»	12-13 դդ.	գյուղի հվ-ամ մասում
Սկրար	Ամրոց	Ք.ա. 2-1 հազ.	գյուղի 3կմ հվ-աե, Իջևան-Նոյեմբերյան ճանապարհի աջ կողմում, «Զալի յալ» բլրի վրա
	Բաղնիք	19 դ.	գյուղի մեջ

Բնակավայրը	Հուշարձանը	Ժամանակաշրջանը	Գտնվելու վայրը
	Գերեզմանց	18-20 դդ.	գյուղի հվ-ալ եզրին
	Հուշարձան Սարգիս Ծովանյանի (Սևքարցի Սարք)	1981 թ.	գերեզմանոցում
	Գյուղատեղի	13-17 դդ.	գյուղից 3կմ հվ, անտառի բացատում
	Գյուղատեղի «Դարպաս»	14-18 դդ.	գյուղից 3կմ ամ, անտառում
	Խաչքար թևավոր	12-13 դդ.	գյուղից 1,5կմ հս-ամ, «Դարպաս» գյուղատեղի տանող ճանապարհին
	Եկեղեցի	1852 թ.	գյուղի մեջ

Տուրիստական ծառայությունների զարգացումը (ուղիներ, ձիարշավներ, քայլարշավներ, տեսարժան վայրեր, հյուրանոցային և հյուրատնային ծառայություններ և այլ) լրացուցիչ լուրջ ներդրում կարող է ունենալ համայնքային զարգացման մեջ: Ներկայումս նման ծառայություններ հիմնականում հասանելի չեն: Բոլոր համայնքներում կան տուրիստական գրավչության վայրեր, այն է՝ բնական և պատմամշակութային բազմաթիվ հուշարձաններ, ավերակներ, ձիարշավի և քայլարշավի հնարավորություններ, եկեղեցիներ և այլ տեսարժան վայրեր, սակայն այս հնարավորությունները նպատակային չեն օգտագործվում:

Անտառտնտեսության և հարակից համայնքների լեռնային ռելիեֆն ու կիմայական առանձնահատկությունները, ուղղաձիգ գոտիականությունը պայմանավորել են տարածքի լեռնագրական և լանդշաֆտային բազմազանությունը, որոնք տարբեր ինտենսիվության բնական և մարդածին երևույթների ազդեցությամբ ծևավորել են բնական միջավայրի ինքնատիպ տարրեր՝ բնության կենդանի և անկենդան հուշարձաններ:

Էկոզբուսաշրջության զարգացման հարցում կարևոր է էկոզբուսաշրջության այնպիսի կառավարումը, որը կկանխարգելի այցելությունների հնարավոր բացասական ազդեցությունները բնական էկոհամակարգերի և տեսակների վրա: Ընդհանուր առմամբ էկոզբուսաշրջությունը կարող է ներդրում ունենալ անտառների կայուն կառավարմանը:

Բաժին 9. Անտառվերականգնման միջոցառումներ

Սևքարի անտառտնտեսության ներկայիս սահմաններում անտառվերականգնման միջոցառումներ իրականացվել են դեռևս անցյալ դարի 30-ական թվականներից, սկզբնական փուլում իրականացվել են միայն բնական վերաճին օճանդակման միջոցառումներ, իսկ 1945 թվականից նաև անտառմշակույթների հիմնում: Անտառմշակույթներ հիմնվել են ոչ անտառածածկ տարածքներում, ինչպես նաև ցածր լրիվության ծառուտներում մայր սաղարթի տակ՝ հաճարենու բուսակներով, որոնց մի մասը հաջորդ սոուգիչ շրջանում հաշվառվել է

որպես միակցված սաղարթով անտառմշակույթ: Ներկա գույքագրմամբ կատարվել է համապատասխան ճշումներ:

2005-2020 թվականներին պաշտոնական տեղեկատվությամբ անտառմշակույթների հիմնում բուսակ-տնկիներով իրականացվել է ընդհանուր 64,8հեկտարի վրա, միայն սերմերի ցանքսով 15 հեկտար, անտառմշակույթների լրացում 90հա, բնական վերաճին օժանդակում՝ 715հա, ցանկապատում՝ ընդհանուր 6000գծմ և բնաշիվային վերականգնում՝ 90 հեկտարի վրա:

01.01.2021թ. գույքագրման և գնահատման արդյունքներով անտառմշակույթների ընդհանուր մակերեսը կազմել է 166,1 հեկտար, ընդ որում 17,9%- ի վիճակը գնահատվել է լավ, 36,8%-ը բավարար և 54,7%-ը լավ (այսպահանակ 46):

Այլուսակ 46. Անտառմշակույթների վիճակի գնահատում

Գլխավոր ծառատեսակ	անբավարար	բավարար	լավ	Ընդամենը
Սոճի	3,3	10,3	18,6	32,2
Կաղնի	7,4	14,1	10,1	31,6
Թխկի	2,1	3,3	4,9	10,3
Հացի	7,7	13,9	7,5	29,1
Հոնական ընկույզ	8,8	18,0	30,6	57,4
Խնձորենի	0,5	1,6	3,4	5,5
Ընդամենը	29,8	61,2	75,1	166,1

Անտառտնտեսությունում մինչև 25° թեքության ոչ անտառածածկ տարածքները զբաղեցնում են ընդհանուր 479,0հա, որտեղ և հաշվի առնելով անտառածման պայմանները, նախատեսվել են անտառվերականգնման համապատասխան միջոցառումներ: Ավելի բարձր թեքություն ունեցող տարածքները թողնվել են բնական վերականգնման տակ (այլուսակ 47):

Այլուսակ 47. Ոչ անտառածածկ մակերեսների տեղաբաշխումն ըստ լանջի թեքության աստիճանի և միջին բռնիտետային դասի

Լանջի թեքությունը	Միջին բռնիտետը	Հատված և քամատապալ տարածքներ	Նոսրուտներ	Բացատներ և պարապուտներ	Ընդամենը
Մինչև 5°	3,6		4,5	17,3	21,8
$6-10^{\circ}$	3,4		7,8	40,6	48,4
$11-15^{\circ}$	3,9		50,5	103,1	153,6
$16-20^{\circ}$	4,0	5,3	78,2	59,4	142,9
$21-25^{\circ}$	4,3	7,8	65,6	38,9	112,3
$26-30^{\circ}$	5,0	4,4	98,7	14,1	117,2
$31-35^{\circ}$	5,2		56,5	7,9	64,4
$36^{\circ}-ից բարձր$	5,5		88,3	1,7	90,0
Ամբողջը	4,5	17,5	450,1	283,0	750,6

2021-30 թվականների համար նախատեսվում են անտառի հիմնման միջոցառումներ՝ ընդհանուր 447,1 հեկտարի վրա, նոյն թվում անտառային բացատներում և ազատ տարածքներում (պարապուտ)՝ 118,7հա, անթրոպոգեն նոսրուտներում ընդհանուր 124,2հա:

Ցածր լրիվության ծառուտների լրիվության և արտադրողականության բարձրացման միջոցառումներ նախատեսվում է բնական վերականգնման միջոցառումներ ընդհանուր 183,9 հեկտարի վրա, հարթակների պատրաստման եղանակով՝ լրացուցիչ սերմերի ցանքով:

Բնական վերականգնման օժանդակման նպատակով նախատեսվում է 30000գծմ ցանկապատում, որի արդյունքում շուրջ 8500 հեկտար անտառներում կկանխավի անասունների մուտքը, ինչն էլ կնպաստի բնական վերականգնմանը:

9.1. Անտառաճեցման պիտանելիության դասակարգում

Անտառվերականգնման միջոցառումների նախագծման ժամանակ հաշվի է առնվել տարբեր անտառային տիպերում և հողային կատեգորիաներում բնական վերաճի ընթացքը և անտառաճման պայմանները: Անտառի հիմնական գործությունների միջին անտառաճման միջոցառումների նախագծման համար հիմք են ընդունում հողային բերրիության և անտառաճեցման պիտանելիության դասակարգումը՝

- Անտառաճեցման պիտանելիության առաջին խմբի մեջ են մտնում մինչև 20° թեքության լանջերը, հողերը հզոր կամ միջին հզորության են, մայրական ապարների ելքը մինչև 20%: Այս պայմաններում կարող են աճել արժեքավոր, արագաճ, երկարակյաց անտառային, ինչպես նաև պտղատու տեսակներ:
- Երկրորդ խմբի մեջ են ներառվում ավելի փոքր հզորություն ունեցող հողերը, համեմատաբար վատ անտառաճեցման պայմաններով, այն է՝ միջին աստիճանի քարքարոտ, մայրական ապարների ելքը 20-40%, միջին հզորության, մինչև 35° թեքության լանջերի վրա գտնվող տարածքները: Նշանակած պայմաններում բարձրարժեք տեսակները աճի և արտադրողականության տեսանկյունից զիջում են I-ին խմբին:
- Երրորդ խմբի մեջ մտնող հողային պայմաններում անտառաճեցման հնարավորությունները սահմանափակ են, որտեղ աճում են սահմանափակ տեսակների ծառաթփատեսակներ, որոնք պահանջվու չեն հողակլիմայական պայմանների նկատմամբ:
- Չորրորդ խմբի մեջ են մտնում հողային պայմանների այն տարբերակները, որոնք բավարար չեն անտառաճեցման համար, այսինքն շատ ուժեղ քարքարոտ են, իսկ մայր ապարի ելքը կազմում է 60% և ավելի:

9.2. Անտառապատման և անտառվերականգնման եղանակներ

Կախված անտառի միջնական տարածքի տեղադիրքից, վիճակից, աճեցվող ծառատեսակների կենսաբանական առանձնահատկություններից,

անտառապատման նպատակից՝ անտառվերականգնման միջոցառումները նախատեսվում են սերմերի ցանքսի կամ տունկի եղանակով:

Ցանքի եղանակով հիմնված տնկարկը սովորաբար ավելի երկարակյաց և կենսաբանորեն ավելի կայուն է, սակայն առաջին տարիներին մեծ է կախվածությունը բնական պայմաններից և սերմերի ծլունակությունից, բռնակները ենթակա են ոչչացման կլիմայական պայմանների տատանումների հետևանքով, ինչպես նաև մոլախոտերի հետ միաժամանակ աճման պայմաններում ցածր է մրցակցությունը: Տնկման առավելությունը կայանում է նրանում, որ տնկիները առաջին տարիներին ավելի արագ են աճում, քանի որ իրենց դանդաղ աճման շրջանը անցել են տնկարանում, ավելի քիչ են տուժում մոլախոտերի հետ պայքարում, ինչպես նաև քիչ են վնասվում կրծողների և թռչունների կողմից:

Դաշտային ուսումնասիրության արդյունքներով, հաշվի առնելով անտառաճման պայմանները և ծառատեսակի կենսաբանական առանձնահատկությունները, ընտրվել են համապատասխան անտառվերականգնման եղանակները, հիմնման սխեմաները և հաշվարկվել են տնկանյութի ու սերմերի պահանջը:

Անտառի հիմնումը հիմնականում նախատեսվում է հատկապես խրամատային եղանակով՝ կիրառելով սերմնաբուսակների տնկման և սերմերով ցանքսի եղանակը, իսկ խոշոր տնկանյութով համեմատաբար հարթ տարածքներում հիմնելու դեպքում փոսային եղանակով: Խրամատների երկարությունը, կախված հողատեսքից և մայր ապարների ելքի աստիճանից, նախատեսվում է 1500-4000 գծմ/հա:

Անտառվերականգնում նախատեսվում է ցածր լրիվության ծառուտների լրիվության և արտադրողականության բարձրացման նպատակներով և իրականացվում են մայր սաղարթի տակ ցանքսի կամ տնկման եղանակներով: Որոշ հատվածներում, որտեղ բնական պատուհանները համեմատաբար մեծ են և ընդգրկում են մակերեսի ոչ պակաս 40%-ը, անտառաճեցման նպաստավոր պայմանների առկայության դեպքում, նախատեսվում է տնկման եղանակով:

Բնական վերականգնման օժանդակում իրականացվում է ցանկապատման և հանքայնացման եղանակով, նախատեսվում է հարթակներով (1x1մ) լրացուցիչ սերմերի ցանքսով, որոնց քանակությունը, կախված ծառուտի լրիվությունից, մայր ապարների ելքից և առկա բնական վերաճի քանակությունից, նախատեսվում է 500-1000 հատ 1 հեկտարում:

9.3. Անտառմշակույթների հիմնման ժամանակ նախատեսվող սխեմաները

ա) Կաղնի խոշորակշ և վրացական.

•Կաղնու սերմերի ցանքսով (հիմնական տեսակ) և հացենի սովորական, թխկի սրատերև, կեչի, թխկի դաշտային և բարձր լեռնային, թեղի խորդութորդ, լորի՝ տնկիներով (ուղեկցող տեսակներ): Հողի նախապատրաստումը հատկապես 15° -ից բարձր թեքությունների վրա խրամատներով ($0,5 \times 0,35$ մետր), երկարությունը

սովորաբար վերցվում է 10 մետր, հորիզոնական ուղղությամբ 2 մետր ընդհատումով: Խրամատների ընդհանուր երկարությունը 1 հեկտարում, կախված մայր ապարների ելքի տոկոսից, նախատեսվել է 1500-4000 գծմ: Մեկ ցանքսատեղում առաջարկվում է 3-5 սերմ:

• Կաղնու բուսակներով (հիմնական տեսակ) և հացենի սովորական, թխկի սրատերև, թխկի դաշտային և բարձր լեռնային, թեղի խորդութորդ, լորի՝ տնկիներով (ուղեկցող տեսակներ), փոսերով մինչև 15° թեքությունների վրա, միջջարքայինը՝ 2,5 կամ 3մ, միջքույսայինը՝ 1մ սխեմայով:

բ) Սոճու անտառմշակույթների հիմնում, առաջարկվում է հիմնել սոճու 2 և ոչ ավել 3 տարեկան սերմնաբուսակներով, որի դեպքում հողի նախապատրաստման, տնկման և խնամքի ագրոտեխնիկական պահանջների բավարարման դեպքում ապահովվում է բարձր կազողունակություն և ընթացիկ աճ: Հաշվի առնելով սոճուտներում, հատկապես սաղարթային հրդեհների առաջացման դեպքում հրդեհաշխման աշխատանքների մեծ դժվարությունները և հնարավոր կորուստները, հրդեհների տարածումը կանխելու նպատակով նախատեսվում է խրամատային եղանակով հիմնել 2 շարք սոճի, յուրաքանչյուր 3-րդը լայնատերևավոր ծառատեսակների տնկիներով:

գ) Փոսերով հողի նախապատրաստումը ($0,5 \times 0,5 \times 0,5$ մետր) նախատեսվում է լանջերի մինչև 15° թեքություններում, համեմատաբար խոշոր տնկանյութով հիմնադրման համար 3×3 սխեմայով՝ անտառային տանձենու և խնձորենու կամ անտառային կեռասենու համար:

• Անտառային տանձենին և խնձորենին փոսային եղանակով 3×3 մ սխեմայով:

դ) Անտառվերականգնումը նախատեսվում է նաև ցածր լրիվության ծառուտների լրիվության և արդյունավետության բարձրացման նպատակով: 0,3-0,4 լրիվության անտառներում մայր սաղարթի տակ համեմատաբար բարձր թեքությունների վրա խրամատներով, սերմերի ցանքսով, ինչպես նաև բնական վերականգնման օժանդակման միջոցառումներ հանքանացման եղանակով, որի դեպքում պատրաստում են հարթակներ (1×1 մետր), վերցվում է խաշամը, կատարվում է փիսրեցում և հարթակների 4 անկյուններում ցանվում սերմերը:

Խրամատների ընդհանուր երկարությունը և հարթակների քանակությունը որոշվում է հաշվի առնելով ծառուտի լրիվությունը, առկա բնական վերաճի քանակությունը և մայր ապարների ելքի տոկոսը: Այս տեսանկյուններով նախատեսվող հարթակների թիվը կազմում է 500-1000 հատ, որը ապահովում է համապատասխանաբար 2000-4000 ցանքատեղ, ընդ որում անմիջական մայր սաղարթի տակ սերմերի ցանքս չի կատարվում, այլ կատարվում է սերմերի տարածման գոտուց դուրս:

Ցանկապատի պատրաստում նախատեսվում է ինչպես անտառմշակույթների հիմնում նախատեսած տարածքներում, այնպես էլ բնական վերականգնման օժանդակման միջոցառումներ նշանակած տարածքներում՝ անասուների մուտքը

կանխելու նպատակով և նախատեսվում է մետաղյա փշալարով, իսկ սյունները՝ փայտից, որոնց հիմքային մասը մշակվում է ձութով:

Ագրոտեխնիկական միջոցառումներից կարևորվում են անտառմշակույթների խնամքի աշխատանքները:

Անտառագիտական հասկացողությամբ անտառմշակույթները բավարար կայողականություն, աճ և արտադրողականություն ապահովում են հիմնման տարում և հաջորդող 4-5 տարիներին 15 անգամ կատարված խնամքի դեպքում, ընդ որում հիմնման տարում (գարուն) կատարվում է քաղիան փիրեցում 5 անգամ, 2-րդ տարում՝ 4 անգամ, 3-րդ – 3, 4-րդ – 2 և 5-րդ տարում՝ 1 անգամ:

Անտառմշակույթների հիմնման համար ծառերի և թփերի տեսակաշարը որոշվում է՝ հաշվի առնելով տարածաշրջանի հողակլիմայական առանձնահատկությունները, տեղանքների ռելիեֆը և վերականգնում նախատեսած առանձին հատվածների լանջերի դիրքադրությունը և ծովի մակերևույթից բարձրությունը՝ հիմք ընդունելով նաև հյուսիս-արևելյան Հայաստանի տարբեր անտառաճման պայմանների համար առաջարկվող ծառերի և թփերի տեսակաշարը (աղյուսակ 48):

Այլուսակ 48. Հյուսիս-արևելյան Հայաստանի տարածաշրջանի ծառերի ու թփերի տեսակաշարի

№	Բնակայտային տեսակների անվանումը	Լեռնալանջերի կողմնադրությունները	Հողերի տիպերը	Բարձրությունը ծովի մակերևույթից, մ
1	2	3	4	5
1	Կաղնի վրացական	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	550-1300
2	Կաղնի խոշորագույն	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	1300 և բարձր
3	Հաճարենի արևելյան	հյուսիսայ, հս-արևմտյան, հս-արևելյան	հզոր, միջին հզորության, թարմ, խոնավ	900 և բարձր
4	Բոլսի կովկասյան	բոլոր կողմնադրություններում	հզոր, միջին հզորության, թարմ	800 և բարձր
5	Սոճի դրիմյան	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	600 և բարձր
6	Սոճի կովկասյան	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	700-1800
7	Կեչի եղունդավոր	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	1600 և բարձր
8	Կեչի Լիտվինովի	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	1600 և բարձր
9	Թիվկի բարձրեռնային	հյուսիս, հս-արևմտյան, հս-արևելյան	հզոր, միջին հզորության, թարմ, խոնավ	1700 և բարձր
10	Թիվկի սրատերև	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	650-1400
11	Թիվկի դաշտային	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	1200-1800
12	Լորի կովկասյան	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	1400-1800
13	Լորի մանրատերև	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	1000-1700
14	Հացի սովորական	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	մինչև 1000 (1200)
15	Հացի սրապտուղ	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	մինչև 1500
16	Ընկուզենի հունական	բոլոր կողմնադրություններում	հզոր, միջին հզորության, թարմ	700-1100
17	Շագանակենի սովորական	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	900-1900
18	Թեղի խորրուքող	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	մինչև 1400
19	Իլենի Եվրոպական	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	1000-2000
20	Իլենի լայնատերև	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	900-1200
21	Կտտկենի սև	հյուսիս, հս-արևմտյան, հս-արևելյան	թարմ, խոնավ	1200-2300
22	Արստենի սովորական	բացի հարավայինից	հզոր, թարմ, խոնավ	մինչև 1200 (1500)
23	Կիպրոս սովորական	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	600-1200
24	Ցախակեռա այծի	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	800-2200
25	Ցախակեռա սկովկասյան	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	մինչև 1300
26	Հոնի	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	800-1700
27	Տանձենի կովկասյան	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	700-1750
28	Խնձորենի արևելյան	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	1000 (1200)
29	Կեռասենի	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	մինչև 1700
30	Շլորի	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	700-1500
31	Տիւենի սովորական	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ, խոնավ	650-1550
32	Ճապկի հարավային	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	650-1550

Այլուսակ 49. Ամիսի հաշվեցուցակ Սկզբարի անտառտնտեսության անտառպատման և անտառվերականգնման միջոցառումների

Անտառավելության ամսանումներ	Քառակուսի N	Հատված N	Մակերեսը, հա	Դիրքադրություն	ԾՄ, մ	Բոնիտես	Անտառի տիպ	Հողագույք	Հողի նախապատրաստ մաս երթանի	Անտառվերա- կանգնման եղանակ	Վերականգնվող տեսակը	Աերմերի քանակը, կգ	Աերմարտակներ ի քանակը, հաս տ	Տնկարուժ փոխակիր հատ	
Արքարի	1	29	6,6	Հս 15	860	3	ՏՐԻ C-2	չմիակցված անտառմշակույթ Ըհ	Փոսերով	Չմիակցված անտառմշակույթի լրացում	Ընկույզնի				1000
	11	24	2,5	Հս-Ամ 20	1540	3	ՏՐԻ C-2	բացատ	Խրամատներով 3000գծ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թվսկի	100			2500
	11	26	1,4	Հս 10	1500	3	ՏՐԻ C-2	բացատ	Փոսերով 2,5x2,5	Անտառմշակույթի հիմնում	Տանձնի խնձորենի				1120 1120
	11	27	2,2/1,0	Հս-Ալ 10	1500	3	ՏՐԻ C-2	բացատ	Փոսերով 2,5x2,5	Անտառմշակույթի հիմնում	Տանձնի խնձորենի				800 800
	12	42	1,4	Հս-Ամ 10	1150	4	ՇՊԻ B-2	բացատ	Փոսերով 2,5x2,5	Անտառմշակույթի հիմնում	Տանձնի ընկույզնի				1120 1120
	15	19	1,2	Հս 5	1590	3	ՏՐԻ C-2	բացատ	Փոսերով 2,5x2,5	Անտառմշակույթի հիմնում	Տանձնի խնձորենի				960 960
	17	13	2,5	Հս-Ալ 20	1330	5	ԲՇԻ B-2	նոսրուտ 0,1	Հարթակներով 1000 հաս	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	125 2,5			
	18	44	3,2	Հս-Ալ 15	1500	4	ՇՊԻ C-2	բացատ	Խրամատներով 3000գծ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի հաճարի Հացի,թվսկի	150 3			3200
	20	13	1,3	Ալ 5	1600	3	ՇՊԻ C-2	բացատ	Խրամատներով 3000գծ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թվսկի	65			1300
	20	21	3,3	Հս-Ալ 15	1675	3	ՇՊԻ C-2	բացատ	Փոսերով 2,5x2,5	Անտառմշակույթի հիմնում	Տանձնի խնձորենի				2640 2640
	20	23	1,9	Ալ 20	1675	3	ՇՊԻ C-2	բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի հացի,թվսկի				5054 2527
	20	28	1,3	Ալ 10	1700	3	ՇՊԻ C-2	բացատ	Խրամատներով 3000գծ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թվսկի	52			1300
	20	30	2,0	Հս-Ալ 15	1700	4	ՇՊԻ B-2	բացատ	Փոսերով 2,5x2,5	Անտառմշակույթի հիմնում	Տանձնի խնձորենի				1600 1600
	21	7	12,0	Հս-Ալ 25	1550	2	ՏՐԻ C-2	ցածր լրիվության անտառ (0,3)	Հարթակներով 700 հաս	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	516			

Անտառապետության ամսնանություն	Քաղաքականի համար	Հատված N	Մակերևոսի հաս	Դիրքադրություն	ԾՄԲ, մ	Բոնիտան	Անտառի տրիպ	<ողատեսք	<ողատեսք	Նախապատրաստ մասն Երևանակ	Անտառվերա- կանգնման երանակ	Վերականգնվող տեսակը	Մերմենի քանակը, կգ	Մրժմայուածներ ի քանակը, հատ	Տնկանյութի քանակը, հատ	
	22	4	3,7	Հս 15	1600	3	ՏՐԻ Ը-2	նոսրուտ	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	185 4				
	22	8	12,4	Հս-Ամ 10	1660	3	ՏՐԻ Ը-2	բացատ	Փոսերով 2,5x2,5	Անտառմշակույթի հիմնում	Տանձենի խնձորենի		9920 9920			
Ընդամենը			57,7	Բացատ և պարապուտ-32.9հա Չմիակցված անտառմշակույթ-6,6հա Նոսրուտ-6,2հա Ցածր լրիվության ծառուտ-12,0հա										Կաղնի 1193		
Ընդամենը			57,7	Բացատ և պարապուտ-32.9հա Չմիակցված անտառմշակույթ-6,6հա Նոսրուտ-6,2հա Ցածր լրիվության ծառուտ-12,0հա										Հաճարի 9,5		
Ընդամենը			57,7	Բացատ և պարապուտ-32.9հա Չմիակցված անտառմշակույթ-6,6հա Նոսրուտ-6,2հա Ցածր լրիվության ծառուտ-12,0հա										Սոճի 5054		
Ընդամենը			57,7	Բացատ և պարապուտ-32.9հա Չմիակցված անտառմշակույթ-6,6հա Նոսրուտ-6,2հա Ցածր լրիվության ծառուտ-12,0հա										Ընկողենի 2120		
Ընդամենը			57,7	Բացատ և պարապուտ-32.9հա Չմիակցված անտառմշակույթ-6,6հա Նոսրուտ-6,2հա Ցածր լրիվության ծառուտ-12,0հա										Հացի, թխկի 2527	8300	
Ընդամենը			57,7	Բացատ և պարապուտ-32.9հա Չմիակցված անտառմշակույթ-6,6հա Նոսրուտ-6,2հա Ցածր լրիվության ծառուտ-12,0հա										Տանձենի, խնձորենի 35200		
Ընդամենը			57,7	Բացատ և պարապուտ-32.9հա Չմիակցված անտառմշակույթ-6,6հա Նոսրուտ-6,2հա Ցածր լրիվության ծառուտ-12,0հա										Ընդամենը 1202,5	7581	45620
Աչաջի	1	6	6,1	ՀՎ-Ալ 15	1470	4	ՇՊԻ Բ-2	նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	305 6				
	1	13	1,8	ՀՎ-Ալ 15	1615	4	ԲՇԻ Բ-2	բացատ	Փոսերով 2,5x2,5	Անտառմշակույթի հիմնում	Տանձենի խնձորենի		1440 1440			
	1	14	7,1	ՀՎ-Ալ 15	1600	3	ՏՐԻ Ը-3	ցածր լրիվության անտառ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի Հաճարի	156 8				
	1	15	5,3	ՀՍ 15	1700	4	ԲՇԻ Բ-2	բացատ	Փոսերով 2,5x2,5	Անտառմշակույթի հիմնում	Տանձենի խնձորենի		4240 4240			
	1	16	1,4	ՀՍ-Ամ 5	1650	3	ՇՊԻ Ը-2	բացատ	Փոսերով 2,5x2,5	Անտառմշակույթի հիմնում	Տանձենի խնձորենի		1120 1120			
	1	17	3,3	ՀՍ 5	1600	3	ՇՊԻ Ը-2	բացատ	Փոսերով 2,5x2,5	Անտառմշակույթի հիմնում	Տանձենի խնձորենի		2640 2640			
	3	5	1,9	ՀՍ-Ամ 5	1510	3	ՏՐԻ Ը-2	նոսրուտ (0,2) 5<5թիւ	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	95 2				
	3	9	1,0	Ալ 5	1600	4	ՇՊԻ Ը-2	նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	50 1				
	3	17	20,2	ՀՍ 15	1850	4	ՇՊԻ Ը-2	բացատ	Խրամատներով 3000գծ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի, թխկի, կեչի	800		20200		
	3	22	1,1	ՀՎ-Ալ 15	1700	4	ՇՊԻ Ը-2	նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 000 հատ	Բնական վերականգնման	Կաղնի հաճարի	55 1,1				

ԱՌԱՋՈՎԵՐԸ ԱՎԱՆԱՏՈՎԵՐԸ		ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔՆԵՐԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ		ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ		ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ		ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ		ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ		ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ			
Քաղաքի համար	Հայտագիր	Մակերես, հա	Դիրքադրություն	ԾՄԲ, մ	Բոնիտես	Անտառի տիպ	Հողատեսք	Հողատեսք	Անհապատճենավայր մասնավորությամբ	Անտառվերականգնման երանակ	Վերականգնման տեսակը	Մերմերի քանակը, կգ	Մրժավորակիների քանակը, հատ	Տնկարակության վահակը, հատ	
									օժանդակում						
5	10	2,0	Հս-Ամ 20	1700	4	ՇՊէս B-2	բացատ առ. ծառ. 10Կ	Խրամատներով 3000գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թէվկի	80			2000	
6	4	12,3	Հվ-Ալ 20	1600	3	ՇՊէս C-2	նոսրուտ (0,2) 8Հ2Բ	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	790				
6	9	2,7	Ալ 20	1625	3	ՇՊէս C-2	բացատ	Խրամատներով 3000գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թէվկի	108		2700		
6	14	1,5	Ալ 20	1575	4	ՇՊէս C-2	բացատ	Խրամատներով 3000գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թէվկի	60		1500		
8	8	9,4	Հս-Ալ 25	1600	3	ՏՐէս C-2	ցածր լրիվության անտառ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի Հաճարի	207 10				
16	21	18,9	Հվ-Ալ 20	1620	4	ԲՇէս B-2	ցածր լրիվության անտառ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	813				
18	7	21,4	Հվ-Ալ 20	1250	4	ԲՇէս B-2	ցածր լրիվության անտառ (0,4)	Հարթակներով 500 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	685				
18	8	20,2	Հվ-Ալ 25	1260	4	ԴՇԱ B-2	ցածր լրիվության անտառ (0,4)	Հարթակներով 500 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	646				
18	10	12,3	Հս-Ալ 25	1100	4	ՇՊէս B-2	ցածր լրիվության անտառ (0,4) 6Կ2Բ1Լ1Դ	Հարթակներով 500 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	394				
20	4	12,0	Հս-Ամ 20	1700	4	ՄԱՄ C-3	նոսրուտ (0,2), 10Հ	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	600 12				
21	42	1,9	Հս-Ալ 20	1750	4	ՄԱՄ B-3	նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	95 2				
21	46	1,9	Հվ 20	1420	4	ԲՇէս B-2	բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի կաղնի,հացի,թէվկի		5050 2525			
25	11	2,9	Ալ 25	1730	4	ՄԱՄ B-3	բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի կաղնի,հացի,թէվկի		7700 3850			
26	5	8,7	Հվ-Ալ 20	1450	4	ԲՇէս B-2	նոսրուտ (0,1),	Հարթակներով	Բնական	Կաղնի	557				

Անտառապետության ամսնանություն		Քաղաքական համար N	Մակերեսը, հա	Դիրքադրություն	ԾՄԲ, մ	Բոնիտես	Անտառի տրիպ	<ողատեսք	>	Նախագծած ստուգանքներում	Անտառվերականգնման երևանակ	Կերականգնուղ տեսակը	Մերմերի քանակը, կգ	Մրժմայուածաների քանակը, հատ	Տնկանյութի քանակը, հատ		
Անտառապետության ամսնանություն	Հողատեսք																
										1000 հատ	Վերականգնման օժանդակում						
26	12	1,8	Հվ-Ամ 20	1410	4	ԴՇԱ B-2	նոսրուտ (0,1)		<արթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	115					
26	18	1,6	Հվ-Ալ 15	1360	4	ՇՊԻ C-2	բացատ		Փոսերով 2,5x2,5	Անտառմշակույթի հիմնում	Տանձենի բնկուղենի			1200	600		
32	5	1,7	Հս-Ամ 20	1620	3	ՏՐԻ C-2	նոսրուտ (0,1)		<արթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	85	2				
32	10	12,6	Հս-Ալ 15	1600	3	ՏՐԻ C-2	ցածր լրիվության անտառ (0,3)		<արթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	277	13				
32	25	1,5	Հս-Ալ 15	1750	4	ՄԱՊ B-3	նոսրուտ (0,1)		<արթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	75	1,5				
37	14	2,3	Հս-Ամ 15	1580	4	ՇՊԻ C-2	բացատ		Փոսերով 2,5x2,5	Անտառմշակույթի հիմնում	Տանձենի խնձորենի			1840	1840		
37	25	1,9	Հս-Ամ 25	1770	4	ՇՊԻ C-2	նոսրուտ (0,2), 10Հ		<արթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	95	2				
Ընդամենը		200,7	Բացատ և պարապուտ-46,9հա Նոսրուտ-51,9հա Ցածր լրիվության ծառուտ-101,9հա										Կաղնի	7143			
Ընդամենը		200,7											Հաճարի	60,6			
Ընդամենը		200,7											Սոճի	12750			
Ընդամենը		200,7											Հազի,թիկի,կեչի	6375	26400		
Ընդամենը		200,7											Տանձենի, խնձորենի	23760			
Ընդամենը		200,7											Ընդամենը	7203,6	19125	50760	
Գետաշնչի	2	21	2,2	Հվ-Ալ 15	1300	4	ԴՇԱ B-2	նոսրուտ (0,2) ՏՃՇ+Թխւ		Փոսերով	Բնական վերականգնման օժանդակում	Ընկուղենի Տանձենի			120	120	
	3	7	0,9	Հվ 10	1380	4	ՇՊԻ C-2	նոսրուտ (0,2)		<արթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	60				
	3	43	1,8	Հվ-Ալ 25	1040	4	ՇՊԻ B-2	նոսրուտ (0,1)		<արթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման	Կաղնի	115				

ԱՌԱՋՈՎԵԼՈՒԹՅԱՆ ԱՆԽԱՏՈՒՄՆԱԿՐՈ	Քառակուսի հ ամ	Հատված N	Մակերեսնակ առածք	Դիրքադրություն	ԾՄԲ, մ	Բոնիտսն	Աստաղի տրիպ	<ողատեսք	>	Նախապատրաստ ման երևանակ	Անտառվերա- կանգնման երանակ	Վերականգնվող տեսակը	Մերմենի քանակը, կգ	Մրժմայուակներ ի քանակը, հատ	Տնկանյութի քանակը, հատ	
										օժանդակում						
4	1	2,7	ՀՎ-Ալ 15	1400	4	ՃՂԻ Բ-2	բացատ	Փոսերով		Անտառմշակույթի հիմնում	Ընկուզենի Տանձենի				800 1600	
4	5	4,1	Ալ 20	1350	3	ՃՂԻ Ը-2	ցածր լրիվության անտառ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ		Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	176				
4	25	2,3	ՀՎ 20	1125	4	ԲՇԻ Բ-2	բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա		Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի լորի,հացի,թէսկի			6120 3060		
5	16	2,1	ՀՎ-Ալ 15	1200	4	ՃՂԻ Բ-2	նոսրուտ (0,2),	Հարթակներով 1000 հատ		Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	130				
8	57	1,0	ՀԱ-Ալ 15	770	4	ԲՇԻ Բ-2	բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա		Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի լորի,հացի,թէսկի			2660 1330		
9	1	4,9	ՀՎ-Ալ 25	1150	5	ԲՇԻ Բ-2	ցածր լրիվության անտառ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ		Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	210				
10	12	5,6	ՀԱ-Ալ 15	920	3	ՏՐԻ Ը-3	ցածր լրիվության անտառ (0,4)	Հարթակներով 500 հատ		Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	180				
11	1	2,0	ՀՎ-Ալ 15	1470	4	ՃՂԻ Բ-2	բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա		Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի լորի,հացի,թէսկի			5320 2660		
12	21	6,8	ՀԱ-Ալ 15	1530	4	ՃՂԻ Ը-2	նոսրուտ (0,1)	Հարթակներով 1000 հատ		Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	50 7				
14	6	1,8	ՀՎ-Ալ 25	1660	5	ԲՇԻ Բ-2	ցածր լրիվության անտառ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ		Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	77				
16	16	0,9	ՀՎ-Ալ 15	1700	4	ՃՂԻ Ը-2	բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա		Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի լորի,հացի,թէսկի			2600 1300		
16	17	1,1	ՀՎ-Ալ 15	1700	4	ՃՂԻ Ը-2	բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա		Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի լորի,հացի,թէսկի			2700 1350		
17	30	0,7	ՀՎ-Ամ 15	1250	3	ՏՐԻ Ը-2	նոսրուտ (0,1)	Հարթակներով 1000 հատ		Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	45				
18	9	2,8	ՀՎ 25	1650	4	ԲՇԻ Բ-2	նոսրուտ (0,1)	Հարթակներով 1000 հատ		Բնական վերականգնման	Կաղնի	180				

ԱՌԱՋՈՎԵԼՈՒԹՅԱՆ ԱՆԽԱՐՏՈՒՄԻՆ	Քառակույն N	Հատված N	Մակերևոսի հաս	Դիրքադրություն	ԾՄԲ, մ	Բոնիտես	Անտառի տրիպ	<ողատեսք	<ողատեսք	Նախապատրաստ մասն երևանակ	Անտառվերա- կանգնման երանակ	Վերականգնվող տեսակը	Մերմենի քանակը, կգ	Մրժմայուակներ ի քանակը, հատ	Տնկանյութի քանակը, հատ
18	15	1,3	<վ 20	1600	4	ՃՂԽ B-2	նոսրուտ (0,2)	<արթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի					
	48	4,4	<ս-Ալ 25	1650	3	ՃՂԽ C-2	քամատապալ	<արթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	220 5				
	5	8,5	<վ 25	1800	5	ԲՃԽ B-2	նոսրուտ (0,1)	<արթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	544				
	10	4,3	<վ-Ալ	1700	4	ԲՃԽ B-2	նոսրուտ (0,1)	<արթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	275				
	47	1,1	<վ-Ամ 20	1500	4	ԲՃԽ B-2	նոսրուտ (0,1)	<արթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	70				
	30	8,2	<ս-Ալ 20	1650	3	ԳՏԱ D-2	ցածր լրիվության անտառ (0,3) 9Հ1Բ	<արթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	410 9				
	31	3,2	<ս 25	1800	4	ՄԱՊ C-3	ցածր լրիվության անտառ (0,3)	<արթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	160 3,5				
	33	1,5	Ալ 15	1740	3	ՃՂԽ C-2	նոսրուտ (0,1)	<արթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	75 1,5				
	34	4,3	<ս 20	1670	4	ՃՂԽ C-2	նոսրուտ (0,1), 8Հ2Բ	<արթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	215 4,5				
	49	1,2	<վ-Ալ 20	1530	3	ԳՏԱ C-2	նոսրուտ (0,2), 10Հ	<արթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	60 1,5				
	58	0,3	<վ-Ալ 20	1750	4	ՃՂԽ C-2	նոսրուտ (0,1), 10Հ	<արթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	20				
23	8	2,0	<ս-Ամ 5	1600	3	ՏՐԽ C-2	բացատ	Խրամատներով 3000գծ/հա	Անտառմշակոյթի հիմնում	Կաղնի Հացի, թխկի, յորի	80		2000		

Անտառապետության ամսնանուուն	Քաղաքականի համար	Մակերևույթի համար	Դիրքադրություն	ԾՄԲ, մ	Բոնիտես	Անտառի տրիպ	Հողատեսք	Հողի ախտաբառության մասնավորական	Անտառվերա- կանգնման երանակ	Վերականգնվող տեսակը	Մերմենի քանակը, կգ	Մրժանականեր ի քանակը, հատ	Տնկանյութ քանակը, հատ
23	14	0,7	Ալ 15	1640	4	ՇՊէ B-2	նոսրուտ (0,1), 10Կ	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	50		
23	18	7,0	Ալ 15	1590	5	ԲՇէ B-2	բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի լորի,հացի,թթվի	18620 9310		
23	46	3,6	Հս-Ալ 20	1690	4	ՇՊէ C-2	նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	180 4		
23	48	0,7	Հս-Ամ 25	1750	4	ՇՊէ C-2	նոսրուտ (0,1)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	35 1		
23	49	0,9	Հս-Ալ 20	1760	4	ՇՊէ C-2	բացատ	Խրամատներով 3000գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թթվի,լորի	36		900
23	50	1,7	Հս 15	1590	4	ՇՊէ C-2	բացատ	Փոսերով 2,5x2,5	Անտառմշակույթի հիմնում	Տանձենի խնձորենի		1360 1360	
23	51	1,1	Հս 20	1685	4	ՇՊէ C-2	բացատ	Խրամատներով 3000գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թթվի,լորի	44		1100
24	7	16,7	Հս-Ալ 25	1530	3	ՏՐէս C-2	ցածր լրիվության անտառ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	367 17		
24	9	3,8	Հվ-Ալ 15	1620	3	ՏՐէս C-2	չմիակցված անտառմշակույթ 6Հց2Կ2Կց	Փոսերով	Չմիակցված անտառմշակույթի լրացում	Հացի,կեչի			2500
24	18	0,9	Հվ-Ալ 15	1620	3	ՇՊէ C-2	բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի լորի,հացի,թթվի		2500 1250	
24	21	1,1	Ալ 20	1640	3	ՇՊէ C-2	բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի լորի,հացի,թթվի		3000 1500	
25	12	4,9	Հս-Ալ 25	1500	3	ՏՐէս C-2	ցածր լրիվության անտառ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	108 5		
25	17	7,1	Հս 5	1600	3	ՏՐէս C-3	չմիակցված անտառմշակույթ Հց,Կ,Կչ Ալ.ծառ.Հ	Փոսերով	Չմիակցված անտառմշակույթի լրացում	Հացի,կեչի			4500
25	19	1,1	Ալ 25	1550	3	ՏՐէս C-2	բացատ, Ալ. ծառ.Հ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի լորի,հացի,թթվի		3000 1500	
25	22	2,8	Հս 5	1640	3	ՏՐէս C-3	չմիակցված	Փոսերով	Չմիակցված	Հացի,կեչի			1800

Անտառապետության անհնանության											Մրժմայուածներ ի քանակը, հատ	Տնկանյութի քանակը, հատ		
Քաղաքական համայնքի N	Հատված N	Մակերեսը, հա	Դիրքադրություն	ԾՄԲ, մ	Բոնիտես	Անտառի տիպ	Հողատեսք	Հողատեսք	Կախապատճեաս ման երևանակ	Անտառվերա- կանգնման երանակ	Վերականգնվող տեսակը			
							անտառմշակոյթ Հզ,Կ,Կz Առ. ծառ <			անտառմշակոյթի լրացում				
25	27	8,2	Հս 15	1690	3	ՏՐԽ C-3	ցածր լրիվության անտառ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	180 8			
26	13	1,0	Հս-Ալ 20	1680	3	ՏՐԽ C-2	նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	50 1			
26	16	5,9	Հս 20	1640	3	ՏՐԽ C-2	ցածր լրիվության անտառ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	130 6			
26	19	7,5	Հս-Ալ 10	1650	3	ՏՐԽ C-2	բացատ, Առ. ծառ Հզ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակոյթի հիմնում	կաղնի լորի,հացի,թխկի,կեչի	300		7500	
27	6	6,5	Հս-Ալ 25	1640	3	ՏՐԽ C-2	ցածր լրիվության անտառ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	143 7			
Ընդամենը		167,2	Բացատ և պարապուտ-33,3հա Զմիակցված անտառմշակոյթ-13,7հա Նոսրուտ-50,2հա Ցածր լրիվության ծառուտ-70,0հա								Կաղնի	4975		
Ընդամենը											հաճարի	81		
Ընդամենը											Սոճի	46520		
Ընդամենը											ընկույտենի	920		
Ընդամենը											Հացի,թխկի,կեչի,լորի	23260	20300	
Ընդամենը											Տանձենի, խնձորենի	4440		
Ընդամենը											Ընդամենը	5056	69780	25660
Կիրանցի	11	12	0,7	Հվ-Ամ 20	1540	4	ԲՇԽ B-2	նոսրուտ (0,2), 10Կ	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	30		
	11	22	1,6	Հվ 25	1640	4	ԲՇԽ B-2	նոսրուտ (0,1), 10Հ	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	102		
	14	8	0,5	Հվ-Ամ 25	1270	5	ԲՇԽ B-2	նոսրուտ (0,1), 10Կ	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	32		
	14	34	1,7	Հվ 20	1730	4	ՃՂԽ B-2	բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակոյթի հիմնում	Սոճի կեչի,հացի,թխկի		450	1700
	14	38	1,3	Հս-Ամ 25	1700	4	ՃՂԽ C-2	նոսրուտ (0,1),	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման	Կաղնի	90		

Անտառապետության ամսնանություն	Քառակարգի համար	Մակերեսը, հա	Դիրքադրություն	ԾՄԲ, մ	Բոնիտատ	Անտառի տիպ	Հողատեսք	Հողի ախտաբառության մասնավորական	Անտառվերա- կանգնման եղանակ	Վերականգնվող տեսակը	Մերմենի քանակը, կգ	Մրժագույների ի քանակը, հատ	Տնկանյութի քանակը, հատ	
18	21	2,2	Հս-Ամ 15	1670	3	ՏՐԽ C-2	բացատ	Խրամատներով 3000 գմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի լորի, հացի, թխկի, կեչի	88		2200	
19	6	1,7	Հս-Ալ 15	1620	4	ՇՊԽ C-2	բացատ	Խրամատներով 3000 գմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի լորի, հացի, թխկի, կեչի	68		1700	
19	16	7,9	Հս-Ալ 15	1700	4	ՇՊԽ C-2	նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	320			
20	10	1,6	ՀՎ-Ամ 20	1460	5	ԲՇԽ B-1	նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	102			
20	11	1,7	ՀՎ-Ալ 25	1530	4	ՇՊԽ B-2	նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	110			
20	20	0,6	Ամ 20	1670	4	ՇՊԽ B-2	նոսրուտ (0,1)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	40			
Ընդամենը		21,5	Բացատ և պարապուտ-5,6հա Նոսրուտ-15,9հա								Կաղնի	982		
Ամբողջը		447,1	Բացատ և պարապուտ-118,7հա Զմիակցված սաղարթով անտառմշակույթ-20,3հա Նոսրուտ-124,2հա Ցածր լրիվության ծառուտ-183,9հա								Հաճարի	8		
											Սոճի	450		
											Հացի, թխկի, կեչի, լորի	5600		
											Ընդամենը	990	450	5600
											Կաղնի	14293		
											Հաճարի	159,1		
											Սոճի	64774		
											Ընկուզենի		3640	
											Հացի, թխկի, կեչի, լորի		32162	60600
											Տանձենի, խնձորենի			63400
											Ամբողջը	14452,1	96936	127640

Այուսակ 50. Անտառվերականգնման նախատեսվող տարածքների սերմերի և սերմնաբուսակ-տնկիների պահանջը ըստ անտառաբետությունների

№	Անտառպետություն	Վերականգնման նախատեսվող մակերեսը, հա	Սերմերի և տնկիների պահանջը				
			Տեսակը	Սերմ, կգ	Սերմնաբուսակ, տնկի, հաս		
1	Սևարի	57,7	Կաղնի	1193			
			Հաճարի	9,5			
			Սոճի		5054		
			Ընկուզենի		2120		
			Հացի, թխի		10827		
			Տանձենի, խնձորենի		35200		
			Ընդամենը	1202,5	53201		
2	Աչաջրի	200,7	Կաղնի	7143			
			հաճարի	60,6			
			Սոճի		12750		
			Ընկուզենի		600		
			Հացի, թխի, կեչի		32775		
			Տանձենի, խնձորենի		23760		
			Ընդամենը	7203,6	69885		
3	Գետաշենի	167,2	Կաղնի	4975			
			հաճարի	81			
			Սոճի		46520		
			Ընկուզենի		920		
			Հացի, թխի, կեչի, լորի		43560		
			Տանձենի, խնձորենի		4400		
			Ընդամենը	5056	95440		
4	Կիրանցի	21,5	Կաղնի	982			
			Հաճարի	8			
			Սոճի		450		
			Հացի, թխի, կեչի, լորի		5600		
			Ընդամենը	990	6050		
Անբողջը		447,1	Կաղնի	14293			
			Հաճարի	159,1			
			Սոճի		64774		
			Կեչի, հացի, թխի, կաղնի, լորի		92762		
			Տանձենի, խնձորենի		63400		
			Ընկուզենի		3640		
			Ընդամենը	14452,1	224576		

9.4. Տնկանյութի աճեցում

2021-30թթ. ժամանակաշրջանում նախատեսվում է անտառի հիմնում ոչ անտառածակ մակերեսում 242,9 հեկտարի վրա՝ տարեկան մոտ 24 հեկտար: Տնկանյութի տեսականու ընտրությունը կատարվել է ենելով կոնկրետ անտառաճման պայմաններից, հարմարվածության և արժեքավոր տեսակների վերականգնման և կենսաբազմազանության պահպանման հանգամանքներից:

2021-30թթ. համար ահրաժեշտ տնկանյութը, ներառյալ նաև բուսակները և լրացման անհրաժեշտ 20%-ը կազմում է 269491, իսկ միայն վերականգնման համար

սերմերի պահանջը գնահատվել է 14452,1կգ, նույն թվում կաղնին 14293կգ, հաճարը 159,1կգ:

Անտառային բացատներում և բուսականությունից ազատ (պարապուտ) տարածքներում անտառվերականգնման միջոցառումներ նախատեսվում է հիմնականում արևելյան կաղնու սերմերի ցանքով, ինչպես նաև սոճի, հացի, թխկի, լորի և կեչի ծառատեսակների տնկիների հետ խառը անտառմշակույթների հիմնում, ինչպես նաև սոճու (գլխավոր տեսակ) և հացի, թխկի, կեչի ծառատեսակների տնկիների խառը անտառմշակույթների հիմնում:

Անթրոպոգեն նոսրուտներում հիմնականում նախատեսվում է կաղնու և մասամբ հաճարենու սերմերի ցանքով խառը անտառմշակույթների հիմնում:

Ցածր լրիվության 183,9 հեկտար ծառուտներում լրիվության բարձրացման նպատակով նախատեսվում են բնական վերականգնման օժանդակման միջոցառումներ՝ հանքայնացման և սերմերի ցանքով:

Միայն անտառունտեսության անտառպատման և վերականգնման նախատեսվող ծավալների տնկանյութի տարեկան պահանջարկը բավարարելու համար պահանջվում է ընդամենը 0,2 հեկտար մակերեսով տնկարան, իսկ առանձնացվել է 1,7հա մակերեսով (Սկզբարի անտառպետություն, 1,7հա, ԾՄԲ 780մ, հս-ալ 10) (աղյուսակ 51):

Աղյուսակ 51. Անհրաժեշտ տնկանյութի աճեցման հաշվարկ

Աճեցվող տեսակը	Տարեկան պահանջվող տնկանյութը, հատ	1 հա-ից բուսակաների ստացման նորման, հազ. հատ	Տարեկան ցանքսի մակերեսը, հա	Ցանքաշրջանառության դաշտերի թիվը	Տնկարանի ընդհանուր մակերեսը, հա	Արմերի ցանքսի նորման կգ/հա	Ցանքսի համար տարեկան անհրաժեշտ սերմերի քանակը, կգ
Սոճի	6477	800	0,008			60	0,48
Հացի	3000	400	0,008			230	1,84
Թխկի	3000	400	0,007			230	1,61
Կեչի	1638	400	0,004			50	0,2
Լորի	1638	400	0,004			170	0,68
Տանձենի, խնձորենի	6340	600	0,011			60	0,66
Ընկուզենի	364	250	0,002			4860	9,72
Ընդամենը	22457		0,044	4	0,176		15,19

Տնկարանի ցանքսի և անտառապատման ու անտառվերականգնման համար անհրաժեշտ սերմերի քանակությունը անհրաժեշտ է հավաքել դաշտային գույքագրման ժամանակ առանձնացված ընդհանուր 842,1հա մշտական անտառսերմնային տեղամասերից, նույն թվում հաճարին 655,5հա, կաղնին

154,8հա, սոճին 1,9հա, հացին՝ 23,0հա և հոնական ընկուզենին՝ 6,9հա, իսկ կեչին, թխսկին, տանձենին, խնձորենին՝ այդ տեսակների մասնակցությամբ խառը կազմով ծառուտներից (աղյուսակ 52):

Աղյուսակ 52. Տեղեկագիր անտառսերմնային մշտական տեղամասերի

Անտառպետություն սմբանային	Գյուղական տնտեսություն	Քաղաքացիություն	Հասվածիք N	Միաժամկետ կառուցանք	Կողմանական պահպանություն	Լանջի թիվը մարդու վերաբերյալ	ԾԱՐ	Բոնիտետը	Լրիվությունը	Տարրածությունը	Ամփակում
Ալեքորի	Կաղնի	7	7	4Կ2ԹԱ1Բ1Հ2Լ	Հս-Ամ	30	850	3	0,6	90	10,7
		10	4	5Կ3Բ2Հ2ց	Ալ	25	1110	4	0,6	100	5,0
		14	20	5Կ1Բ1Հ3Շ1Ժ	ՀՎ-Ամ	25	1090	4	0,6	100	3,6
	Ընդամենը										19,3
	Հաճարի	3	26	10Հ	Հս-Ամ	35	1050	1	0,6	100	9,6
		4	20	6Հ2Հց1Բ1Լ	Հս-Ամ	25	1150	2	0,6	130	8,5
		10	5	8Հ2Բ	Հս-Ալ	35	1080	2	0,6	140	6,0
		10	18	7Հ3Բ+Հց,Կ	Հս-Ալ	15	1370	3	0,6	140	12,5
		11	11	9Հ1Բ+Թիւ	Հս	10	1250	2	0,5	120	21,3
		11	25	9Հ1Բ	Հս	15	1520	3	0,5	130	14,3
		15	11	10Հ	Հս	20	1520	3	0,6	140	11,9
		15	12	10Հ	Հս-Ալ	25	1400	3	0,7	140	11,8
		15	22	6Հ2Կ1Բ1Թիւ	Հս-Ալ	20	1590	2	0,5	120	18,0
		18	41	7Հ2Բ1Լ	Հս-Ալ	30	1370	2	0,6	140	9,2
		20	6	9Հ1Բ	Հս-Ալ	25	1475	2	0,6	110	9,6
		22	3	7Հ2Բ1Թիւ+Կ	Ամ	25	1500	2	0,6	130	12,0
		22	9	6Հ2Կ2Բ	Հս-Ամ	20	1620	3	0,5	140	14,9
		22	12	8Հ2Բ	Հս-Ամ	35	1600	3	0,6	140	9,6
	Ընդամենը										169,2
	Հացի	3	3	4Հց3Թիւ2Բ1Հ+Լ	Հս-Ամ	30	860	3	0,5	90	12,7
	Ընդամենը										12,7
	Ընկուզենի	3	23	10Հր	Ամ	10	890	2	0,5	55	0,4
	հոնական	12	10	10Հր	Հս-Ալ	10	1160	2	0,7	70	2,3
	Ընդամենը										2,7
Անտառապետությունում											
Ազագի	Կաղնի	28	16	7Կ2Բ1ՀԺ+Թիւ	ՀՎ-Ամ	30	1600	4	0,7	90	16,1
		29	1	8Կ2Բ+Հ	ՀՎ-Ալ	20	1675	4	0,6	100	6,1
		29	2	5Կ3Հ2Բ	Հս-Ալ	30	1625	4	0,5	110	7,8
		29	3	6Կ3Բ1Հ+Թիւ	Ալ	30	1560	4	0,6	120	5,3
		29	5	4Կ3Հ3Բ	Ալ	30	1575	4	0,5	100	4,8
	Ընդամենը										40,1
	Հաճարի	1	8	8Հ2Բ	Հս-Ալ	20	1500	2	0,5	100	10,7
		2	9	9Հ1Թիւ	Հս-Ալ	20	1600	4	0,5	90	12,2
		3	15	8Հ2Թիւ	Հս	25	1660	3	0,5	110	5,4
		3	18	9Հ1Բ+Թիւ	Հս-Ալ	20	1750	3	0,7	120	15,1
		3	20	10Հ+Բ	Հս-Ամ	25	1640	2	0,5	110	3,3
		4	18	9Հ1Բ	Հս-Ալ	15	1500	2	0,6	110	5,9
	Ընդամենը										15,5

Անտառապետության աճվածումն	Գիլսավոր Ծառատեսակը	Քառուկուտան N	Հատվածի N	Ծառատի կազմը	Կորննադրություն	Լանջի թերությունը	ԾՄԲ	Բոնիտետը	Լրիվությունը	Տարիքը	Մակերեսը	
		20	17	9<1Բ	Հս-Ալ	20	1660	2	0,5	150	9,6	
		20	18	9<1Բ	Հս-Ալ	30	1630	3	0,6	140	9,7	
		28	12	5<3Բ2Կ	Հս-Ալ	30	1675	3	0,6	100	15,8	
		30	6	8<2Բ+Թիւ	Հս	30	1625	2	0,5	110	14,7	
		30	7	7<2Բ1Թիւ	Հս-Ալ	35	1600	3	0,6	130	13,4	
		30	19	8<2Բ	Հս-Ալ	30	1650	2	0,6	120	2,6	
		30	21	10<+Բ	Հս-Ալ	30	1725	3	0,6	100	9,2	
		31	5	7<2Բ1Կ+Թիւ	Հս-Ալ	30	1700	3	0,6	130	11,4	
		31	10	9<1Բ+Թիւ	Հս-Ամ	30	1700	3	0,6	130	12,1	
		31	13	6<2Կ2Բ	Հս-Ամ	30	1800	3	0,6	130	13,9	
		31	15	8<2Կ	Հս-Ալ	25	1850	3	0,5	150	6,8	
		32	13	10<+Բ	Հս-Ամ	30	1600	2	0,6	140	9,9	
		33	11	10<	Հս-Ամ	25	1580	3	0,6	120	5,3	
		33	12	10<	Հս-Ալ	30	1650	3	0,6	130	7,3	
		34	2	10<	Հս-Ամ	20	1430	3	0,5	120	3,0	
		34	4	10<	Հս-Ալ	30	1460	3	0,5	140	4,8	
		34	25	10<	Հս-Ամ	35	1580	3	0,5	130	3,7	
		34	29	8<2Բ	Հս-Ամ	25	1570	3	0,6	130	9,0	
		34	33	10<	Հս-Ալ	30	1670	3	0,5	140	6,2	
		37	11	8<2Բ	Հս-Ալ	25	1530	3	0,5	130	6,4	
		37	20	10<	Հս-Ամ	25	1620	3	0,5	130	9,8	
Ընդամենը											252,7	
Անտառապետությունում											292,8	
Գնտաշենի	Սոճի	22	53	10U	Հս-Ալ	10	1600	3	0,6	60	1,9	
	Ընդամենը										1,9	
	Կաղնի	2	28	6Կ1Հ1Թիւ2ՂՃ	ՀՎ	25	1340	4	0,6	120	17,4	
		6	13	5Կ2Թիւ2Հ1ՂՃ	ՀՎ-Ամ	25	1125	4	0,4	100	2,5	
		8	16	5Կ2Հ3ՂՃ+Թիւ	ՀՎ-Ամ	25	1070	5	0,6	100	11,8	
		11	23	7Կ1Բ1Թիւ1Հ	ՀՎ-Ալ	25	1420	4	0,7	100	3,4	
		11	27	5Կ2Հ2Բ1Թիւ	ՀՎ-Ամ	30	1420	4	0,7	130	14,7	
		16	7	6Կ2Թիւ2ՂՃ	ՀՎ	30	1700	4	0,6	90	6,1	
		19	2	5Կ3Հ2Բ	ՀՎ-Ալ	25	1760	4	0,6	140	2,2	
		19	4	5Կ3Հ2Բ+Թիւ	ՀՎ-Ամ	30	1800	4	0,5	120	5,1	
	Ընդամենը										65,1	
	Հաճարի	11	24	10Հ+ՀՃ	Հս-Ալ	30	1450	3	0,6	130	4,4	
		12	6	4Հ4Կ2Բ	Հս-Ալ	30	1260	3	0,5	140	20,7	
		12	14	10Հ+Բ	Հս	25	1470	3	0,6	150	15,4	
		15	23	10Հ+Բ	Հս-Ալ	30	1520	3	0,6	130	4,4	
		22	51	7Հ1Հ1Բ1Կ	Հս-Ալ	20	1550	3	0,6	120	3,3	
		23	16	9Հ1Բ	Հս-Ամ	20	1590	2	0,5	140	2,9	
		23	22	8Հ2Բ	Հս-Ալ	20	1700	4	0,5	120	4,3	
		23	30	7Հ2Բ1Կ	Հս	10	1590	2	0,5	120	10,8	
		23	31	8Հ2Բ	Հս-Ալ	20	1650	2	0,5	110	16,7	
		23	45	7Հ2Բ1Թիւ	Հս-Ամ	20	1670	3	0,5	120	11,0	
		24	24	10Հ	Հս-Ալ	25	1660	3	0,5	110	3,2	

Անտառապետության աճվածումն	Գիշակիր Ծառատեսակը	Քառուկուտան N	Հատվածի N	Ծառվածի կազմը	Կորոնարություն վետակություն	Լանջի թերությունը	ԾՄԲ	Բոնիտետը	Լրիվությունը	Տարիքը	Մակերեսը			
Վաղացած կազմակերպություն	Հացի	25	18	8<1Կ1Բ	Հս-Ալ	25	1520	3	0,5	120	10,0			
		26	4	8<1Թէս1Բ	Հս-Ալ	30	1500	2	0,6	150	7,3			
		26	7	9<1Թէս+Բ	Հս-Ամ	30	1550	2	0,6	140	9,9			
	Ընդամենը										124,3			
	Հացի	3	44	8<ց2Թէս	Հվ-Ալ	15	1000	3	0,5	70	4,3			
		4	11	5<ց2Կ2Բ1Թէս+Լ	Հվ-Ամ	25	1250	4	0,6	110	6,0			
	Ընդամենը										10,3			
	Ընկույզենի հունական	3	45	10Հր	Ալ	10	980	3	0,5	50	1,4			
		3	46	10Հր	Հվ-Ալ	15	1015	2	0,7	50	2,8			
	Ընդամենը										4,2			
Անտառապետությունում											205,8			
Կիրանցի կիրանցի	Կաղնի	3	17	4Կ4Հց2ՂՃ	Ամ	25	1060	5	0,6	100	4,6			
		15	27	10Կ+Բ,Հց	Հվ-Ալ	25	1480	4	0,6	110	9,9			
		15	31	8Կ1Բ1Հց	Հվ	35	1520	4	0,6	120	6,4			
		15	37	8Կ2Բ+Հց	Հվ	30	1600	4	0,5	120	9,4			
	Ընդամենը										30,3			
	Հաճարի	1	15	10Հ+Բ,Թէս	Հս-Ամ	20	1100	3	0,6	140	14,9			
		2	13	9Հ1Բ	Հս-Ալ	35	1150	2	0,5	110	5,6			
		3	20	8Հ1Բ1Լ	Հս	25	1070	3	0,6	120	9,9			
		4	15	4Հ3Բ2Հց1Թէս	Ալ	25	1040	3	0,5	110	4,2			
		5	25	7Հ1Բ1Կ1Լ	Հս-Ամ	40	1100	2	0,5	110	6,4			
		7	15	9Հ1Բ	Հս-Ամ	25	1400	2	0,6	140	27,3			
		12	24	9Հ1Բ+Թէս	Հս-Ալ	30	1575	2	0,5	130	13,9			
		19	12	8Հ1Բ1Թէս	Հս-Ալ	20	1600	2	0,5	140	27,1			
	Ընդամենը										109,3			
Անտառապետությունում											139,6			
Անտառապետությունում											842,1			

9.5 Նախատեսվող միջոցառումների արդյունքում անտառային տարածքների արդյունավետության բարձրացում

Ստուգիչ ժամանակաշրջանում անտառային հողերի արտադրողականության բարձրացման նպատակով անտառշինությամբ նախատեսվում են հետևյալ միջոցառումները:

- Անտառսերմնային բազաների հիմնում սելեկցիոն հիմքի վրա,
- Անտառային մշակույթների հիմնում,
- Ցածր լրիվության ծառուտների արտադրողականության բարձրացում,
- Բնական վերաճին օժանդակող համալիր միջոցառումներ,
- Խնամքի հատումների իրականացում,
- Անտառապահպանական և անտառաշտպանական աշխատանքների բարելավում,
- Ընտրովի սանիտարական հատումներ:

Սելեկցիոն հիմքի վրա անտառսերմնային բազաների հիմնումը նախատեսվում է բարձր ցանքսային հատկություններով և արժեքավոր ժառանգական հատկանիշներով օժտված սերմերի ստացման համար:

Բարձրարժեք և բարձր արտադրողական անտառային տեսակներով հիմնման միջոցով ընդլայնվում է անտառածածկ մակերեսը, վերականգնվում են հատված և քայլայված անտառները, ծառուտները ծևավորվում են ցանկալի ուղղությամբ, նպաստվում է կենսաբազմազանության հաստատմանը:

Խնամքի հատումները օժանդակում են ծառուտների նպատակային ծևավորմանը, մասնավորապես տեսակային կազմի բարելավմանը, որակական և տարածքային տեղաբաշխմանը, անտառի հողապաշտպան, ջրապաշտպան, սանիտարա-հիգիենիկ, էսթետիկական հատկությունների բարելավմանը և անտառների արդյունավետության բարձրացմանը:

Ընտրողական սանիտարական հատումները հնարավորություն են ընձեռում բարելավելու անտառի սանիտարական վիճակը, պահպանելու անտառածածկ մակերեսը ստուգիչ շրջանում, բարելավելու տեսակային կազմը և ստանալու ծառուտների լրացուցիչ աճ:

Համաձայն կառավարման պլանի, նախատեսվում է 2021-30թթ շրջանում միջոցառումներ իրականացնել հետևյալ ծավալներով (աղյուսակ 53):

Աղյուսակ 53. 2021-30թթ շրջանում նախատեսված միջոցառումներ

№	Միջոցառման անվանումը	Մակերես, հա
1	Անտառային մշակույթների հիմնում ոչ անտառածածկ տարածքներում	242,9
1.1	Բացատներում և պարապուտ տարածքներում	118,7
1.2	Հատված տարածքներում և անթրոպոգեն նոսրուտներում	124,2
2	Բնական վերաճին օժանդակող միջոցառումներ ցածր լրիվության ծառուտներում, հանքայնացում +սերմերի ցանք	183,9
3	Ցանկապատման միջոցով 30000 գծմ	8500
Ընդամենը		8926,8

2021-30թթ. ժամանակաշրջանի անտառային մշակույթների արտադրողականության որոշման համար մշակույթները պայմանականորեն հավասարեցված են ծառուտների I հասակային դասին, ընդ որում ասեղնատերևավոր ծառատեսակների միջին աճը հաշվարկված է II հասակային դասի ծառուտների միջին աճի 40%-ի չափով, իսկ տերևավոր ծառատեսակներինը՝ II հասակային աճի 60%-ի չափով:

Անտառի գույքագրման և գնահատման արդյունքներով I հասակային դասի 1հա-ի միջին աճը ասեղնատերևավոր ծառատեսակների համար $2,0\text{մ}^3$ է, իսկ տերևավոր տեսակների մոտ $1,30\text{մ}^3$ (աղյուսակ 54):

Այուսակ 54. 2021-30թթ. ժամանակաշրջանում հիմնման նախատեսած անտառմշակույթների աճի ցուցանիշները

№	Միջոցառման անվանումը	Մակերեսը, հա	1հա-ի լրացուցիչ միջին աճը, մ³	Սպասվելիք լրացուցիչ աճը նախագծվող տարածքում, մ³
1	2021-30թթ. հիմնման նախատեսած մշակույթներ	242,9		
1.1	Ասեղնատերևավոր	25,8	2,0	51,6
1.2	Տերևավոր	217,1	1,3	282,23
Ընդամենը				333,83

Բնական վերաճին օժանդակող միջոցառումների արդյունքում լրացուցիչ աճը կկազմի $8926,8 * 0,2 \text{մ}^3/\text{հա}$ (պայմանականորեն) = $1785,36 \text{մ}^3$:

Այսպիսով, նախատեսվող միջոցառումների արդյունքում սպասվելիք լրացուցիչ տարեկան աճը կկազմի $2119,19 \text{մ}^3$:

Կառավարման պլանում նախատեսվող համալիր միջոցառումների արդյունքում, անտառութեալթեան անտառային հողերում տեղի կունենա անտառածածկ տարածքի տեսակարար կշռի ավելացում և ծառուտի կազմի բարելավում:

Անտառածածկ մակերեսի ավելացումը նախատեսվում է անտառային բացատներում և անթրոպոգեն նոսրութերում անտառմշակույթների հիմնման, ինչպես նաև բնական վերաճին օժանդակող միջոցառումների հաշվին:

Ինչպես երևում է այուսակ 55-ից, 2021թ. համեմատությամբ անտառածածկ մակերեսը ստուգիչ ժամանակաշրջանի վերջում (2030թ.) կանխատեսվում է ավելացում $128,2 \text{հա}-\text{ով}$, իսկ 2035թ. ևս $190 \text{հա}-\text{ով}$, ընդ որում հիմնականում ոչ անտառածածկ տարածքներում հիմնադրվող անտառմշակույթների իրականացման հաշվին, իսկ բնական վերականգնմամբ 2030թ. 35հա , 2035թ. ևս 55հա հեկտարով՝ անթրոպոգեն նոսրութերում և մասամբ փոքր մակերեսով բացատներում, ինչպես նաև պարապուտ տարածքներում հաճարի և բոխու բնական վերականգնմամբ:

Հաշվարկը կատարվել է ընդունելով, որ անտառվերականգնման ծավալները իրականացվելու են 10 տարվա մոտավոր հավասար բաշխվածությամբ, որի դեպքում առաջին երեք տարիների հիմնված չմիակցված սաղարթով անտառմշակույթների մոտ $30\%-ը$ բավարար խնամքի և պահպանության պայմաններում կփոխադրվեն անտառածածկ մակերես, իսկ մնացած՝ հաջորդող 5 տարիներին:

Ոչ անտառածածկ մակերեսի նվազումը 2030թ. - $277,9 \text{հա}-\text{ով}$, իսկ 2035թ. ևս $20 \text{հա}-\text{ով}$ բացատրվում է պարապուտ տարածքներում անտառապատման, նոսրութերում վերականգնման միջոցառութերով, ինչպես նաև վերը նշված բնական վերականգնմամբ:

Նախատեսվող միջոցառումների արդյունքում էական փոփոխություն է ակնկալվում նաև ծառութերի տեսակային կազմում: Հիմնական անտառկազմող ծառատեսակների որակական կազմը զգալիորեն փոխվել է ի հաշիվ ոչ

անտառածածկ տարածքների և ցածր արտադրողականության ու լրիվության (0,3-0,4) ծառուտների անտառապատման և անտառվերականգնման միջոցառումների:

Կաղնու գերակշռությամբ ծառուտների մակերեսների ավելացումը 2021թ. համեմատությամբ 2030թ. 44,2հա, իսկ 2035թ. ևս 123,0 հեկտարով, բացատրվում է անտառային բացատներում, հատված տարածքներում և նոսրուտներում կաղնու սերմերով այլ տեսակների հետ խառը անտառմշակույթների հիմնման և բնական վերականգնման օժանդակման միջոցառումների (հարթակներում կաղնու սերմերի ցանք) իրականացմամբ:

Սոճուտների տարածքների ավելացումը 2030թ. 11 հեկտարով, իսկ 2035 թ. ևս 14,8 հեկտարով բացատրվում է սոճին որպես գլխավոր տեսակ լայնատերևավոր ծառատեսակների տնկինների հետ խառը անտառմշակույթների հիմնմամբ:

Հաճարենու գերակշռությամբ ծառուտներում 2021 թվականի համեմատությամբ 2030թ. կանխատեսվում է ավելացում 15,9հա, իսկ 2035թ. ևս 28 հեկտարով՝ բնական վերականգնման և անթրոպոգեն նոսրուտներում հաճարի սերմով իրականացվող բնական վերականգնման միջոցառումների հաշվին:

Անտառի կայուն կառավարման իրականացման դեպքում, ի հաշիվ բնական վերականգնված խառը կազմով բոխու գերակշռությամբ երիտասարդ տարիքային խմբի ծառուտներում իրականացվող մատղաշի խնամքի միջոցառումների, տեղի է ունենում ծառուտի կազմի բարելավում, ինչն էլ բնականաբար հանգեցնում է Կովկասյան բոխու գերակշռությամբ ծառուտների մակերեսի նվազեցմանը: Մյուս կողմից հատված տարածքների և անթրոպոգեն նոսրուտների, միջոցառումներ չնախատեսած՝ հատկապես բարձր թեքությունների տարածքներում կանխատեսվում է բնական վերականգնմամբ բոխու գերակշռությամբ ծառուտների մակերեսի ավելացում համապատասխանաբար 15,3 և 10,0 հեկտարով:

Հաջի, թիվի, կեչի և լորենու գերակշռությամբ ծառուտների մակերեսների ավելացումները հիմնականում բացատրվում է անտառային բացատներում գլխավոր տեսակներ՝ կաղնու և սոճու հետ որպես ուղեկցող տեսակներ նշված ծառատեսակների հիմնման և առանձին տարածքներում կազմավորվող երիտասարդ ծառուտների կազմերի հնարավոր փոփոխություններով:

Ոչ անտառածածկ տարածքներում, համապատասխան տնկինների տնկմամբ, կանխատեսվում է անտառային տանձենու և խնձորենու ծառուտների մակերեսների ավելացում 2030թ ընդհանուր 22հա, իսկ 2035թ. ևս 16,1 հեկտարով, հունական ընկույզների՝ 6,1 և 5,8 հեկտարով:

Այուսակ 55. Տեղեկագիր անտառտնտեսության հողատեսքերում նախատեսվող փոփոխությունների

№	Հողատեսքի անվանումը	Չափման միավորը,	01.01.2021թ.	01.01.2030թ.	Փոփոխությունը	01.01.2035թ.	Փոփոխությունը՝ 01.01.2021թ., համեմատությամբ
1	Անտառային հողեր, ընդամենը	հա	20971,3	20971,3		20971,3	
1.1.	Անտառձածկ, ընդամենը	հա	20198,7	20326,9	+128,2	20516,9	+318,2
1.1.1.	Բնական ծագման անտառներ	հա	20032,6	20067,6	+35	20087,6	+55
1.1.2.	Անտառմշակույթներ	հա	166,1	259,3	+93,2	429,3	+263,2
1.2.	Անտառային տնկարան	հա	1,7	1,7			
1.3.	Չմիակցված սաղարթով անտառմշակույթներ	հա	20,3	170,0	+149,7		
1.4.	Ոչ անտառածածկ, ընդամենը	հա	750,6	472,7	-277,9	452,7	-297,9
1.4.1.	Հատված և չվերականգնված տարածքներ, նորուտներ	հա	467,6	318,4	-149,2	303,4	-164,2
1.4.2.	Բացատ և պարապուտ	հա	283,0	154,3	-128,7	149,3	-133,7
2.	Ոչ անտառային հողեր, ընդամենը	հա	178,7	178,7			
3.	Անտառտնտեսության Ընդհանուր մակերեսը	հա	21150,0	21150			

Այուսակ 56. Անտառածածկ մակերեսի տեսակային կազմի փոփոխությունն ըստ գերակշռող ծառատեսակների

№	Գերակշռող ծառատեսակը	Չափման միավորը	2021թ. փաստացի	Կանխատեսվում է			
				2030թ.	Փոփոխությունը՝ 2021թ. նկատմամբ+	2035թ.	Փոփոխությունը՝ 2021թ. նկատմամբ
1	Սոճի	հա	32,2	43,2	+11,0	58,0	+25,8
2	Կաղնի	հա	4816,8	4861,0	+44,2	4984	+167,2
3	Հաճարի	հա	11512,1	11528,0	+15,9	11540,1	+28,0
4	Բոխի	հա	2684,9	2700,2	+15,3	2710,2	+25,3
5	Հացի	հա	310,3	316,0	+5,7	320,0	+9,7
6	Թելի	հա	73,5	77,2	+3,7	79,0	+5,5
7	Լորի	հա	3,8	6,0	+2,2	7,0	+3,2
8	Կենի	հա	5,5	5,5		5,5	
9	Գիհի	հա	71,3	71,3		71,3	
10	Ղաժի	հա	632,9	635,0	+2,1	636,4	+3,5
11	Հունական ընկույտնի	հա	49,9	56,0	+6,1	61,8	+11,9
12	Խնձորենի, տանձենի	հա	5,5	27,5	+22,0	43,6	+38,1
13	Ամբողջը		20198,7	20326,9	+128,2	20516,9	+318,2

Բաժին 10. Անտառի պահպանություն

Անտառպահպանության խնդիրներն ու պահաբաժինների առանձնացումը

Պահպանության հիմնական խնդիրն է նվազագույնի հասցնել անտառային և այլ էկոհամակարգերի ու պաշարների չհամակարգված օգտագործումը, նվազեցնել հրդեհների ռիսկերը, ինչպես նաև բնական վերականգնման օժանդակման միջոցառումներով վերականգնել դեգրադացված անտառային տարածքները: Պահպանության գործողություններում ներառվում են՝

- Դեգրադացված անտառային էկոհամակարգերի վերականգնում, ինչը անհրաժեշտ է վտանգված տեսակների վիճակի բարելավման, ինչպես նաև անտառային հատվածների միասնականության և ամբողջականության ապահովման (ֆրագմենտացիայի նվազեցման) համար՝ ներկայացված է թիվ 9 անտառվերականգնման միջոցառումներ բաժնում:

- Բարձր բնապահպանական արժեք ունեցող անտառների (ԲԲԱԱ) առանձնացում և համապատասխան կառավարում: ԲԲԱԱ-ների կառավարման գործողությունները պետք է ուղղված լինեն հայտնաբերված արժեքների պահպանմանը և վերականգնմանը:

- Ինքնակամ հատումների ծավալների կրճատման նպատակով համայիր ծրագրի մշակում և իրականացում:

- Համայնքների կողմից օգտագործվող արոտավայրերի և խոտհարքների կայուն կառավարման սխեմաների մշակում՝ բացառելով անտառվերականգնման ենթակա անտառներում անասունների մուտքը, ընդ որում պետք է գտնվեն այդ անտառներից դուրս, իսկ խոտհարքերում (որոնք շատ դեպքերում անտառային բացատներն են) կատարվող գործողությունները չպետք է բացասաբար բարձր թեությունների վրա գտնվող արոտավայրերի օգտագործումը չհանգեցնի էրոզիոն պրոցեսների ակտիվացմանը: Բնակավայրերին շատ մոտ գտնվող վերականգնման ենթակա տարածքների ցանկապատում՝ ընտանի կենդանիների մուտքն արգելելու նպատակով:

Անտառների պահպանության ուժեղացման, բնականոն վիճակի պահպանման, վիճակի բարելավման և կայուն կառավարման իրականացման նպատակով ամբողջ տարածքը բաժանվել է 23 պահաբաժինների (աղյուսակ 57, քարտեզ 21):

Ամենամեծ պահաբաժնի մակերեսը 1341հա է (Գետաշենի անտառպետություն, 4-րդ պահաբաժին), ամենափոքրինը՝ 412հա (Սկըարի անտառպետություն, 5-րդ պահաբաժին), պահաբաժինների միջին մակերեսը՝ 920հա: Պահաբաժինների չափը սահմանվել է հաշվի առնելով բնական պայմանները, բնակավայրերից հեռավորությունը և նորմալ հսկողության իրականացման հնարավորությունները: Հսկողության տեսանկյունից առավել վտանգավոր՝ բանուկ ճանապարհներին նախատեսվում է տեղադրել մշտական և շարժական ուղեփակոցներ:

Աղյուսակ 57. Սկզբանի անտառտնտեսության պահաբաժինները

№	Անտառվետության անվանումը	Պահաբաժնի համարը	Քառակուսու համարը	Մակերեսը, հա
1	Սկզբանի	1	3, 4, 9, 13, 14	854
		2	1, 2, 5, 6, 7, 8	1175
		3	12, 23, 24	503
		4	10, 11, 15, 17	773
		5	16, 19, 20	412
		6	18, 21, 22	715
		Ընդամենը	6	4432
2	Աչաջորի	1	1, 2, 3, 4, 5	716
		2	6, 7, 13, 14, 40	899
		3	8, 9, 10, 11, 12	819
		4	15, 16, 17, 18, 19, 41	1046
		5	21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 36	1205
		6	20, 33, 34, 35, 37, 38, 39	1313
		7	28, 29, 30, 31, 32	806
		Ընդամենը	7	6804
3	Գետաշենի	1	1, 9, 10	610
		2	6, 7, 8	684
		3	2, 3, 4, 5	910
		4	11, 12, 13, 14, 15, 16	1341
		5	17, 18, 19, 20, 21	1180
		6	22, 23, 24, 25, 26, 27	1114
		Ընդամենը	6	5839
	Կիրանցի	1	2, 3, 4, 7, 8	997
		2	12, 13, 17, 18, 19	1059
		3	1, 5, 6, 10, 11	971
		4	9, 14, 15, 16, 20	1048
	Ընդամենը	4		4075
4	Ամբողջը	23		21150

10.1. Ճանապարհային ցանց

Իջևանի տարածաշրջանի Սկզբանի Ենթաշրջանը, որտեղ տեղաբաշխված են Սկզբանի անտառտնտեսության անտառները, հանրապետության գլխավոր կոմունիկացիոն ուղիներին միացված է Սկզբար-Իջևան և Սկզբար-Բագրատաշեն ճանապարհներով:

Անտառտնտեսական ճանապարհները բնութագրող հիմնական տարրերն են.

- Օգտագործման գոտի - հողաշերտի այն հատվածը, որի վրա կառուցված է ճանապարհը: Հողային շերտի լայնությունը կախված է ճանապարհի կարգից.
1-ին կարգ - 6,5մ և ավելի
2-րդ կարգ - 4,5-6,4 մ
3-րդ կարգ - 4,4մ և պակաս:
• Անցումային գոտի, որտեղով կատարվում է երթևեկությունը.
1-ին կարգ - 5,5մ և ավելի լայնություն
2-րդ կարգ - 3,5-5,4մ լայնություն
3-րդ կարգ - անցումային մասի լայնությունը հաշվի չի առնվում:

- Զրատար առվակներ (կյուվետներ) - ջրհեռացման խողովակներ կառուցվում և տեղադրվում են ճանապարհի երկու կողմից և լայնությամբ՝ մակերեսային և գրունտային ջրերի հեռացման համար, որոնց բացակայությունը ճանապարհների փչացման հիմնական պատճառն է:
- Հողային պաստառ – կողային առուների միջև ընկած հողաշերտն է, որի վրա կառուցվում է ճանապարհի երթևեկելի մասը: Խճով, բետոնով, ասֆալտ-բետոնով կամ որևէ այլ ամուր շինությունով կառուցվածներն ամուր պատվածքով ճանապարհ են: Շատ հաճախ անտառմիջյան ճանապարհները լինում են բնահողային:

Անտառտնտեսությունում անտառային ճանապարհները ծառայում են ինչպես անտառտնտեսական, այնպես էլ հակարդեհային նպատակների համար և դժվար է դրանք տարանջատել:

Ճանապարհները հիմնականում փափուկ (բնահողային) գրունտով են, սեղոնային օգտագործման, թեև մի մասում պարբերաբար կատարվում է մասնակի վերանորոգում ամբողջ տարի օգտագործման նպատակով, սակայն ջրհեռացման կյուվետների, խողովակների և խճածածկի բացակայության հետևանքով ճանապարհների վիճակն անմիտար է:

Ճանապարհային ցանցի ընդհանուր երկարությունը 567կմ է, նույն թվում միջային օգտագործման, թեև մի մասում պարբերաբար կատարվում է մասնակի վերանորոգում ամբողջ տարի օգտագործման նպատակով, սակայն ջրհեռացման կյուվետների, խողովակների և խճածածկի բացակայության հետևանքով ճանապարհների վիճակն անմիտար է:

Աղյուսակ 58. Ճանապարհային ուղիների բնութագիրը

№	Ճանապարհների տեսակները	Ճանապարհների երկարությունը, կմ
1	Միջային նշանակության	37
2	Համայնքային նշանակության	399
2.1	Արհեստական ծածկույթով	30
2.2	Հողածածկով	369
3	Անտառտնտեսական և հակարդեհային նշանակության	131
4	Անտառտնտեսությունում	567

10.2. Պահպանություն անտառային հրդեհներից

Անտառային հրդեհները լինում են գետնատարած, երբ այրվում է թափուկը, խաշամը, մամույին և խոտային ծածկույթը, շատ հաճախ նաև ենթանտառը, մատղաշը, իսկ սովորաբար ծառերը քիչ են վնասվում:

Շատ վտանգավոր է սաղարթային հրդեհը, երբ խաշամի, թափուկի հետ միասին այրվում է ծառերի սաղարթը, որի դեպքում այն ընթանում է թոփչքածն:

Ենելով եղանակային պայմաններից տարբերակվում են.

- Արտակարգ հրդեհավտանգ - երբ դիտվում է երկարատև տաք, չոր եղանակ և օդի միջին ջերմաստիճանը 20° -ից բարձր է, իսկ հարաբերական խոնավությունը 40%-ից ցածր:
- Ուժեղ հրդեհավտանգ - այն վայրերը, որտեղ երկար ժամանակ դիտվում է չոր եղանակ, երբեմն թույլ տեղումներով, իսկ հարաբերական խոնավությունը 40-60% է:
- Թույլ հրդեհավտանգ - երբ հաճախակի անձրևներ են տեղում և անտառային թաղիքը խոնավ է:
- Ոչ հրդեհավտանգ, երբ երկարատև անձրևներ են և հարաբերական խոնավությունը 80%-ից բարձր:

Անտառների հրդեհավտանգությունը բնորոշվում է անտառի տիպով, ծառատեսակների կենսաբանական առանձնահատկություններով:

Անտառի գույքագրման ընթացքում յուրաքանչյուր քառակուսու համար որոշվել է հրդեհավտանգության դասը և տվյալները մշակել են համակարգչային ծրագրով, նույնիսկ ըստ հատվածների և քարտեզագրվել:

Անտառտնտեսության տարածքներում հրդեհավտանգության միջին դասը 2,93 է, Սևարի անտառապետությունում՝ 3,02, Աչաջրի անտառապետությունում՝ 2,81, Գետաշենի անտառապետությունում՝ 2,77 և Կիրանցի անտառապետությունում՝ 3,25:

Անտառտնտեսությունում 1-ին հրդեհավտանգության տարածքները կազմում են ամբողջ տարածքի 0,8%-ը (160հա), 2-րդ դասը՝ 6656 հա (31,5%), 4-րդ և 5-րդ դասերի տարածքները միասին 18,2% (3858 հա), իսկ բացարձակ գերակշռում է 3-րդ հրդեհավտանգության դասը՝ 49,5 % (10477հա) (այսուակ 59, քարտեզ 23):

Այլուսակ 59. Տեղեկագիր անտառային հողերի տեղաբաշխման ըստ հրդեհավտանգության դասերի

Անտառապետություն	Հրդեհավտանգության դասը					Ընդամենը	Միջին դասը
	1	2	3	4	5		
Սևար	25	1030	2445	677	255	4432	3,02
Աչաջր	69	2370	3440	660	266	6804	2,81
Գետաշեն	58	2388	2592	423	378	5839	2,77
Կիրանց	8	868	2000	478	721	4075	3,25
Ամբողջը	160	6656	10477	2238	1620	21150	2,93
% %	0,8	31,5	49,5	10,6	7,7	100,0	

Անտառտնտեսության կառավարման պլանի տասնամյա գործողությունների պլանում նախատեսվել են նախազգուշացնող ցուցատախտակների տեղադրում, հանգստի և ծխելու տեղերի առանձնացում, ջրավազանների կառուցում, կրակմարիչների ձեռք բերում, հակահրդեհային ճանապարհների վերանորոգում, հանդիպումներ հարակից համայնքներում՝ հակահրդեհային իրազեկության բարձրացման և հակահրդեհային միջոցառումների իրականացման թեմաներով և

այլն: Անհրաժեշտ է զարգացնել անտառային հրդեհներին արագ արձագանքման կարողությունները (այսուակ 60):

Այսուակ 60. Տեղեկագիր հակահրդեհային միջոցառումների

№	Միջոցառումներ	Չափի միավորը	Նախատեսվում է
1.	Նախազգուշական միջոցառումներ		
1.1.	Խորհրդակցություններ խոշորացված համայնքում և բնակավայրերում	հանդիպում	10
1.2.	Մշտական ցուցատախտակներ	հատ	10
1.3.	Հանգստի և ծխելու տեղերի առանձնացում	հատ	15
2.	Հակահրդեհային կառուցումներ		
2.1.	Հակահրդեհային ճեղքվածքների կառուցում	կմ	30
2.2.	Հանքայնացված շերտերի կառուցում	կմ	15
2.3.	Ջրավազանների կառուցում	հատ	4
2.4.	Հակահրդեհային նշանակության ճանապարհների վերանորոգում	կմ	30
3.	Հակահրդեհային սարքավորումների ծեղքերում		
3.1.	Ավտոմեքենա	հատ	2
3.2.	Մոտոցիկլետ	հատ	6
3.3.	Կրակմարիչներ	հատ	30
3.4.	Օժանդակ սարքավորումներ	լրակազմ	30
4.	Կրակմարող կամավոր խմբերի կազմավորում	խումբ	4

Բաժին 11 Անտառտնտեսության կառավարում

Անտառտնտեսության կառավարման նպատակն է ապահովել համապատասխան մարդկային ռեսուրսներ և ստեղծել տեխնիկական հզորություններ կառավարման համար, ինչպես նաև հայթայթել ֆինանսավորման նոր աղբյուրներ՝ անտառտնտեսության կանոնադրական նպատակների իրականացման համար լրացնելով ֆինանսավորում ստանալու նպատակով:

«Սկզբանի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի տնօրենի ենթակայությամբ առաջարկվում է ստեղծել մոնիթորինգի և գիտության միավոր (1 աշխատակից) և էկոզրուսաշրջության միավոր (1 աշխատակից): Նրանք պետք է անցնեն հատուկ մասնագիտական վերապատրաստում և իրականացնեն անտառտնտեսության համապատասխան գործառույթները:

Անտառտնտեսության տնօրենը և հիմնական գործառույթներն իրականացնող պատասխանատունները պետք է սերտորեն համագործակցեն Անտառային կոմիտեի և «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի համապատասխան բաժինների հետ և ստանան անհրաժեշտ աջակցությունը:

Անտառտնտեսության գործառույթների կազմակերպման և պատշաճ իրականացման համար անհրաժեշտ են համապատասխան մարդկային և տեխնիկական հզորություններ: Մասնավորապես անհրաժեշտ է անձնակազմի կարճաժամկետ և երկարաժամկետ վերապատրաստման ծրագրերի մշակում և իրականացում անտառների և կենսաբազմազանության պահպանության և

մոնիթորինգի, անտառի պաշտպանության, էկոզբոսաշրջության զարգացման, ֆինանսական միջոցների համալրման և այլ ուղղություններով:

11.1 Անտառի և կենսաբազմազանության պահպանություն

Անտառների և կենսաբազմազանության պահպանությունն ուղղված է լանդշաֆտային և կենսաբանական բազմազանության բնականոն զարգացման ապահովմանը, լեռնային անտառային էկոհամակարգերի և դրանց բնորոշ հազվագյուտ և արժեքավոր բույսերի ու կենդանիների պահպանությանն ու վերարտադրությանը:

11.2 Մոնիթորինգ և գիտական ուսումնասիրություններ

Անտառտնտեսության տարածքում մոնիթորինգը և գիտական ուսումնասիրությունները կիրականացվեն «Սկըարի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի տնօրենի ենթակայությամբ ստեղծված մոնիթորինգի և գիտության միավորը Անտառային կոմիտեի և «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի գլխամասի համապատասխան պատասխանատուների հետ համատեղ, և պետք է սերտորեն համագործակցեն գիտական և ուսումնական հաստատությունների («գիտությունների ազգային ակադեմիա, համալսարաններ) և ՀԿ-ների հետ: Մոնիթորինգի դաշտային աշխատանքների իրականացմանն անհրաժեշտ է ներգրավել կամավորների՝ ՀԿ-ներ, դպրոցներ, համալսարանների ուսանողներ և այլն:

Անտառտնտեսության անձնակազմը պետք է աջակցի գիտնականներին, հետազոտողներին, կամավորներին՝ մոնիթորինգի և գիտական ուսումնասիրությունների դաշտային աշխատանքների իրականացման ընթացքում:

11.2.1 Մոնիթորինգի ծրագիր

Կենսաբազմազանության մոնիթորինգի համակարգի ներդրման հիմնական նպատակն է կանխատեսել բնական և մարդածին ազդեցությունների հետևանքով առաջ եկած գործընթացների զարգացումը և կատարել կանխատեսումներ դրանց հետագա ընթացքի վերաբերյալ: Ստացված մոնիթորինգային տվյալները պետք է օգտագործվեն անտառտնտեսության տարածքում իրականացվող կառավարման գործողություններում համապատասխան փոփոխություններ և շտկումներ կատարելու համար՝ ուղղված էկոհամակարգերի, բնական միջավայրերի և տեսակների պահպանությանը և բնականոն զարգացմանը:

Կենսաբազմազանության մոնիթորինգի խնդիրներն են.

- Բացահայտել կենսաբանական բազմազանության տեսակային կազմի, տարածվածության, քանակական ցուցանիշների, բնակության վայրերի, կենդանիների միգրացիոն ուղիների առկա վիճակը և միտումները:
- Բացահայտել յուրաքանչյուր էկոհամակարգի և դրա բաղադրիչների վրա մարդածին գործոնների ազդեցությունը:

- Գնահատել և կանխատեսել էկոհամակարգերի բաղադրիչների՝ կենսաբազմազանության և բնական ռեսուրսների քանակական և որակական փոփոխությունների ընթացքը:

Անհրաժեշտ է մշակել մոնիթորինգի ծրագիր: Այն կներառի ինդիկատորային տեսակների ընտրություն՝ էկոհամակարգերի վիճակի միտումները բացահայտելու համար, մոնիթորինգային արձանագրությունների մշակում, դիտակետերի և փորձահրապարակների որոշում և այլն: Անհրաժեշտ է ներդնել և վարել մոնիթորինգի տվյալների բազա և համակարգչային ծրագիր:

Զբոսաշրջության մոնիթորինգը պետք է ներառի զբոսաշրջիկների այցելության արդյունքում բնապահպանական և սոցիալական ազդեցության գնահատում և ճիշտ կառավարում, ինչպես նաև մատուցվող ծառայության որակի գնահատում: Մասնավորապես, մոնիթորինգը պետք է անդրադառնա զբոսաշրջության ծրագրի շրջանակներում իրականացվող գործողություններին, որոնք հնարավոր վնաս կարող են հասցնել էկոհամակարգերի ամբողջականությանը: Անհրաժեշտ է ստեղծել զբոսաշրջության տեղեկատվական բազա GIS համակարգով:

Անհրաժեշտ է ստեղծել մոնիթորինգ իրականացնող անձնակազմ և տեխնիկական հզորություններ: Անհրաժեշտ է կազմակերպել գործնական դասընթացներ անտառտնտեսության համապատասխան մասնագետների և անտառապահների համար:

11.2.2 Գիտական ուսումնասիրություններ

Գիտական ուսումնասիրությունները նպատակառուղղված են իիմնական գործառույթների՝ կենսաբանական և լանդշաֆտային բազմազանության ու պատմամշակութային և բնության ժառանգության պահպանության արդյունավետ իրականացմանը:

Գիտահետազոտական աշխատանքների արդյունքում ստացված տեղեկատվությունը կիրառվում է բնապահպանական միջոցառումների պլանավորման, այդ թվում էկոհամակարգերի և դրանց բաղադրիչների պահպանության ու վերականգնման, և դրանց արդյունավետության գնահատման համար, պահպանվող համակարգերի և օբյեկտների վիճակի գնահատման և կանխատեսման, մոնիթորինգի իրականացման, էկոլոգիական հարցերի լուսաբանման, տուրիզմի և ռեկրեացիայի, ինչպես նաև իրականացվող տնտեսական գործունեության ազդեցության գնահատման համար:

Գիտական ուսումնասիրությունները իրականացվելու են կազմակերպության համապատասխան մասնագետների միջոցով: Նրանք պետք է համագործակցեն գիտնականների և հետազոտողների հետ՝ աջակցելով նրանց ու տրամադրելով տեխնիկական օգնություն դաշտային աշխատանքներում: Գիտական և հետազոտական աշխատանքները պետք է իրականացվեն անտառների կառավարման համար կարևոր ոլորտների բացահայտմամբ և

առաջնայնությունների սահմանմամբ՝ համագործակցելով համապատասխան մասնագետների հետ:

Ենելով վերոհիշյալից, 2021-2030թ-ի գիտական ուսումնասիրությունների ծրագրում առաջարկվում է ներառել.

- Հայաստանի բույսերի և կենդանիների Կարմիր գրքում ընդգրկված բուսական ու կենդանական աշխարհի ներկայացուցիչների դաշտային ուսումնասիրություններ (գոյքագրման իրականացում, թվաքանակի հաշվառման և պոպուլյացիաների գնահատման աշխատանքներ)՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով առավել վտանգված տեսակների հայտնաբերմանը,
- Կենսաբազմազանության տվյալների բազայի ստեղծում/վարում և պահպանման ու հարստացման նպատակով արժեքավոր և հազվագյուտ տեսակների հավաքածուների կազմում,
- հազվագյուտ և վտանգված տեսակներից կազմված Էկոհամակարգերի (ծառուտների) և դրանց ինքնավերականգնման ու ինքնակարգավորման հնարավորությունների բարձրացման ուսումնասիրություններ և դրանց վիճակի բարելավման լրացուցիչ միջոցառումների նախատեսում,
- Կլիմայի փոփոխության նկատմամբ անտառների խոցելիության և հարմարողականության բարձրացման ուսումնասիրություններ և կոնկրետ միջոցառումների նախատեսում,
- ինվազիվ և էքսպանսիվ բուսատեսակների ուսումնասիրություններ և բնական էկոհամակարգերի վրա դրանց ազդեցության նվազեցմանն ուղղված գործողությունների նախատեսում,
- անտառային էկոհամակարգերի կողմից տրամադրվող էկոհամակարգային ծառայությունների ուսումնասիրություններ, ներառյալ օգտակար բուսատեսակների պաշարների, ածխածնի կուտակման և այլ ուսումնասիրություններ:

Այլուսակ 61. Պահպանության և մոնիթորինգի իրականացման համար անհրաժեշտ միջոցներ

№	Սարքավորում, գոյք	Քանակը
1	Ամենազնաց մեքենա	1
2	Ձիեր և հավելյալ միջոցներ (2-ական յուրաքանչյուր անտառաբետության համար)	8
3	Մշտական ուղեփակոցներ	2
4	Շարժական ուղեփակոցներ	4
5	GPS սարքեր	5
7	Ֆոտո/Վիդեո նկարահանման սարք	1
8	Հեռադիտակ	10
9	Գիշերային հակման հեռադիտակ	4
10	Տեսահսկման համակարգեր՝ տեսախցիկներ	2
11	Ամառային համազգեստ	29
12	Ձմեռային համազգեստ	29
13	Անտառապահների սարքավորումների հավաքածու (բահ, դանակ, լապտեր, ուսապարկ, առաջին օգնության պարագաներ և այլն)	23
14	Գրասենյակային սարքավորումներ (համակարգիչ, տպիչ, սկաներ և այլն)	1

Բաժին 12. Տնտեսական և ֆինանսական գործունեություն

«Սկզբայի անտառունտեսություն» մասնաճյուղում 2005-2020 թվականներին պաշտոնական հաշվետվությամբ բնափայտային արտադրանքի ընդհանուր ծավալը կազմել է 69681,2խտ.մ³, գումարային արտահայտությամբ՝ 188479 հազ. դրամ, նոյն թվում հատումներից՝ վառելափայտը 6174,18խտ.մ³, 127512 հազ. դրամ, շինափայտը 6823,5մ³, 57437,7 հազ. դրամ:

2018-19թվականներին անտառունտեսական աշխատանքները դրամական արտահայտությամբ կազմել են համապատասխանաբար 2018թ.՝ 15585,9 հազ. դրամ և 2019թ.՝ 18184,6 հազ. դրամ:

Անտառային եկամուտը համապատասխանաբար՝ 2018թ. 59958,6հազար դրամ և 2019թ. 54905,9հազար դրամ:

Պետքութեաց ֆինանսավորում՝ 2018թ.՝ 60764 հազ. դրամ, 2019թ.-ին՝ 62893 հազ. դրամ:

Աղյուսակ 62. Տեղեկագիր 2018-19 թվականներին իրականացված հիմնական աշխատանքների և ծախսերի ծավալների

Գործունեության և ծախսերի անվանումը	Ծախսերը, հազար դրամ	
	2018թ.	2019 թ.
Անտառունտեսական գործունեություն		
Անտառունտեսական աշխատանքներ	15585,9	17184,6
Անտառմշակութային աշխատանքներ	2077,2	12074,8
Անտառպաշտպանական և անտառպահպանական աշխատանքներ	63302,0	65185,4
Ընդհանուր արտադրական ծախսեր	15585,9	16452,3
Անտառային եկամուտ, ընդամենը հազ. դրամ, որից	59958,6	54905,9
• Բնափայտի արտադրությունից	9995,9	2330,1
• Սղոցանյութի արտադրությունից	150,0	116,7
• Անտառի կողմնարդյունքից/վարձակալական/	144,6	-
Պետքութեաց ֆինանսավորում, հազ. դրամ	60764	62893

Աղյուսակ 63. Ամփոփագիր Սևքարի անտառտնտեսության բնափայտային արտադրանքների ծավալների (2005-2020թթ)

№	Արտադրանքի տեսականին	Տարեթիվը																	
		2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013	
		ծավալը մ³	արժեքը հազ.դր																
1	Վառելափայտ, նոյն թվում.	2041,0	3155,0	4375,7	4572,1	4389,8	4801,1	2385,7	9180,4	5930,3	8013,1	5335,5	5727,5	6022,9	6596,1	4935,5	7617,1	3974,1	10339,1
1.1	Կանգունից	2041,0	3155,0	3888,3	3560,3	4059	3492,0	1737,6	8454,9	4414,4	5585,1	3660,0	4328,8	3912,5	4839,1	4122,0	5910,5	3774,7	10098,0
1.2	Թափուկից			487,4	1011,8	330,8	1309,1	648,1	725,5	1515,9	2428,0	1675,5	1398,7	2110,4	1757,0	813,5	1706,6	199,4	241,1
2	Շինափայտ	260,0	3444,0	982,0	11552,9	940,8	10973,4	250,4	1118,5	787,0	8917,1	666,4	8960,2	399,5	5136,5	453,9	1423,3	451,6	1686,8
2.1	Հատումներից	260,0	3444,0	982,0	11552,9	940,8	10973,4	250,4	1118,5	787,0	8917,1	666,4	8960,2	399,5	5136,5	453,9	1423,3	451,6	1686,8
2.2	Թափուկից																		
3	Ընդամենը	2301,0	6599,0	5357,7	16125,0	5330,6	15774,5	2636,1	10928,9	6717,3	16930,2	6001,9	14687,7	6422,4	11732,6	5389,4	9040,4	4425,7	1205,9

№	Արտադրանքի Տեսականին	Տարեթիվը																	
		2014		2015		2016		2017		2018		2019		2020		Ամբողջը			
		ծավալը մ³	արժեքը հազ.դր	ծավալը մ³	արժեքը հազ.դր	ծավալը մ³	արժեքը հազ.դր	ծավալը մ³	արժեքը հազ.դր	ծավալը մ³	արժեքը հազ.դր	ծավալը մ³	արժեքը հազ.դր	ծավալը մ³	արժեքը հազ.դր	ծավալը մ³	արժեքը հազ.դր	ծավալը մ³	արժեքը հազ.դր
1	Վառելափայտ, նոյն թվում.	2863,1	5265,1	2210,0	5082,5	2408,3	5783,5	1807,0	5506,4	3390,5	14026,5	3942,8	15651,0	6765,8	16195,7	62778,0	12751,2		
1.1	Կանգունից	2863,1	5265,1	2210,0	5082,5	2408,3	5783,5	1487,3	5301,8	3390,5	14026,5	3908,2	15636,5	6733,0	16131,5	54609,9	116651,1		
1.2	Թափուկից							319,7	204,6			34,6	14,5	32,8	64,2	8168,1	10861,1		
2	Շինափայտ	297,5	3183,0	469,26	625,4	249,68	680,0	241,47	561,6	322,0	1559,4	77,71	801,3	53,95	313,4	6903,17	60936,8		
2.1	Հատումներից	277,5	3136,8	443,83	559,2	249,68	680,0	211,47	485,3	322,0	1559,4	73,48	737,1	53,95	313,4	6823,51	57437,7		
2.2	Թափուկից	20,0	46,2	25,43	66,2			30,0	73,6			4,23	64,2			79,66	252,9		
3	Ընդամենը	3160,6	8448,1	2679,26	5707,9	2657,98	6463,5	2048,47	6068,0	3712,5	15585,9	4020,51	16452,3	6819,75	16509,1	69681,2	188449,0		

Բաժին 13. Անտառտնտեսության նախորդ կառավարման ընդհանուր եզրակացություններ և առաջարկություններ

13.1 Եզրակացություն նախորդ անտառտնտեսվարման վերաբերյալ

• Անտառտնտեսության ընդհանուր մակերեսը 2005 թվականի համեմատությամբ 2021թ. ավելացել է 666,0 հեկտարով, ինչը բացատրվում է շրջակա բնակավայրերի կադաստրային և անտառտնտեսության ընթացիկ գույքագրմամբ անտառային հողատեսքերի ու սահմանների ճշտման և նախորդ անտառշինությունից դուրս մնացած առանձին հատվածների ընդգրկման հանգամանքով:

• 2006–2021 անտառածածկ մակերեսն ավելացել է 1961,2հեկտարով՝ ինչը բացատրվում է կետ 1–ում նշված, ինչպես նաև ոչ անտառածածկ տարածքների վերականգնման հիմնավորմամբ:

Նշված ժամանակաշրջանում ընդհանուր պաշարն ավելացել է ընդհամենը 77833խտմ³-ով: Փաստորեն կայուն անտառկառավարման տեսանկյունից, ընդհանուր պաշարը պետք է ավելանար մոտ. 330000խտ.մ³-ով (1 հեկտարի մաքուր միջին աճը 1,1մ³χանտառածածկ մակերես), նշված տարբերությունը բացատրվում է վերջին 15 տարիներին իրականացված պլանային հատումներով (բնափայտի պաշարը մոտ 64500խտմ³), պլանային հատատեղերի հաշվարկով իրացման չենթակա ջախի պաշարը՝ մոտ 11500խտմ³ և հիմնականում նշված ժամանակաշրջանում մեծ ծավալների քամատապալ և ձնակոտոր ծառերի պաշարով՝ իրացվել է 10200խտ.մ³, սակայն հիմնականում մանր տրամագծերի բնափայտը անվճար հատկացվել է բնակչությանը, ինչպես նաև ոչ քիչ քանակության, հիմնականում տեխնիկական հատկությունները կորցրած անտառանյութ, դեռևս մնում է անհասանելի վայրերում:

• Անտառտնտեսության 2005թ. կառավարման պլանի անտառի գույքագրման և գնահատման տվյալներով անտառի միջին տարիքը եղել է 115, իսկ 2021թ. 112: Անտառածածկ մակերեսի 1 հեկտարի միջին պաշարը նվազել է 15խտմ³-ով, 201խտմ³-ից դառնալով 186խտմ³: Միջին լրիվությունը նվազել է 0,01 միավորով, իսկ 1 հեկտարի միջին աճը՝ 0,09խտմ³-ով:

Ծառուտի միջին կազմը 2021թվականին՝ 5,3հաճարի, 2,4բոխի, 4,0կաղնի, 0,3թխկի, 0,3հացի, 0,2ղաժի, 0,1լորի:

2005թ. միջին կազմը՝ 4,8հաճարի, 2,3բոխի, 1,4կաղնի, 0,5ղաժի, 0,4թխկի, 0,4հացի, 0,1ընկուզենի, 0,1գիհի:

• Անտառմշակույթների ընդհանուր մակերեսը 2005թ. համեմատությամբ նվազել է 170,8 հեկտարով, ինչը բացատրվում է ինչպես առանձին տարածքներում երիտասարդ անտառմշակույթների սահմանված նորմատիվից ցածր պահպանվածությամբ, այնպես էլ վերջին տասնամյակներում ծառուտի սաղարթի տակ անտառմշակույթների՝ հիմնականում հաճարի սերմերով կամ բուսակներով

հիմնման և հետագայում անհիմն անտառածածկ մակերես փոխադրման հանգամանքներով:

•Անտառտնտեսությունում խիստ անհավասար է ըստ տարիքային խմբերի բաշխվածությունը: Այսպես, երիտասարդ տարիքային խմբի ծառուտները կազմում են անտառածածկի ընդամենը 2,9% և պաշարի 0,9%-ը, 2005թ. համապատասխանաբար կազմել են՝ 2,2% և 0,6%-ը: Միջին տարիքի ծառուտները, որոնք բացարձակ գերակշռում են, զբաղեցնում են մակերեսի 66,6% և պաշարի 65,6%-ը: 2005թ. համապատասխանաբար կազմել են՝ 49,4% և 46,2%-ը: Հասունացող և հասուն ու գերհասուն ծառուտները զբաղեցնում են 2021թ. համապատասխանաբար՝ մակերեսի 16,2% և 14,3%, ընդհանուր պաշարի 20,1% և 13,4%: Անտառտնտեսության 2005թ. գնահատման արդյունքներով համապատասխանաբար՝ մակերեսը 19,5% և 28,9% և պաշարը՝ 21,9% և 31,3%: Նշվածը բացատրվում է նախկին տասնամյակներում անտառագիտական տեսանկյունից ոչ ճիշտ անտառկառավարման՝ հատկապես հասուն և գերհասուն ծառուտներում համապատասխան ծավալներով միջոցառումներ չիրականացման հանգամանքով:

Հասուն և գերհասուն ծառուտների ընդհանուր մակերեսը նվազել է 2383,5 հեկտարով, իսկ ընդհանուր պաշարը 660505հատմ³-ով, ինչը բացատրվում է ինչպես հատումների, քամատապալների, այնպես էլ ըստ տարիքային խմբերի բաշխվածության, մակերեսների և պաշարային ցուցանիշների ճշտման հանգամանքով:

Ըստ գերակշռող ծառատեսակների հաճարի գերակշռությամբ ծառուտների մակերեսը 2005թ. համեմատությամբ 2021թ. ավելացել է 1422,9 հեկտարով, իսկ ընդհանուր պաշարը ընդամենը՝ 9869հատմ³-ով, ինչը բացատրվում է հիմնականում քամատապալված ծառերի ընդհանուր պաշարում հաճարի ծառատեսակի գերակշռությամբ և մակերեսների ու պաշարային ցուցանիշների ճշտման հանգամանքով:

Կաղնու գերակշռությամբ ծառուտների ընդհանուր մակերեսի ավելացումը հավանաբար բացատրվում է կաղնու գերակշռությամբ և բոխու մասնակցությամբ ծառուտներում իրականացված հատումների արդյունքում ծառուտի կազմի փոփոխությամբ, հատկապես ջեռուցման նպատակով նշված ծառուտներում գլխավորապես կովկասյան բոխի տեսակի ծառերի հատման, հատվածի սահմանների և ծառուտի կազմի ճշտման հանգամանքներով:

Կովկասյան և Արևելյան բոխիների գերակշռությամբ ծառուտների մակերեսների ավելացումները հիմնականում բացատրվում են հատված տարածքներում և նոսրուտներում նշված տեսակների բնական վերականգնման հանգամանքով:

Թիսկիի գերակշռությամբ ծառուտների ընդհանուր մակերեսը նվազել է 66,9հեկտարով, ընդհանուր պաշարը՝ 10322հատմ³-ով:

Գիհուտների մակերեսի նվազումը արդյունք է ծառուտի կազմի փոփոխության (բոլորի, դաժի և այլ տեսակների գերակշռությամբ ծառուտների կազմավորում) և սահմանների ճշտման:

Ծառուտի միջին կազմը 2021թվականին՝ 5,3հաճարի, 2,4բոլորի, 4,0կաղնի, 0,3թխի, 0,3հացի, 0,2դաժի, 0,1լորի: 2005թ. հետևյալն է՝ 4,8հաճարի, 2,3բոլորի, 1,4կաղնի, 0,5դաժի, 0,4թխի, 0,4հացի, 0,1ընկույզենի, 0,1գիհի:

• Գույքագրման և գնահատման արդյունքներով ճշտվել է նաև Հայաստանի բույսերի Կարմիր գրքում գրանցված հատապտղային կենու գբաղեցրած մակերեսները, համաձայն դրա հատապտղային կենու ծառերի առկայությամբ մակերեսները գբաղեցնում են ընդհանուր 36,8 հեկտար, ընդ որում կենու գերակշռությամբ ծառուտները գբաղեցնում են ընդհանուր 5,5հա մակերես, հաճարի գերակշռությամբ ծառուտի կազմում կենին մասնակցում է 1 և 2 միավոր՝ ընդհանուր 27,8 հեկտարում ևս 3,5 հեկտարում՝ առանձին ծառերի տեսքով:

• Քամատապալ տարածքների մեծ մասում հիմնականում բնական սերմնային վերականգնման պրոցես է ընթանում՝ մատղաշի կազմում գլխավորապես կովկասյան բոխու գերակշռությամբ: Հատված կամ նոսրուտների վերածված տարածքներում, բնական սերմնային վերականգնման և սերմնային վերաճին օժանդակման ճանապարհով, երիտասարդ տարիքային խմբի ծառուտների մակերեսը ավելացել է 181,7 հեկտարով:

Հասուն և գերհասուն ցածր լրիվության ծառուտներում բավարար չէ սերմնային մատղաշով վերականգնումը: Նշված ծառուտների մոտ 95%-ում թեև առկա է որոշակի քանակության մատղաշ, սակայն մատղաշով (բոլոր տեսակի) ապահովված է ընդհանուր մոտ 526,6հա (18,2 %), այն էլ բոխի տեսակի գերակշռությամբ:

• Դաշտային ուսումնասիրությունների ընթացքում զանգվածային ինքնակամ հատումներ չեն հայտնաբերվել: Անտառունտեսությունում սահմանված կարգով իրականացվում են անտարի գարնանային և աշնանային ստուգումները, անտառային խախտումների հաշվառման և ներկայացման ընթացակարգը:

• Նախորդ կառավարման շրջանում հատատեղային ծավալում բացարձակ գերակշռել են սանիտարական հատումները: Համաձայն հաշվետվության դրանք կազմում են հատված անտառանյութի ընդհանուր պաշարի 71%-ը, այն դեպքում, եթե անտառունտեսությունում անտառաթուղթիական ուսումնասիրություններ չեն իրականացվել, ուղղակի իրականացվել են անտառունտեսությունում ստեղծված մասնագիտական հանձնաժողովի կողմից՝ ուսումնասիրության համապատասխան ակտերի հիման վրա:

Խնամքի հատումների ծավալում բացակայում են լուսավորման և մաքրման հատումները (մատղաշի խնամք):

• Առանձին հատատեղերում արձանագրվել են խախտումներ հատումների իրականացման, հատատեղերի շահագործման գործողություններում, մանավորապես հատված կոճղերի բարձրությանը չհամապատասխանող, հատման

և անտառից դուրս բերման ընթացքում մատղաշի ոչնչացման և տարածքի ոչ բավարար մաքրման դեպքեր:

•Նշված ժամանակաշրջանում անտառին էական վնաս պատճառող հրդեհի դեպքեր չեն արձանագրվել:

•Թեև տարածաշրջանի անտառները շատ հարուստ են անտառային պտղատու և հատապտղային տեսակներով, սակայն խիստ անբավարար է անտառի կողմնարդյունքի օգտագործման մակարդակը՝ հատկապես անտառային պտուղ-հատապտուղների հավաքը: Որոշակի եկամուտներ ստացվել է միայն խոտհարքների և արոտների վարձակալությունից:

13.2 Առաջարկություններ

•Համայնքամերձ քայլքայված անտառների, ինչպես նաև քամատապալ անտառային էկոհամակարգի վերականգնման նպատակով նախատեսված տարածքներում անտառվերականգնման համալիր միջոցառումների իրականացում:

•Երիտասարդ տարիքային խմբի ծառուտներում իրականացնել խնամքի հատումներ՝ հեռացնելով ոչ ցանկալի տեսակները՝ նպատավոր պայմաններ ստեղծելով հիմնական անտառկազմող արժեքավոր ծառատեսակների համար:

•Կայուն անտառկառավարման իրականացման նպատակով, տարիքային 4 խմբերի խախտված հավասարակշռությունը վերականգնելու համար, անհրաժեշտ է հասուն և գերհասուն անտառներում իրականացնել համապատասխան անտառտեսական միջոցառումներ, սերնդափոխության ապահովման՝ երիտասարդ ծառուտների առաջացման նպատակով:

•Նախատեսել անտառպաթոլոգիական ուսումնասիրություններ, որի արդյունքներով անտառի սանիտարական վիճակի բարելավման նպատակով նախատեսել սանիտարական հատումներ:

•Առանձնակի ուշադրություն դարձնել հակահրդեհային միջոցառումների իրականացմանը, հատկապես հատատեղերի շահագործումից հետո տարածքների մաքրման, ինչպես նաև նախազգուշական, հրդեհաշխման համապատասխան գործիք-սարքավորումների ձեռք բերմանը և առավել հրդեհավտանգ տարածքներում ջրի ամբարտակների կառաուցմանը:

Անտառմշակույթների հիմնում իրականացնել.

•I-IV բոնիտետների 1 հա մակերեսից ավելի բացատներում, 1հա-ից պակասը վերագրել լանդշաֆտային փոքր բացատներին,

•Բնական վերաճին օժանդակող միջոցառումները՝ անթրոպոգեն ծագման բավարար չվերականգնած ծառուտներում,

•Անտառվերականգնման միջոցառումներ նախատեսվող, հատկապես համայնքամերձ տարածքները մեկուսացնել՝ անասունների արածացումը բացառելու նպատակով: Ցանկապատումը կատարել մետաղյա փշալարով, ինչպես նաև, տեխնիկական հատկությունները կորցրած բնափայտով և ջախով,

•Առանձնակի ուշադրություն դարձնել կառավարման պլանով նախատեսված խնամքի հատումների իրականացմանը՝ համապատասխան «Խնամքի և սանիտարական հատումների իրականացման կարգը սահմանելու մասին» << կառավարության 22.06.2006թ. N 897-Ն որոշման,

•Քամատապալ, սերմնային, հիմնականում 5-6 տարեկան մատղաշով ապահովված, սակայն դեռևս անտառածածկ չփոխադրված հատվածներում կառավարման պլանի կիրառման ժամանակաշրջանի երկրորդ 5 տարիներին իրականացնել լուսավորման և մաքրման հատումներ(մատղաշի խնամք՝ հեռացնելով ոչ ցանկալի տեսակները՝ նպաստավոր պայմաններ ստեղծելով հիմնական անտառկազմող արժեքավոր ծառատեսակների համար,

•Բարելավել կառավարման պլանով նախատեսած հատատեղերի շահագործման մակարդակը՝ խստելով գործող կարգերին (<< գյուղատնտեսության նախարարի 2013թ. 06.05.2013թ. իրաման N 80-Ն «Պետական և համայնքային անտառներում բնափայտի մթերման կարգը հաստատելու մասին»),

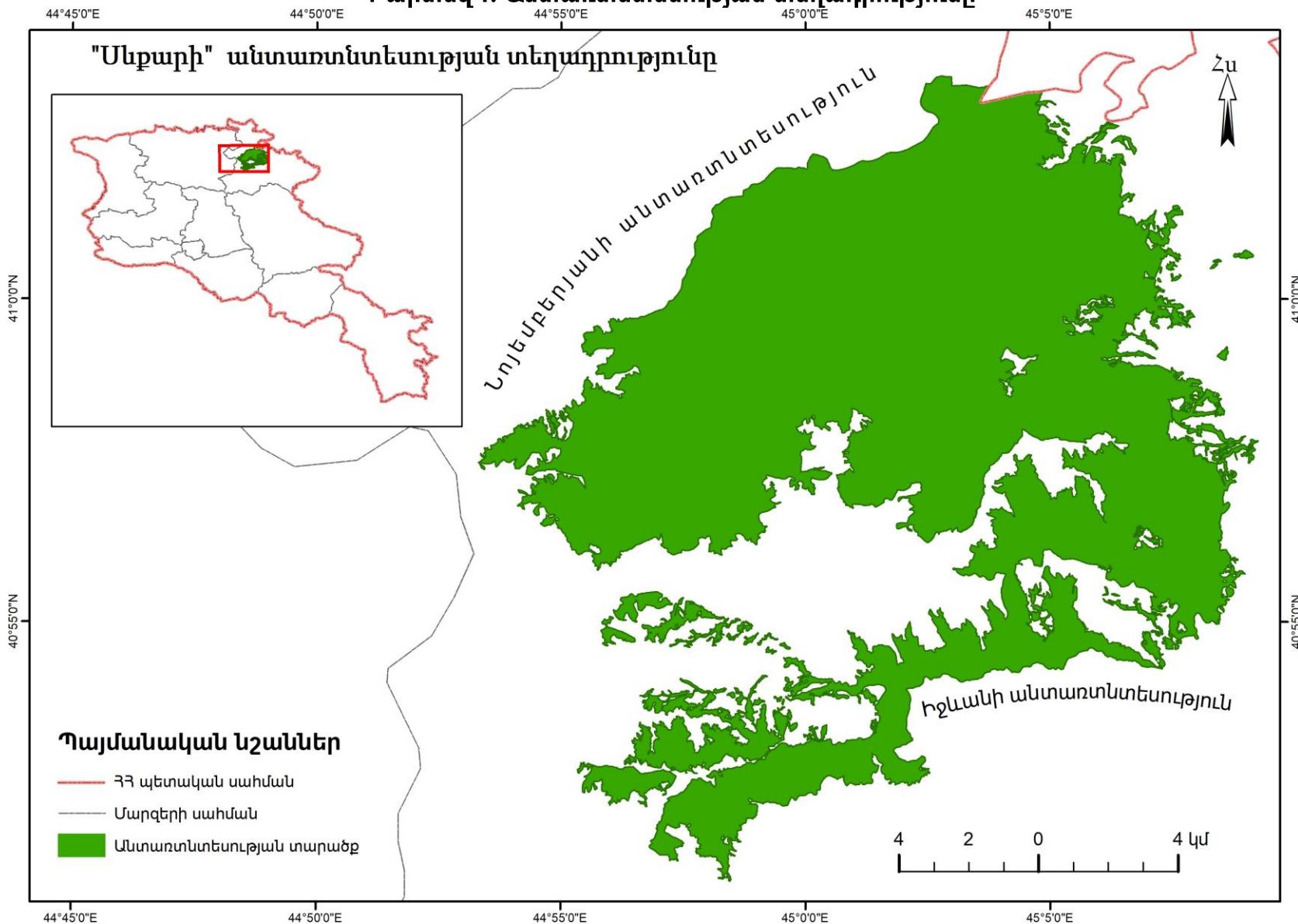
•Համապատասխան միջոցառումներ իրականացնել հատապտղային կենու տարածման, 36,8հա ընդհանուր մակերեսով տարածքների պահպանության և վերականգնման նպատակով,

•Անտառունտեսության տարածքում, համաձայն «Հայաստանի բարձր բնապահպանական արժեք ունեցող անտառների ընտրության և առանձնացման գործնական ուղղուցիք» (2016թ), սահմանազատված անտառներում իրականացնել համապատասխան միջոցառումներ,

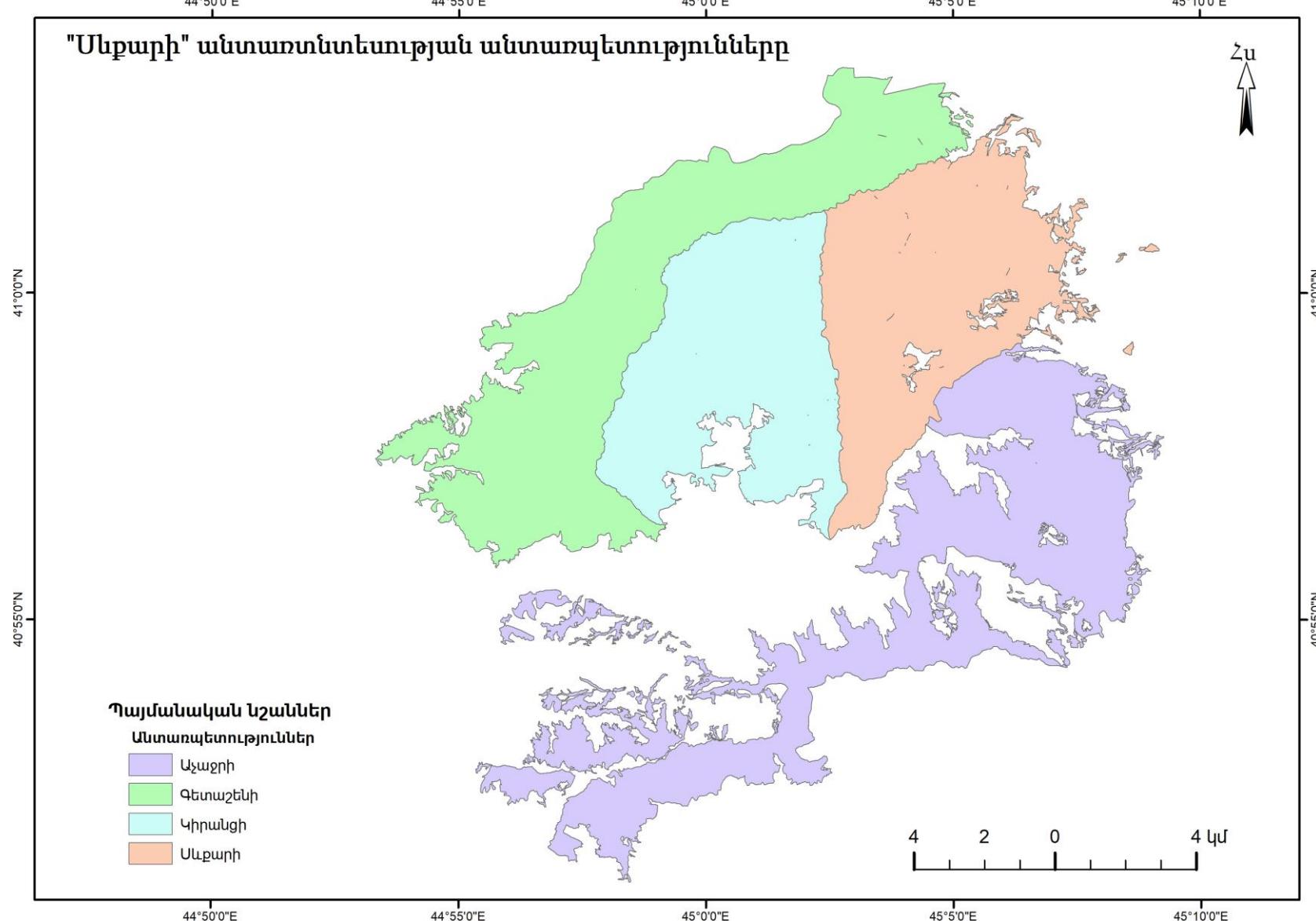
•Առանձնակի ուշադրություն դարձնել անտառունտեսության տարածքում << կառավարության կողմից հաստատված բնության հուշարձանների, Հայաստանի բույսերի և կենդանիների Կարմիր գրքերում գրանցված տեսակների պահպանությանը, իսկ Կարմիր գրքային ջոնջոլենու տարածքում իրականացնել խնամքի և սերմնային վերականգնմամբ տարածքի ընդարձակման միջոցառումներ,

Անտառային տարածքների գույքագրման և գնահատման արդյունքներով համայնքների կադաստրային քարտեզագրման հետ բացահայտված անհամապատասխանությունները և համապատասխան համայնքների հետ ճշտված ու համաձայնեցված քարտեզները սահմանված ընթացակարգով ներկայացնել համապատասխան գերատեսչություններ՝ ամրագրելու նպատակով:

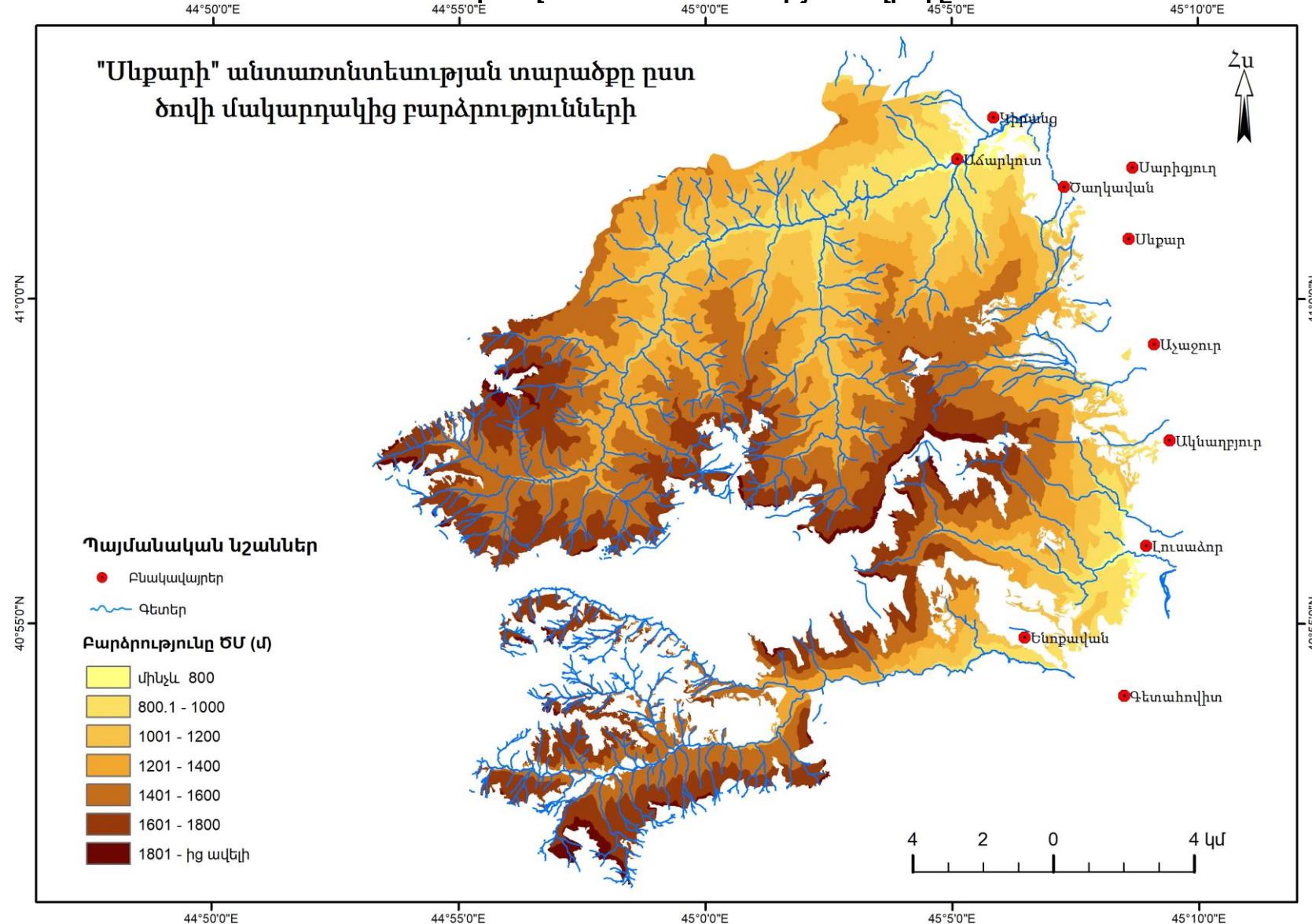
Քարտեզ 1. Անտառատնտեսության տեղադրությունը

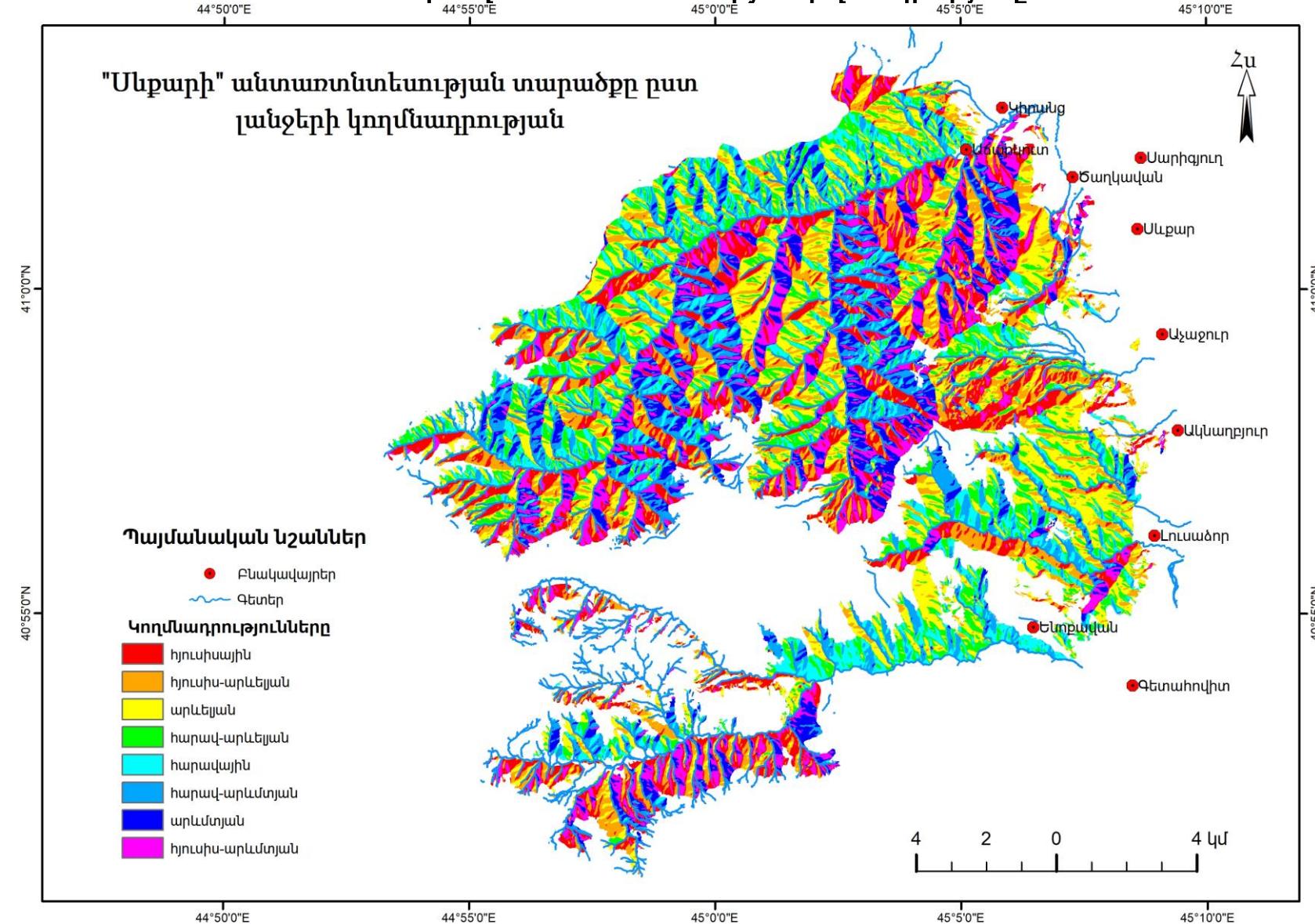
Քարտեզ 2. Անտառատնտեսության անտառպետությունները

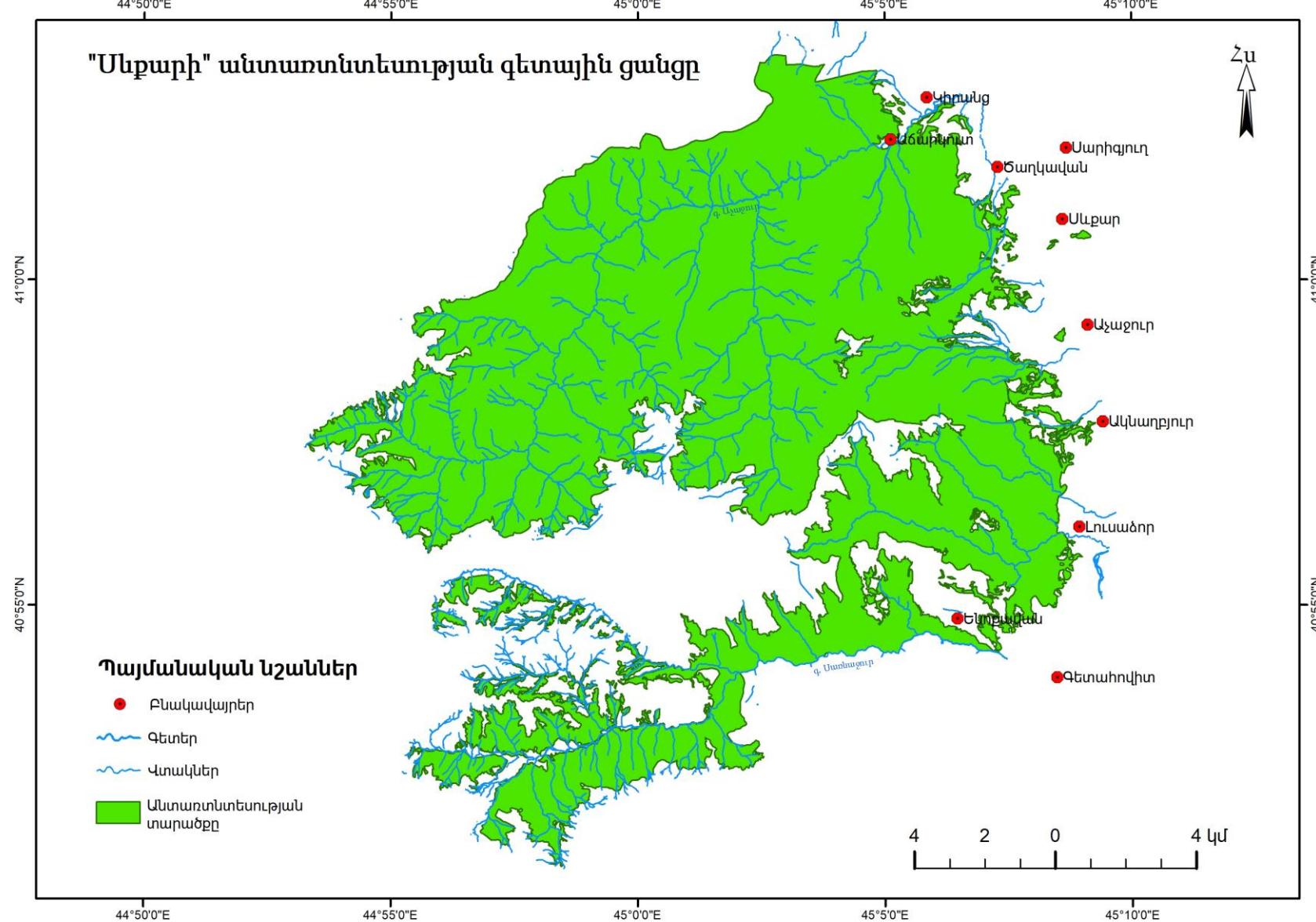
Քարտեզ 3. Անտառանտեսության ռելիեֆը

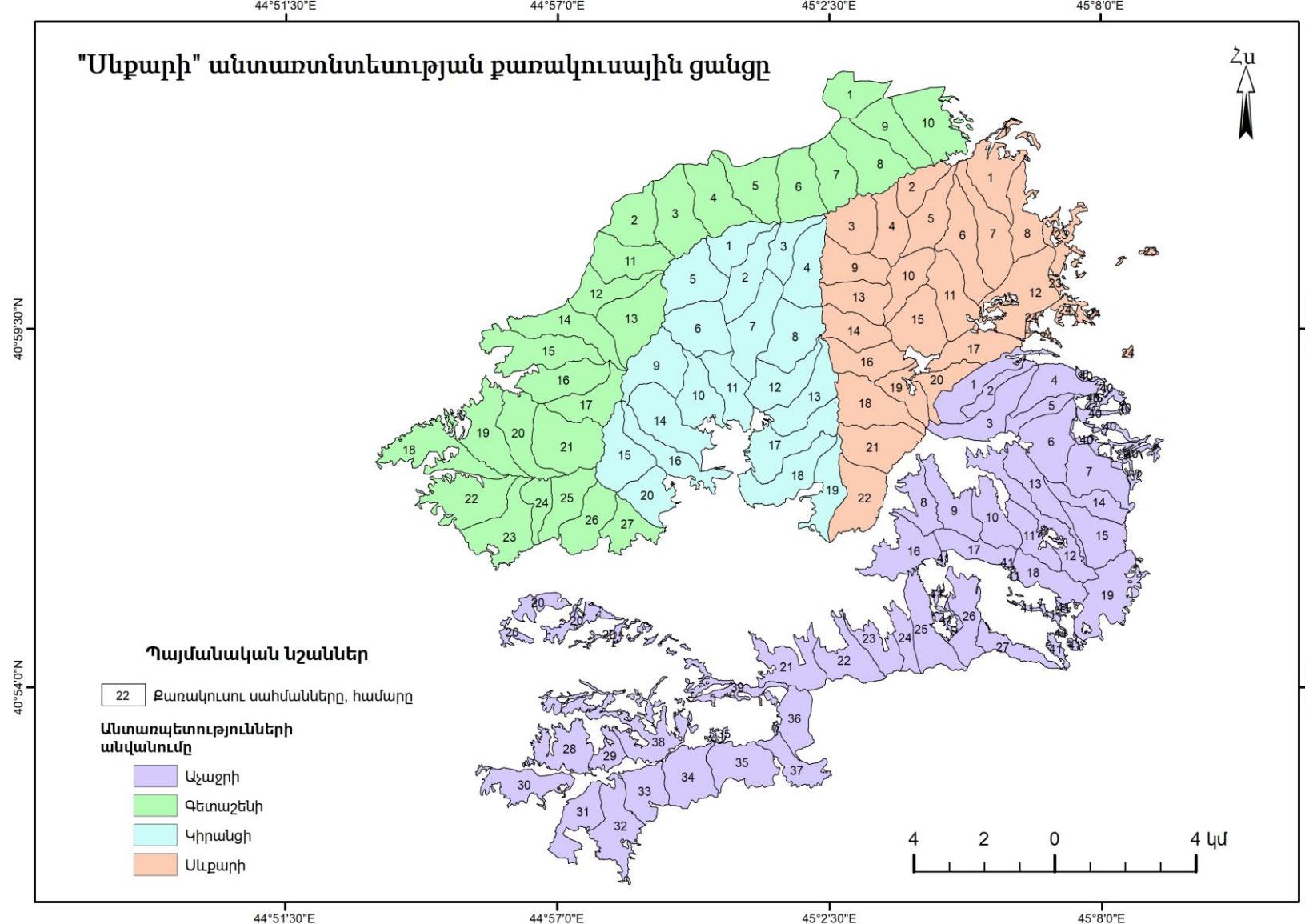
Քարտեզ 4. Անտառատնտեսության կողմնադրությունը

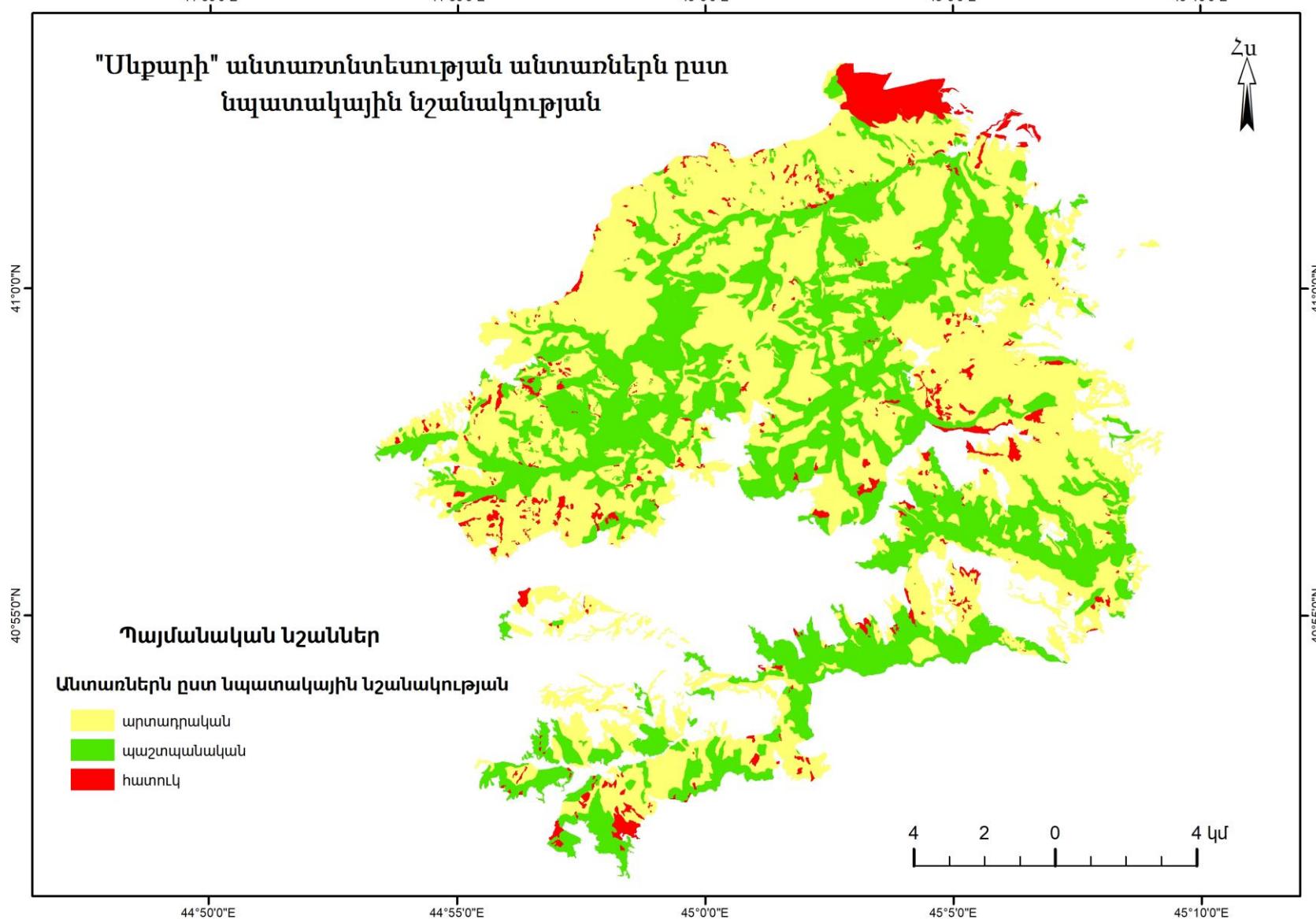
Քարտեզ 5. Անտառատնտեսության գետային ցանցը

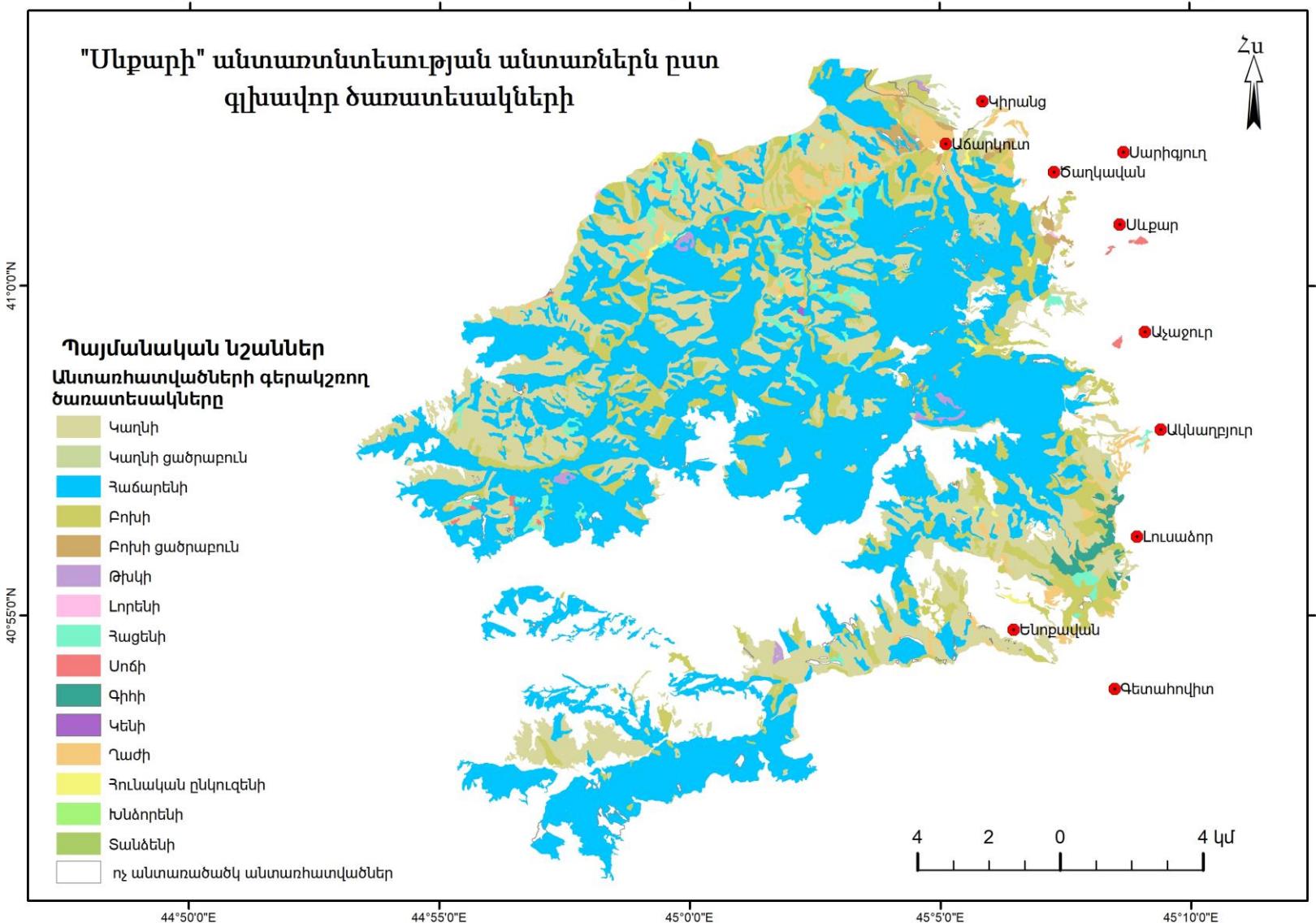
Քարտեզ 6. Անտառտնտեսության քառակուսային ցանցը

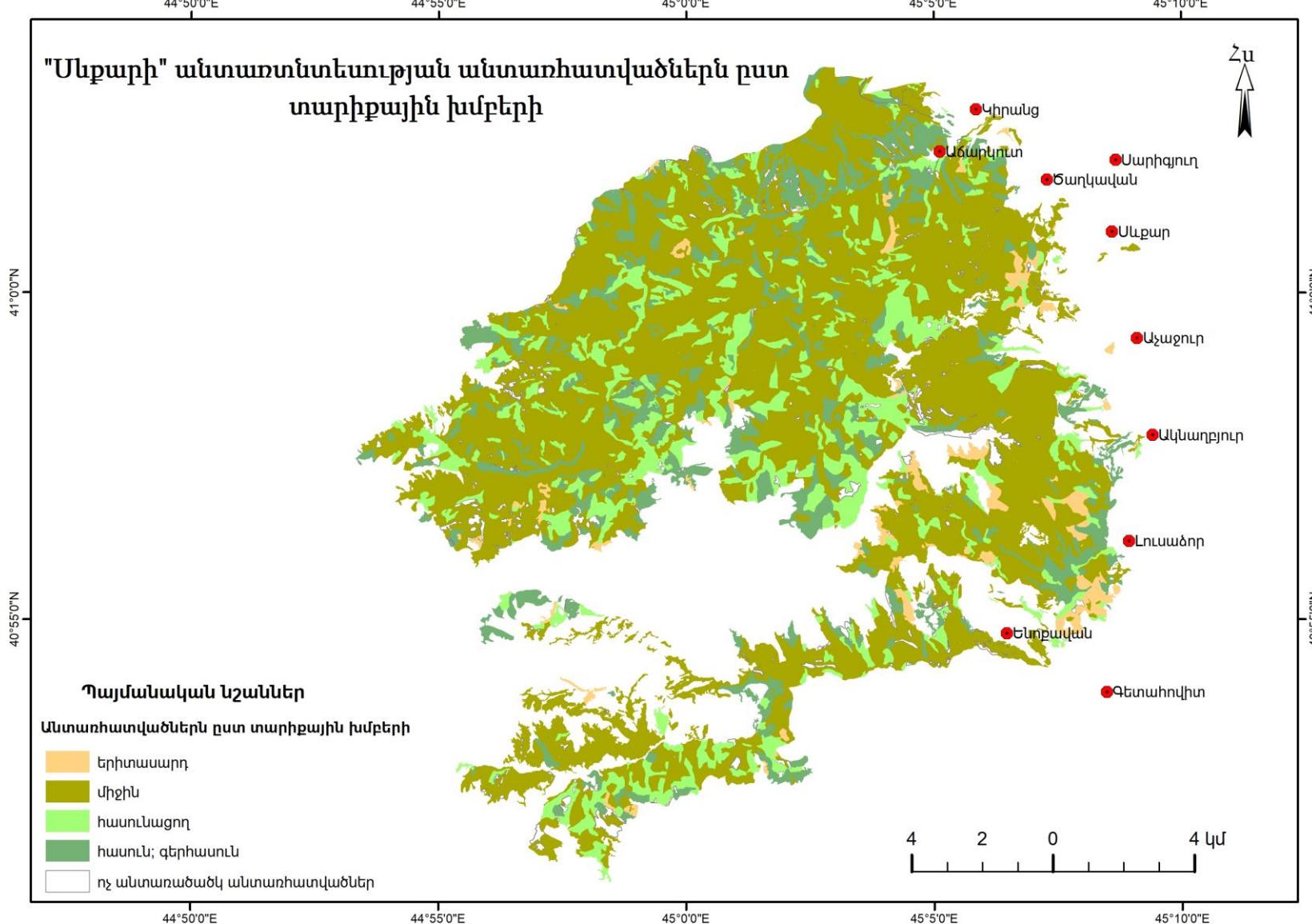
Քարտեզ 7. Անտառատնտեսության տարածքն ըստ պաշտպանական կատեգորիաների

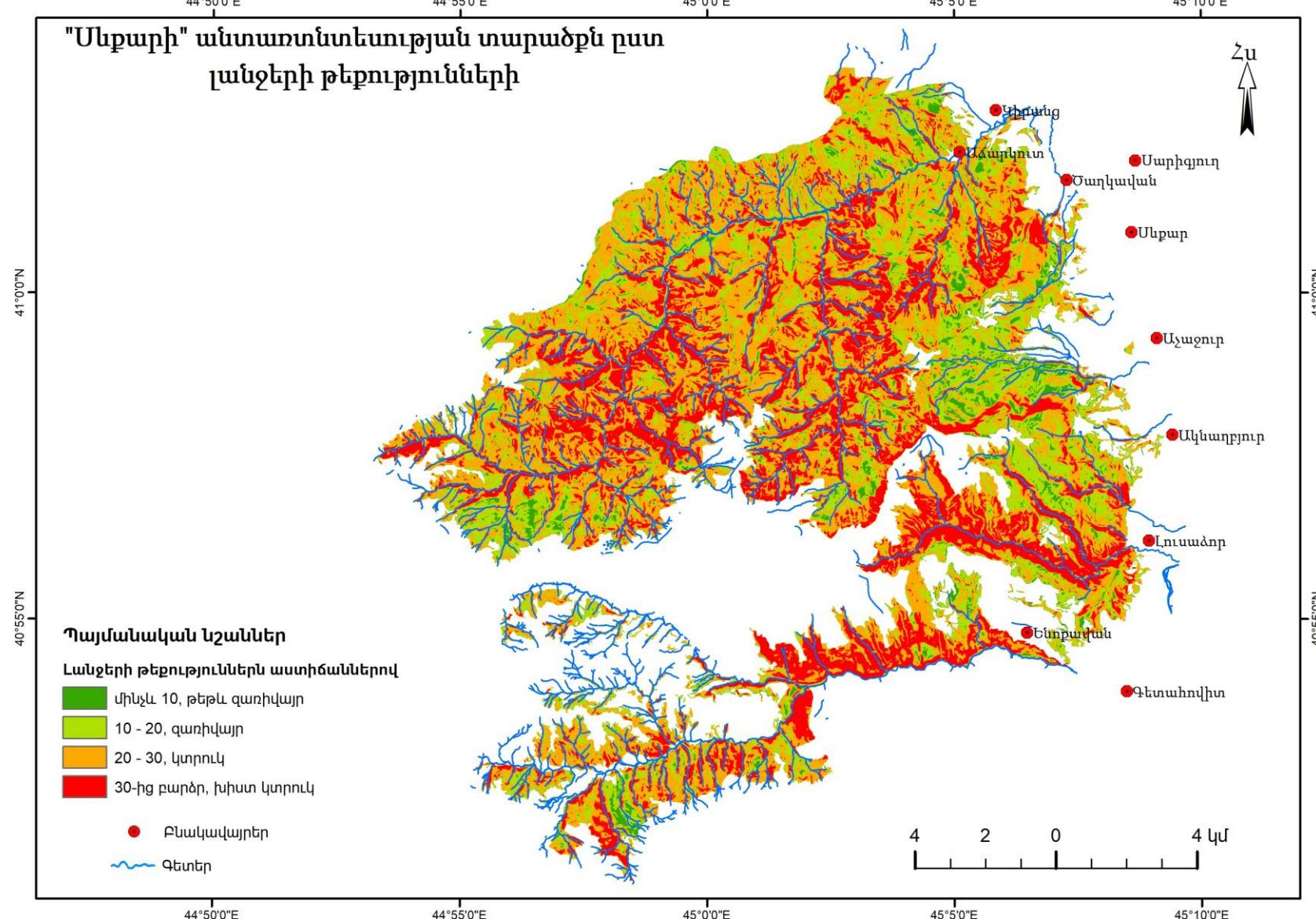
Քարտեզ 8. Անտառունտեսության տարածքն ըստ գլխավոր ծառատեսակների

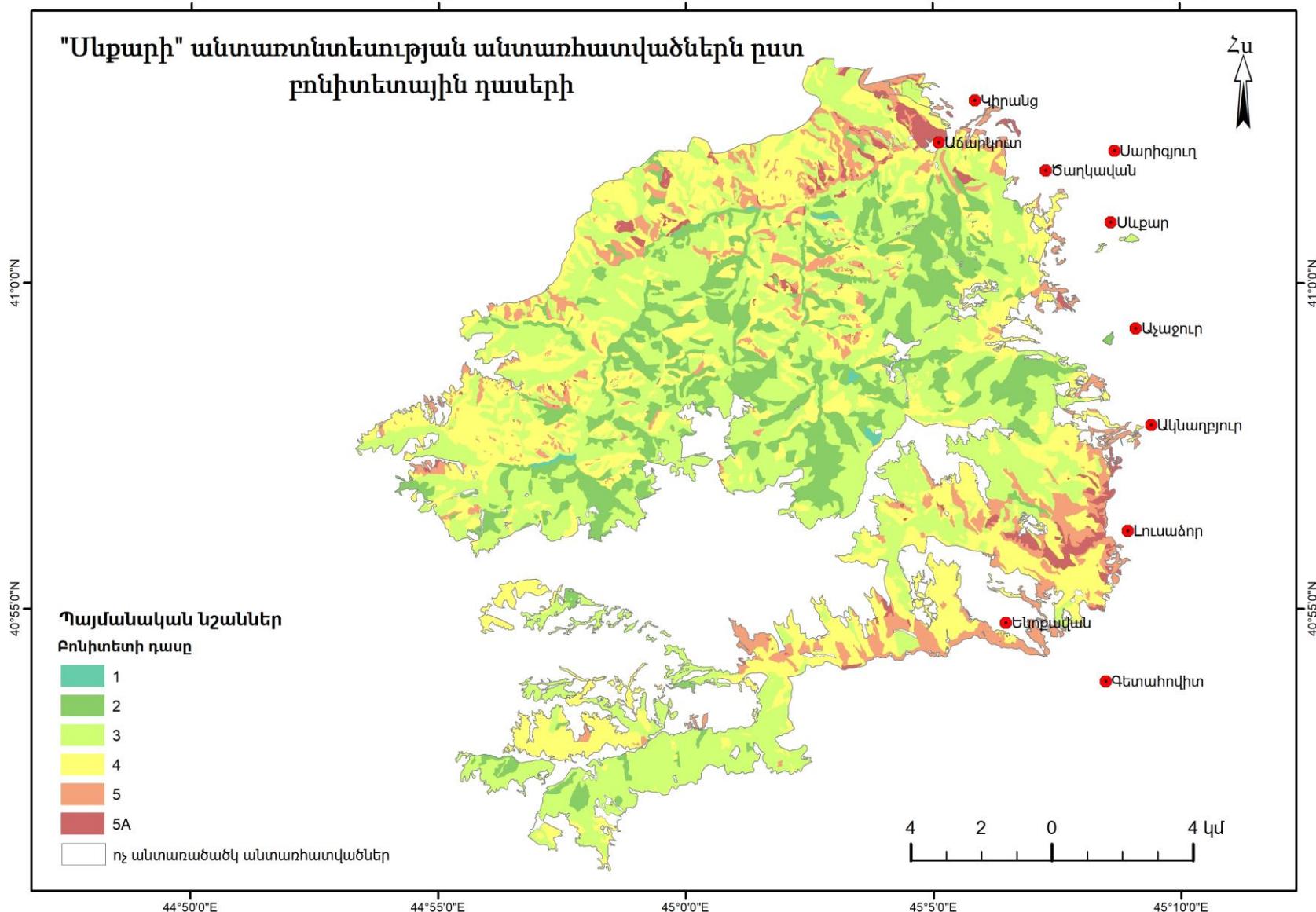
Քարտեզ 9. Անտառատնտեսության տարածքն ըստ տարիքային խմբերի

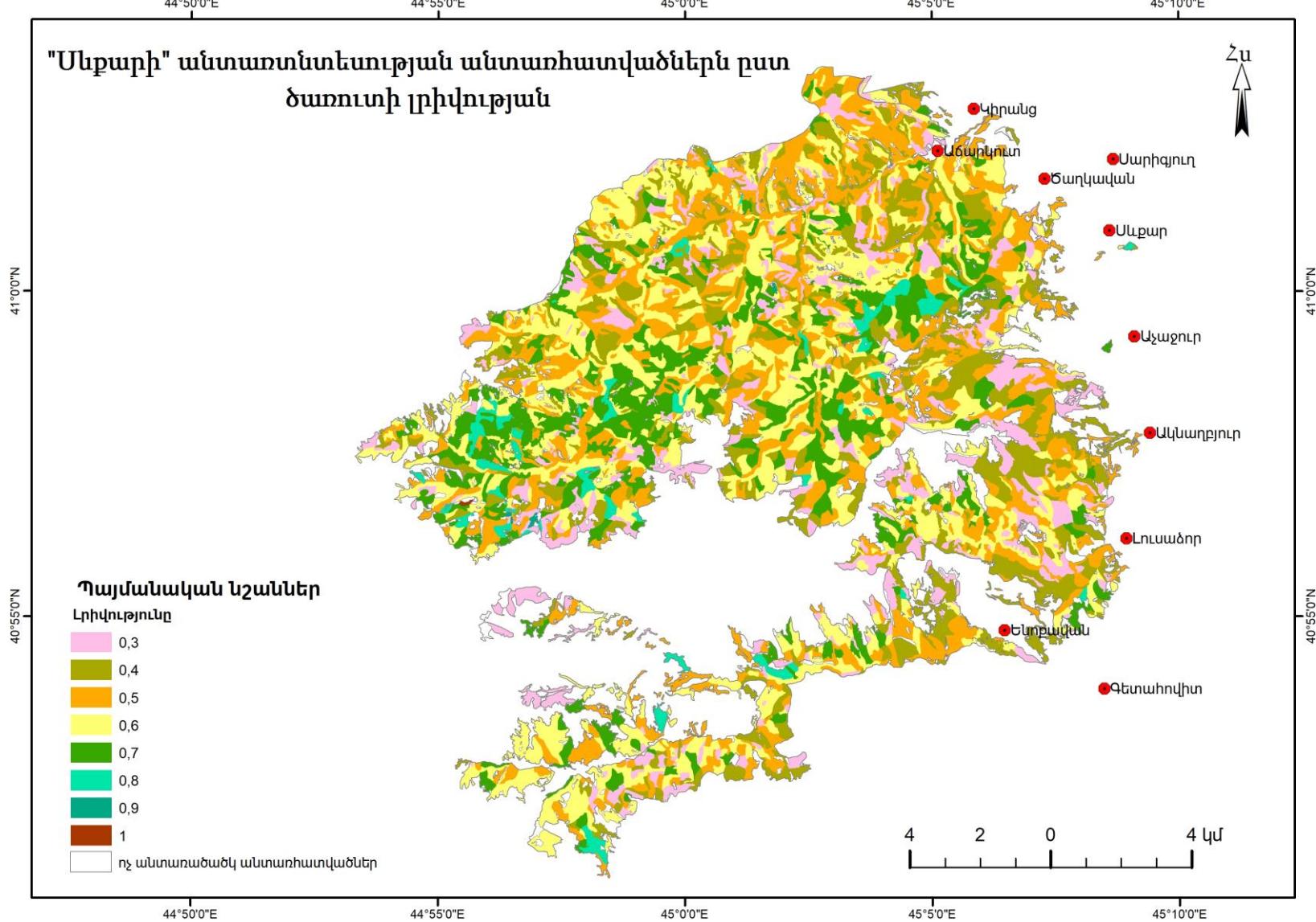
Քարտեզ 10. Անտառատնտեսության տարածքն ըստ լանջերի թեքության

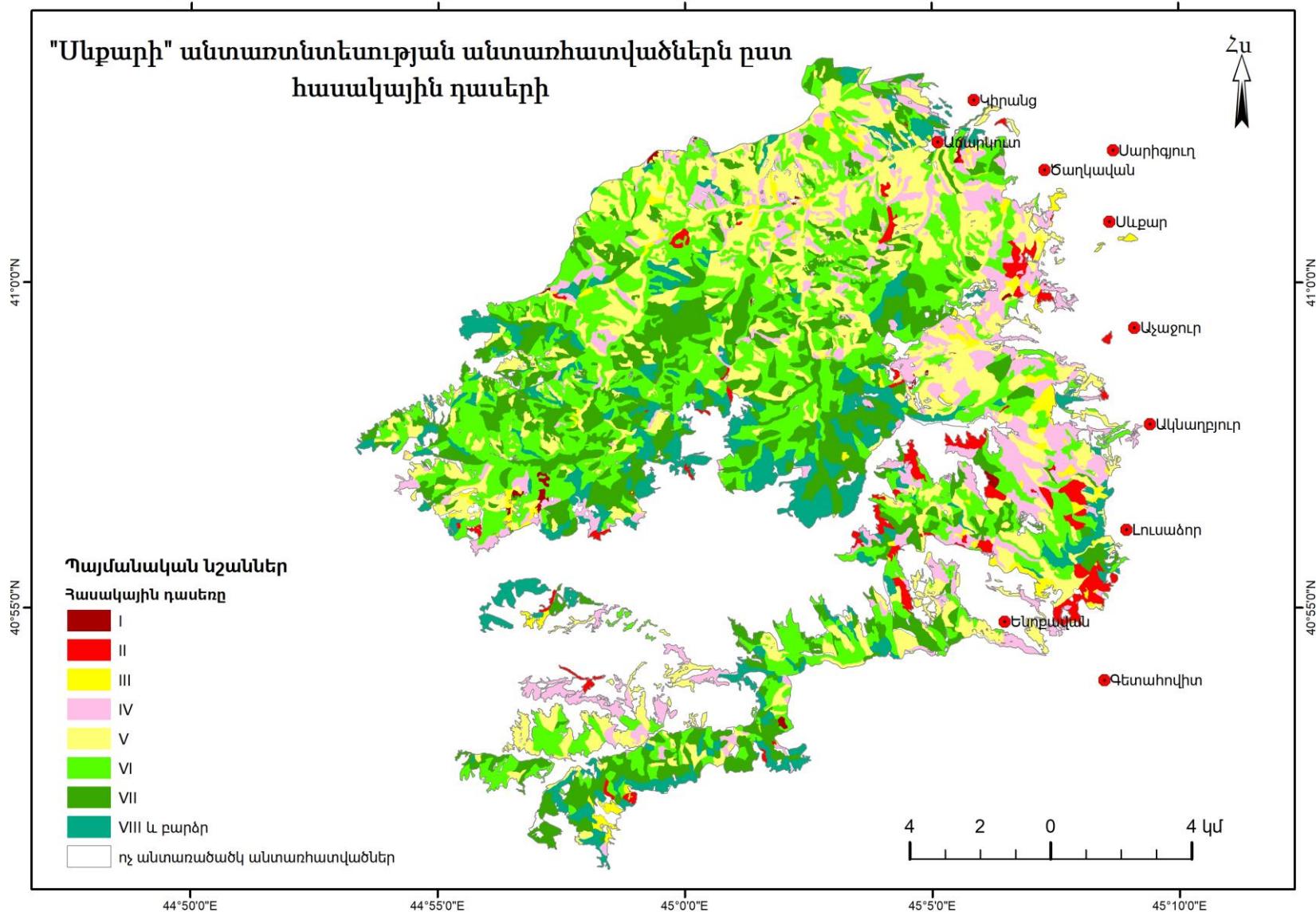
Քարտեզ 11. Անտառանտեսության տարածքն ըստ բոնիտետային դասերի

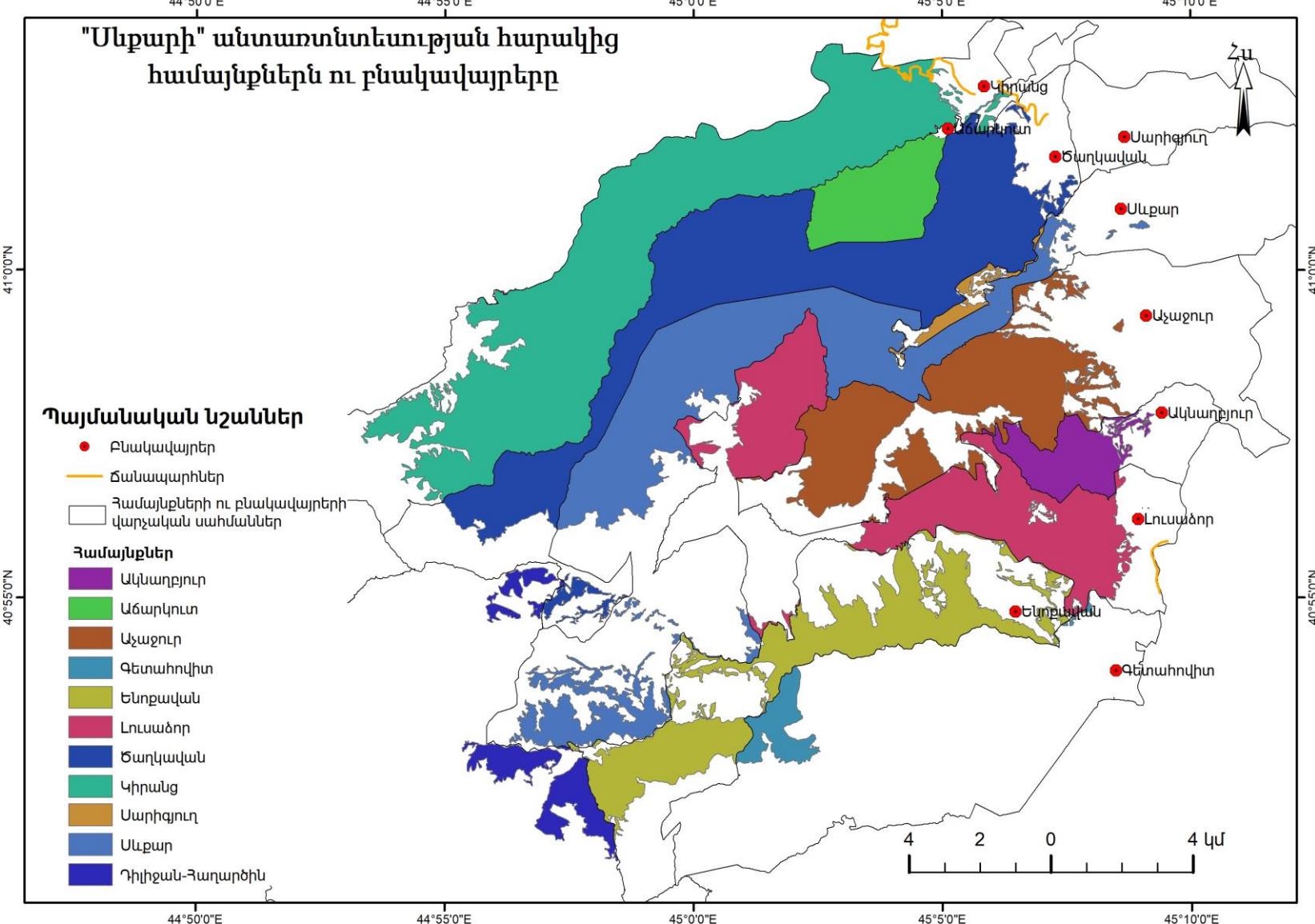
Քարտեզ 12. Անտառունտեսության տարածքն ըստ ծառուտի լրիվության

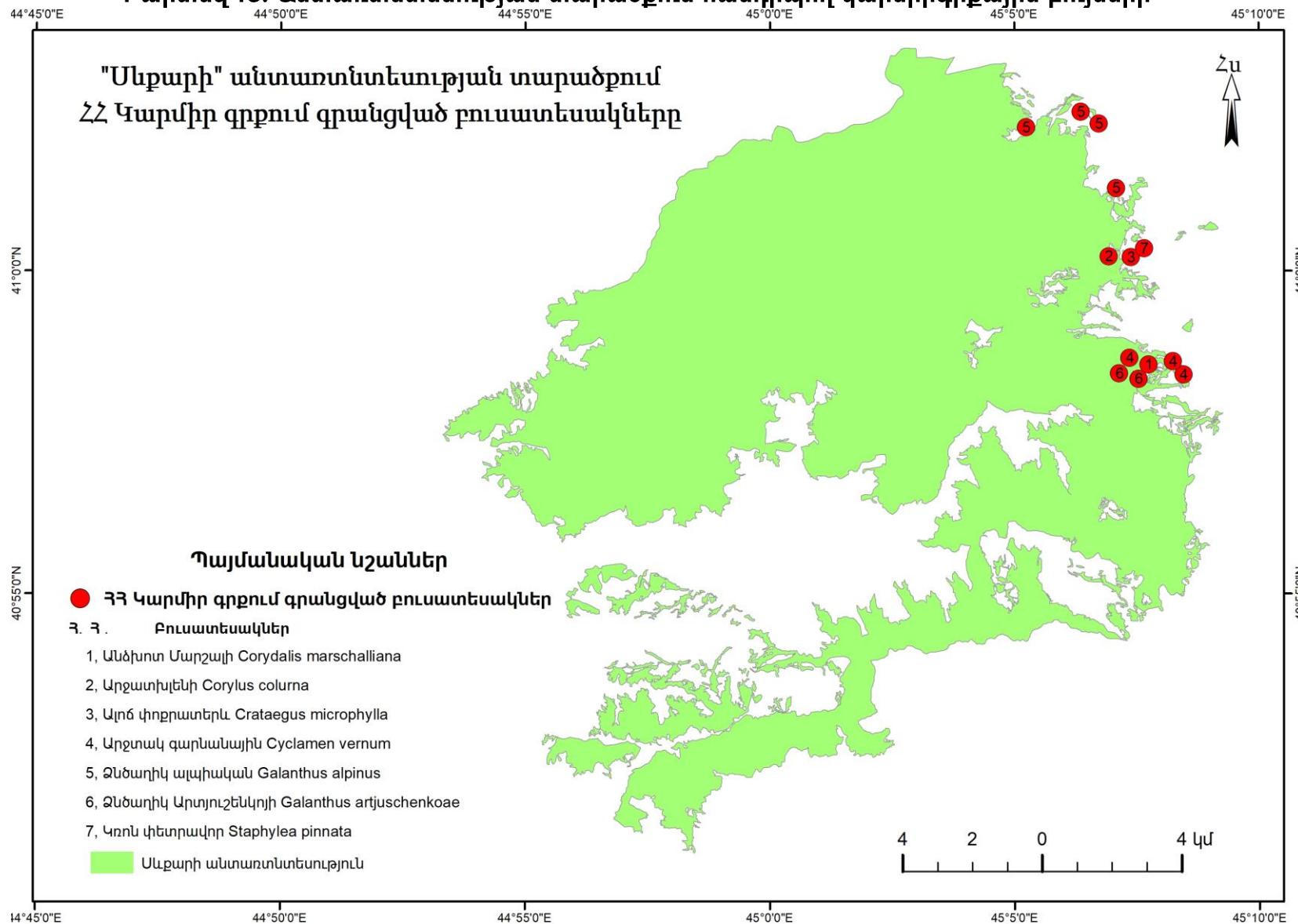
Քարտեզ 13. Անտառունտեսության տարածքն ըստ հասակային դասերի

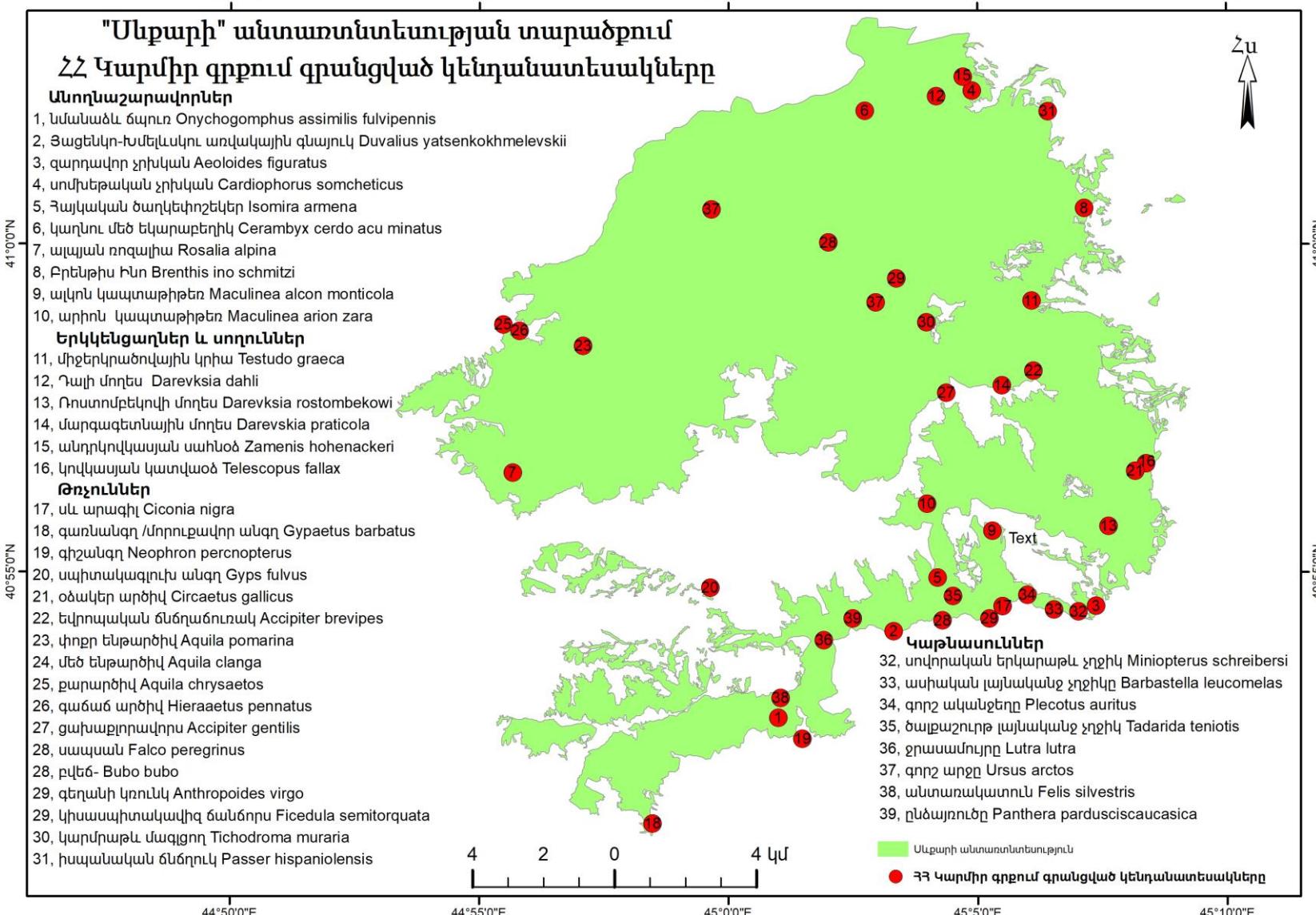
Քարտեզ 14. Անտառտնտեսության հարակից համայնքների

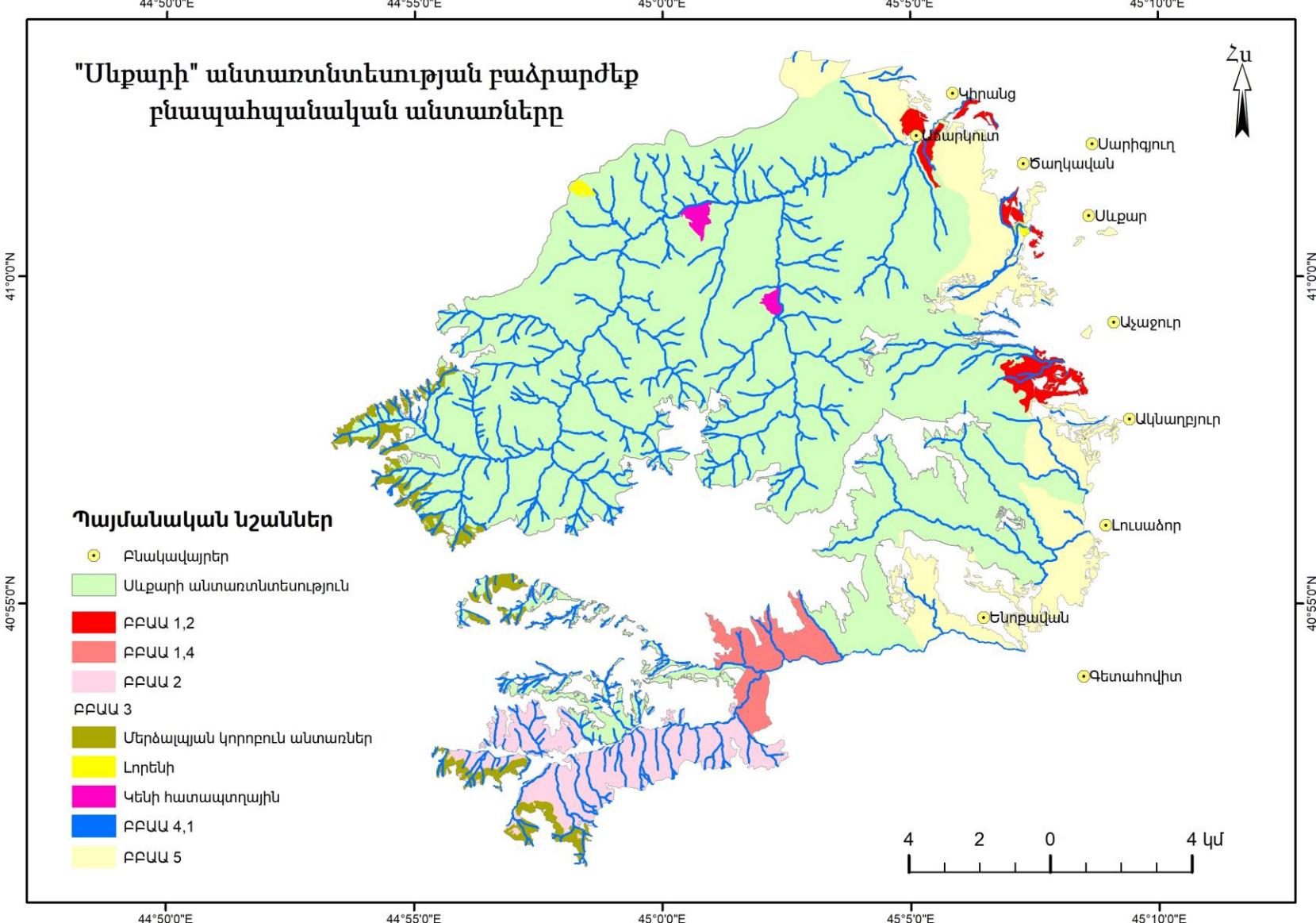
Քարտեզ 15. Անտառոտնտեսության տարածքում հանդիպող կարմիրգրքային բույսերի

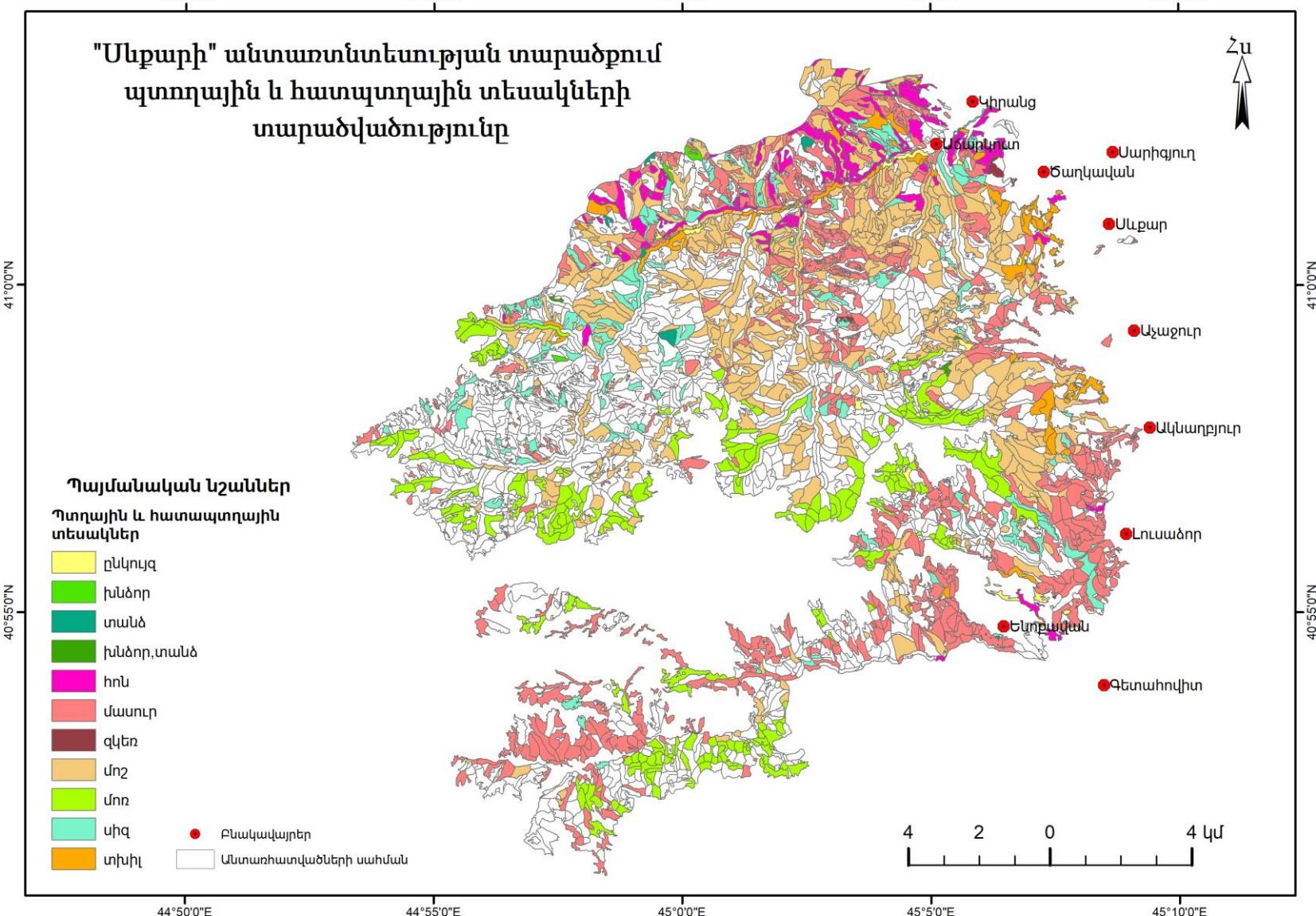
Քարտեզ 16. Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող կարմիրգրքային կենդանիների

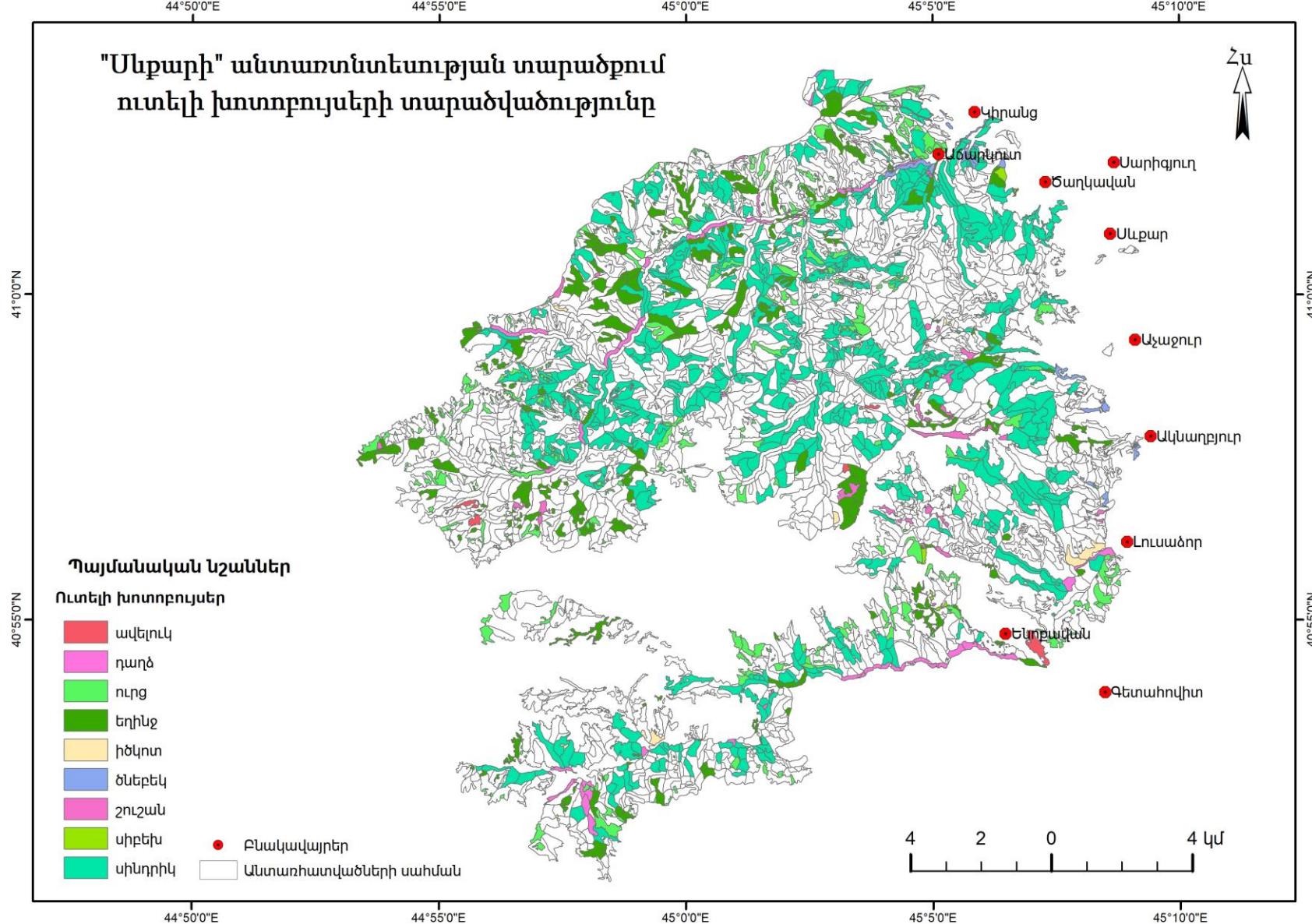
Քարտեզ 17. Անտառոտնտեսության ԲԲԱԱ անտառների

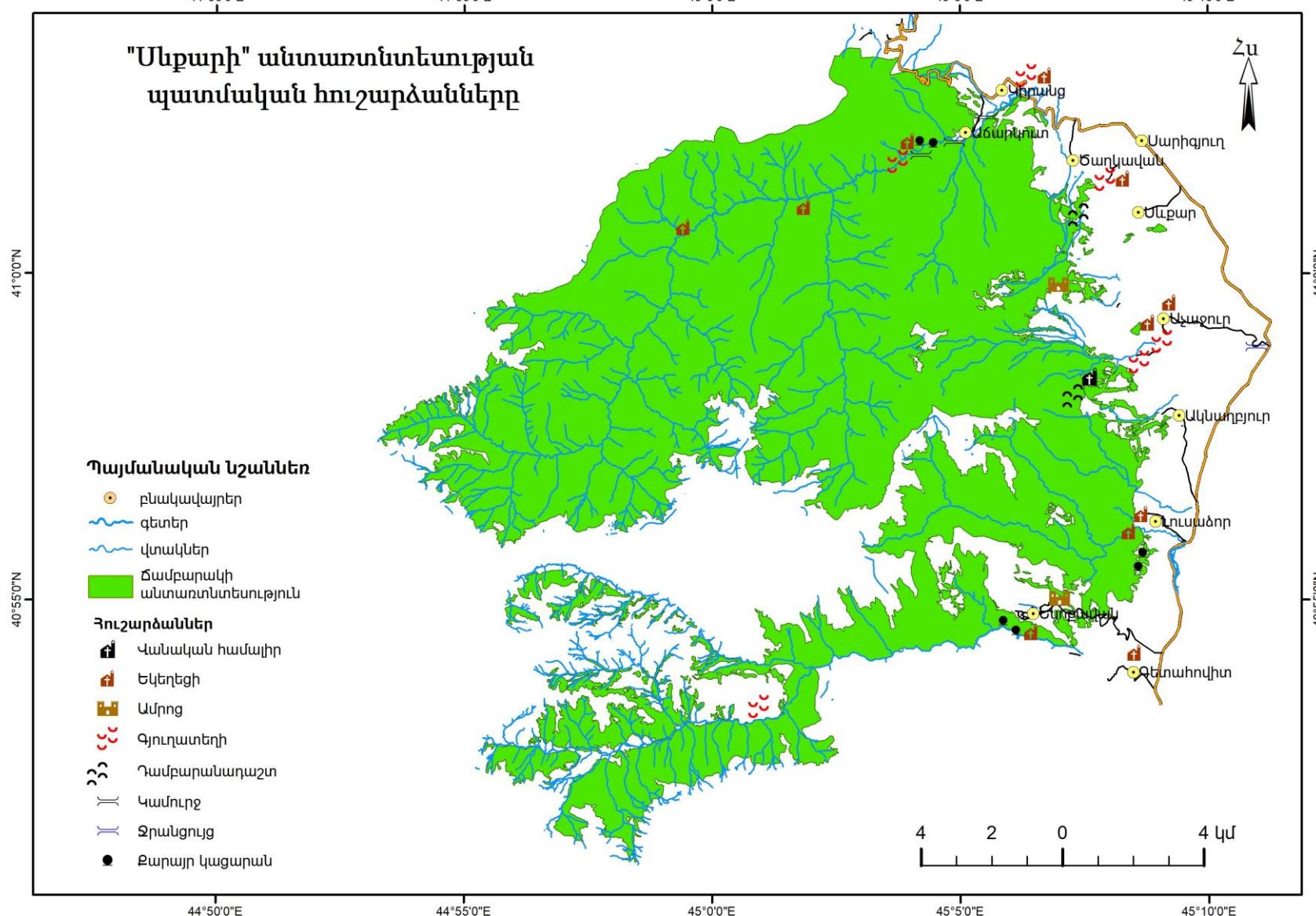
Քարտեզ 18. Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող պտուղ-հատապտուղների

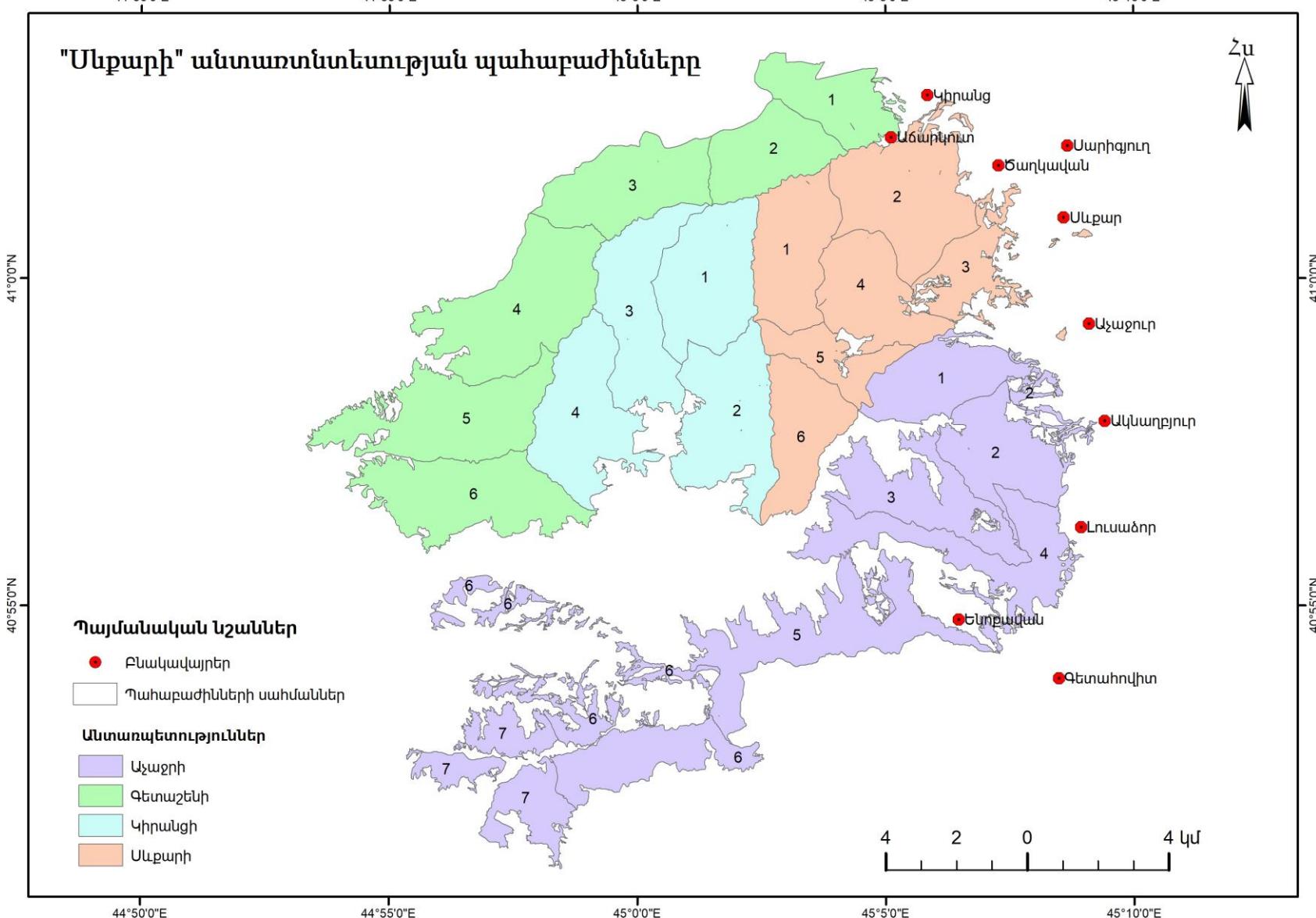
Քարտեզ 19. Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող ուտելի խոտաբույսերի

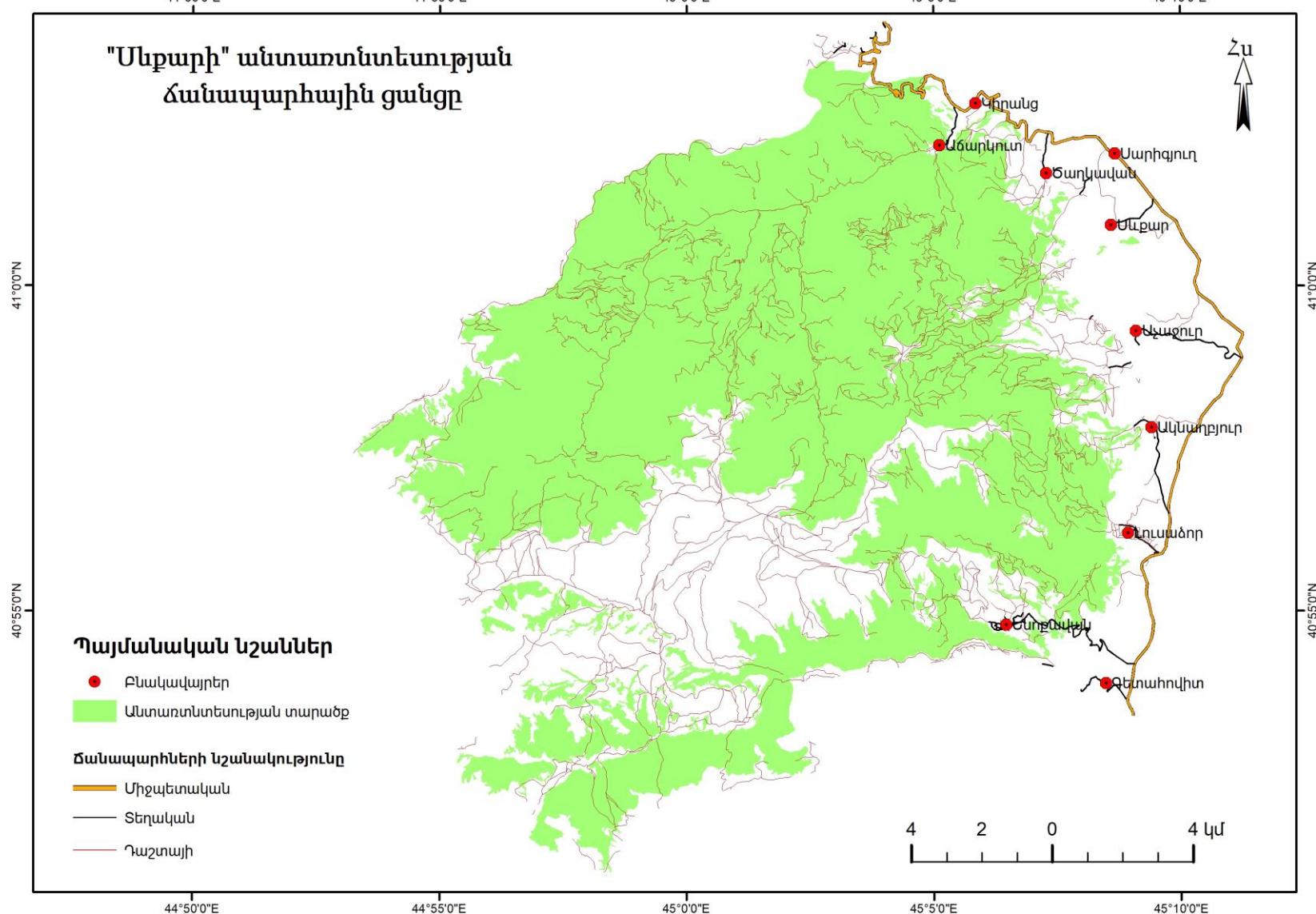
Քարտեզ 20. Անտառունտեսության և հարակից տարածքների պատմամշակութային հուշարձանների

Քարտեզ 21. Անտառունտեսության պահաքաժինները

Քարտեզ 22. Անտառատնտեսության և հարակից տարածքների ճանապարհների

Քարտեզ 23. Անտառատեսության տարածքն ըստ հրդեհավտանգության դասերի

